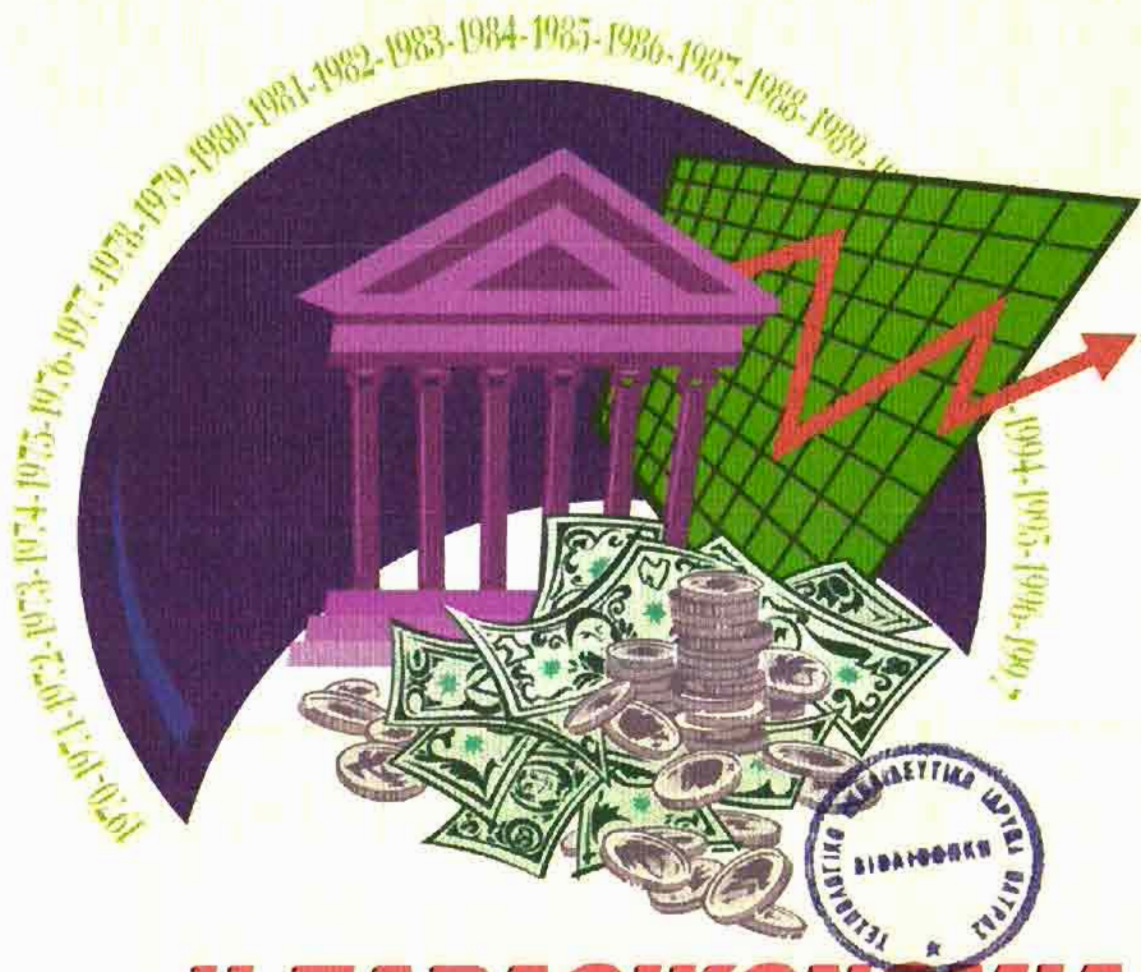

Τ.Ε.Ι. ΠΑΤΡΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ & ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΛΟΓΙΣΤΙΚΗΣ

Η ΠΑΡΑΟΙΚΟΝΟΜΙΑ *στην Ελλάδα* **ΑΠΟ ΤΟ 1970 ΕΩΣ ΣΗΜΕΡΑ**

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ: **Α. ΑΛΕΞΟΠΟΥΛΟΣ**

ΣΠΟΥΔΑΣΤΡΙΕΣ: **ΓΙΩΤΗ ΜΑΡΓΑΡΙΤΑ-ΜΑΡΙΑ**
ΚΑΪΠΗ ΘΕΟΔΩΡΑ
ΤΖΑΓΚΑΡΑΚΗ ΕΥΜΟΡΦΙΑ

ΠΑΤΡΑ 1998

Η παραοικονομία στην Ελλάδα από το 1970 έως σήμερα

Ευχαριστούμε θερμά τον υπεύθυνο καθηγητή κ. **Α. Αλεξόπουλο** που μας ώθησε σ' αυτό το θέμα και συντέλεσε άμεσα στην προσπάθεια αυτή καθώς και όλους αυτούς που μας βοήθησαν στη διεκπεραίωση της μελέτης αυτής και μας έδωσαν στοιχεία.

Η εργασία μας είναι αφιερωμένη σε όλους αυτούς και σε εκείνους που θα την διαβάσουν και θα κρίνουν την προσπάθεια μας

Ευχαριστούμε

Σπουδάστριες : Γιώτη Μαργαρίτα-Μαρία
Καίτη Θεοδώρα
Τσαγκαράκη Ευμορφία

ΑΡΙΘΜΟΣ
ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ

2781

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

ΜΕΡΟΣ Α'

ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΗ ΟΡΙΟΘΕΤΗΣΗ ΚΑΙ ΤΟ ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΥΠΟΒΑΘΡΟ ΤΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΠΑΡΑΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1.

1.1 Εισαγωγή	σελ. 6
1.2 Εννοιολογική Οριοθέτηση	σελ. 8
1.2.1 Έννοια και ορισμός της Παραοικονομίας	σελ. 8

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΠΟΥ ΕΠΗΡΕΑΖΟΥΝ ΤΗΝ ΠΑΡΑΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.

2.1 Αίτια της παραοικονομίας στην Ελλάδα.	σελ. 12
2.1.1 Εξωτερικοί Παράγοντες (κίνητρα).	σελ. 13
2.1.2 Εσωτερικοί Παράγοντες- Διάρθρωση-Ευκαιρίες.	σελ. 18
2.2 Εμπειρικές Ενδείξεις και Αξιολογήσεις για την σχετική Σπουδαιότητα των Αιτιών.	σελ. 25

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ ΚΑΙ ΜΕΤΡΗΣΗ ΤΟΥ .Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ.

3.1 Ορισμός και Συναφή Προβλήματα.	σελ. 31
3.2 Μέτρηση-Μέθοδοι Υπολογισμού- Έμμεσοι Μέθοδοι.	σελ. 33
3.3 Η περίπτωση της Ελλάδας.	σελ. 33
3.4 Συμπέρασμα	σελ. 41

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

ΜΕΘΟΔΟΣ ΠΑΡΑΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ :ΕΜΠΕΙΡΙΚΕΣ ΕΝΔΕΙΞΕΙΣ. ΤΙ ΔΕΙΧΝΟΥΝ ΕΠΙΣΗΜΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

4.1.1 Μεθοδολογία και χρησιμοποιημένα στοιχεία.	σελ. 42
4.1.2 Εμπειρικές Εκτιμήσεις.	σελ. 44

ΜΕΡΟΣ Β'

ΜΕΘΟΔΟΣ ΑΜΕΣΗΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΩΣ : ΚΛΑΔΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

5.1 Εισαγωγή.	σελ. 56
5.2 Κλαδική Διερεύνηση του Εγχώριου Προϊόντος: Ποσοτική οριοθέτηση της Παραοικονομίας δια της εις Άτοπον Απαγωγής.	σελ. 57
5.2.1 Γεωργία - Κτηνοτροφία - Δάση – Αλιεία	σελ. 58
5.2.2 Κλάδοι αστικής παραγωγής	σελ. 59
5.3 Μια εναλλακτική εκτίμηση του Εγχώριου Προϊόντος κατά Κλάδο Παραγωγής.	σελ. 60
5.3.1 Εισαγωγή	σελ. 60
5.3.2 Πρωτογενής Τομέας	σελ. 61

Η παραοικονομία στην Ελλάδα από το 1970 έως σήμερα

5.3.3 Μεταποίηση	σελ. 61
5.3.4 Κατασκευές	σελ. 66
5.3.5 Μεταφορές – Επικοινωνίες	σελ. 67
5.3.6 Εμπόριο	σελ. 69
5.3.7 Τράπεζες - Ασφάλειες - Κτηματικές Επιχειρήσεις	σελ. 72
5.3.8 Κατοικίες	σελ. 73
5.3.9 Υγεία - Εκπαίδευση	σελ. 75
5.3.10 Διάφορες Υπηρεσίες	σελ. 80
5.3.10.1 Εστιατόρια - Καφενεία – Ζαχαροπλαστεία	σελ. 81
5.3.10.2 Λοιπές Υπηρεσίες Αναψυχής	σελ. 82
5.4 Παράνομες και Ανήθικες Δραστηριότητες	σελ. 83
5.4.1 Εισόδημα από Άσκηση Λαθρεμπορίου	σελ. 83
5.4.2 Παράνομη Εξαγωγή Συναλλάγματος	σελ. 84
5.4.3 Οικονομικές Ατασθαλίες στο Δημόσιο Τομέα	σελ. 84
5.5 Συνολικό Μέγεθος Παραοικονομίας: Πρώτη Προσεκτική Προσέγγιση	σελ. 85

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

6.1 Η επέκταση της παραοικονομίας στην Ελλάδα.	σελ.89
--	--------

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7

ΟΙ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΚΑΙ Ο ΕΛΕΓΧΟΣ ΤΗΣ ΠΑΡΑΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ.

7.1 Οι συνέπειες της παραοικονομίας.	σελ. 92
7.2 Ο έλεγχος της παραοικονομίας.	σελ. 99

ΜΕΡΟΣ Γ'

ΟΙ ΕΝΔΕΔΕΙΓΜΕΝΕΣ ΕΠΙΛΟΓΕΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8

8.1 Εισαγωγή.	σελ. 102
8.2 Θετικές Συνέπειες.	σελ. 103
8.2.1 Από τη διεθνή βιβλιογραφία.	σελ. 103
8.2.2 Στην Ελληνική οικονομία.	σελ. 109

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9

Αρνητικές Συνέπειες.	σελ. 112
9.1 Στην διεθνή βιβλιογραφία.	σελ. 112
9.2 Στην Ελληνική οικονομία.	σελ. 115

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 10

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

10.1 Συμπεράσματα.	σελ. 118
10.2 Προτάσεις Πολιτικής.	σελ. 118
10.3 ΕΠΙΛΟΓΟΣ.	σελ. 119
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΕΡΕΥΝΩΝ	σελ. 120
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	σελ. 121

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Στην τελευταία δεκαετία και με συνεχώς αυξανόμενη συχνότητα εκδηλώνεται η τάση να αποδίδονται πολλές παθογένειες της ελληνικής οικονομίας στην ύπαρξη και λειτουργία της <<παραοικονομίας>>. Για το ευρύ κοινό, η έννοια αυτή περιβάλλεται με αυξημένες δόσεις μυστηρίου και αντιμετωπίζεται με το δέος που υπαγορεύουν οι εικαζόμενες και φημολογούμενες διαστάσεις και ιδιότητες ενός τέρατος μυθικού. Στους οικονομολόγους και στατιστικολόγους απομένει η ευθύνη όχι μόνο να μεταφέρουν το φαινόμενο απ'το χώρο του μύθου στο εργαστήριο της επιστήμης, αλλά και να πιστοποιήσουν την τερατώδη ή τη φυσική διάστασή του. Οι παραδοσιακές προσεγγίσεις και τεχνικές της οικονομικής επιστήμης αποδεικνύονται ανεπαρκείς για τον εντοπισμό και την αντικειμενική ανάλυση της <<παραοικονομίας>>.

Εξαιρετικές δυσχέρειες ανακύπτουν όχι μόνο στην προσπάθεια για λεπτομερή καταμέτρηση, αλλά ήδη από τον επακριβή ορισμό του φαινομένου, που βέβαια δεν αποτελεί αποκλειστικότητα για τη χώρα μας. Οι δυσχέρειες αυτές ασφαλώς δεν απομακρύνουν το αντικείμενο από το κέντρο ενδιαφέροντος των επιστημόνων και βεβαίως, ούτε των αρμοδίων φορέων οικονομικής πολιτικής, του οικονομικού τύπου και του ευρύτερου κοινού. Κινδυνεύουν όμως να παρασύρουν σε γνώμες και να οδηγούν σε συμπεράσματα χωρίς τη σοβαρότητα που αρμόζει στη σπουδαιότητα του θέματος.

Συχνά για την παραοικονομία εκφράζονται απόψεις και αναφέρονται παραδείγματα, που καθώς επιδιώκουν να θεμελιώσουν υποκειμενικές εκτιμήσεις δεν είναι απαλλαγμένα από σοβαρό βαθμό αυθαιρεσίας. Δεν παύουν ωστόσο να δημιουργούν ορισμένες εντυπώσεις, κάποιο κλίμα μέσα στο οποίο αναπτύσσονται και πραγματοποιούνται συγκεκριμένες οικονομικές πολιτικές. Για προφανείς λόγους μια τέτοια τακτική εγκυμονεί πολλούς και σοβαρούς κινδύνους για τα αποτελέσματα της οικονομικής πολιτικής τόσο σε μακροοικονομικό όσο και σε μικροοικονομικό επίπεδο.

Το θέμα της παραοικονομίας είναι μεγάλο και σοβαρό. Εξίσου σοβαρές ενδέχεται να αποδειχθούν οι διαφορές απόψεων πάνω στα προβλήματα που τίγονται. Σκοπός της παρούσας μελέτης είναι αφ' ενός η συμβολή στη διερεύνηση της έννοιας, των προσδιοριστικών παραγόντων, των μεθόδων μέτρησης, των συνεπειών και του ελέγχου του φαινομένου της παραοικονομίας και αφ' ετέρου η παρουσίαση των αποτελεσμάτων εμπειρικών μελετών οι οποίες αναφέρονται στην έκταση της παραοικονομίας στην Ελλάδα.

ΜΕΡΟΣ Α΄

**ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΗ ΟΡΙΟΘΕΤΗΣΗ ΚΑΙ ΤΟ ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΥΠΟΒΑΘΡΟ
ΤΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΠΑΡΑΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ.**

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

1.1 Εισαγωγή

Το ενδιαφέρον για τη μελέτη του φαινομένου που είναι γνωστό στην χώρα μας ως παραοικονομία, σε τόσο ευρεία κλίμακα είναι σχετικά πρόσφατο, αν και αυτονόητα σπουδαίο. Το γεγονός αυτό μπορεί να έχει διάφορες εξηγήσεις. Εξηγήσεις που αναπόφευκτα συνδέονται με τα αίτια αφυπνίσεως του ενδιαφέροντος της κοινής γνώμης αφ' ενός και των πολιτικών αρχών αφ' ετέρου, εθνικών και υπερεθνικών, για την ύπαρξη, το μέγεθος, τις τάσεις, τα αίτια και τις συνέπειες της παραοικονομίας.

Υπό τις συνθήκες που επικράτησαν στον μεταπολεμικό κόσμο και ιδιαίτερα στις χώρες, που αποτελούν τον Οργανισμό Οικονομικής Συνεργασίας και Αναπτύξεως, το πρόβλημα της υποδότης οικονομίας, αν και υπαρκτό, ήταν φυσικό να διαφεύγει την προσοχή της κοινωνίας. Η καθολική ανάπτυξη και αυξανόμενη ευημερία, ακόμη και όταν συνυπήρχαν με υψηλή φορολογία, συμπάρευσαν την προσοχή του κοινού στη δίνη της προσπάθειας για άνοδο και πλουτισμό και υπεβάθμιζαν τα προβλήματα-μικρά όπως ήταν-που γεννούσε ενδεχομένως η κοινωνικά ενοχλητική διεξαγωγή παράνομων οικονομικών δραστηριοτήτων ή δραστηριοτήτων επιτρεπόμενων μεν, οι οποίες όμως διέφευγαν την προσοχή των φορολογικών αρχών.

Απ' το άλλο μέρος οι κυβερνήσεις, υπό συνθήκες συνεχούς οικονομικής αναπτύξεως και νομισματικής σταθερότητας, με σχετικά υγιείς δημοσιονομικές διαχειρίσεις, δεν είχαν λόγους ιδιαίτερης ανησυχίας για φαινόμενα που ίσως γνώριζαν ότι υπήρχαν, θεωρούσαν όμως ως μη σημαντικά από μακροοικονομική σκοπιά. Οι οικονομικές εξελίξεις τις δεκαετίας του 70, όπως περιληπτικά τις περιγράφει ο όρος <<στασιμοπληθωρισμός>>, η συντελεσθείσα μεγάλη επέκταση του δημόσιου τομέα και η με αυτή συμπορευθείσα αύξηση του φορολογικού βάρους ενήργησαν καταλυτικά στην προκειμένη περίπτωση. Οι εξελίξεις αυτές είχαν, μεταξύ άλλων, και τις εξής δύο συνέπειες αναφορικά με το εξεταζόμενο θέμα.

Πρώτον, έντονο κυβερνητικό ενδιαφέρον για την αύξηση των φορολογικών εσόδων σε συνθήκες οικονομικής στασιμότητας και διογκούμενων δημοσιονομικών ελλειμμάτων, και δεύτερον αύξηση της τάσεως για απόκρυψη του ατομικού εισοδήματος, εν μέρει ως μέσο άμυνας κατά της υπέρμετρης αυξήσεως του φορολογικού βάρους που προκύπτει από το συνδυασμό πληθωρισμού και έντονα προοδευτικής φορολογίας (**fiscal drag**). Στις ίδιες συνθήκες στασιμότητας και ογκούμενης ανεργίας, αναπτύχθηκε, επίσης και η τάση παρακάμψεως του πλέγματος των ρυθμίσεων, το οποίο ήταν εμπόδιο στην προσπάθεια των επιχειρήσεων να επιβιώσουν (δυσκαμψίες στην αγορά εργασίας κτλ).

Βεβαίως η μελέτη της παραοικονομίας, ως φαινομένου οικονομικού τουλάχιστον, δεν απασχολεί μόνο τις δημοσιονομικές αρχές, οι οποίες φυσικά επικεντρώνουν την προσοχή τους στη μικροοικονομική πλευρά του θέματος, στις ομάδες φορολογούμενων ή κατηγορίες εισοδημάτων που επιτυγχάνουν να διαλανθάνουν της προσοχής των φορολογικών αρχών. Αλλά το ενδιαφέρον που αναπτύχθηκε για τη φύση, τη μέτρηση και τις τάσεις της παραοικονομίας θα πρέπει να αποδοθεί σε μεγάλο βαθμό και στις μακροοικονομικές της διαστάσεις: Για σκοπούς σχεδιάσεως της οικονομικής πολιτικής είναι σημαντικό να γνωρίζει κανείς την έκταση στην οποία η επέκταση της παραοικονομίας είναι αποτέλεσμα ακαμψιών στην αγορά εργασίας, στο κόστος

Η παραοικονομία στην Ελλάδα από το 1970 έως σήμερα

εργασίας, στο φορολογικό σύστημα, στο σχηματισμό των τιμών των αγαθών και υπηρεσιών κ.ο.κ.

Αν, σε περίοδο κρίσεως, συντελεσθεί επέκταση της παραοικονομίας ταχύτερη σε σύγκριση με τη μετρούμενη οικονομία, τότε ο καταγραφόμενος ρυθμός του ΑΕΠ θα υποεκτιμηθεί, η δε διεύρυνση της παραοικονομίας θα αμβλύνει τις επιδράσεις της κρίσεως, μέσω της προκαλούμενης άδηλης αναδιανομής του εισοδήματος.

Γενικότερα, η γνώση της φύσεως και εκτάσεως της παραοικονομίας περιορίζει τις πιθανότητες αυταπατών στην άσκηση της οικονομικής πολιτικής, και κατευθύνει τις επιλογές σε μέτρα που έχουν μεγαλύτερη πιθανότητα να φέρουν το επιθυμητό αποτέλεσμα. Για παράδειγμα, όταν υπάρχει εκτεταμένη παραοικονομία, που εντοπίζεται σε μεγάλες ομάδες ατομικών εισοδημάτων (φοροδιαφυγή), η προσπάθεια των δημοσιονομικών αρχών για αύξηση των φορολογικών εσόδων ή περιορισμό της καταναλωτικής ζήτησης, θα είχε *ceteris paribus* μεγαλύτερη πιθανότητα επιτυχίας, αν εκδηλωνόταν με αύξηση των συντελεστών έμμεσης φορολογίας παρά με αύξηση της άμεσης φορολογίας εισοδήματος.

Στο βαθμό που η υψηλή άμεση φορολογία αποτελεί κύριο αίτιο της παραοικονομίας, η περαιτέρω αύξηση της φορολογίας αυτής θα επέτεινε την τάση προς απόκρυψη εισοδήματος, θα έπληττε βάναυσα τα μη έχοντα τέτοια δυνατότητα εισοδήματα, με όλες τις απορρέουσες οικονομικές και μη συνέπειες, και θα οδηγούσε ενδεχομένως σε μείωση των φορολογικών εσόδων. Δεν θα πρέπει εξάλλου να υποβαθμίζεται και η σημασία των μη οικονομικών συνεπειών, οι οποίες άπτονται απόψεων της εθνικής μας ζωής (κοινωνική συνοχή, αίσθημα κοινωνικής δικαιοσύνης, σεβασμός προς την κρατική εξουσία κτλ), που συνιστούν θεμέλια της κοινωνικής ειρήνης.

Σήμερα γίνεται ευρύτερα αποδεκτό ότι η παραοικονομία είναι μεγαλύτερη απ'ότι εθεωρείτο παλαιότερα. Σύμφωνα μάλιστα με ορισμένες εκτιμήσεις ανέρχεται στο 12% του ΑΕΠ των χωρών μελών της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας πράγμα που έχει σημαντικές επιπτώσεις τόσο στη διαμόρφωση όσο και στην αποτελεσματικότητα της οικονομικής πολιτικής των ευρωπαϊκών κυβερνήσεων. Το φαινόμενο της παραοικονομίας δεν αποτελεί μόνο αντικείμενο ακαδημαϊκής ενασχόλησης. Απασχολεί τόσο το ευρύ κοινό όσο και τους φορείς της κρατικής πολιτικής πολλών χωρών, για τρεις κυρίως λόγους, όπως αυτοί προβλήθηκαν απ'τον **Tanzi** (1980):

1) Η ανάπτυξη της παραοικονομίας μπορεί να ερμηνευθεί ως η αντίδραση του κοινωνικού συνόλου στις σημαντικές επιβαρύνσεις που θεωρείται ότι προκαλούν στα άτομα και τις επιχειρήσεις οι κρατικές δραστηριότητες (όπως η υψηλή φορολογία και ο εκτεταμένος έλεγχος της οικονομίας). 2) Στο μέτρο που η ανάπτυξη της παραοικονομίας προκαλείται κυρίως από την αύξηση του φορολογικού βάρους, μια αύξηση των φορολογικών συντελεστών είναι δυνατόν να έχει ως συνέπεια τη μείωση των φορολογικών εσόδων. Αυτό είναι δυνατό να οδηγήσει σε ακόμη μεγαλύτερη διεύρυνση του ελλείμματος του κρατικού προϋπολογισμού. 3) Αν, εξαιτίας της εκτεταμένης παραοικονομίας, τα μέτρα της οικονομικής πολιτικής στηρίζονται σε λανθασμένους, επίσημα μετρημένους δείκτες της κατάστασης της οικονομίας (ποσοστό ανεργίας, ρυθμός οικονομικής μεγένθυσης, κτλ.), τα μέτρα αυτά όχι μόνο είναι δυνατό να'ναι εσφαλμένου μεγέθους αλλά και εσφαλμένης κατεύθυνσης. Μια εκτεταμένη δηλαδή παραοικονομία είναι δυνατό να προκαλέσει πολύ σοβαρά προβλήματα στους φορείς της κρατικής πολιτικής, διότι είναι υπεύθυνη για τους εντελώς αναξιόπιστους επίσημους οικονομικούς δείκτες, καθιστώντας αμφισβητήσιμη την ορθότητα και αυτής της κατεύθυνσης των λαμβανόμενων μέτρων πολιτικής.

Η παραοικονομία στην Ελλάδα από το 1970 έως σήμερα

Το γενικότερο ενδιαφέρον για την παραοικονομία έχει καταστεί πρόσφατα εντονότερο, εξαιτίας της άποψης η οποία έχει διαμορφωθεί απ'τους περισσότερους ερευνητές που απασχολούνται με την ανάλυση του φαινομένου ότι η παραοικονομία αποτελεί ένα σημαντικό τμήμα της συνολικής οικονομικής δραστηριότητας, τ'οποίο μάλιστα αυξάνεται με υψηλότερους ρυθμούς από ότι η επίσημη οικονομία, πράγμα που συμβάλλει στην αύξηση της σοβαρότητας των επιπτώσεων της, δεδομένου ότι, όπως κατά κανόνα συμβαίνει με τα οικονομικά μεγέθη, ο ρυθμός της μεταβολής τους είναι μεγάλης σημασίας στην άσκηση της οικονομικής πολιτικής, ίσως μάλιστα μεγαλύτερης από ότι το απόλυτό τους μέγεθος.

Τέλος, πρέπει να γίνει αναφορά και στη μειωτική επίδραση που ενδέχεται να ασκεί η παραοικονομία στην παραγωγικότητα. Τα άτομα που εργάζονται παράλληλα στην επίσημη οικονομία και στην παραοικονομία θα ανέμενε κανείς λόγω κοπώσεως, απουσιών, ατυχημάτων, κτλ. να γίνονται αιτία χαμηλότερης παραγωγικότητας.

Συνοπτικά η παραοικονομία είναι δυνατό να ασκεί μείζονος σημασίας επιδράσεις στην επίσημη οικονομία μέσω των παραμορφώσεων που συνεπάγεται για διάφορους οικονομικούς δείκτες-οδηγούς της οικονομικής πολιτικής. Η λανθασμένη πληροφόρηση που παρέχουν οι επίσημες στατιστικές για τόσο σημαντικά ζητήματα, όπως είναι η ανεργία, ο πληθωρισμός, το μέγεθος της καταναλώσεως, η παραγωγικότητα και η διανομή του εισοδήματος μπορεί να έχουν σοβαρά συνεπαγόμενα για το είδος της ασκούμενης πολιτικής και τη φύση των αναμενόμενων αποτελεσμάτων με προεκτάσεις οικονομικής, κοινωνικής και εθνικής σημασίας, που δεν είναι πλήρως διακριτές εκ πρώτης όψεως.

1.2 ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΗ ΟΡΙΟΘΕΤΗΣΗ

Όπως προαναφέρθηκε, μετά από σχεδόν δεκαπέντε χρόνια έντονου ενδιαφέροντος για την παραοικονομία, εξακολουθούν να υπάρχουν ασάφειες και αδυναμίες στον ορισμό του φαινομένου. Ενώ, όπως χαρακτηριστικά γράφτηκε, οι όροι που έχουν χρησιμοποιηθεί για να περιγραφεί το φαινόμενο είναι πολλοί, οι <<ακριβείς ορισμοί είναι αντίθετα σπάνιοι>>, υποδηλώνοντας ακριβώς τη δυσκολία προσδιορισμού του.

Βασικός βέβαια λόγος για τη δυσκολία αυτή είναι οι εγγενείς δυσκολίες μελέτης ενός τόσο σύνθετου και περίπλοκου φαινομένου, όπως η παραοικονομία, οι οποίες προέρχονται απ'την έλλειψη θεωρητικού υπόβαθρου και επακριβών ορισμών. Οι δυσκολίες αυτές αναγνωρίζονται και απ'τον **Feige (1989)**, ο οποίος μάλιστα προτείνει να χρησιμοποιηθούν περισσότεροι του ενός ορισμοί, για να ξεπεραστούν ορισμένες απ'αυτές τις δυσκολίες.

Τα ίδια, αν όχι μεγαλύτερα, προβλήματα εμφανίζονται και με τον ακριβή ορισμό της φοροδιαφυγής, φαινομένου που έχει τύχει λιγότερης προσοχής και ανάλυσης απ'την παραοικονομία.

1.2.1 ΕΝΝΟΙΑ ΚΑΙ ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΠΑΡΑΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

1.2.1.1 ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟΙ ΟΡΙΣΜΟΙ

Η έννοια <<παραοικονομία>> έχει χρησιμοποιηθεί με μεγάλη ελαστικότητα, προκειμένου να χαρακτηρίσει διαφορετικές σε εύρος εννοιολογικές κατηγορίες. Οι μέχρι τώρα ορισμοί και οι εννοιολογικές οριοθετήσεις προκαλούν σύγχυση όχι μόνο στο

Η παραοικονομία στην Ελλάδα από το 1970 έως σήμερα

ευρύτερο μορφωμένο κοινό και στο κοινό με οικονομολογική κατάρτιση αλλά και μεταξύ οικονομολόγων με ακαδημαϊκές επιδόσεις.

Ο ορισμός της παραοικονομίας με κριτήριο τη φοροδιαφυγή, δηλαδή ο χαρακτηρισμός όλων των οικονομικών δραστηριοτήτων, που διαφεύγουν τη φορολογία, ανεξάρτητα απ'τον τρόπο που ορίζονται από εθνικολογιστική σκοπιά, ως δραστηριοτήτων που συναποτελούν την παραοικονομία, έχει προφανείς αδυναμίες: **1)** Το κριτήριο αυτό πάσχει ως αίτιο. Ασφαλώς η επιθυμία για φοροδιαφυγή αποτελεί σπουδαίο λόγο υπέρξεως και αναπτύξεως της παραοικονομίας. **2)** Η δυνατότητα διαφυγής από την προσοχή των φορολογικών αρχών δεν ταυτίζεται με δυνατότητα διαφυγής απ'την προσοχή των εθνικολογιστικών αρχών. Διότι η μέτρηση του εθνικού εισοδήματος δεν βασίζεται αποκλειστικά, στις φορολογικές στατιστικές εισοδήματος. **3)** Ο περιορισμός του μεγέθους της παραοικονομίας στη φοροδιαφεύγουσα μόνον οικονομική δραστηριότητα, περιορίζει σημαντικά, ίσως, την αξία προσπάθειας μετρήσεως απ'την σκοπιά της γενικής οικονομικής πολιτικής.

Σημειώνεται, σχετικά ότι στην συνάντηση των εμπειρογνομόνων σε θέματα εθνικών λογαριασμών που έγινε το Μάιο του 1981, επισημάνθηκε ότι ορισμένες δραστηριότητες, στο σύνολο τους ή εν μέρει, δεν καταγράφονται στους εθνικούς λογαριασμούς, καθώς οι φορείς των δραστηριοτήτων αυτών προσπαθούν να τις αποκρύψουν για φορολογικούς λόγους. Επισημάνθηκε ωστόσο ότι ο σημαντικός αριθμός εκτιμήσεων, που πρόσφατα είχε δει το φως της δημοσιότητας, ήταν καθ'ολοκληρίαν εκτός πραγματικότητας τόσο αναφορικά προς την εκτίμηση της παραοικονομίας όσο και αναφορικά προς το ρυθμό αναπτύξεώς της. Το βασικό συμπέρασμα των αναλύσεων και συζητήσεων αυτής της συναντήσεως μπορεί να συνοψισθεί στα εξής:

Μέρος των οικονομικών δραστηριοτήτων, που θεωρείται από τους διάφορους ερευνητές ότι αποτελούν την κρυφή οικονομία, περιλαμβάνεται στους εθνικούς λογαριασμούς. Διότι οι εκτιμήσεις των εθνικών λογαριασμών δεν υιοθετούν τις πληροφορίες που παρέχουν οι φορολογικές στατιστικές χωρίς προσαρμογές, υπαγορευμένες από άλλες πηγές πληροφοριών, όπως είναι τα στοιχεία απασχολήσεως, οικογενειακών προϋπολογισμών κτλ.

Εξίσου ελαττωματικοί και ακατάλληλοι είναι οι ορισμοί της παραοικονομίας που οριοθετούν την έννοια του ΑΕΠ με κριτήρια διαφορετικά απ'τις υιοθετηθείσες συμβατικότητες στο ισχύον σύστημα εθνικών λογαριασμών. Έτσι δεν θα έπρεπε πια να γίνετε λόγος περί παραοικονομίας, κρυφής οικονομίας ή ο,τιδήποτε, άλλα περί διαφορετικής εννοιολογικής προσεγγίσεως στο θέμα μετρήσεως της συνολικής οικονομικής δραστηριότητας.

Σύμφωνα με τα παραπάνω, η παραοικονομία έχει ορισθεί ώστε να περιλαμβάνει όλη τη μη μετρούμενη οικονομική δραστηριότητα. Ο ορισμός αυτός καλύπτει με την ευρύτητά του: **1)** οικονομικές δραστηριότητες, οι οποίες βάσει των κανόνων της εθνικής λογιστικής δεν μετριοούνται, επειδή θεωρούνται συμβατικά ότι δεν αποτελούν μέρος της οικονομικής δραστηριότητας, (σφάλμα μεροληψίας του GNP), και **2)** οικονομικές δραστηριότητες, οι οποίες ικανοποιούν τα εθνικολογιστικά κριτήρια μετρήσεως αλλά για διάφορους λόγους διαφεύγουν τη μέτρηση. Σύμφωνα με το ευρύ αυτό ορισμό, στην παραοικονομία εντάσσονται και οικονομικές δραστηριότητες που δεν καλύπτονται απ'τις εθνικολογιστικές συμβατικότητες. Το τμήμα αυτό έχει αποκληθεί ανεπίσημη οικονομία, διότι πρόκειται περί οικονομικής δραστηριότητας, η οποία ηθελημένα δεν μετρείται, λόγω των στατιστικών και άλλων δυσκολιών που ενυπάρχουν.

Η παραοικονομία στην Ελλάδα από το 1970 έως σήμερα

Η εθνικολογιστική θεωρία και πρακτική έχει προτιμήσει την οδό αυτή αντί των αυθαιρεσιών που αναπόφευκτα θα συνεπαγόταν η μέτρηση μεγεθών, όπως οι υπηρεσίες των οικοκυρών. Αντίθετα, το τμήμα της παραοικονομίας που διαφεύγει την μέτρηση, όχι λόγω ορισμών αλλά λόγω στατιστικών αδυναμιών και ηθελημένων προσπαθειών αποκρύψεων, αποτελεί την υποδόρια οικονομία. Ο ορισμός αυτός, που είναι ο ευρύτερος δυνατός, αποτελεί κατά κάποιο τρόπο ένα είδος απώτερου σκοπού, επιθυμητής καταστάσεως προς την οποία θα'πρεπε να τείνει ο μεθοδολογικός εξοπλισμός μετρήσεως του εθνικού, που διαθέτουν τα εθνικολογιστικά συστήματα στις διάφορες χώρες.

1.2.1.2 ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΟΣ ΟΡΙΣΜΟΣ

Θα ήταν άκρως ικανοποιητικό αν είχε καταστεί εφικτή η μέτρηση της οικονομικής δραστηριότητας, χωρίς συμβατικότητες και συμβιβασμούς. Μεταξύ άλλων θα είχαμε μια αληθινή εικόνα όχι μόνο του μέσου επιπέδου ευημερίας και παραγωγικότητας των διαφόρων οικονομιών αλλά και της διαχρονικής τους εξελίξεως. Αυτό θα φώτιζε το πρόβλημα της κατανομής της ευημερίας διεθνώς και θα βοηθούσε την κατανόηση πολλών προβλημάτων για τα οποία υπάρχει μεγάλος βαθμός αυταπάτης. Παρά ταύτα ο ευρύς ορισμός του **Feige** δεν μπορεί να αποτελέσει βάση για την μέτρηση της παραοικονομίας. Εκ των πραγμάτων, η εκτίμηση του μεγέθους της ανεπίσημης οικονομίας δεν θα μπορούσε παρά να στηριχθεί σε παραδοχές που από την φύση των δραστηριοτήτων, στις οποίες αναφέρεται, θα εμπειριέχαν μεγάλο βαθμό αυθαιρεσίας.

Η εισαγωγή διαφορετικού ορισμού, διαφορετικών συμβατικότητων στη μέτρηση του εθνικού προϊόντος εξοστρακίζει την παραδοσιακή έννοια του ΑΕΠ ως μέτρου συγκρίσεως. Οι εναλλακτικές παραδοχές που θα ήταν δυνατόν να γίνουν θα οδηγούσαν σε χαοτική κατάσταση και πλήρη σύγχυση. Διότι οι υποκειμενικές επιλογές των ερευνητών και οι επινοήσεις μπορεί να'ναι ανάλογα με το τι επιθυμούν να μετρήσουν: παραγωγικότητα ή ευημερία.

Για τους λόγους αυτούς, ίσως, παρατηρήθηκε τα τελευταία χρόνια σαφής τάση συγκλίσεως των απόψεων των οικονομολόγων σε ορισμό συνεπή προς τους εθνικολογιστικούς ορισμούς και τις γενικώς υιοθετηθείσες συμβατικότητες, με άλλα λόγια η πλειονότητα των ασχολουμένων με το ζήτημα απορρίπτουν την ευρεία έννοια της παραοικονομίας όπως αυτή ορίσθηκε απ'τον **Feige**. Η ανεπίσημη οικονομία θεωρείται ότι ναι μεν αποτελεί οικονομική δραστηριότητα, και θα ήταν ευκατάρτη η μέτρησή της, εντούτοις, αποτελεί μη αγοραία δραστηριότητα και ως εκ τούτου δεν δημιουργεί προβλήματα φορολογικά ή γενικής οικονομικής πολιτικής του είδους που δημιουργεί η επίσημη, αλλά διαφεύγουσα τη μέτρηση οικονομική δραστηριότητα.

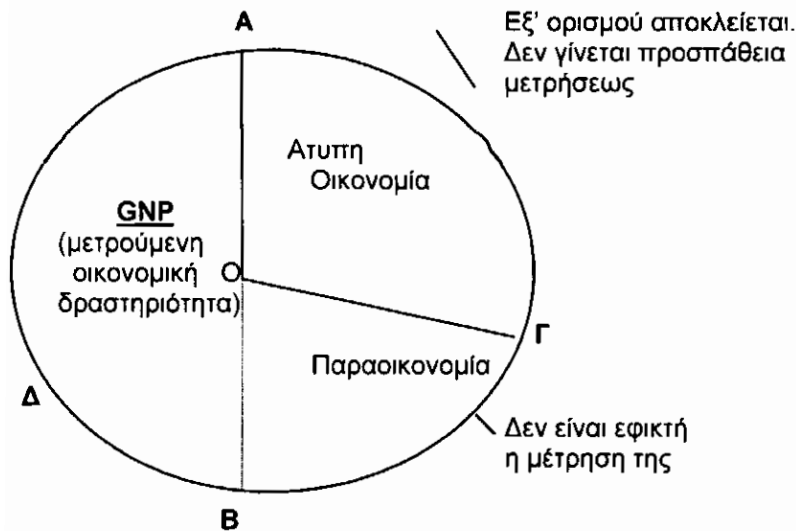
Η έννοια της παραοικονομίας προς την οποία συγκλίνουν οι απόψεις των πολλών είναι η ακόλουθη: παραοικονομία ή υποδόρια οικονομία είναι το τμήμα εκείνο της οικονομικής δραστηριότητας, το οποίο θα' έπρεπε να περιλαμβάνεται στο εθνικό προϊόν βάσει της εθνικολογιστικής πρακτικής, πλην όμως για διάφορους λόγους δεν καθίσταται δυνατό να καταγραφεί από τις αρμόδιες υπηρεσίες μετρήσεως. Ο ορισμός αυτός συνεπάγεται με τα ακόλουθα:

1) Μόνο η προστιθέμενη αξία αποτελεί αντικείμενο ενδιαφέροντος . 2) Οικονομικές δραστηριότητες όπως η εργασία των οικοκυρών στη λειτουργία του νοικοκυριού (παρασκευή φαγητού και λοιπές οικιακές εργασίες) και η παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών προς αυτοκατανάλωση στα πλαίσια του νοικοκυριού (εφ' όσον αυτά είναι μη

Η παραοικονομία στην Ελλάδα από το 1970 έως σήμερα

πρωτογενή και δεν εμπίπτουν στη σφαίρα της επαγγελματικής τους δραστηριότητας) αποκλείονται. 3) Το μέγεθος της παραοικονομίας είναι αρνητική συνάρτηση του βαθμού τελειότητας των μεθόδων και της οργανωτικής-στατιστικής υποδομής μετρήσεως των εθνικολογιστικών μεγεθών. Όσο καλύτερη είναι η στατιστική οργάνωση μιας χώρας τόσο μικρότερη θα' ναι *ceteris paribus* η μη καταγραφόμενη οικονομική δραστηριότητα.

Σχηματικά, η συνολική δραστηριότητα, όπως αυτή προσδιορίζεται από οικονομικά κριτήρια και όχι στατιστικούς περιορισμούς μετρήσεως, μπορεί να παρασταθεί με το εμβαδόν ενός κύκλου όπως το σχήμα (1.). Από την συνολική αυτή οικονομική δραστηριότητα ένα μέρος, το ΑΟΓ, έχει για λόγους στατιστικής αδυναμίας αποκλεισθεί ως αντικείμενο μετρήσεως. Είναι η ανεπίσημη οικονομία. Το υπόλοιπο ΑΔΒΓΟ θα αποτελούσε το συμβατικό μέγεθος του ΑΕΠ αν δεν υπήρχε παραοικονομία, αν δηλαδή οι υπηρεσίες μετρήσεως κατόρθωναν να μετρήσουν όλη τη δραστηριότητα, που εμπίπτει στο εθνικολογιστικό πλαίσιο. Εντούτοις, λόγω ατελειών στους υφιστάμενους μηχανισμούς μετρήσεως και συνειδητών προσπαθειών αποκρύψεως της οικονομικής δραστηριότητας από μέρους των οικονομικών υποκειμένων, τμήμα του πραγματικού ΑΕΠ δεν καταγράφεται. Το τμήμα αυτό είναι η παραοικονομία (ΒΟΓ).

ΣΧΗΜΑ 1

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΠΟΥ ΕΠΗΡΕΑΖΟΥΝ ΤΗΝ ΠΑΡΑΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

2.1 Αίτια της παραοικονομίας στην Ελλάδα.

Το φαινόμενο της παραοικονομίας δεν έχει ακόμη μελετηθεί στο βάρος και εύρος που ενδεχομένως αξίζει, και είναι φυσικό αφού το ενδιαφέρον για την κατανόηση και τη μέτρηση του φαινομένου είναι σχετικά πρόσφατο. Σε πολλές επιστημονικές εργασίες επί του θέματος και το σύνολο σχεδόν των παρουσιάσεων που γίνονται στον τύπο, ως κυρίαρχο ή και μοναδικό αίτιο υπάρξεως και διαχρονικής μεταβολής του μεγέθους της παραοικονομίας θεωρείται το υψηλό και αυξανόμενο φορολογικό βάρος. Η επιθυμία των οικονομικών υποκειμένων, επιχειρήσεων και ατόμων, να διαφύγουν τη φορολογία αποτελεί, αναμφισβήτητα, σημαντικό προσδιοριστικό παράγοντα του μεγέθους της παραοικονομίας. Ωστόσο, οι υπάρχουσες εμπειρικές ενδείξεις δεν υποστηρίζουν τη μοναδικότητα ή ακόμη και το κυρίαρχο ρόλο του φορολογικού παράγοντα.

Στη βιβλιογραφία, τείνει να επικρατήσει ομοφωνία, ότι οι δύο κύριοι προσδιοριστικοί παράγοντες υπάρξεως και μεγεθύνσεως της παραοικονομίας, είναι η φορολογία και οι θεσμικοί περιορισμοί δηλαδή το πλέγμα των ρυθμίσεων, απαγορεύσεων, γνωστοποιήσεων κτλ. με τα οποία το σύγχρονο παρεμβατικό κράτος επιδιώκει την πραγματοποίηση διαφόρων κοινωνικοοικονομικών σκοπών. Το πλέγμα αυτό των περιορισμών είναι ικανό αφ' εαυτού να δημιουργήσει παραοικονομία. Ακόμη και αν δεν υπήρχε φορολογία, οι εν λόγω ρυθμίσεις θα ήταν ικανές να ωθήσουν τ' άτομα και τις επιχειρήσεις ν' αναζητήσουν τρόπους να συναλλάσσονται έξω από την επίσημη οικονομία. Το ίδιο ισχύει και για τη φορολογία. Από μόνη της, ιδίως όταν είναι υψηλή, η φορολογία αποτελεί επαρκές αυτόνομο κίνητρο αναζητήσεως απασχολήσεως στην παραοικονομία.

Γενικώς για να υπάρξει παραοικονομία πρέπει να ικανοποιηθούν δύο προϋποθέσεις: **1)** να υπάρχουν κίνητρα (αναμενόμενα οφέλη μεγαλύτερα απ' το πιθανό κόστος που συνεπάγεται η αποκάλυψη της δραστηριότητας) και **2)** να υπάρχουν δυνατότητες δηλαδή προσφορά ευκαιριών απασχολήσεως σ' αυτήν. Τα δύο στοιχεία αυτά συνήθως συνυπάρχουν, είναι σε υψηλό βαθμό παρακολουθήματα της έννοιας του <<κράτους ευημερίας>>, που επικράτησε μετά τον Β' Παγκόσμιο πόλεμο και έγινε συνώνυμο με τον κρατικό γιγαντισμό, το αυξανόμενο επίπεδο μεταβιβαστικών πληρωμών απ' το κράτος και τις ανάγκες χρηματοδοτήσεως που συνεπάγεται.

Η πλειονότητα των μελετητών της παραοικονομίας κατατάσσει σε πέντε κατηγορίες τους παράγοντες που συνδέονται με την ύπαρξη και το μέγεθος του φαινομένου, τις εξής:

- 1) Το μέγεθος του δημοσιονομικού βάρους για τα υποκείμενα της οικονομίας, άτομα και επιχειρήσεις,
- 2) Το επίπεδο φορολογικής ηθικής και γενικότερα το σύνολο των ψυχολογικών εμποδίων μετακινήσεως παραγωγικών συντελεστών από την επίσημη οικονομία στην παραοικονομία,
- 3) Το επίπεδο οικονομικής αναπτύξεως,
- 4) Το επίπεδο ανεργίας, και

Η παραοικονομία στην Ελλάδα από το 1970 έως σήμερα

- 5) Το συνεχώς αυξανόμενο επίπεδο μεταβιβαστικών πληρωμών υπό μορφή επιδομάτων ανεργίας, υγειονομικής περιθάλψεως, συντάξεως και πλήθους άλλων κοινωνικών παροχών, τα οποία αποτελούν αντικίνητρα απασχολήσεως στη νόμιμη οικονομία.

Πλην των παραγόντων αυτών αναφέρονται και άλλοι, οι οποίοι όμως, κατά το πλείστον εμπίπτουν σε μια απ' τις ανωτέρω κατηγορίες. Ο υψηλός ρυθμός πληθωρισμού για παράδειγμα, θεωρείται ως ευνοϊκή συνθήκη για την επέκταση της παραοικονομίας διότι αυξάνει τον αποτελεσματικό συντελεστή φορολογίας. Από την άποψη αυτή ισοδυναμεί με αύξηση των φορολογικών συντελεστών και εμπίπτει στην κατηγορία (α). Άλλος παράγων που αναφέρεται συχνά είναι η μείωση της διάρκειας του επίσημου χρόνου εργασίας και η υπερβάλλουσα ζήτηση ορισμένων νέων ειδικοτήτων, η οποία παρέχει στους κατόχους τους την ευκαιρία ν' αποκτούν πρόσθετο εισόδημα. Η ανάπτυξη ορισμένων απαγορευμένων δραστηριοτήτων, που συμπορεύτηκε σε μεγάλο βαθμό με την οικονομική ανάπτυξη, την αστική συγκέντρωση, την αποξένωση του ατόμου και άλλα παρακολουθήματα του είδους της κοινωνίας στην οποία ζούμε, δεν είναι άμοιρη για την θρυλούμενη μεγέθυνση της παραοικονομίας.

2.1.1 ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ

1. Φόροι.

Το υψηλό φορολογικό βάρος αναφέρεται ως το υπ' αριθμόν 1 αίτιο της προσφυγής της απασχόλησης στην παραοικονομική δραστηριότητα. Η διαπίστωση αυτή αναφέρεται, γενικά, σε όλα τα είδη των φόρων, αν και ειδικά υπογραμμίζεται ως συνέπεια του φόρου επί του εισοδήματος. Με βάση αυτό το αίτιο, θα έπρεπε το μέγεθος της παραοικονομίας να είναι μεγάλο σε οικονομίες, στις οποίες το φορολογικό βάρος είναι υψηλό και μικρό, σε οικονομίες, με χαμηλό φορολογικό βάρος.

Στον παρακάτω πίνακα παρατίθενται συγκριτικά στοιχεία του φορολογικού βάρους και της διαχρονικής εξέλιξης, σε διάφορες χώρες την περίοδο 1965-1983. Η Ελλάδα εμφανίζεται με το χαμηλότερο ποσοστό φορολογικής επιβάρυνσης, μέσα στο ΑΕΠ της, αλλά και άλλες μεσογειακές χώρες, όπως η Ισπανία, η Ιταλία, αλλά και η Γαλλία, για τις οποίες υπάρχουν ενδείξεις και αναγνώριση υψηλής παραοικονομίας, εμφανίζουν συγκριτικά χαμηλό ποσοστό φορολογικής επιβάρυνσης μέσα στο ΑΕΠ τους. Χωρίς, με βάση τον πίνακα, να είναι δυνατή η εξαγωγή γενικών συμπερασμάτων, περί της ύπαρξης αντιστοιχίας ανάμεσα στην υψηλή φορολογική επιβάρυνση και το υψηλό ποσοστό παραοικονομίας, μέσα στο ΑΕΠ, αφού δεν διαθέτουμε ισάριθμες μελέτες της σημασίας της παραοικονομίας, για όλες τις χώρες, που περιλαμβάνονται στον πίνακα, μπορούμε να υιοθετήσουμε το γενικό συμπέρασμα του **Michael Carter** ότι <<σε πείσμα της συχνότητας με την οποία υπήρξε διαβεβαίωση από οικονομολόγους, δημοσιογράφους και πολιτικούς, στην πραγματικότητα δεν υπάρχει απόδειξη που να υποστηρίζει αυτή την πρόταση ότι δηλαδή η παραοικονομία είναι το άμεσο αποτέλεσμα ολοένα υψηλότερων φόρων>>.

Αν, όμως, η Ελλάδα εμφανίζεται με τη χαμηλότερη φορολογική επιβάρυνση, ως ποσοστό μέσα στο ΑΕΠ, και το 1965 και το 1983 σε σύγκριση με όλες τις άλλες χώρες του ΟΟΣΑ, εμφανίζει ωστόσο εξαιρετικά υψηλή φορολογική επιβάρυνση των μισθωτών. Και πράγματι, το 1973, οι μισθωτοί αντιπροσώπευαν το 33.7% του συνολικού αριθμού των φορολογουμένων και συμμετείχαν κατά το 23.5% στο σύνολο του φόρου, και το

Η παραοικονομία στην Ελλάδα από το 1970 έως σήμερα

1985 αντιπροσώπευαν το 44.9% του συνολικού αριθμού των φορολογουμένων και συμμετείχαν κατά 51% στο σύνολο του φόρου. Αντίθετα, οι αυτοαπασχολούμενοι αντιπροσώπευαν το 1973 το 33.7% του συνολικού αριθμού φορολογουμένων και συνέβαλαν κατά 63.8% στο σύνολο του φόρου, ενώ το 1983 αντιπροσωπεύουν το 38.7% του συνολικού αριθμού των φορολογουμένων και συμβάλλουν στο σύνολο του φόρου κατά 30%.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1

Η φορολογία εισοδήματος φυσικών προσώπων ως ποσοστό στο Α.Ε.Π.

	1965	1970	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983
Αυστραλία	8	9	13	13	13	12	13	13	14	14	13
Αυστρία	7	7	8	8	9	10	9	10	10	10	9
Βέλγιο	6	9	13	13	14	15	16	15	16	17	16
Καναδάς	6	10	11	11	10	10	10	11	12	12	12
Δανία	12	20	23	22	22	22	23	24	24	24	24
Φινλανδία	11	13	17	19	18	16	15	15	16	16	16
Γαλλία	4	4	5	5	5	5	5	5	6	6	6
Γερμανία	8	9	11	11	12	11	11	11	11	11	11
Ελλάδα	2	2	2	2	3	3	3	4	4	5	4
Ιρλανδία	4	6	8	9	9	9	9	11	11	11	12
Ιταλία	3	3	4	5	6	7	7	8	9	10	11
Ιαπωνία	4	4	5	5	5	5	6	6	7	7	7
Λουξεμβούργο	8	7	10	9	10	11	10	10	9	10	12
Κάτω Χώρες	9	10	12	12	12	12	12	12	11	11	10
Ν. Ζηλανδία	10	11	16	16	19	18	18	19	20	20	19
Νορβηγία	13	14	14	15	14	15	14	13	13	12	12
Πορτογαλία*	μ.δ	μ.δ	μ.δ	μ.δ	μ.δ	μ.δ	μ.δ	μ.δ	μ.δ	μ.δ	μ.δ
Ισπανία	2	2	3	3	3	4	4	5	5	5	6
Σουηδία	17	20	20	21	21	22	21	20	20	20	20
Ελβετία	6	8	11	12	12	11	11	11	11	11	11
Τουρκία	4	5	7	7	8	9	9	9	10	9	8
Ην. Βασίλειο	9	12	14	13	12	11	10	11	11	11	10
Η.Π.Α	8	10	10	10	10	10	11	11	12	12	11
Μέσος όρος μη σταθμισμένος	7	9	11	11	11	11	11	12	12	12	12

*Τα έσοδα των φόρων και του εισοδήματος φυσικών προσώπων και της φορολογίας εταιρειών δεν μπορούν να διαχωριστούν.

- Πηγή: Statistiques de recettes publiques des pays membres de l'OECD, 1965-1984 (OECD:1985)

Από την πλευρά του προβλήματος της παραοικονομίας, και των προσδιοριστικών της παραγόντων, στην Ελλάδα η άδικη φορολογική μεταχείριση των μισθωτών προσφέρει, ενδεχόμενα, τις ακόλουθες ενδείξεις:

Η παραοικονομία στην Ελλάδα από το 1970 έως σήμερα

- το κράτος, του οποίου οι δαπάνες διαχρονικά ανέρχονται, φαίνεται να μην μπορεί να τις καλύψει με άλλο τρόπο, εκτός απ' την ολοένα μεγαλύτερη προσφυγή του, στους μισθωτούς, όπως φαίνεται από τον πίνακα 2, η Ελλάδα να μην ανήκει στην κατηγορία των χωρών, με υψηλό ποσοστό φορολογικών εσόδων μέσα στο ΑΕΠ, αλλά οπωσδήποτε αυτό εμφανίζει σημαντική διαχρονική αύξηση,

ΠΙΝΑΚΑΣ 2

Δημοσιονομικές εισπράξεις ως % του Α.Ε.Π.

	1965	1975	1985*
Γερμανία	32	36	38
Αυστραλία	24	29	31
Αυστρία	35	39	42
Βέλγιο	31	41	47
Καναδάς	26	33	34
Δανία	30	41	49
Ισπανία	15	20	28
Η.Π.Α	26	30	29
Φινλανδία	30	35	37
Γαλλία	35	37	46
Ελλάδα	21	25	29
Ιρλανδία	26	32	38
Ιταλία	27	29	41
Ιαπωνία	18	21	27
Λουξεμβούργο	30	38	41
Νορβηγία	33	45	48
Ν. Ζηλανδία	25	30	31
Κάτω Χώρες	34	44	45
Πορτογαλία	18	25	31
Ην. Βασίλειο	31	36	39
Σουηδία	36	44	51
Ελβετία	21	30	32
Τουρκία	15	21	16
Μέσος όρος μη σταθμισμένος	27	33	37

*Για την Αυστραλία, το Βέλγιο, την Ελλάδα, την Ιταλία, την Ιαπωνία, το Λουξεμβούργο, τη Ν. Ζηλανδία και τις Η.Π.Α., οι αριθμοί που αναφέρονται είναι του έτους 1984.

Πηγή: La fiscalite dans les pays developpes, OCDE, Παρίσι 1987.

- η υπερβολική φορολογική επιβάρυνση των μισθωτών και η ταυτόχρονη συνεχής διαχρονική φορολογική ελάφρυνση των αυτοαπασχολούμενων αποτελεί σαφέστατη ένδειξη φοροδιαφυγής, από την πλευρά των τελευταίων,
- χωρίς το κύριο πρόβλημα αυτής της μελέτης να είναι ο τρόπος κατανομής του εισοδήματος στην Ελλάδα, οι ενδείξεις ωστόσο αυτές περιλαμβάνουν, πιθανότατα και κάποιες σημαντικές προεκτάσεις σχετικά με αυτόν και με τις γενικότερες συνέπειές του στην όλη αναπτυξιακή διαδικασία της χώρας, στο μόνιμο πρόβλημα

Η παραοικονομία στην Ελλάδα από το 1970 έως σήμερα

αποτελεσματικότητας της εκάστοτε ακολουθούμενης σ' αυτή οικονομικής και εισοδηματικής πολιτικής.

2. Κρατικοί περιορισμοί και παρεμβάσεις.

Ως δεύτερο ισχυρό κίνητρο, για την προσφυγή στην παραοικονομική δραστηριότητα, μετά την υψηλή φορολογική επιβάρυνση, η διεθνής σχετική βιβλιογραφία αναφέρει τους περιορισμούς και τις παρεμβάσεις εκείνες του κράτους, που καταλήγουν στην αύξηση του βαθμού ανελαστικότητας της αγοράς εργασίας, όπως ανάμεσα σε άλλα:

- το υπερβολικό κοινωνικό κόστος της εργασίας,
- η επιβολή περιορισμών στην ελευθερία δράσης των εργοδοτών, αναφορικά με τις σχέσεις τους με τους εργαζομένους,
- η μείωση των ωρών εργασίας και η επιβολή σημαντικών περιορισμών για την χρησιμοποίηση υπερωριακής εργασίας,
- τα εξαιρετικά γενναιόδωρα επιδόματα ανεργίας,
- η εξίσωση της αμοιβής ανδρών και γυναικών, και
- ο μεγάλος αριθμός ατόμων που δικαιούνται επιδόματος ασθενείας, γήρατος, ανικανότητας.

Παρόλο ότι, η αύξηση των αποδοχών των εργαζομένων στην Ελλάδα ήταν ταχεία μετά το 1975, το επίπεδό τους υπολείπεται ακόμη, σημαντικά, σε σύγκριση με το αντίστοιχο πιο αναπτυγμένων οικονομιών. Εξάλλου, η αύξηση των αποδοχών των εργαζομένων, σε πραγματικούς όρους, είναι πολύ χαμηλότερη απ' ότι σε νομισματικούς, εξαιτίας του υψηλού ρυθμού πληθωρισμού, που επικράτησε στη χώρα μας. Στον πίνακα 1 εμφανίζεται η εξέλιξη των πραγματικών αποδοχών των εργαζομένων στην βιομηχανία.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1

Η εξέλιξη των πραγματικών αποδοχών στη βιομηχανία.

(% μεταβολής σε πραγματικούς όρους)

Έτη	Μέσου μισθωτού	Εβδομαδιαίων αποδοχών	Κατωτέρων ορίων
1975-78	7.7	8.6	7.2
1979	-0.2	1.2	-0.9
1980	-3.4	0.5	1.2
1981	-0.4	-0.6	-0.3
1982	4.2	7.8	21.0
1983	-2.5	-0.8	-4.0
1984	3.9	5.7	6.2
1985	1.0	3.5	-1.4
1986	-8.0	-	-10.0

Πηγή: OECD, Economic Surveys, Greece 1986/87, July 1987.

Η παραοικονομία στην Ελλάδα από το 1970 έως σήμερα

Εκτός από την διαχρονική εξέλιξη των πραγματικών αμοιβών των εργαζομένων στην βιομηχανία, θα πρέπει να ληφθεί υπόψη και η πορεία των μεταβιβάσεων, απ' τα νοικοκυριά προς τους εργαζομένους μέσω του δημοσίου. Οι μεταβιβάσεις αυτές το 1970 αντιπροσωπεύουν το 12,3% του διαθέσιμου ιδιωτικού εισοδήματος, ενώ το 1985 φθάνουν, αντίστοιχα, το 16,2%. Οι μεταβιβάσεις αυτές αντιπροσωπεύουν, κυρίως, συντάξεις και κοινωνικές παροχές στους εργαζομένους.

Αναφορικά, με την εξέλιξη της απασχόλησης, στην βιομηχανία για την περίοδο 1975-1985, θα την δούμε στον πίνακα 2, στον οποίο διαπιστώνεται μια διαχρονική μείωση της απασχόλησης, σε ώρες εργασίας.

ΠΙΝΑΚΑ 2

Υπολογιζόμενη απασχόληση.

Έτη	Σε αριθμό ατόμων	Σε ώρες εργασίας
1975-78	3.6	2.1
1979	2.7	2.5
1980	1.1	-0.1
1981	1.1	-1.7
1982	0.1	-2.2
1983	-1.2	-1.4
1984	0.4	-0.5
1985	-1.4	-1.8

Πηγή: <<ΕΠΙΛΟΓΗ>> Οικονομική Επισκόπηση, Ειδική Έκδοση.

Από τα συνδυασμένα στοιχεία των 2 πινάκων, όπως και από την εξέλιξη των μεταβιβάσεων προκύπτει ότι ο συντελεστής «εργασία», στην Ελλάδα, εμφανίζει μια βραδεία τάση αύξησης του κόστους του, ότι υπάρχει μια ανακατανομή του εισοδήματος προς όφελός του, και ότι οι νομοθετικές ρυθμίσεις περιορίζουν το βαθμό ελαστικότητας της αγοράς εργασίας. Σε σχέση λοιπόν, με ότι ίσχυε σχετικά πριν απ' το 1975, οι εργοδότες θα είχαν συμφέρον να καταφύγουν στην «ανεπίσημη» εργασία, γιατί έτσι θα περιορίζαν τη δαπάνη παραγωγής τους. Το κίνητρο εντούτοις, αυτό για την περίπτωση της Ελλάδας, δεν φαίνεται, να' ναι τόσο ισχυρό ή ισχυρότερο απ' άλλες χώρες, όπου οι αντίστοιχοι περιορισμοί και παρεμβάσεις είναι πολύ σημαντικότεροι, ώστε να μπορεί να δικαιολογήσει μεγαλύτερο μέγεθος παραοικονομίας από ότι σε αυτές.

Μπορούμε να συμπεράνουμε ότι το υψηλότερο φορολογικό βάρος και οι περιορισμοί και παρεμβάσεις του κράτους στην αγορά εργασίας, δεν είναι σε θέση από μόνοι τους, να δημιουργήσουν σημαντική παραοικονομία, χρειάζεται να υπάρχει και το πρόσφορο, γι' αυτή, κοινωνικοοικονομικό περιβάλλον.

2.1.2 ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ - ΔΙΑΡΘΡΩΣΗ - ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ

1. Βιομηχανικοί κλάδοι, που προσφέρουν ευκαιρίες παραοικονομικής δραστηριότητας.

Για παράδειγμα έχουμε τα στοιχεία 2 πινάκων του R. Rose της Μ. Βρετανίας και της Ελλάδος. Στη Μ. Βρετανίας, η απασχόληση στους βιομηχανικούς κλάδους, που προσφέρουν ευκαιρίες παραοικονομίας, ανέρχεται σε 50,9% ενώ στη χώρα μας, αντίστοιχα, σε 74%. Εντελώς αποσπασματικά, μια τέτοια διαφορά, αναφορικά με την οπτική γωνία, που εδώ εξετάζεται ο βαθμός ευκαιριών για παραοικονομία, σημαίνει ότι στην Ελλάδα, αυτός είναι κατά 45% υψηλότερος απ' ό τι στη Μ. Βρετανία.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1

Κατάταξη βιομηχανικών κλάδων ανάλογα με τις ευκαιρίες εργασίας στην παραοικονομία και ποσοστά μέσα στη συνολική απασχόληση

Κλάδος	Μεγάλη Βρετανία % μέσα στη συνολική απασχόληση
A. Κάποιες ευκαιρίες	
Οικοδομές	5.6
Κλωστοϋφ., δέρματα και ενδύματα	3.6
Γεωργία, δάση, αλιεία	1.6
Επαγγελματικές και επιστημονικές υπηρ.	16.5
Εμπόριο	12.4
Διάφορες υπηρεσίες	11.2
ΣΥΝΟΛΟ	51.0
B. Καμία ευκαιρία	
Μηχανολογικές και σχετικές βιομηχ.	13.9
Δημόσια Διοίκηση	7.1
Μεταφορές και επικοινωνίες	6.7
Λοιπή βιομηχανία	5.9
Ασφάλειες, τράπεζες, χρηματ.	5.6
Βιομηχανίες τροφίμων, ποτών, καπνού	3.0
Χημικές, κάρβουνο και πετρέλαιο	2.1
Μεταλλικές βιομηχανίες	1.8
Ορυχεία και εξόρυξη	1.5
ΣΥΝΟΛΟ	49.1

Πηγή: OECD, Employment Outlook 1986

Η διαφορά, βέβαια, αυτή οφείλεται, σε μεγάλο ποσοστό, στην ακόμη πιο υψηλή απασχόληση, στον πρωτογενή τομέα της Ελλάδας, μέσα στην συνολική. Ο πρωτογενής τομέας φαίνεται ότι, κάτω από ορισμένες συνθήκες, υποθάλλει εύκολα παραοικονομικές δραστηριότητες, ιδιαίτερα, όταν η έκταση της γεωργικής καλλιέργειας είναι αρκετά μεγάλη, ώστε να μην είναι δυνατή η εκμετάλλευσή της από την αγροτική οικογένεια.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2

Κατάταξη βιομηχανικών κλάδων ανάλογα με τις ευκαιρίες εργασίας στην παραοικονομία και ποσοστά μέσα στη συνολική ελληνική απασχόληση.

Κλάδος	Ελλάδα % μέσα στη συνολική απασχόληση
A. Κάποιες ευκαιρίες	
Οικοδομές	6.8
Κλωστοϋφ., δέρματα και ενδύματα	8.2
Γεωργία, δάση, αλιεία	28.9
Επαγγελματικές και επιστημονικές υπηρ.	11.0
Εμπόριο	10.1
Διάφορες Υπηρεσίες	9.0
ΣΥΝΟΛΟ	74.4
B. Καμία ευκαιρία	
Μηχανολογικές και σχετικές βιομηχ.	1.5
Δημόσια Διοίκηση	6.6
Μεταφορές και επικοινωνίες	0.7
Λοιπή βιομηχανία	3.5
Ασφάλειες, τράπεζες, χρηματ.	5.3
Βιομηχανίες τροφίμων, ποτών, καπνού	3.5
Χημικές, κάρβουνο και πετρέλαιο	3.0
Μεταλλικές βιομηχανίες	0.7
Ορυχεία και εξόρυξη	0.8
Αέριο, ηλεκτρισμός και νερό	0.4
ΣΥΝΟΛΟ	26.0

Πηγή: ΕΣΥΕΕ

Εξάλλου, η διάρθρωση της ελληνικής απασχόλησης εμφανίζει σημαντικά υψηλότερο ποσοστό της στις οικοδομές, σε σχέση με την αντίστοιχη της Μεγάλης Βρετανίας. Για τον κλάδο αυτό ειδικά της ελληνικής βιομηχανίας, υπάρχουν σοβαρές ενδείξεις υψηλού μεγέθους παραοικονομίας, που ενδεχόμενα εμφανίζεται ως στροφή της οικοδομικής δραστηριότητας, προς αυθαίρετη και χωρίς άδεια οικοδόμηση.

2. Ποσοστό αυτοαπασχόλησης, μέσα στη συνολική αστική απασχόληση.

Οι αυτοαπασχολούμενοι έχουν μεγαλύτερες ευκαιρίες πρόσβασης στην παραοικονομία σε σύγκριση με τους μισθωτούς. Διαπίστωση, που σημαίνει ότι οι οικονομίες με υψηλότερο ποσοστό αυτοαπασχολουμένων, εξασφαλίζουν υψηλότερες δυνατότητες παραοικονομικής δραστηριότητας, σε σύγκριση με άλλες, όπου το ποσοστό αυτό είναι μικρότερο.

Στον πίνακα 1 εμφανίζονται συγκριτικά δεδομένα, για τις χώρες-μέλη του ΟΟΣΑ αναφορικά με το ποσοστό αυτοαπασχόλησης στη συνολική αστική απασχόληση. Απ' τα στοιχεία αυτά, προκύπτει ότι η Ελλάδα έχει το υψηλότερο ποσοστό αυτοαπασχόλησης μέσα στους αστικούς τομείς, σε σύγκριση με οποιαδήποτε άλλη χώρα-μέλος του ΟΟΣΑ.

Η παραοικονομία στην Ελλάδα από το 1970 έως σήμερα

Σε σχέση με το μέσο όρο που είναι 9.9%, η Ελλάδα εμφανίζει το παραπάνω ποσοστό ,περίπου, τρεις φορές υψηλότερο. Με λίγα λόγια η Ελλάδα εμφανίζει τις μεγαλύτερες δυνατές ευκαιρίες πρόσβασης στην παραοικονομία σε σύγκριση μ' όλες τις χώρες-μέλη του ΟΟΣΑ.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1

Ποσοστό αυτοαπασχόλησης στη συνολική αστική απασχόληση

ΧΩΡΕΣ	1969	1973	1979	1981	1984
Αυστραλία	9.3	9.5	12.1	12.1	12.4
Αυστρία(α)	13.1	11.7	8.9	8.6	7.9
Βέλγιο	11.9(β)	11.0	11.2	11.5	12.3
Καναδάς	--	5.8(γ)	6.7	6.4	7.4
Δανία	--	9.7(γ)	9.2	8.3	8.4(δ)
Φινλανδία	--	--	--	--	6.9
Γαλλία	--	9.7	8.7	8.7	9.1(δ)
Γερμανία	8.3	7.6	7.7	7.6	8.2
Ελλάδα	--	--	--	27.8	27.3
Ισλανδία(α)	10.2	8.3	7.0	7.0	7.3(δ)
Ιταλία	--	17.8	18.7	19.6	20.6(δ)
Ιαπωνία	14.6	14.1	14.0	13.6	13.0
Κάτω Χώρες	--	3.7(γ)	4.1	5.6	4.9(δ)
Νέα Ζηλανδία	7.5(ε)	9.1(ζ)	--	8.4	--
Νορβηγία	7.6(η)	7.6	6.4	6.6	6.3
Πορτογαλία	--	11.5(θ)	12.1	11.6	--
Ισπανία	16.1(β)	16.3	15.9	16.3	17.9
Σουηδία	5.6(β)	4.8	4.5	4.6	4.6
Ελβετία	7.6(β)	--	7.5(ι)	--	--
Τουρκία	25.0(β)	25.0(γ)	20.8(ι)	--	--
Ην. Βασίλειο (ια)	6.5	7.3	6.6	7.9	9.6
Η.Π.Α	7.0	6.7	7.1	7.3	7.6
Ιρλανδία	9.6(ε)	10.1	10.4	9.6	11.4
Μη σταθμισμένος όρος (κ)	--	9.5	9.4	9.5	9.9
Συντελεστής μεταβολής (κ)	--	40	42	42	44

(α) Τα στοιχεία περιλαμβάνουν εργαζόμενα μη αμειβόμενα μέλη οικογένειας, (β) 1970,(γ) 1975,(δ)1983, (ε)1971, (ζ)1976, (η)1972, (θ)1974, (ι)1980, (ια)Τα στοιχεία μπορεί να περιλαμβάνουν μη αμειβόμενα μέλη οικογένειας, και (κ) Συνοπτικά στοιχεία έχουν εκτιμηθεί που δεν περιλαμβάνουν τη Φινλανδία, Ελλάδα, Πορτογαλία, Ελβετία και Τουρκία.

Πηγές: Για την Αυστραλία, Αυστρία, Βέλγιο, Καναδάς, Γερμανία, Ισλανδία, Ιαπωνία, Ιρλανδία, Πορτογαλία, Ισπανία, Σουηδία, το Ην. Βασίλειο και τις Η.Π.Α :OECD Labour Force Statistics.

Για την Δανία, Γαλλία, και Ιταλία: Eurostat, Labour Force Sample Survey.

Η παραοικονομία στην Ελλάδα από το 1970 έως σήμερα

Φινλανδία: Τα στοιχεία του Κεντρικού Στατιστικού Γραφείου βασίζονται στο Labour Force Survey.

Ελλάδα: ΕΣΥΕΕ.

Κάτω Χώρες: Κεντρικό Γραφείο Στατιστικής, Labour Force Survey.

Νορβηγία: Κεντρικό Γραφείο Στατιστικής.

Ελβετία: Office Federal de la Statistique.

Νέα Ζηλανδία και Τουρκία :ILO.

Με βάση τα στοιχεία του πίνακα 2 η Ελλάδα εμφανίζει υπερβολική συγκέντρωση της αστικής αυτοαπασχόλησης σε κλάδους, όπου έχει διαπιστωθεί υψηλός βαθμός παραοικονομίας: στο εμπόριο, εστιατόρια και ξενοδοχεία, η χώρα μας έχει τον υψηλότερο βαθμό συγκέντρωσης από οποιαδήποτε χώρα-μέλος του ΟΟΣΑ, αλλά και σε σύγκριση με το μέσο όρο, η Ελλάδα υπερέχει κατά 130% στις κατασκευές, και αυτές υποθάλλουν υψηλότερο βαθμό παραοικονομίας. Η Ελλάδα εμφανίζει το μεγαλύτερο βαθμό συγκέντρωσης της αυτοαπασχόλησης της, απ' όλες τις χώρες-μέλη του ΟΟΣΑ, και σε σχέση με το μέσο όρο, υπερέχει κατά 59%. Επίσης στη μεταποίηση, η Ελλάδα εμφανίζει υπερβολική συγκέντρωση της αστικής της αυτοαπασχόλησης, που είναι ανώτερη από οποιαδήποτε χώρα-μέλος του ΟΟΣΑ, και που υπερέχει απ' το μέσο όρο κατά 295%. Η παραπάνω τεράστια αυτή διαφορά οφείλεται στο εξαιρετικά μικρό μέγεθος της μέσης βιομηχανικής της επιχείρησης, που συντηρεί υπερβολικά μεγάλο αριθμό επιχειρηματιών-εργοδοτών, αλλά και οικογενειακής μορφής επιχειρήσεων.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2

Ποσοστά αυτοαπασχόλησης στην αστική απασχόληση μέσα στη βιομηχανία

ISIC		2-9	2	3	5	6	7	8	9
Αυστραλία	1984	12.4	2.3	5.4	36.1	18.3	13.7	14.5	6.5
Αυστρία	1983	8.1	1.3	4.7	5.0	15.6	4.5	6.4	3.6
Βέλγιο	1982	11.7	0.9	5.2	17.2	27.0	4.2	14.5	6.0
Καναδάς	1984	7.4	--	1.3	16.3	9.9	6.3	7.9	8.0
Δανία	1983	8.4	6.8	4.9	14.3	17.6	9.0	11.0	3.9
Φινλανδία	1980	4.6	3.7	2.1	6.6	8.4	9.4	26.6	3.4
Γαλλία	1983	9.9	3.2	5.0	18.6	23.7	4.2	9.3	9.0
Γερμανία	1984	9.2	0.2	4.8	8.8	17.7	5.5	5.4	9.1
Ελλάδα	1984	27.3	5.3	25.7	25.4	50.0	24.1	37.2	10.1
Ιρλανδία	1984	11.4	1.8	4.1	19.7	20.8	8.9	11.5	5.5
Ιταλία	1983	20.6	--	11.0	20.7	43.1	13.8	8.4	11.3
Ιαπωνία	1982	13.3	2.5	11.3	16.0	18.6	4.3	13.7	15.2
Λουξεμβούργο	1983	7.3	0.6	4.5	7.7	19.2	3.2	5.1	3.4
Κάτω Χώρες	1983	4.9	--	2.6	7.6	17.2	3.2	9.0	5.1
Νέα Ζηλανδία	1981	8.4	4.0	3.5	25.2	13.0	4.8	12.0	5.8
Νορβηγία	1984	7.1	--	4.1	18.7	10.2	8.5	7.0	4.5
Πορτογαλία	1982	11.1	--	7.2	9.8	27.8	7.7	10.0	5.6
Ισπανία	1980	16.3	6.7	10.9	18.5	33.9	19.1	12.0	6.7
Σουηδία	1984	4.6	--	2.6	11.5	9.4	6.5	5.0	2.7
Ελβετία	1980	7.4	3.9	5.1	8.6	10.7	4.0	9.0	8.5
Τουρκία	1980	18.8	2.2	18.6	9.7	62.4	42.9	16.0	6.4
Ην. Βασίλειο	1984	9.6	--	3.3	32.3	16.4	8.4	10.0	5.9

Η παραοικονομία στην Ελλάδα από το 1970 έως σήμερα

Η.Π.Α	1984	7.6	2.6	1.7	18.5	8.7	5.4	13.0	8.3
Μη σταθ. Μέσος όρος		10.7	--	6.5	16.2	21.7	9.6	12.0	6.7

(Πηγές πληροφοριών του πίνακα είναι οι ίδιες με τον προηγούμενο πίνακα)

3. Καταναλωτική δαπάνη, που υπερβαίνει το επίσημα δηλωθέν εισόδημα.

Τα σχετικά στοιχεία, αναφέρονται σε μία μόνο χρονιά και απορρέουν από 2 διαφορετικές έρευνες, που αφορούν τις ίδιες κοινωνικοεπαγγελματικές κατηγορίες, οι δηλώσεις αυτών των τελευταίων εξυπηρετούν διαφορετικούς στόχους: το μεν, αποτελούν δηλώσεις για την φορολογία εισοδήματος φυσικών προσώπων το 1982 και το δε, δηλώσεις αναφορικά με το μέσο όρο μηνιαίων αγορών των νοικοκυριών. Στο πίνακα αυτό γίνεται συγκερασμός αυτών των στοιχείων, που προκύπτουν από τις παραπάνω δύο πηγές.

**Μέσος όρος μηνιαίων αγορών των νοικοκυριών κατά θέση στο επάγγελμα του αρχηγού στο σύνολο της χώρας
1981 - 82**

	Όλα τα νοικοκυριά		Εργοδότης		Εργ/νος για δικό του λογαριασμό		Μη εργ/νος		Μισθωτός	
0. Είδη διατροφής	10202	21,4	12149	16,8	10043	22,6	11458	20,4	8428	23,9
1. Είδη διατροφής	5907	12,4	9378	13,0	5854	13,2	6844	12,2	4363	12,4
2. Οινοπν., καπνός	1381	2,9	1816	2,5	1522	3,4	1589	2,8	910	2,6
3. Είδη ενδύσεως	6253	13,1	9916	13,7	6370	14,3	7259	13,0	4189	11,9
4. Στέγαση, ΔΕΗ, κλπ	5513	11,6	7436	10,3	4360	9,8	6677	11,9	4771	13,5
5. Διαρκή αγαθά	4625	9,7	6752	9,4	4274	9,6	5754	10,3	3134	8,9
6. Υγεία, ατ. Ευπρ.	3025	6,4	4952	6,9	2711	6,1	3299	5,9	2666	7,6
7. Εκπαίδευση+ μόρφωση	2754	5,8	4877	6,8	2333	5,2	3558	6,3	1709	4,8
8. Μεταφορές+ επικοινων.	542	11,4	10475	14,5	4541	10,2	7074	12,6	3213	9,1
9. Διάφορα αγαθά+υπηρε.	2486	5,2	4415	6,1	2467	5,5	2698	4,8	1860	5,3
ΣΥΝΟΛΟ ΑΓΟΡΩΝ	45579	100,0	72166	100,0	44475	100,0	56010	100,0	35243	100,0
ΣΥΝΟΛΟ ΑΓΟΡΩΝ	x 12		x 12		x 12		x 12		x 12	
σύνολο αγορών σε ετήσια βάση (1)	=570948		=865992		=533700		=672120		=422916	
μέσο δηλωθέν εισόδημα 1982 (2)	412641		547470		417950		470700			
(2) έως % στο (1)	72,2		63,2		59,6		70,0			

Πηγές: ΕΣΥΕΕ και Φορολογία εισοδήματος φυσικών προσώπων για το 1982.

Επεξεργασία στοιχείων: Βάσω Πορταρίτου - Κρεστενίτη

Η παραοικονομία στην Ελλάδα από το 1970 έως σήμερα

Με βάση τα στοιχεία της φορολογίας εισοδήματος φυσικών προσώπων του έτους 1982, υπολογίστηκε το μέσο δηλωθέν οικογενειακό εισόδημα των διαφόρων κοινωνικοεπαγγελματικών κατηγοριών και συσχετίστηκε με το μέσο όρο ετήσιων αγορών αυτών των κατηγοριών, για το ίδιο έτος, όπως φαίνεται στον πίνακα. Από το συσχετισμό αυτό προκύπτει ότι το μέσο δηλωθέν οικογενειακό εισόδημα για όλα τα νοικοκυριά αντιπροσωπεύει το 72.2% του συνόλου των αγορών τους, σε ετήσια βάση. Των νοικοκυριών με αρχηγό μισθωτό το 70% των νοικοκυριών με αρχηγό εργοδότη μόνο το 63.2% και των νοικοκυριών με αρχηγό εργαζόμενο για δικό του λογαριασμό μόνο το 59.6%. Ακόμη, νοικοκυριά με μέσο ετήσιο σύνολο αγορών, ανώτερο κατά 28.8% σε σύγκριση με το αντίστοιχο των μισθωτών, εμφανίζονται με μέσο δηλωθέν εισόδημα για το 1982, κατά 16.3% μόνο υψηλότερο του αντίστοιχου των μισθωτών.

4. Υψηλές Εισαγωγές Καταναλωτικών Βιομηχανικών Προϊόντων.

Η εξέλιξη της διάρθρωσης των εισαγωγών
κατά βασικές κατηγορίες αγαθών
βάσει μέσου ετήσιου επιπέδου τετραετιών

	Περιλαμβανόμενων των καυσίμων			Χωρίς καύσιμα*	
	1973-76	1977-80	1981-84	1973-76	1981-84
Τρόφιμα	13,0	11,1	12,3	15,6	17,5
Πρώτες Ύλες	18,2	16,9	14,3	21,7	20,5
Καύσιμα	16,3	21,6	29,2	-	-
Κεφαλαιουχικά	28,7	25,2	19,5	34,2	27,8
Είδη κατανάλωσης	23,2	24,6	23,5	27,7	33,6
Ναύλοι	0,6	0,6	0,5	0,8	0,6
ΣΥΝΟΛΟ	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)

Πηγή: ΕΠΙΛΟΓΗ 9/85 σ. 618

(*) Για να μελετήσουμε την αλλοίωση των εισαγωγών χωρίς τις επιδράσεις της σοβαρής ανατίμησης της τιμής του πετρελαίου.

Το άνοιγμα εισαγωγών-εξαγωγών αντιπροσώπευε το 1970 το 8.21% και το 1984 το 8.25% του ΑΕΠ αντίστοιχα. Η μέση, εξάλλου, ροπή για κατανάλωση και το 1970 αλλά και το 1984 πλησιάζει τη μονάδα (ενώ θα έπρεπε να κυμαίνεται γύρω στο 0.70-0.75).

Από τον πίνακα προκύπτουν τα ακόλουθα:

- Η κυριότερη αύξηση (χωρίς καύσιμα) της περιόδου 1973-1987 αφορά την κατηγορία βιομηχανικών ειδών κατανάλωσης : από 27.70% αυτή πέρασε στο 33.60% μέσα στις συνολικές εισαγωγές. Χαρακτηριστική είναι η πτώση του ποσοστού εισαγωγών κεφαλαιουχικών αγαθών, μέσα στο σύνολο των εισαγωγών, που εκφράζει το μαρasmus των επενδύσεων' από 34.2 αυτό πέρασε στο 27.8 μέσα στο σύνολο των εισαγωγών.

Στην προσπάθεια να προσδιορίσουμε τις κοινωνικοεπαγγελματικές κατηγορίες-ενόχους, των υψηλών εισαγωγών βιομηχανικών καταναλωτικών προϊόντων, ομαδοποιήσαμε στον πίνακα τις 8 αρχικές κατηγορίες σε 3. Η πρώτη απ' αυτές περιλαμβάνει τις 3 χαμηλότερες κατηγορίες. Η δεύτερη τις ενδιάμεσες και η τρίτη τις 2 υψηλότερες.

Η παραοικονομία στην Ελλάδα από το 1970 έως σήμερα

Μέσος όρος μηνιαίων αγορών
των νοικοκυριών κατά τάξεις
συνολικής αξίας αγορών

	Όλα τα νοικοκυριά	Έως 29.999 (οι 3 χαμηλές κατηγορίες)	Από 30.000-69.999 (οι 3 μεσαίες κατηγορίες)	Από 70.000 & άνω (οι 2 ανώτατες κατηγορίες)
δη διατροφής	10202	4843 31,0	10922 23,6	16960 15,8
δη διατροφής	5907	2349 15,0	6168 13,3	11189 10,4
νοπ. + καπνός	1381	627 4,0	1499 3,2	2321 2,2
δη ένδυσης & υπόδησης	6253	1443 9,2	6015 13,0	15458 14,3
τέγαση-υδρ. -καυσ.-φωτ.	5513	2524 16,1	5716 12,4	10149 9,4
διαρκή αγαθά	4625	1080 6,9	4012 8,7	12822 11,9
γεία + ατομ. ευπρ.	3045	843 5,4	2687 5,8	8056 7,6
εκπαίδευση + μόρφωση	2754	466 3,0	2481 5,4	7576 7,0
επ/ρες + επικοινωνίες	5422	866 5,7	4530 9,8	16115 15,0
άφρορα αγαθά + υπηρεσίες	2486	579 3,7	2181 4,7	6918 6,4
ΣΥΝΟΛΟ ΑΓΟΡΩΝ	47579	15640 100,0	46210 100,0	107567 100,0

Πηγή: ίδια με του προηγούμενου πίνακα

Από τον πίνακα αυτό προκύπτουν τα ακόλουθα:

- Τα είδη διατροφής- στέγαση- ύδρευση- φωτισμός κτλ., που αποτελούν τις βασικές και ανελαστικές δαπάνες, απορροφούν το 62.1% των μηνιαίων αγορών της πρώτης, απ' τις παραπάνω 3 ομαδοποιημένες κατηγορίες, το 52% της δεύτερης, και μόνο το 35.6% της τρίτης.
- Αντίθετα, οι δαπάνες για διαρκή αγαθά απορροφούν μόνο το 6.9% της πρώτης, από τις 3 ομαδοποιημένες κατηγορίες του πίνακα, το 8.7% της δεύτερης και το 11.9% της τρίτης.
- Τέλος, οι δαπάνες για μεταφορές-επικοινωνίες συμμετέχουν κατά 5.7% στην πρώτη από τις παραπάνω κατηγορίες, κατά 9.8% στην δεύτερη, και κατά 15% στην τρίτη.

Ας υπενθυμίσουμε ότι το 1981 οι μισθωτοί είχαν μέσο κατά κεφαλή εισόδημα ίσο προς το 77% του αντίστοιχου των αυτοαπασχολούμενων. Ωστόσο, οι μισθωτοί δήλωσαν το 43.83% των οπωσδήποτε εμφανών εισοδημάτων τους, ενώ οι αυτοαπασχολούμενοι μόνο το 32.98% των <<διαφανών>> εισοδημάτων τους.

5. Η απασχόληση στον τριτογενή τομέα.

Ενώ η συνολική απασχόληση της Ελληνικής Οικονομίας, στην περίοδο 1970-1985, παρέμεινε ουσιαστικά αμετάβλητη, η απασχόληση του τριτογενή εμφανίζει αύξηση κατά 46.5%. Η υψηλή απασχόληση στον τομέα των υπηρεσιών ενθαρρύνει την παραοικονομική δραστηριότητα.

6. Το μικρό μέγεθος μεταποιητικής επιχείρησης.

Το μέσο μέγεθος της ελληνικής μεταποιητικής επιχείρησης, όπως είναι γνωστό, είναι εξαιρετικά μικρό και διαχρονικά αυξανόμενο με μεγάλη βραδύτητα: μεταξύ των ετών 1963-1975 αυτό από 3.92% εργαζόμενους ανά κατάστημα πέρασε στους 4.98%

Η παραοικονομία στην Ελλάδα από το 1970 έως σήμερα

εργαζόμενους. Στην πραγματικότητα, το μέσο μέγεθος της ελληνικής μεταποιητικής επιχείρησης, είναι τόσο μικρό ώστε ανήκει περισσότερο στην βιοτεχνία, παρά στην κατά κυριολεξία βιομηχανία. Στη μικρή εξάλλου, ελληνική μεταποιητική επιχείρηση το 60% περίπου της συνολικής απασχόλησης εξασφαλίζεται ακόμη από τους ιδιοκτήτες και τις οικογένειές τους, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό για τη μεγάλη είναι 30%.

Από την ανάλυση των παραγόντων που επηρεάζουν την παραοικονομία στην Ελλάδα προκύπτουν τα εξής συμπεράσματα:

- η Ελλάδα εμφανίζει μια ιδιαίτερα - βεβαρημένη περίπτωση διαρθρωτικής ενθάρρυνσης της παραοικονομικής δραστηριότητας, και
- στην Ελλάδα η περίπτωση της παραοικονομίας είναι διαφορετική γιατί ένα πολύ σημαντικό τμήμα της παραοικονομίας βρίσκεται καταγραμμένο στα επίσημα στατιστικά δεδομένα, το οποίο δεν συμβαίνει σε καμία άλλη οικονομία, και αυτό το στοιχείο αποτελεί πρωτοτυπία της Ελληνικής περίπτωσης παραοικονομίας.

2.2 ΕΜΠΕΙΡΙΚΕΣ ΕΝΔΕΙΞΕΙΣ ΚΑΙ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗ ΣΧΕΤΙΚΗ ΣΠΟΥΔΑΙΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΑΙΤΙΩΝ.

2.2.1 ΔΗΜΟΣΙΟΝΟΜΙΚΟ ΒΑΡΟΣ.

Οι **B. S. Frey- H. Weck** σε ενδιαφέρον άρθρο τους επιχειρούν να κατατάξουν 17 από τις χώρες του ΟΟΣΑ ανάλογα με το βαθμό εντάσεως ορισμένων από τους αιτιώδεις παράγοντες, με σκοπό τη συναγωγή συμπερασμάτων για το προσδοκώμενο, βάσει αυτών, μέγεθος της παραοικονομίας. Το φορολογικό βάρος μετρείται με το λόγο T/Y , όπου T = συνολικοί φόροι, περιλαμβανομένων και των εισφορών στην κοινωνική ασφάλιση και Y = ακαθάριστο εγχώριο προϊόν. Η μέτρηση του βάρους των πολιτών από τις διάφορες κρατικές ρυθμίσεις και περιορισμούς γίνεται έμμεσα, ελλείψει καταλλήλων δεδομένων, λαμβάνοντας το ποσοστό που αντιπροσωπεύουν οι δημόσιοι υπάλληλοι στο συνολικό εργατικό δυναμικό.

Τα δύο αυτά βάρη είναι διαφορετικών διαστάσεων και ως εκ τούτου δεν είναι δυνατή η ομαδοποίησή τους. Για το λόγο αυτό έγινε απλή διαβάθμιση των χωρών ως προς καθένα από τα εν λόγω κριτήρια. Η βαθμολογική κλίμακα εκτείνεται από το 1 έως το 17, όσο δηλαδή είναι ο αριθμός των χωρών. Με 1 βαθμολογείται η χώρα με το χαμηλότερο φορολογικό βάρος ή αντίστοιχα με το μικρότερο βάρος από άποψη λοιπών επιβαρύνσεων. Επειδή, προφανώς, δεν υπάρχει σύμπτωση της σχετικής θέσεως κάθε χώρα και με τα δύο κριτήρια διαβαθμίσεων επιχειρήθηκε ομαδοποίηση των δύο θέσεων με τη χρησιμοποίηση εναλλακτικών συντελεστών σταθμίσεως. Τα συστήματα σταθμίσεως που χρησιμοποιήθηκαν ήταν 50%-50% (φορολογικό βάρος-λοιπές επιβαρύνσεις), 60%-40% και 70%-30%. Δηλαδή, στο πρώτο σύστημα σταθμίσεως δίνεται ίση βαρύτητα στο φορολογικό βάρος και τις λοιπές επιβαρύνσεις, ενώ στα άλλα συστήματα δίνεται αύξοντος μεγαλύτερη βαρύτητα στο φορολογικό βάρος.

Βάσει του κριτηρίου του φορολογικού βάρους (στοιχεία έτους 1975) στην κορυφή της ιεραρχίας βρίσκονται οι σκανδιναβικές χώρες. Οι εν λόγω χώρες βρίσκονται σε ενδιάμεση θέση από άποψη λοιπών επιβαρύνσεων. Αντίθετα, η Γαλλία, το Ηνωμένο Βασίλειο, η Ισπανία, οι ΗΠΑ και ο Καναδάς βρίσκονται στην κορυφή από άποψη λοιπών επιβαρύνσεων, ενώ με βάση το φορολογικό βάρος ιεραρχούνται κάτω από το μέσο όρο. Όπως δείχνει ο πίνακας 1, οι χώρες που βάσει των ενδείξεων αυτών θα έπρεπε να έχουν σχετικά μεγάλη παραοικονομία είναι (ιεραρχικά) οι :

Η παραοικονομία στην Ελλάδα από το 1970 έως σήμερα

1.Ολλανδία 2.Δανία 3.Σουηδία 4.Βέλγιο 5.Γαλλία

Αντίθετα μικρή παραοικονομία συνάγεται για τις χώρες (ιεραρχικά) :

1.Ελβετία 2.Ιαπωνία 3.Ισπανία 4.Ιρλανδία 5.Ιταλία

Ποσοτικές εκτιμήσεις του κόστους των κυβερνητικών ρυθμίσεων απουσιάζουν σχεδόν τελείως και μάλιστα στη διαχρονική τους διάσταση, με μοναδική ίσως εξαίρεση τις ΗΠΑ. Σύμφωνα με ορισμένες εκτιμήσεις το κόστος των ρυθμίσεων που έχουν θεσπισθεί από την ομοσπονδιακή κυβέρνηση έφτανε το 3.6% του GNP το 1976. Άλλες εκτιμήσεις, οι οποίες εμπεριέχουν και το κόστος των πολιτειακών ρυθμίσεων, ανεβάζουν το κόστος αυτό στο 9.4% του GNP για το ίδιο έτος.

Άλλο μέτρο της εντάσεως των ρυθμιστικών παρεμβάσεων του δημοσίου τομέα είναι ο αριθμός των ρυθμίσεων. Με βάση το 1947=100, οι σχετικοί δείκτες για διάφορες κατηγορίες οικονομικών και κοινωνικών ρυθμίσεων, όπως συνθήκες ασφαλείας εργασίας, προστασία καταναλωτού, προστασία περιβάλλοντος, αυξήθηκαν σε 350 περίπου. Εξάλλου οι **Christainsen- Haneman** υπολόγισαν ότι οι ομοσπονδιακές ρυθμίσεις στις ΗΠΑ ευθύνονται για το 12-21% της μείωσης του ρυθμού αύξησης της παραγωγικότητας στη βιομηχανία των ΗΠΑ κατά την περίοδο 1973-1977 σε σύγκριση με την περίοδο 1958-1965.

Ιεράρχηση (τακτική) Χωρών του ΟΟΣΑ με κριτήρια το Φορολογικό Βάρος και τις Λοιπές Δημόσιες Επιβαρύνσεις.

Διάταξη	(1) Φορολογικό Βάρος	(2) Λοιπές Επιβαρύνσεις	(1) 50%	(2) 50%	(1) 60%	(2) 40%	(1) 70%	(2) 30%	Επίπεδο
17	Σουηδία	Η.Β	Ολλανδία	Ολλανδία	Ολλανδία	Ολλανδία	Ολλανδία	Ολλανδία	Υψηλό
16	Νορβηγία	Γαλλία	Δανία	Δανία	Δανία	Σουηδία	Σουηδία	Σουηδία	
15	Ολλανδία	Καναδάς	Γαλλία	Γαλλία	Σουηδία	Βέλγιο	Δανία	Δανία	
14	Δανία	Ολλανδία	Η.Β.	Η.Β.	Βέλγιο	Βέλγιο	Νορβηγία	Νορβηγία	
13	Βέλγιο	Η.Π.Α.	Σουηδία	Σουηδία	Γαλλία	Γαλλία	Βέλγιο	Βέλγιο	
12	Αυστρία	Δ. Γερμανία	Βέλγιο	Βέλγιο	Η.Β.	Η.Β.	Δ. Γερμανία	Δ. Γερμανία	Μέσο
11	Δ. Γερμανία	Δανία	Δ. Γερμανία	Δ. Γερμανία	Δ. Γερμανία	Νορβηγία	Αυστρία	Αυστρία	
10	Φινλανδία	Βέλγιο	Αυστρία	Αυστρία	Νορβηγία	Αυστρία	Γαλλία	Γαλλία	
9	Γαλλία	Αυστρία	Καναδάς	Καναδάς	Καναδάς	Καναδάς	Η.Β.	Η.Β.	
8	Η.Β.	Ιταλία	Νορβηγία	Νορβηγία	Καναδάς	Καναδάς	Καναδάς	Καναδάς	
7	Ιρλανδία	Ισπανία	Η.Π.Α.	Η.Π.Α.	Η.Π.Α.	Η.Π.Α.	Φινλανδία	Φινλανδία	
6	Καναδάς	Σουηδία	Ιταλία	Ιταλία	Φιλανδία	Φιλανδία	Η.Π.Α.	Η.Π.Α.	Χαμηλό
5	Ιταλία	Ιαπωνία	Φιλανδία	Φιλανδία	Ιταλία	Ιταλία	Ιταλία	Ιταλία	
4	Ελβετία	Νορβηγία	Ιρλανδία	Ιρλανδία	Ιρλανδία	Ιρλανδία	Ιρλανδία	Ιρλανδία	
Διάταξη	(1) Φορολογικό Βάρος	(2) Λοιπές Επιβαρύνσεις	(1) 50%	(2) 50%	(1) 60%	(2) 40%	(1) 70%	(2) 30%	Επίπεδο
3	Η.Π.Α.	Ιρλανδία	Ισπανία	Ισπανία	Ισπανία	Ισπανία	Ελβετία	Ελβετία	
2	Ιαπωνία	Φινλανδία	Ιαπωνία	Ιαπωνία	Ιαπωνία	Ιαπωνία	Ιαπωνία	Ιαπωνία	
1	Ισπανία	Ελβετία	Ελβετία	Ελβετία	Ελβετία	Ελβετία	Ισπανία	Ισπανία	

2.2.2. Επίπεδο Φορολογικής Ηθικής.

Καθ' όσον αφορά στο επίπεδο φορολογικής ηθικής, οι υπάρχουσες ενδείξεις βασίζονται σε ειδική έρευνα που διεξήχθη σε διάφορες χώρες. Στην έρευνα αυτή προβλήθηκαν τα ίδια ακριβώς ερωτήματα σε δείγματα πολιτών, οι οποίοι έπρεπε να

Η παραοικονομία στην Ελλάδα από το 1970 έως σήμερα

απαντήσουν σε ερωτήματα σχετικά με τα αισθήματά τους για το φορολογικό καθήκον και την έκταση της ηθικής τιμωρίας των φοροφυγάδων. Σύμφωνα με την αξιολόγηση των **Frey- Weck**, τα αποτελέσματα των ερευνών αυτών δεν είναι πλήρως συγκρίσιμα, ωστόσο η ιεράρχηση των χωρών είναι η ακόλουθη (ο αριθμός 17 αντιστοιχεί στο χαμηλότερο επίπεδο φορολογικής ηθικής και ο 1 στον υψηλότερο):

ΚΑΤΑΤΑΞΗ

• Ιταλία	17
• Γαλλία	14
• Ισπανία, Βέλγιο	12
• Δυτ. Γερμανία, Αυστρία, Ολλανδία	9
• ΗΠΑ, Καναδάς, Ιαπωνία, Ιρλανδία	6
• Νορβηγία, Σουηδία, Δανία, Φινλανδία, Η.Β.	4
• Ελβετία	1

Η κατάταξη αυτή έρχεται να <<διορθώσει>> κάπως τις ενδείξεις από την προηγούμενη κατάταξη, που έγινε με κριτήριο το δημοσιονομικό βάρος. Αυτό που πρέπει να υπογραμμιστεί σε σχέση με τον παράγοντα <<φορολογική ηθική>> είναι, ότι σύμφωνα με τις διαθέσιμες ενδείξεις υπάρχει αναμφισβήτητη τάση αυξήσεως του ποσοστού των ατόμων που θεωρούν τη φορολογική απάτη και την παράκαμψη των διοικητικών περιορισμών ως ελάχισσα παράβαση.

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα ειδικής έρευνας που διεξάγεται στις ΗΠΑ και καλύπτει την περίοδο 1960-1978 ο δείκτης ανηθικότητας διπλασιάστηκε στην εν λόγω περίοδο. Με το 1970=100 ο δείκτης εξελίχθηκε ως κάτωθι:

Έτος	Δείκτης φορολογικής ανηθικότητας
1960	62
1965	73
1970	100
1975	118
1978	121

Ο **Frey- Weck- Pommerehne** κατασκεύασαν παρόμοιο δείκτη για την Δ. Γερμανία με αποτελέσματα συνεπή προς τα ευρήματα για τις ΗΠΑ. Συγκεκριμένα, ο δείκτης φορολογικής ανηθικότητας για την Δ. Γερμανία εξελίχθηκε όπως δείχνουν οι ακόλουθοι αριθμοί:

Έτος	Δείκτης φορολογικής ανηθικότητας
1960	77
1965	84
1970	100
1975	102
1978	104

Οι ενδείξεις αυτές και μάλιστα από χώρες, που δεν φαίνεται να κατατάσσονται σε ακραίες καταστάσεις και από άποψη δημοσιονομικού κόστους, δεν μπορεί να είναι τυχαίες: Υπογραμμίζουν δε ότι είναι εύλογο να αναμένεται αυξανόμενη φοροδιαφυγή και μεγένθυση της παραοικονομίας στο μέλλον.

Η παραοικονομία στην Ελλάδα από το 1970 έως σήμερα

2.2.3 Επίπεδο Ανεργίας

Τα κριτήρια που αναφέρονται στην αγορά εργασίας, δηλαδή το ποσοστό συμμετοχής του εργατικού δυναμικού στον πληθυσμό, το ποσοστό των ανέργων και ο αριθμός των πραγματικών ωρών απασχολήσεως (στη βιομηχανία) κατατάσσουν τις 17 χώρες των ΟΟΣΑ για το 1975, όπως δείχνει ο πίνακας 1. Χρησιμοποιώντας διάφορα σχήματα σταθμίσεως οι **Frey- Weck** οδηγούνται στα εξής συμπεράσματα: Πέντε χώρες βρίσκονται σε συνέπεια στο άνω μέρος της κλίμακας και άλλες πέντε στο κάτω αυτής, ενώ οι λοιπές 7 δείχνουν ευαισθησία στο υιοθετούμενο σχήμα σταθμίσεως. Η κατάταξη έχει όπως δείχνει ο πίνακας 2.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1

Ποσοστό Συμμετοχής (1975)		Ποσοστό Ανεργίας (1966 - 75)		Ωρες Απασχολήσεως (1975)	
Χώρα	Σειρά	Χώρα	Σειρά	Χώρα	Σειρά
Ιταλία	35	Ιρλανδία	5,8	Σουηδία	30,9
Ολλανδία	36	Καναδάς	5,3	Νορβηγία	32,4
Ιρλανδία	36	ΗΠΑ	4,8	Δανία	33,1
Ισπανία	38	Ιταλία	3,7	Αυστρία	33,9
Αυστρία	40	Φιλανδία	2,4	Βέλγιο	34,8
Βέλγιο	41	Γαλλία	2,4	Φιλανδία	38,4
Νορβηγία	43	Ισπανία	2,4	Καναδάς	38,6
Δ.Γερμανία	43	Βέλγιο	2,4	Ιαπωνία	38,8
Γαλλία	43	Η.Β.	2,3	ΗΠΑ	39,4
Καναδάς	44	Ολλανδία	2,1	Η.Β.	39,5
ΗΠΑ	45	Σουηδία	2,1	Δ.Γερμανία	40,5
Η.Β.	45	Αυστρία	1,6	Ολλανδία	41,2
Ελβετία	46	Δανία	1,6	Ιρλανδία	41,3
Φιλανδία	48	Δ.Γερμανία	1,4	Ιταλία	41,5
Ιαπωνία	49	Ιαπωνία	1,3	Γαλλία	41,7
Δανία	49	Νορβηγία	1,3	Ισπανία	42,7
Σουηδία	50	Ελβετία	0	Ελβετία	43,2

ΠΙΝΑΚΑΣ 2

Προβλεπόμενο Μέγεθος Παραοικονομίας (βάσει μεταβλητών της αγοράς εργασίας)

Μεγάλο	Μικρό	Μη δυνάμενο να προβλεφθεί
Ολλανδία	ΗΠΑ	Καναδάς
Βέλγιο	Φιλανδία	Σουηδία
Αυστρία	Ιαπωνία	Δανία
Ιταλία	Ελβετία	Νορβηγία
Γαλλία	Η.Β.	Ιρλανδία
		Δ.Γερμανία
		Ισπανία

2.2.4 Συγκριτική Αξιολόγηση

Σύγκριση των ιεραρχήσεων που δίνουν στις διάφορες χώρες τα τρία συνολικά κριτήρια, δημοσιονομικό βάρος, φορολογική ηθική και μεταβλητές της αγοράς εργασίας, οδηγεί στο συμπέρασμα ότι οι 17 χώρες δεν κατανέμονται ομοιόμορφα ως προς τα κριτήρια αυτά, ενώ 10 από τις 17 χώρες κατατάσσονται με συνέπεια στην ίδια περιοχή

Η παραοικονομία στην Ελλάδα από το 1970 έως σήμερα

της κλίμακας, ανεξάρτητα από το υιοθετούμενο σχήμα σταθμίσεως. Συνδυασμός των 3 γενικών κριτηρίων οδηγεί στην ακόλουθη κατάταξη.

Μέγεθος Παραοικονομίας	Χώρα
πολύ μεγάλο	Ολλανδία Βέλγιο
Μεγάλο	Αυστρία Ιταλία Γαλλία
Μικρό	Η.Β.
Πολύ Μικρό	Η.Π.Α. Φινλανδία Ιαπωνία Ελβετία
Μη δυνάμενο να προβλεφθεί	Καναδάς, Σουηδία Δανία, Νορβηγία Ιρλανδία, Δ. Γερμανία Ισπανία

Η ιεράρχηση αυτή ορισμένων χωρών του ΟΟΣΑ ως προς το πιθανό μέγεθος της παραοικονομίας τους, συμφωνεί σε γενικές γραμμές με τις εμπειρικές εκτιμήσεις του μεγέθους της παραοικονομίας των χωρών αυτών.

Οι ενδείξεις που αναφέρθηκαν υπογραμμίζουν ότι είναι παράλογο να θεωρείται το φορολογικό βάρος ως ο μόνος προσδιοριστικός παράγων που ευνοεί τη γένεση και ανάπτυξη της παραοικονομίας. Σε χώρες με χαμηλά ποσοστά συμμετοχής στο εργατικό δυναμικό, μικρό αριθμό ωρών εργασίας και υψηλή ανεργία, τα άτομα φαίνεται να έχουν ιδιαίτερα καλές ευκαιρίες για απασχόληση στην παραοικονομία. Το επίπεδο φορολογικής ηθικής, η στάση δηλαδή του ατόμου απέναντι στο δημόσιο τομέα και η ψυχολογική του ετοιμότητα για τη διάπραξη παραβάσεων, φαίνεται, επίσης, ότι διαδραματίζει ουσιώδη ρόλο.

Σύμφωνα με εκτιμήσεις της επιτροπής των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων τα αίτια απασχολήσεως στην παραοικονομία θα πρέπει να αναζητηθούν κατά πρώτο λόγο στη φορολογία και το σύστημα κοινωνικής ασφάλισης, που εφαρμόζεται στις μικρές επιχειρήσεις και κατά δεύτερο λόγο στην ανεπαρκή οργάνωση της αγοράς εργασίας. Είναι χαρακτηριστικές σχετικά οι απόψεις εργατικών και εργοδοτικών οργανώσεων στην Ιταλία για τα αίτια απασχολήσεως στην παραοικονομία.

Οι εργοδοτικές οργανώσεις ως κύρια αίτια προβάλλουν συνήθως:

- το υψηλό ποσοστό συνταξιούχων αναπηρίας.
- τα υπερβολικά ευεργετήματα ανεργίας.
- τη μείωση του εργάσιμου χρόνου.
- το υπερβολικά υψηλό κοινωνικό κόστος της κανονικής απασχολήσεως.
- την υψηλή φορολογία με την οποία επιβαρύνονται οι επιχειρήσεις.
- τα ανεπαρκή περιθώρια που έχουν οι επιχειρήσεις, εξαιτίας των διαφόρων κρατικών ρυθμίσεων, στη διαχείριση του εργατικού δυναμικού που απασχολούν.

Η παραοικονομία στην Ελλάδα από το 1970 έως σήμερα

- την ίση αμοιβή για άνδρες και γυναίκες και
- τους σοβαρούς περιορισμούς στην υπερωριακή απασχόληση τους οποίους επιβάλουν οι συλλογικές διαπραγματεύσεις.

Ενώ για τις μικρές επιχειρήσεις υπογραμμίζεται το σημαντικό οικονομικό όφελος που προκύπτει από την ανάθεση ήσσονος σημασίας εργασιών στην παραοικονομία.

Οι εργατικές ενώσεις θεωρούν ως κύρια αίτια στην παραοικονομία τα εξής:

- τους ανεπαρκείς ελέγχους στην ανάπτυξη ορισμένων τύπων απασχολήσεως.
- το ανεπαρκές υφός συντάξεων και αμοιβή της εργασίας.
- την ανεργία.
- την άνοια που προκαλεί η εργασία επαναληπτικού τύπου και
- την πολύ προοδευτική κλίμακα του φόρου εισοδήματος.

Ο συνδυασμός των απόψεων εργοδοτών και μισθωτών οδηγεί στο συμπέρασμα, ότι η παραοικονομία βασίζεται στο αμοιβαίο συμφέρον των δύο μερών, αφού η συμμετοχή ωφελεί και τους δύο: η αύξηση του εισοδήματος του μισθωτού αποτελεί μείωση του κόστους του για τον εργοδότη. Αναφέρεται, επίσης, ότι οι μισθωτοί δέχονται την ανάληψη καθηκόντων στην παραοικονομία, διότι αυτό τους δίνει την δυνατότητα διαλόγου με τον εργοδότη επί ίσους όρους, την δυνατότητα προγραμματισμού του εργάσιμου χρόνου τους, ένα τρόπο διαφυγής από τον κλοιό της οικογενειακής ζωής κατά τις βραδινές ώρες και τα σαββατοκύριακα, και γενικότερα τους προσφέρει ένα αίσθημα ανεξαρτησίας και προσωπικής ικανοποίησης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ ΚΑΙ ΜΕΤΡΗΣΗ ΤΟΥ. Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ.

3.1 Ορισμός και συναφή Προβλήματα.

Στις περισσότερες χώρες οι εθνικοί λογαριασμοί χρησιμοποιούνται ως ένδειξη, για το επίπεδο οικονομικής δραστηριότητας, μετρώντας το σύνολο των χρηματικών ροών που διοχετεύονται προς μια κατεύθυνση είτε ως συνολικό εισόδημα είτε ως συνολικές δαπάνες για αγαθά και υπηρεσίες. Τέτοιες μετρήσεις περιλαμβάνουν μόνο την επίσημη οικονομική δραστηριότητα. Υπάρχουν, όμως και άλλες οικονομικές δραστηριότητες μέσα και έξω από την αγορά, που δεν συμπεριλαμβάνονται στο επίσημο λογιστικό πλαίσιο: **1)** γεωργική παραγωγή για αυτοκατανάλωση στις αναπτυσσόμενες χώρες, **2)** δοσοληψίες ανάμεσα στην επίσημη παραγωγή και στα νοικοκυριά ή ανάμεσα στα ίδια τα νοικοκυριά, **3)** δραστηριότητες στον κοινοτικό τομέα παραγωγής εθελοντικών ή θρησκευτικών οργανισμών, σε κύκλους φύλαξης παιδιών (Baby-sitting), σε σωματεία μεταφοράς ή επισκευή/ βελτίωση κατοικιών, **4)** η ανεπίσημη οικονομία που περιλαμβάνει οικονομικές δραστηριότητες, πολλές από τις οποίες ασκούνται επίσης και στην επίσημη οικονομία, συχνά από τους ίδιους ανθρώπους, αλλά, εξ ορισμού, χωρίς εξωτερικές δεσμεύσεις, όπως φόροι, νομοθεσία προστασίας του εργαζόμενου και εργατικές ενώσεις.

Ένας πιθανός ορισμός της ανεπίσημης οικονομίας θα ήταν ότι αντιπροσωπεύει το τμήμα εκείνο του ΑΕΠ που διαφεύγει από τις επίσημες στατιστικές. Στην παραοικονομία περιλαμβάνονται δραστηριότητες που αντλούν εισοδήματα από εγκληματικές πράξεις (ναρκωτικά, οργανωμένο έγκλημα), από καταπάτηση των νόμων προστασίας συναλλάγματος ή από αφορολόγητη υπερεθνική οικονομική δραστηριότητα (με τη χρησιμοποίηση φορολογικών παραδείσων). Αν και είναι εξαιρετικά δύσκολο να ανακαλύψει και να μετρήσει κανείς αυτές τις τελευταίες δραστηριότητες, είναι δυνατό να εντοπίσει τα μέσα που χρησιμοποιούνται: μετρητά, ξένο συνάλλαγμα, χρυσός, ασήμι, γραμματόσημα, επιταγές, ανώνυμα χρεόγραφα.

Για κάθε ένα από αυτά, το μίγμα απόδοσης, εξασφάλισης του απόρρητου, ασφάλειας και δυνατότητας ρευστοποίησης ποικίλλει. Το απόρρητο, όντας κρίσιμο στοιχείο σε τέτοιες δραστηριότητες, διαφοροποιείται από την απλή πρόσβαση σε κάθε προσωπική και οικονομική πληροφορία που σχετίζεται σε μια επιχείρηση, όπως έχουν θεσπίσει οι σουηδικές φορολογικές αρχές, μέχρι την προνομιακή μυστική σχέση ανάμεσα σε τραπεζίτη και πελάτη, όπως σε περίπτωση της Ελβετίας και της Αυστρίας. Οι τράπεζες αντιπροσωπεύουν, ως σύνολο, το πιο σπουδαίο μέσο διακίνησης παράνομου χρήματος, αφού, για παράδειγμα, συμμετέχουν σε διαδοχικές χρηματικές πράξεις που βρίσκονται στο όριο του κυβερνητικού ελέγχου, επιτρέπουν μεταφορές ποσών τηλεφωνικά χωρίς γραπτή εξουσιοδότηση και παραλείπουν να καταγράφουν τέτοιες πράξεις ή εισάγουν ψεύτικους αριθμούς λογαριασμών εξωτερικού, όταν πρόκειται για τηλεφωνικές μεταβιβάσεις χρημάτων.

Η ανταλλαγή προϊόντων αποτελεί, επίσης, ένα μέσο παραοικονομικής δραστηριότητας που δεν ανιχνεύεται. Οι μετέχοντες σε τέτοιες συναλλαγές μπορούν να εισάγουν στην αγορά προϊόντα και να τα ανταλλάσσουν με άλλα ίσης αξίας. Οι

Η παραοικονομία στην Ελλάδα από το 1970 έως σήμερα

παραοικονομικές πράξεις περιλαμβάνουν, επίσης, συναλλαγές ανάμεσα σε γιατρούς και ηλεκτρολόγους, δικηγόρους και αρχιτέκτονες, εστιατόρια και διαφημιστικά πρακτορεία, κλπ. Υποκοστολογήσεις στις απογραφές, υποτιμολογήσεις και ακόμη δραστηριότητες στην ευρωπαϊκή αγορά χρησιμοποιούνται, επίσης, ως τρόποι αποφυγής φορολογίας.

Τα συνηθέστερα μέσα συναλλαγής που χρησιμοποιούνται, από τα μέλη της παραοικονομίας είναι χρήματα σε ρευστό, ανταλλαγές προϊόντων, τραπεζικές υπηρεσίες και διεθνής χρηματοοικονομικές συναλλαγές. Εντούτοις, κρατικοί λειτουργοί, αλλά και ειδικοί επιστήμονες, τείνουν να αγνοούν τη διεθνή διάσταση του φαινομένου και καταλήγουν να το ταυτίζουν με την ύπαρξη απόκλισης ανάμεσα στο καταγραφόμενο εθνικό εισόδημα και στην εθνική δαπάνη (Macafee, 1980).

Η παραοικονομία άρχισε να αναγνωρίζεται ως υπαρκτό πρόβλημα σε πολλές δυτικές χώρες από το 1978. Αυξάνοντας σε μέγεθος με το χρόνο, όπως οι περισσότεροι παραδέχονται, δεν μπορεί πλέον να αγνοηθεί, αλλά ούτε και να αντιμετωπισθεί μόνο με αποτελεσματικότερους ελέγχους. Η δύναμη της πηγάζει από το γεγονός ότι σε όλες τις δυτικές χώρες φαίνεται να στηρίζεται στην ανοχή και συνεργασία ενός σημαντικού μέρους του πληθυσμού, και αποτελεί μια πολύ μεγαλύτερη απειλή για τις κυβερνήσεις, από όσο είχε μέχρι πρόσφατα εκτιμηθεί.

3.1.1 ΤΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ.

Τα σημαντικά προβλήματα που επισημαίνονται και πρέπει να συζητούνται σχετικά με το θέμα είναι τέσσερα: το μέγεθος του φαινομένου, οι παράγοντες που το επηρεάζουν, ο βαθμός υποκατάστασης ανάμεσα στην επίσημη και ανεπίσημη οικονομία και η επίδραση της ύπαρξης της παραοικονομίας στην κυβερνητική μακροοικονομική πολιτική.

Από το τέλος του 1977, που ο Gutmann επεσήμανε το πρόβλημα, πολλοί ακαδημαϊκοί και κυβερνητικοί αρμόδιοι πρότειναν διάφορες μεθόδους μέτρησης του μεγέθους της παραοικονομίας. Όλες οι μελέτες καταλήγουν σε συμφωνία για την ύπαρξη ενός ανεπίσημου τομέα και για την τάση του να αυξάνεται με τον καιρό. Όμως, οι αποκλίσεις υπολογισμού του μεγέθους είναι τόσο μεγάλες, ώστε να αμφισβητείται έντονα η ακρίβεια των αποτελεσμάτων. Ο σημαντικός παράγοντας που απουσιάζει από όλες αυτές τις προσπάθειες είναι ένα θεωρητικό υπόβαθρο που να καθορίζει μεταβλητές και αίτια. Λείπει η υποδομή μιας στερεάς δομημένης θεωρίας στις μετρήσεις αυτές, που να ερμηνεύει την συμπεριφορά των ατόμων στην επίσημη οικονομία και στην παραοικονομία.

Υποτίθεται ότι τα άτομα κάνουν λογικές επιλογές σε πια από τις δύο αγορές θα λειτουργήσουν, συγκρίνοντας τα κόστη και οφέλη που συνδέονται με την επιλογή κάθε δραστηριότητας.

Οι επιπτώσεις της παράλληλης οικονομίας στη λειτουργία της επίσημης οικονομίας μπορεί να είναι μακροπρόθεσμες και ποικίλες. Η πρώτη επίπτωση είναι η απώλεια εσόδων. Η απώλεια αυτή επηρεάζει την δημοσιονομική πολιτική και αυξάνει τα φορολογικά βάρη του φορολογούμενου που δεν έχει τρόπο να διαφύγει.

Η λειτουργία της παράλληλης οικονομίας οδηγεί σε ανορθολογική κατανομή των πόρων. Τα χρήματα διατίθενται σε αυτούς τους τομείς και στις βιομηχανίες, όπου υπάρχουν πιθανότητες υψηλότερων καθαρών, μετά από φόρους, κερδών ή μεγαλύτερες δυνατότητες φοροδιαφυγής. Χαμηλής προτεραιότητας δραστηριότητες αναπτύσσονται

Η παραοικονομία στην Ελλάδα από το 1970 έως σήμερα

στην παράλληλη οικονομία, ενώ η κυβέρνηση με αυξανόμενη δυσκολία, λόγω έλλειψης της αναγκαίας χρηματοδότησης, δεν προωθεί τις υψηλές της προτεραιότητες.

Η ύπαρξη ενός ισχυρού παράλληλου τομέα μπορεί να επιβραδύνει το ρυθμό ανάπτυξης μιας οικονομίας. Επηρεάζει όχι μόνο το ρυθμό των δημοσίων επενδύσεων, αλλά και τον πραγματικό αριθμό ανάπτυξης στον επίσημο ιδιωτικό τομέα. Η επίσημη κεφαλαιαγορά στερείται πόρους και ο σχηματισμός κεφαλαίου τόσο στο δημόσιο, όσο και στον επίσημο ιδιωτικό τομέα υφίσταται δυσμενείς συνέπειες.

Τα χρήματα από την παράλληλη οικονομία διοχετεύονται, κυρίως, σε επενδύσεις, όπως αγορά χρυσού, γης και οικοδομές. Η τάση αυτή οδηγεί σε αύξηση των τιμών αυτών των αγαθών και στερεί πόρους από εναλλακτικές χρήσεις. Μια ισχυρή παράλληλη οικονομία σε μια χώρα επηρεάζει και την κατανομή του εισοδήματος. Η κυβέρνηση δεν ελέγχει τον ανεπίσημο τομέα και επηρεάζει λιγότερο την κατανομή του πλούτου.

Η παράλληλη οικονομία μπορεί ακόμη να επιταχύνει τις πληθωριστικές πιέσεις μέσω της αυξημένης ζήτησης παραοικονομικού χρήματος με πολλαπλασιαστικές επιδράσεις, αν η κυβέρνηση επιδιώκει μια επεκτατική πολιτική, αγνοώντας τις επιδράσεις της μαύρης αγοράς. Μπορεί να υπάρχει ισορροπία στην οικονομία ανάμεσα στην προσφορά; και στη ζήτηση, με βάση τα επίσημα στοιχεία, όμως η οικονομία στο σύνολό της παρουσιάζει ένα πληθωριστικό κενό.

Γενικά, λανθασμένα και παραπλανητικά στατιστικά στοιχεία για την ανάπτυξη, τον πληθωρισμό και την ανεργία θα μπορούσαν να οδηγήσουν σε διαστρεβλωμένη αντίληψη της οικονομικής πραγματικότητας και σε λήψη ακατάλληλων μέτρων. Από την άλλη πλευρά θα μπορούσε να αντιτείνει κανείς ότι όπου η ανεπίσημη οικονομία είναι σημαντική, όπως προφανώς είναι στην Ιταλία ή στην Ελλάδα, η οικονομική επιτυχία ή η ανάκαμψη της οικονομίας θα ήταν δυνατόν να αποδοθεί, τουλάχιστον σε ορισμένες χρονικές περιόδους, σε δραστηριότητες του τομέα της παραοικονομίας.

3.2 ΜΕΤΡΗΣΗ - ΜΕΘΟΔΟΙ ΥΠΟΛΟΓΙΣΜΟΥ

Έχει επιχειρηθεί πολλές φορές να μετρηθεί το μέγεθος της ανεπίσημης οικονομίας για τη χρησιμοποίηση διαφορετικών προσεγγίσεων που καταλήγουν, όμως, σε ασυμβίβαστα αποτελέσματα. Δεν έχει βρεθεί ως τώρα μέθοδος μέτρησης που να είναι κοινά αποδεκτή. Οι προσεγγίσεις αποκλίνουν και συχνά μια μέθοδος που υιοθετείται με ενθουσιασμό από ένα επιστήμονα, απορρίπτεται από ένα άλλο.

Η επιλογή της μεθόδου είναι σημαντική, γιατί οι τελικοί υπολογισμοί μπορούν να διαφέρουν σημαντικά. Ακόμα και η αλλαγή του χρόνου που χρησιμοποιείται ως βάση, παρά την εφαρμογή της ίδιας μεθόδου, μπορεί να δώσει διαφορετικά αποτελέσματα. Οι πολλές αυτές προσεγγίσεις δεν λαμβάνουν υποχρεωτικά υπόψη τους τις ίδιες εκφράσεις της παραοικονομικής δραστηριότητας. Τέτοιες μέθοδοι είναι:

1) Η απόκλιση ανάμεσα στα έσοδα και τις δαπάνες είτε στο μακροοικονομικό επίπεδο (εθνικό εισόδημα), είτε στο μικροοικονομικό, με την εξέταση της διαφοράς εσόδων-εξόδων επί μέρους ομάδων.

Βρέθηκε ότι η ανεξήγητη διαφορά μεταξύ εσόδων και εξόδων, που θεωρήθηκε ότι αντιπροσωπεύει την παραοικονομική δραστηριότητα, ήταν για τις ΗΠΑ 4% το 1977 με τάσεις μείωσης, για το Ηνωμένο Βασίλειο 2,5%-3% το 1978 με τάσεις αύξησης, για την Σουηδία 4,6% το 1978, για την Γερμανία 8,9% για το 1968, για τη Γαλλία 23,2% το 1965. Αυτές οι διαφορές πρέπει να θεωρηθούν ως το χαμηλότερο όριο για το μη

Η παραοικονομία στην Ελλάδα από το 1970 έως σήμερα

καταγραφόμενο εισόδημα, αφού υπάρχουν πολλές δραστηριότητες που δημιουργούν εισόδημα, οι οποίες διαφεύγουν τη μέτρηση και από την πλευρά της δαπάνης.

Τα μειονεκτήματα αυτής της προσέγγισης οφείλονται στα λάθη και στις δύο πλευρές του υπολογισμού και στις διαφορές στην στατιστική επεξεργασία. Το εισόδημα που δεν συλλαμβάνεται από τις φορολογικές αρχές δεν θα φανεί στα στοιχεία του εθνικού εισοδήματος, αν χρησιμοποιούνται φορολογικά στατιστικά στοιχεία για τον υπολογισμό του εθνικού εισοδήματος, όπως στην περίπτωση του Ηνωμένου Βασιλείου. Η μέθοδος αυτή επιδιώκει να αποκτήσει ακριβή αποτελέσματα με την χρησιμοποίηση των εθνικών λογαριασμών, παραμελώντας άλλους στόχους, όπως η νομισματική πολιτική, η απασχόληση και η φοροδιαφυγή.

2) Φορολογικοί έλεγχοι και συναφείς μέθοδοι. Οι αρχές παίρνουν δραστικά μέτρα για να ανιχνεύσουν αποκρυπτόμενο εισόδημα, χρησιμοποιώντας προηγμένες τεχνικές, ώστε να αναπτύξουν αλγορίθμους για τον εντοπισμό αυτών των φορολογουμένων που θεωρούν ότι αξίζει να τους ελέγξουν. Προσπάθειες να συναχθούν γενικά συμπεράσματα από αυτούς τους ελέγχους για το σύνολο του φορολογούμενου πληθυσμού έγιναν στη Σουηδία για το 1978, όπου υπολογίστηκε ότι το 8% - 15% των εσόδων είχε αποκρύβει, αλλά και στις ΗΠΑ, όπου το αδήλωτο εισόδημα βρέθηκε να κυμαίνεται ανάμεσα στο 5.9% - 7.9% του επίσημου ΑΕΠ (**FREY - POMMERHNE, 1982**).

Η μέθοδος αυτή, δεν επιτρέπει εκτίμηση του πραγματικού μεγέθους του μη καταγραφόμενου εισοδήματος, ούτε δίνει καμιά πληροφορία για τις τάσεις της κρυφής οικονομίας. Οι εκτιμήσεις, επίσης, μπορούν να επηρεασθούν από μεταβολές στις μεθόδους ανίχνευσης και στη φορολογική δομή και νομοθεσία.

3) Εργατική συμμετοχή. Η διαφορά που πιθανόν μπορεί να ανιχνευθεί ανάμεσα στο επίσημο και στο πραγματικό ποσοστό των εργαζομένων στο σύνολο του πληθυσμού παρέχει μια εκτίμηση για το μέγεθος της παραοικονομικά δρώσας εργατικής δύναμης και επομένως της κρυφής οικονομίας.

Ο **OECD** (1980), χρησιμοποιώντας τη μέθοδο αυτή, κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η παραοικονομία είναι μεγαλύτερη στις λιγότερο εκβιομηχανισμένες χώρες και περισσότερο στις αγροτικού χαρακτήρα χώρες (Ιταλία, Ισπανία, Ελλάδα κλπ), αν και υπάρχουν ενδείξεις ότι δεν απουσιάζει από τις περισσότερο εκβιομηχανισμένες χώρες.

Για παράδειγμα στην Ιταλία με την εφαρμογή της μεθόδου αυτής, ο επίσημος δείκτης εργατικής συμμετοχής ήταν το 1975 μόνο 35.5%, σε σύγκριση με 42-49% για τις άλλες βιομηχανικές χώρες. Επιπλέον, μειώνεται συνεχώς από το 1959 όταν ήταν 44%. Θεωρώντας το μέγεθος στην αρχή μιας περιόδου ως βάση του πραγματικού δείκτη συμμετοχής, θα μπορούσε να παραχθεί μια εκτίμηση της παραοικονομικής δύναμης σε επόμενες περιόδους.

Η μέθοδος αυτή είναι τόσο πιο αξιόπιστη, όσο πιο υπανάπτυκτη είναι μια χώρα γιατί τα νομισματικά εργαλεία και οι συναλλαγές είναι σε μια τέτοια περίπτωση λιγότερο διαδομένα από όσο μια βιομηχανική χώρα. Η εκτίμηση αυτή, ωστόσο, είναι δυνατόν να μην οδηγεί σε αδιαμφισβήτητα συμπεράσματα όπως στην περίπτωση της Ελλάδας. Η ανεπίσημη οικονομία έχει τις δικές της δυνατότητες καταμερισμού των πόρων, που επιδρούν με ποικίλους τρόπους στο σύνολο της οικονομίας, σε τομείς της αγοράς εργασίας, στο προϊόν, στην απασχόληση, στο παραγωγικό δυναμικό, στις τιμές, στο κόστος κλπ. Τα κίνητρα που ωθούν τους εργαζόμενους να στραφούν στην παραοικονομία έχουν αυξηθεί στο πρόσφατο παρελθόν και επηρεάζουν τις πολιτικές στην αγορά εργασίας.

Η παραοικονομία στην Ελλάδα από το 1970 έως σήμερα

4) Νομισματικές μέθοδοι. Το βασικό επιχείρημα είναι ότι τα ίχνη της ύπαρξης και του μεγέθους της κρυφής οικονομίας αποτυπώνονται στα νομισματικά μεγέθη, αφού οι άνθρωποι, όταν συναλλάσσονται παραοικονομικά, έχουν σημαντικό κίνητρο να αλλάζουν τις διαδικασίες πληρωμής για να καλύψουν τις δραστηριότητες τους.

Υποτίθεται ότι το μέγεθος της παραοικονομίας αντικατοπτρίζεται σε αύξηση του λόγου των ρευστών προς τις καταθέσεις προθεσμίας των τραπεζικών ιδρυμάτων. Η σχετική αύξηση των ρευστών μετατρέπεται σε μια εκτίμηση του παραγόμενου στην παραοικονομία ΑΕΠ, αν υποτεθεί, πχ, ότι η ταχύτητα κυκλοφορίας του νομίσματος είναι ίδια στην επίσημη και στην ανεπίσημη οικονομία. Ακόμη, μείωση της ταχύτητας κυκλοφορίας και αύξηση στις καταθέσεις θα μπορούσε να εξηγήσει μια αύξηση του εξεταζόμενου λόγου, θέση που υποστηρίζεται από το IRS για την οικονομία των ΗΠΑ.

Ο **Feige** (1979), εισάγοντας την προσέγγιση των συναλλαγών, βασίστηκε στην υπόθεση ότι όλες οι συναλλαγές του ΑΕΠ γίνονται με χρήματα και ότι η σχέση είναι σταθερή. Αφού η συνολική ποσότητα του χρήματος μπορεί να εκτιμηθεί, είναι δυνατόν να προσδιοριστεί το μέγεθος του συνολικού ΑΕΠ και αφαιρώντας την επίσημη εκτίμηση του ΑΕΠ, να προκύψει ως υπόλοιπο μια εκτίμηση του μεγέθους της παραοικονομίας. Όμως η προσέγγιση αυτή όταν εφαρμόστηκε στις ΗΠΑ, δεν απέδωσε πειστικά αποτελέσματα. Προέκυψε μια εκτίμηση της κρυφής οικονομίας της τάξης του 22% του ΑΕΠ για το 1976, που μετά από επόμενες μετατροπές της μεθόδου έφτασε να υπολογιστεί σε 27% του ΑΕΠ.

Οι νομισματικές προσεγγίσεις που παρουσιάστηκαν, έχουν το μειονέκτημα να αποδίδουν όλες τις αλλαγές σε ένα δείκτη που θεωρείται ζωτικής σημασίας για την εκτίμηση των μεταβολών στην παραοικονομία. Αυτή η μέθοδος δεν παίρνει υπόψη τις τυχόν αλλαγές στο εισόδημα, στις τιμές, στις προτιμήσεις και στα χρηματοοικονομικά εργαλεία που χρησιμοποιούνται.

5) Και τέλος έχουμε τη μέθοδο των ειδικών παραγόντων, όπως η φορολογική επιβάρυνση, η φορολογική ηθική, η κυβερνητική παρέμβαση, το ποσοστό του ενεργού πληθυσμού στο σύνολο και η ενέργεια, το ωράριο εργασίας, οι ξένοι εργάτες.

Η μέθοδος αυτή θα μπορούσε να θεωρηθεί ως ένα είδος ανάλυσης ευαισθησίας, που ελέγχει την σημαντικότητα επιμέρους υποθέσεων με στάθμιση της βαρύτητας των διάφορων μεταβλητών, ομαλοποίηση των αριθμητικών μεγεθών και αξιολόγηση των τάσεων που προκύπτουν. Η φερεγγυότητα της μεθόδου αυτής, εξαρτάται από το σωστό προσδιορισμό των χρησιμοποιούμενων μεταβλητών και των σταθμίσεων.

Η σύγχρονη χρησιμοποίηση πολλών μεθόδων στην περίπτωση μιας χώρας είναι χρήσιμη, επίσης, για την αναγνώριση της διαχρονικής τάσης που παρουσιάζει η παραοικονομία της.

3.3 Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

Η Ελλάδα έχει μια μικρή, ανοιχτή οικονομία. Αν και αναπτύχθηκε με ταχείς ρυθμούς στη δεκαετία του 1960 και στις αρχές της δεκαετίας του 1970, υπάρχουν ακόμα ανυπερέβλητα δομικά προβλήματα που εμποδίζουν την ανάπτυξη τους. Το έλλειμμα του Ισοζυγίου Πληρωμών της για πολλά χρόνια κυμαίνεται ανάμεσα στα δύο και τρία δισεκατομμύρια δολάρια το χρόνο. Δεν έχει αναπτυχθεί η κεφαλαιαγορά και οι εταιρίες εξαρτώνται άμεσα (75%-80% του απασχολούμενου κεφαλαίου τους) από τα τραπεζικά δάνεια, που επιβαρύνονται με επιτόκια 23% για επενδύσεις και άνω του 27% για

Η παραοικονομία στην Ελλάδα από το 1970 έως σήμερα

κεφάλαιο κίνησης. Η ένταξη στην ΕΟΚ μεγιστοποίησε, προσωρινά τουλάχιστον, τα προβλήματα λόγω των δυσκολιών προσαρμογής στα νέα δεδομένα.

Η κοινωνική δομή δεν είναι σταθερή και υπάρχει έντονη κοινωνική κινητικότητα. Σημαντικοί κυβερνητικοί πόροι χρησιμοποιήθηκαν στα μεταπολεμικά χρόνια για να αντιμετωπισθεί το υψηλό ποσοστό ανεργίας για τη δημιουργία θέσεων απασχόλησης στις υπηρεσίες και στις εταιρίες του ευρύτερου δημόσιου τομέα, σε μια πετυχημένη προσπάθεια να αποφευχθεί η κοινωνική αναταραχή και να διαμορφωθούν νέες κοινωνικές συμμαχίες μετά τις τραυματικές εμπειρίες του εμφύλιου πολέμου.

Τομείς που χρησιμοποιούν κυρίως ρευστό χρήμα είναι σημαντικοί για τη δημιουργία παραοικονομικού εισοδήματος. Το λιανικό εμπόριο, η παροχή υπηρεσιών και οι κατασκευές είναι οι σπουδαιότεροι. Επίσης, σημαντικές είναι παράνομες ή εγκληματικές δραστηριότητες (διακίνηση ναρκωτικών, πορνεία, λέσχες), αν και το εισόδημα από αυτές δεν είναι δυνατό να μετρηθεί. Οι αγρότες δεν φορολογούνται, έτσι το δεύτερο εισόδημα κάποιου που εργάζεται στο χωριό μπορεί εύκολα να αποκρύβει. Θα πρέπει να αναφερθεί ότι το ποσοστό των αρχηγών εκμεταλλεύσεων που δεν δηλώνουν τη γεωργία ως πρώτη τους απασχόληση ήταν 23.7% το 1950, 30.6% το 1961, 33.6% το 1971 και 41.1% το 1981. Είναι φανερό ότι διαχρονικά υπάρχει σαφής τάση για περισσότερες από μια απασχολήσεις.

Για τον καταρχήν καθορισμό, με έμμεσο τρόπο, του μεγέθους της παραοικονομίας στην Ελλάδα θα χρησιμοποιηθούν κάποιες από τις προσεγγίσεις που προαναφέρθηκαν στο πρώτο μέρος αυτού του κεφαλαίου.

1) Η απόκλιση ανάμεσα στο δηλωμένο εισόδημα και στις δαπάνες θεωρείται ότι αντικατοπτρίζει το μέγεθος της παραοικονομικής δραστηριότητας, αφού η ύπαρξη της υποτίθεται ότι ασκεί μειωτική επίδραση στον υπολογισμό του εισοδήματος, αλλά όχι της δαπάνης. Η υπόθεση αυτή μπορεί, πάντως, να είναι τρωτή, αφού είναι αρκετά πιθανόν ότι η συνολική δαπάνη δεν περιλαμβάνει όλες τις παραοικονομικές δραστηριότητες.

Παρόλα αυτά, έγινε μια σύγκριση του ΑΕΠ, όπως υπολογίζεται στους Εθνικούς Λογαριασμούς, μεταξύ των ρών εισοδήματος και δαπάνης χωρίς, ωστόσο, να προκύψει κάποιο βασικό συμπέρασμα. Οι αποκλίσεις είναι μικρές, δεν διαμορφώνουν κάποια τάση και δεν είναι προσδιορισμό το μέρος που οφείλεται σε λογιστικές διαφορές.

Οι Εθνικοί Λογαριασμοί δεν έχουν στην Ελλάδα μακρά παράδοση. Η αρμόδια υπηρεσία είναι ανεπαρκώς στελεχωμένη και παραμελημένη και οι χρησιμοποιούμενες μέθοδοι είναι αρκετά ανελαστικές και ανεπαρκείς, ώστε να συλλάβουν την παραοικονομική δραστηριότητα, όπως και κάποιες μορφές της επίσημης. Η βιομηχανική παραγωγή, για παράδειγμα, έχει ανέκαθεν υποεκτιμηθεί, λόγω της χρησιμοποίησης στατιστικών τεχνικών των οποίων οι ατέλειες δεν έχουν καμία σχέση με την ύπαρξη της παραοικονομίας.

Στη σύνθεση του δείκτη βιομηχανικής παραγωγής λαμβάνονται υπόψη μόνο οι υπάρχουσες στο χρόνο βάσεις εταιρείες και προϊόντα, με μικρές μόνο αλλαγές για τις μεταγενέστερες εξελίξεις. Επίσης, υπηρεσίες που δεν περιλαμβάνονται στο ΑΕΠ, λόγω ανεπάρκειας του μηχανισμού καταγραφής, είναι ενοίκια, στη περίπτωση ελέγχου των ενοικίων, πέρα από τις επίσημες <<ελεγχόμενες>> τιμές. Το ίδιο ισχύει και για τα σπίτια που ιδιοκατοικούνται. Αυτή η σημαντική υποεκτίμηση, αν και δεν συνδέεται αναγκαστικά με την παραοικονομία, κατά ένα μέρος υπάγεται σε αυτή.

Οι ελλείψεις που αναφέρθηκαν δημιουργούν σοβαρές αμφιβολίες για τις εκτιμήσεις, στη περίπτωση της Ελλάδας, με τη μέθοδο αυτή. Οι εκτιμήσεις της εθνικής δαπάνης για το εξεταζόμενο πρόβλημα θα έπρεπε να αντλούνται κυρίως από ένα ευρύ

Η παραοικονομία στην Ελλάδα από το 1970 έως σήμερα

φάσμα δειγματοληψιών σε βιομηχανίες και νοικοκυριά, πληροφόρηση που προς το παρόν, όμως, δεν υπάρχει.

Η μόνη διαθέσιμη σχετικά αξιόπιστη πηγή πληροφοριών είναι η έρευνα Οικογενειακών Προϋπολογισμών του 1981-1982 και η αντίστοιχη του 1987-1988. Οι προηγούμενες έρευνες είναι λιγότερο αξιόπιστες (του 1974) ή μη συγκρίσιμες (1964) και έτσι δεν είναι δυνατόν να χρησιμοποιηθούν για τον προσδιορισμό κάποιας διαχρονικής τάσης.

Επιδιώκεται η εκτίμηση της απόκλισης μεταξύ του καταγραφόμενου εισοδήματος στους εθνικούς λογαριασμούς και της δαπάνης στους οικογενειακούς προϋπολογισμούς. Η συστηματική καταγραφή της ιδιωτικής δαπάνης ενός μεγάλου, διεσπαρμένου δείγματος (6035 νοικοκυριών) για ένα ολόκληρο χρόνο είναι φυσικό να προσδιορίζει επακριβέστερα το συνολικό της μέγεθος. Από τη σύγκριση με το αντίστοιχο μέγεθος στους εθνικούς λογαριασμούς προκύπτει η μη καταγραφόμενη, στα εθνικολογιστικά στοιχεία, ιδιωτική κατανάλωση.

Με βάση την ισχύουσα, για την περίοδο, σχέση αποταμίευσης και ιδιωτικής κατανάλωσης προσδιορίζεται το αντίστοιχο μη καταγραφόμενο μέγεθος της αποταμίευσης. Το σύνολο των δύο αποκλίσεων συγκρινόμενο με το Εθνικό Εισόδημα ή το ΑΕΠ δίνει το υπολογιζόμενο μέγεθος της παραοικονομικής δραστηριότητας στο χρονικό διάστημα Νοεμβρίου 1981-Οκτωμβρίου 1982, στο οποίο αναφέρονται οι οικογενειακοί προϋπολογισμοί.

Ο πληθυσμός της χώρας το 1982 ήταν 9.339.513 άτομα μετά την αφαίρεση 450.000 φυλακισμένων, στρατευμένων και ασθενών στα νοσοκομεία, των οποίων η κατανάλωση υπάγεται στο δημόσιο τομέα. Ο αριθμός των νοικοκυριών με μέσο αριθμό 3.12 ατόμων κατά νοικοκυριό ήταν 2.993.434. Με μέση μηνιαία δαπάνη κατά νοικοκυριό 54.415 δρχ., η συνολική ετήσια υπολογίζεται στα 1955 δισεκατομμύρια δραχμές.

Το αντίστοιχο μέγεθος των Εθνικών Λογαριασμών πρέπει να προσδιοριστεί παίρνοντας υπόψη τους δυο τελευταίους μήνες του 1981 και τους δέκα πρώτους μήνες του 1982. Έτσι καταγράφεται ιδιωτική κατανάλωση 1675.7 δισεκατομμύρια δραχμές.

Η σχέση ιδιωτικής αποταμίευσης προς ιδιωτική κατανάλωση για το χρόνο 1981-1982 προσδιορίζεται από τους Εθνικούς Λογαριασμούς στο 21.3%. Η καταγραφόμενη ιδιωτική αποταμίευση ανέρχεται σε 357.2 δισεκατομμύρια δρχ., ενώ υπολογιζόμενη με βάση την ιδιωτική κατανάλωση, όπως προσδιορίζεται από τους Οικογενειακούς Προϋπολογισμούς, ανέρχεται σε 416.4 δισεκατομμύρια δρχ.

Ακολούθως, συγκρίνεται το συνολικό μέγεθος του ιδιωτικού εισοδήματος, όπως καταγράφεται στους Εθνικούς Λογαριασμούς και όπως υπολογίστηκε παραπάνω με την χρησιμοποίηση των Οικογενειακών Προϋπολογισμών.

- Καταγραφόμενο ΑΕΠ : $1.675.7 + 357.2 = 2.032.8$ δισ. δρχ.
- Υπολογιζόμενο πραγματικό εισόδημα : $1.955 + 416.4 = 2.371.4$ δισ. δρχ.
- Διάφορα : 338.6 δισ. δρχ.

Προκύπτει ότι το μη καταγραφόμενο από τους Εθνικούς Λογαριασμούς εισόδημα για την ετήσια περίοδο Νοεμβρίου 1981-Οκτωμβρίου 1982 ανέρχεται σε 338.6 δισ. δρχ.

Το Εθνικό Εισόδημα, όπως καταγράφεται στους Εθνικούς Λογαριασμούς για την αντίστοιχη δωδεκάμηνη περίοδο, είναι 2.084.8 δισ. δρχ., από τα οποία οι μισθοί και τα ημερομίσθια καλύπτουν τα 1.029.1 δισ. δρχ.

Λόγω της φύσης της παραοικονομικής δραστηριότητας οι μισθωτοί έχουν μικρότερη δυνατότητα από τις άλλες εισοδηματικές ομάδες να αποφύγουν την

Η παραοικονομία στην Ελλάδα από το 1970 έως σήμερα

καταγραφή του εισοδήματός τους. Λαμβάνοντας υπόψη το σύνολο του Εθνικού Εισοδήματος, η παραοικονομική δραστηριότητα αντιπροσωπεύει το 16.2%. Αν, όμως, δεν υπολογισθούν οι μισθοί και τα ημερομίσθια, η παραοικονομία, ως ποσοστό του καταγραφόμενου Εθνικού Εισοδήματος, αυξάνεται στο 32.1%. Ακόμη και αν θεωρηθεί ότι οι μισθοί και τα ημερομίσθια υπεκφεύγουν την καταγραφή του εισοδήματός τους κατά 10%, η παραοικονομία αντιπροσωπεύει το 22.3% του αντίστοιχου Εθνικού Εισοδήματος. Με 5% παραοικονομική δραστηριότητα στους μισθούς και στα ημερομίσθια, το μη καταγραφόμενο εισόδημα στο σύνολο ανέρχεται στο 27.2%.

Το καταγραφόμενο γεωργικό εισόδημα στην ίδια χρονική περίοδο είναι 390.5 δισ. δρχ. Έτσι, το Εθνικό Εισόδημα χωρίς μισθούς και ημερομίσθια και γεωργικό εισόδημα ανέρχεται στα 664.6 δισ. δρχ. Από τον τρόπο που καταγράφεται το γεωργικό εισόδημα, δεν είναι δυνατό να διαφεύγει την καταγραφή σε μεγάλο ποσοστό. Σε αντίθεση με ότι συμβαίνει σε άλλους τομείς της οικονομίας, όπου οι επίσημες εκτιμήσεις για το μέγεθος της παραγωγής και του εισοδήματος στηρίζονται κύρια στη δήλωση και στη συνεργασία των φορέων του κάθε κλάδου, στο γεωργικό τομέα η μέθοδος συλλογής των στοιχείων υπολογισμού είναι σχεδόν εντελώς ανεξάρτητη από αυτούς.

Ένα από τα βασικά χαρακτηριστικά της ελληνικής γεωργίας, είναι το αυξανόμενο μέγεθος της εξωγεωργικής απασχόλησης των αγροτών. Τα εξωγεωργικά εισοδήματα του αγροτικού πληθυσμού είναι πολύ σημαντικά και παρουσιάζουν ανοδική τάση. Το μεγαλύτερο μέρος από αυτά τα εισοδήματα βρίσκεται στο χώρο της παραοικονομίας. Με 15% ως μέγιστο ποσοστό μη καταγραφής του γεωργικού εισοδήματος, το μη καταγραφόμενο εισόδημα κατανέμεται κατά προσέγγιση ως εξής :

Ποσοστό μη καταγραφόμενων μισθών-ημερομισθίων	Μη καταγραφόμενο υπόλοιπο εισόδημα	Μη καταγραφόμενο γεωργικό εισόδημα (15%)	Μη κατανομημένο υπόλοιπο παραοικονομικής δραστηριότητας	Μη καταγραφόμενο εισόδημα ως % του καταγραφόμενου, εκτός μισθών ημερομισθίων & γεωργικού εισοδήματος
0%	338,6	- 58,6	= 280	42,1%
5%	(338,6-51,5)	- 58,6	= 228,5	34,1%
10%	(338,6-103,0)	- 58,6	= 177	26,6%

Είναι αναμφισβήτητο ότι τα περιθώρια παραοικονομικής δραστηριότητας των μισθωτών και γεωργών είναι μικρά, αφού το εισόδημά τους σε μεγάλο ποσοστό καταγράφεται στην πηγή του. Αντίθετα, προκειμένου για τους ασκούντες εμπόριο, ελεύθερα επαγγέλματα και γενικά επιχειρηματική δραστηριότητα υπάρχουν σημαντικά περιθώρια για να αποκρύψουν πραγματοποιούμενο εισόδημα. Έτσι, ενώ η παραοικονομική δραστηριότητα ως ποσοστό του συνόλου υπολογίζεται γύρω στο 16.2%, αφαιρώντας μισθούς-ημερομίσθια και γεωργικό εισόδημα, αυξάνεται στο 26%-42% ανάλογα με τις υποθέσεις που γίνονται, αφού δεν είναι δυνατή η στήριξη σε πιο συγκεκριμένα στοιχεία.

Θα πρέπει να υπογραμμισθεί ότι η χρησιμοποιούμενη μέθοδος δεν είναι τόσο αποτελεσματική για τον προσδιορισμό του απόλυτου μεγέθους της παραοικονομικής δραστηριότητας, όσο για την τεκμηρίωση της διαχρονικής εξέλιξης του φαινομένου και τη συμμετοχή σε αυτήν των εμπλεκόμενων εισοδηματικών ομάδων.

Η παραοικονομία στην Ελλάδα από το 1970 έως σήμερα

Με τα αντίστοιχα αδημοσίευτα στοιχεία των Οικογενειακών Προϋπολογισμών Νοεμβρίου 1987-Οκτωβρίου 1988 και τις προσωρινές εκτιμήσεις των Εθνικών Λογαριασμών είναι δυνατό να επιχειρηθεί μια προσεγγιστική εκτίμηση της παραοικονομικής δραστηριότητας για το αντίστοιχο δωδεκάμηνο 1987/1988.

Η καταγραφόμενη στους Εθνικούς Λογαριασμούς εγχώρια ιδιωτική κατανάλωση το αντίστοιχο διάστημα ήταν 4.973.6 δισ. δρχ, ενώ η αποταμίευση ήταν 1.277.4 δισ. δρχ. Η σχέση αποταμίευσης προς ιδιωτική κατανάλωση ήταν 25.7%. Αν υποτεθεί ότι η σχέση αυτή ίσχυε για το μη καταγραφόμενο εισόδημα, τότε η αποταμίευση υπολογίζεται στο ύψος των 1.571.2 δισ. δρχ.

Επομένως :

- Καταγραφόμενο ΑΕΠ : $4.973.6 + 1.277.4 = 6.251$ δισ. δρχ.
- Υπολογιζόμενο εισόδημα με βάση τους Οικογενειακούς Προϋπολογισμούς : $6.113.7 + 1.571.2 = 7.684.9$ δισ. δρχ.
- Εκτιμώμενο ύψος μη καταγραφόμενου εισοδήματος : 1.433.9 δισ. δρχ.
- Ποσοστό επί του καταγραφόμενου καθαρού εθνικού εισοδήματος : 25.7%

Το εισόδημα από μισθούς και ημερομίσθια το αντίστοιχο δωδεκάμηνο ήταν 2.962.5 δισ. δρχ. και το γεωργικό εισόδημα έφτασε τα 931.4 δισεκατομμύρια δραχμές. Διατηρώντας τις ίδιες υποθέσεις με την παραπάνω αντίστοιχη εκτίμηση για το 1981-1982 σχετικά με το εισόδημα των μισθωτών και των αγροτών, προκύπτουν οι εξής σχέσεις :

Ποσοστό μη καταγραφόμενου εισοδήματος μισθών-ημερομισθίων	Μη καταγραφόμενο υπόλοιπο εισόδημα (δισ. δρχ.)	Ποσοστό επί του καταγραφόμενου εισοδήματος εκτός μισθών ημερομισθίων	Ποσοστό μη καταγραφόμενου γεωργικού εισοδήματος προς το καταγραφόμενο	Μη κατανομημένο υπόλοιπο παραοικονομικής δραστηριότητας (δισ. δρχ.)	Μη καταγραφόμενο εισόδημα ως % του καταγραφόμενου, εκτός μισθών ημερομισθίων & γεωργικού εισοδήματος
0%	1.433.9	54,9%		1.294.2	77,0%
5%	1.225.8	49,2%	15%	1.146.1	68,2%
10%	1.137.6	43,6%		997.9	59,4%

Συγκρίνοντας τις δύο χρονικές περιόδους, βλέπουμε ότι η παραοικονομική δραστηριότητα, αυξάνεται ταχύτατα διαχρονικά και αφορά κυρίως τους ασκούντες ελεύθερα επαγγέλματα και επιχειρηματική δραστηριότητα.

2) Ποσοστό συμμετοχής του ενεργού πληθυσμού. Η χρήση του ποσοστού συμμετοχής φαίνεται επισφαλής για την εξαγωγή συμπερασμάτων στην περίπτωση της Ελλάδας, λόγω αλληλοσυγκρουόμενων τάσεων. Ο συνολικός ενεργός πληθυσμός, ως ποσοστό του συνολικού πληθυσμού, μεταβλήθηκε από 37% το 1971 σε 38,5% το 1984, αλλά η συμμετοχή των ανδρών στην ίδια περίοδο μειώθηκε από 54,8% σε 51,2%, ενώ των γυναικών αυξήθηκε από 20% σε 26,2%.

Στο Ελληνικό κοινωνικό πλαίσιο μιας πολύ ισχυρής οικογενειακής αλληλεγγύης, η αύξηση του δείκτη συμμετοχής των γυναικών θα μπορούσε να σημαίνει, εκτός από αποτέλεσμα της γενικής τάσης χειραφέτησης του γυναικείου φύλου και αξιοποίησης του στην παραγωγή, ότι στο πλαίσιο του οικογενειακού σχεδιασμού, καλείται η γυναίκα να συνεισφέρει ένα μέτριο, αλλά εγγυημένο εισόδημα. Αντί για προίκα που της δινόταν σε

Η παραοικονομία στην Ελλάδα από το 1970 έως σήμερα

παλαιότερα χρόνια, προσφέρει, έτσι, την ευκαιρία στον άνδρα να γίνει πιο ριψοκίνδυνος επαγγελματικά, υποβαθμίζοντας την ασφάλεια της απασχόλησης και μεγιστοποιώντας το εισόδημά του με περισσότερες από μία εργασίες. Το ποσοστό των μισθωτών γυναικών στο γυναικείο εργατικό δυναμικό είναι 81%, από το οποίο το 42% απασχολείται στο δημόσιο και τραπεζικό τομέα.

Ο πίνακας που ακολουθεί δείχνει τα ποσοστά του οικογενειακού εισοδήματος από την κύρια απασχόληση και κατά επαγγέλματα.

	1960	1980
Μισθωτοί	83,6%	93,3%
Ελεύθεροι Επαγγελματίες	48,0%	38,1%
Βιομήχανοι, Μαγαζάτορες, Λιανοπωλητές	79,1%	72,7%
Εισοδηματίες	91,8%	52,0%

ΠΗΓΗ: ΕΣΥΕ.

Είναι φανερή μια αυξανόμενη διαφοροποίηση των πηγών εισοδήματος. Όλες οι κατηγορίες των αυτοαπασχολούμενων είχαν διαχρονικά σημαντικό μικρότερο εισόδημα από την πρώτη τους απασχόληση, σε αντίθεση με αυτό που προέκυψε από άλλες πηγές, συμπεριλαμβανομένης μιας δεύτερης εργασίας. Η κατηγορία των μισθωτών φαίνεται να μην ακολουθεί αυτή την τάση, επειδή ο πληθωρισμός οδήγησε σε σημαντική αύξηση των μισθών στη δεκαετία 1970 και οι μισθοί δεν μπορούσαν να αποκρυσθύν, ενώ άλλα εισοδήματα είχαν τη δυνατότητα να περάσουν στην παραοικονομία.

Γενικά υπάρχει μια ισχυρή τάση στο εργατικό δυναμικό για την απόκτηση περισσότερων από μιας πηγών εισοδήματος, δηλαδή, για πάνω από μία απασχόληση, που οδηγεί σε διόγκωση του τομέα της παραοικονομίας. Αν και δεν είναι δυνατόν να προσδιορίσει κανείς μια τάση μεγέθους της σκιώδους οικονομίας, με βάση τα υπάρχοντα στοιχεία και με τη μέθοδο του ποσοστού συμμετοχής, η αύξηση των ευκαιριών για πολλαπλές απασχολήσεις υπονοεί μια μεγένθυση της παραοικονομίας στην Ελλάδα κατά την μεταπολεμική περίοδο και ιδίως μετά το 1960.

3) Η συνάρτηση ζήτησης του λόγου μετρητού χρήματος προς ιδιωτικές καταθέσεις ($C/M2$). Η διαφορά του λόγου σε σχέση με το αντίστοιχο επίπεδο μιας χρονιάς βάση θα μπορούσε να χρησιμεύσει ως μέτρο της παραοικονομίας με την προϋπόθεση ότι οι πληρωμές γίνονται σε ρευστό. Η απλή παραλλαγή της μεθόδου (Gutmann) δεν ελέγχθηκε, γιατί υπάρχει ένας αριθμός παραγόντων που δεν συνδέονται με την σκιώδη οικονομία και που επηρεάζουν τη σχέση.

Τα ασθενή σημεία της μεθόδου αυτής είναι : α) θεωρεί τη φορολογία ως μόνη αιτία ανόδου της σκιώδους οικονομίας, αν και δεν είναι προφανές ότι η φορολογική επιβάρυνση είναι ο αποφασιστικός παράγοντας που ωθεί στη φοροδιαφυγή, ενώ είναι βέβαιο ότι δεν επιδρά μόνο η φορολογία στην παραοικονομική δραστηριότητα. β) Υποθέτει, ότι όλες οι παράνομες συναλλαγές πληρώνονται σε μετρητά, υπόθεση ιδιαίτερα ανακριβής για την Ελληνική Οικονομία. Βέβαια, ένα σημαντικό ποσοστό των παράνομων συναλλαγών, τα τελευταία 20 χρόνια, έγινε πράγματι σε μετρητά και γ) Υπολογίζει την ίδια εισοδηματική ταχύτητα τόσο στην επίσημη, όσο και στη σκιώδη οικονομία.

Η παραοικονομία στην Ελλάδα από το 1970 έως σήμερα

Με λίγα λόγια η προσφορά χρήματος επηρεάζεται σημαντικά. Για αυτό προκειμένου να προκύψουν χρήσιμα συμπεράσματα, θα πρέπει να επινοηθεί μια πιο εξειδικευμένη προσέγγιση.

3.4 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.

Πρέπει να καταβληθεί μεγάλη προσπάθεια ακόμη, ώστε τα μειονεκτήματα των μεθόδων που χρησιμοποιούνται τώρα να αντιμετωπιστούν. Δειγματοληψίες και μελέτες κατά τομείς για το πρόβλημα φαίνεται να είναι αναπόφευκτες προϋποθέσεις για μια σίγουρη εκτίμηση του μεγέθους του παραοικονομικού τομέα μιας χώρας.

Είναι, επίσης, σημαντικό να προσδιοριστεί τόσο η πιθανότητα, όσο και οι προϋποθέσεις τυχόν θετικού ρόλου της παραοικονομίας σε μια οικονομία, ειδικά όταν η τελευταία βρίσκεται στο στάδιο της ανάπτυξης. Είναι δυνατόν να διατυπωθεί ο ισχυρισμός, για παράδειγμα, ότι αντί να γίνεται μόνο προσπάθεια να περιοριστεί ο παραοικονομικός τομέας θα μπορούσε παράλληλα το κράτος να εκμεταλλευτεί κάποια θετικά χαρακτηριστικά του στο πλαίσιο μιας διπλής οικονομίας. Ο ανεπίσημος τομέας θα μπορούσε να προσφέρει υπηρεσίες, που δεν χρειάζονται να είναι υψηλής αποδοτικότητας, αφού λειτουργούν περιθωριακά.

Το κράτος θα μπορούσε να παρέμβει, ανακουφίζοντας μικρές επιχειρήσεις από υψηλές φορολογικές επιβαρύνσεις και να μειώσει το φορολογικό συντελεστή στους χαμηλόμισθους εργάτες, προσφέροντας, συγχρόνως, κάποια προστασία σε αυτούς που δουλεύουν μόνο στον μικρής κλίμακας ανεπίσημο τομέα. Η πολιτική αυτή πιθανά θα ενθάρρυνε τα άτομα να συμμετέχουν συγχρόνως και στους δυο τομείς της οικονομίας, τον επίσημο και τον ανεπίσημο. Διαφορετικά, ένας σημαντικός αριθμός θέσεων απασχόλησης δεν θα υπήρχε, αλλά ούτε και η αντίστοιχη δραστηριότητα.

Είναι βέβαιο ότι η Ελλάδα έχει μια πολύ σημαντική σκιώδη οικονομία και είναι επιτακτικό να προσδιοριστεί το μέγεθός της και η συγκέντρωση του φαινομένου κατά τομείς, αν η πολιτική που επιλέγεται κάθε φορά να εφαρμοστεί πρόκειται να έχει αποτελέσματα.

Ένα κρίσιμο ερώτημα σχετικό με την Ελληνική Οικονομία που πρέπει να απαντηθεί είναι, πως η ύπαρξη ενός σημαντικού παραοικονομικού τομέα επηρεάζει την αποδοτικότητα των εταιρειών. Οι μεγάλες επιχειρήσεις έχουν μια προνομιακή σχέση με τις τράπεζες, δανειζόμενες πάνω από το 80% του κεφαλαίου τους. Οι μικρές εταιρίες συναντούν σοβαρά εμπόδια εισόδου σε αυτήν την αγορά και καταφεύγουν, συνήθως, σε εξωτραπεζικές πηγές χρηματοδότησης, με ποσοστά επιτοκίων πολύ υψηλότερα από αυτά που ισχύουν στις τράπεζες.

Ένα σημαντικό ποσό χρημάτων διακινείται με αυτό το τρόπο εκτός επίσημης χρηματοπιστωτικής δομής, χρηματοδοτώντας μικρές επιχειρήσεις, κατασκευές και ενδιάμεσες δραστηριότητες με πολύ υψηλότερη απόδοση από οποιαδήποτε εναλλακτική τους χρήση στον επίσημο τομέα. Ανεπίσημες εκτιμήσεις ανεβάζουν το ποσό που διακινείται με αυτό το τρόπο, στα μέσα της δεκαετίας του 1980, σε 110 δισ. δρχ, το 15% περίπου του μεγέθους του τραπεζικού τομέα, και τους συμμετέχοντες στις δραστηριότητες αυτές σε σχεδόν 4.000 άτομα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

ΜΕΘΟΔΟΣ ΠΑΡΑΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΕΜΠΕΙΡΙΚΕΣ ΕΝΔΕΙΞΕΙΣ ΚΑΙ ΤΙ ΜΑΣ ΔΕΙΧΝΟΥΝ ΕΠΙΣΗΜΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

4.1 Μεθοδολογία και χρησιμοποιούμενα στοιχεία.

Οι μέθοδοι που έχουν χρησιμοποιηθεί για την μέτρηση της παραοικονομίας είναι πολλές και ορισμένες από αυτές βασίζονται στην επινοητικότητα των μελετητών. Οι τελευταίες δεν οδηγούν ωστόσο πάντοτε σε αξιόπιστες εκτιμήσεις.

Μια από τις μεθόδους μέτρησης της παραοικονομίας συνίσταται στη σύγκριση επίσημων στατιστικών στοιχείων, για να διαπιστωθεί κατά πόσο το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν είναι υποεκτιμημένο. Τούτο γίνεται συγκρίνοντας τα κονδύλια ιδιωτικής κατανάλωσης των ΕΛ με τα αντίστοιχα των Ερευνών Οικογενειακών Προϋπολογισμών (ΕΟΠ). Η βασική αρχή, είναι ότι οι αγορές μιας οικονομίας που γίνονται σε μια δεδομένη χρονική περίοδο ισούται εκ ταυτότητας με τις πωλήσεις, ή ότι οι δαπάνες των νοικοκυριών της χώρας αποτελούν τις εισπράξεις (τα έσοδα) των επιχειρήσεων. Εάν όλα τα μακροοικονομικά μεγέθη, εκτός από το ύψος των δαπανών των νοικοκυριών, είναι επακριβώς εκτιμημένα, τότε η όποια υποεκτίμηση του ύψους της ιδιωτικής κατανάλωσης των Εθνικών Λογαριασμών ισοδυναμεί με ισόποσο όγκο παραοικονομίας, με την έννοια ότι ισόποσα υποεκτιμάται το ύψος της δαπάνης και άρα του προϊόντος.

Παραπέρα, έχοντας εντοπίσει το ύψος της υποεκτίμησης της κατανάλωσης (παραοικονομίας) κατά ομάδες προϊόντων, χρησιμοποιώντας μια ήδη εκτιμημένη μήτρα μετασχηματισμού (bridge matrixes), το μέγεθος της παραοικονομίας κατανέμεται στους (μονοψήφιους) κλάδους παραγωγής.

Βασικά στοιχεία τέτοιων εκτιμήσεων της παραοικονομίας είναι ότι συχνά επιλέγονται δύο χρονικά σημεία οικονομικής ζωής ενός κράτους, όπου δρα διαχρονικά (άλλοτε περισσότερο άλλοτε λιγότερο) η παραοικονομία και έτσι με τον τρόπο αυτό, βάση των συγκρινόμενων χρονικών σημείων, προκύπτει η διαχρονική εξέλιξη του φαινομένου αυτού. Ο εντοπισμός ασυνεπειών στα στατιστικά στοιχεία δεν περιορίζεται μόνο μεταξύ ΕΟΠ και ΕΛ, αλλά επεκτείνεται και στα στοιχεία των επιδοτούμενων ανέργων του Οργανισμού Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού (ΟΑΕΔ) και Ερευνών Εργατικού Δυναμικού (ΕΕΔ) της ΕΣΥΕ, για να εντοπισθεί η αδήλωτη απασχόληση.

Οι εδώ χρησιμοποιούμενες ΕΟΠ θεωρούνται από τους γνωρίζοντες το στατιστικό σύστημα της χώρας μας, αξιόπιστες ή ότι τουλάχιστον δεν υπερεκτιμούν το μέγεθος της ιδιωτικής κατανάλωσης. Το επιχείρημα που προβάλλεται για την αξιοπιστία των ΕΟΠ είναι ότι, λόγω του τρόπου συλλογής των στοιχείων (καθημερινές επισκέψεις επί μια τουλάχιστον εβδομάδα στην κατοικία του νοικοκυριού) και λόγω του ότι δεν υπάρχει σοβαρός λόγος οι ερωτώμενοι να μη δηλώνουν επακριβώς τις δαπάνες τους, οι τελευταίες θεωρούνται μάλλον αξιόπιστες. Πάντως δεν μπορεί να προβληθεί βάσιμο επιχείρημα, ότι μπορεί να είναι υπερεκτιμημένες. Αντίθετα, έχει παρατηρηθεί διεθνώς ότι οι ΕΟΠ υποεκτιμούν συγκεκριμένες δαπάνες που δεν θεωρούνται κοινωνικά ``καθώς πρέπει``, λ.χ., δαπάνες για οινοπνευματώδη και καπνό, ΠΡΟΠΟ, κέντρα διασκέδασης, καθώς επίσης δαπάνες που προέρχονται από εισόδημα σε είδος, αλλά δηλώνεται ως κόστος παραγωγής, λ.χ., δωρεάν ιδιωτικά τηλεφωνήματα από το χώρο εργασίας. Έτσι,

Η παραοικονομία στην Ελλάδα από το 1970 έως σήμερα

πολλές χώρες, χρησιμοποιούν τις ΕΟΠ ως βασική πηγή υπολογισμού των μακροοικονομικών μεγεθών.

Είναι λογικό να υποθέσει κανείς, ότι η εκτίμηση της ιδιωτικής κατανάλωσης από τις ΕΟΠ αναμένεται να υπολείπεται της αντίστοιχης των ΕΛ. Εάν όμως η ιδιωτική κατανάλωση των ΕΛ είναι μικρότερη της αντίστοιχης της ΕΟΠ, δεν μπορεί παρά να υποτεθεί ότι υπάρχει ισόποση τουλάχιστον υποεκτίμηση εισοδήματος (παραοικονομία). Εάν δεχθούμε ότι όλα τα άλλα κονδύλια της εθνικής δαπάνης εκτιμώνται αξιόπιστα από τους ΕΛ, τότε τυχόν υπέρβαση της ιδιωτικής κατανάλωσης των ΕΟΠ έναντι των ΕΛ ισοδυναμεί με το μέγεθος της παραοικονομίας στη χώρα.

Η υπόθεση ότι οι ΕΛ υποεκτιμούν μόνο το μέγεθος της ιδιωτικής κατανάλωσης είναι συζητήσιμη. Από τα άλλα κονδύλια της εθνικής δαπάνης, η δημόσια κατανάλωση και επένδυση λογικά εκτιμώνται με ακρίβεια από τους ΕΛ, εφόσον πηγή είναι τα απογραφικά στοιχεία των αρμόδιων υπηρεσιών του Υπουργείου Οικονομικών. Πρόβλημα υποεκτίμησης ίσως υπάρχει για τις ιδιωτικές επενδύσεις και τον όγκο των συναλλαγών του ιδιωτικού τομέα με το εξωτερικό (εξαγωγές-εισαγωγές). Προκειμένου περί αυτών των κονδυλίων θα πρέπει να σημειωθεί, ότι υπάρχουν ισχυρά κίνητρα για να δηλώνονται τέτοιες δραστηριότητες στις δημόσιες αρχές. Οι επιχορηγήσεις, λ.χ., των επενδύσεων από το κράτος και η επιδότηση των δανείων για επενδύσεις αποτελούν προφανώς κίνητρο ακριβούς δήλωσης της αξίας των επενδύσεων.

Παρόμοια κίνητρα υπάρχουν και για τη δήλωση των εξαγωγών. Οι επιδοτήσεις των εξαγωγών, οι οποίες σημειώνονται σημαντικές, για παράδειγμα, την περίοδο 1981-1982 φθάνουν και μέχρι 30% επί της αξίας των εξαγόμενων προϊόντων, προφανώς παρακινούν τους εξαγωγείς στο να δηλώσουν την ακριβή αξία των εξαγωγών.

Το κίνητρο αυτό αποθαρρύνει τη διενέργεια εκτεταμένου τουλάχιστον, υποτιμολογήσεων των εξαγωγών. Όσο αφορά τις εισαγωγές, το ερώτημα είναι πόση μπορεί να είναι η λαθραία εισαγωγή καθώς και οι υπερτιμολογήσεις τους. Εάν οι δραστηριότητες αυτές είναι εκτεταμένες, πράγμα όχι πολύ πιθανό, λόγω της αστυνόμευσης των εισόδων της χώρας και άλλων διοικητικών ελέγχων, η εδώ εκτίμηση του μεγέθους της παραοικονομίας επηρεάζεται αρνητικά λόγω μη συνυπολογισμού των εδώ δημιουργούμενων εισοδημάτων.

Επιπλέον, επειδή οι εισαγωγές υπεισέρχονται αφαιρετικά στον υπολογισμό της εθνικής δαπάνης, η λόγω υπερτιμολογήσεων υπερεκτίμηση των εισαγωγών, λ.χ., των πρώτων υλών, υποεκτιμά την εθνική δαπάνη και την εγχώρια προστιθέμενη αξία. Γενικότερα όμως, οι υποτιμολογήσεις εξαγωγών και οι υπερτιμολογήσεις εισαγωγών, επηρεάζονται από τη διαφορά φορολογίας μεταξύ ημεδαπής και αλλοδαπής, από τις αντίστοιχες διαφορές επιτοκίων, καθώς και τις αναμενόμενες εξελίξεις στη συναλλαγματική ισοτιμία και οικονομική πολιτική (συγκυρία).

Πάντως, θα πρέπει να σημειωθεί, ότι η ιδιωτική κατανάλωση, αποτελεί υψηλό ποσοστό του Εθνικού Εισοδήματος (για παράδειγμα το 1982 μετρήθηκε 79,6%), ενώ η συνολική κατανάλωση (ιδιωτική και δημόσια) ξεπερνά κατά πολύ το 100% του Εθνικού Εισοδήματος, το έτος 1982. Έτσι μπορεί να υποστηριχθεί ότι το μεγαλύτερο μέρος της παραοικονομίας συνδέεται με το κονδύλι της ιδιωτικής κατανάλωσης.

Συστηματικές ΕΟΠ, οι οποίες καλύπτουν ολόκληρη την επικράτεια και έχουν σχεδιαστεί και διενεργηθεί σύμφωνα με τις προδιαγραφές της στατιστικής δειγματοληψίας, είναι δύο. Η μία που αναφέρεται στο 1974 και καλύπτει 7.424 νοικοκυριά, και η άλλη, που διεξήχθη στο διάστημα Νοέμβριος 1981-Οκτώβριος 1982, με 6.035 ερευνηθέντα νοικοκυριά.

Η παραοικονομία στην Ελλάδα από το 1970 έως σήμερα

Και οι δύο έρευνες καταγράφουν το σύνολο των κτηθέντων αγαθών και υπηρεσιών των νοικοκυριών, όχι μόνο μέσω αγορών καταβάλλοντας χρήμα, αλλά και από δική τους παραγωγή, δική τους επιχείρηση καθώς και ως αμοιβή σε είδος ή μέσω αντιπραγματισμού. Πρέπει να σημειωθεί ότι το υπολογίσιμο κονδύλι της ιδιοκατοίκησης (τεκμαρτό ενοίκιο) υπολογίζεται στις ΕΟΠ με βάση το ενοίκιο που θα πλήρωνε το νοικοκυριό για την ενοικίαση της κατοικίας του.

Αυτή η έννοια της κατανάλωσης συμπίπτει ουσιαστικά με την υιοθετούμενη αντίστοιχη των Εθνικών Λογαριασμών. Οι ΕΛ ορίζουν την ιδιωτική των κατανάλωση ως *“το σύνολο των τρεχουσών δαπανών των ιδιωτών προς απόκτηση των εκ των λοιπών τομέων, τελικών αγαθών και υπηρεσιών δια την ικανοποίηση προσωπικών αναγκών”* (Εθνικοί Λογαριασμοί της Ελλάδος, 1976). Η διαφορά μεταξύ ΕΛ και ΕΟΠ είναι ότι η τελευταία αναφέρεται μόνο στα νοικοκυριά της χώρας και άρα αποκλείει τις κάθε είδους συλλογικές συμβιώσεις (οικοτροφεία, νοσοκομεία κ.τ.λ.), καθώς και νοικοκυριά με μέλη ξένους υπηκόους που υπηρετούν σε ξένες διπλωματικές αποστολές.

4.1.2 ΕΜΠΕΙΡΙΚΕΣ ΕΚΤΙΜΗΣΕΙΣ.

Ο πίνακας 1 περιλαμβάνει εκτιμήσεις της ιδιωτικής κατανάλωσης, όπως προκύπτουν από τις Έρευνες Οικογενειακών Προϋπολογισμών του 1974 και 1982 και όπως τη δίνουν οι Εθνικοί Λογαριασμοί. Η αναγωγή του δείγματος της ΕΟΠ στο σύνολο της χώρας γίνεται, πολλαπλασιάζοντας τη δαπάνη του δείγματος με το αντίστροφο του κλάσματος δειγματοληψίας, $3^0/00$ και $2^0/00$ αντίστοιχα και ανάγοντάς τη σε ετήσια βάση.

Παρατηρούμε ότι, συνολικά, η ιδιωτική κατανάλωση της ΕΟΠ αποτελούσε το 1974 το 82,1% της εγχώριας ιδιωτικής κατανάλωσης των ΕΛ, ενώ το 1982 το αντίστοιχο ποσοστό ανέρχονταν σε 111,2%. Για να προσεγγισθούν οι έννοιες των δύο πηγών στοιχείων, στον πίνακα 2, από την κατανάλωση των ΕΛ, έχει αφαιρεθεί η κατανάλωση των αλλοδαπών κατοίκων στην ημεδαπή (πρόκειται κυρίως για τουρίστες) καθώς και η κατανάλωση των Ελλήνων μόνιμων κατοίκων στην αλλοδαπή. Επίσης, η ΕΟΠ του 1982 στην πραγματικότητα έγινε την περίοδο Νοέμβριος 1981-Οκτώβριος 1982, έτσι τα αντίστοιχα κονδύλια του 1982 ανάγονται στην περίοδο αυτή.

Κάνοντας τις αναγκαίες αυτές προσαρμογές, διαπιστώνουμε ότι η δαπάνη της ΕΟΠ το 1974 κάλυπτε το 85,9% της αντίστοιχης των ΕΛ, ενώ το 1982 έφθανε στο 123,4%. Μπορεί να υποθέσει κανείς ότι το 85,9% του 1974 δεν απέχει πολύ από την πραγματικότητα

Η παραοικονομία στην Ελλάδα από το 1970 έως σήμερα

ΠΙΝΑΚΑΣ 1

Σύγκριση εκτιμήσεων ιδιωτικής κατανάλωσης Εθνικών Λογαριασμών και Ερευνών Οικογενειακών Προϋπολογισμών

			1974				1982	
	Οικογενειακοί Προϋπολογισμοί				Οικογενειακοί Προϋπολογισμοί			
	Μηνιαία Δαπάνη Νοικ/ριού	Ετήσια Δαπάνη χώρας	Εθνικοί Λογ/σμοί ιδιωτική. Κατανάλωσης	ΕΟΠ --Χ100 Εθνικοί Λογ/σμοι	Μηνιαία Δαπάνη Νοικ/ριού	Ετήσια Δαπάνη χώρας	Εθνικοί Λογ/σμοί ιδιωτική. κατανάλωσης	ΕΟΠ Χ100 Εθνικοί Λογ/σμοι
1. Τρόφιμα	3.679	109.252	146.437	74,6	14.878	538.732	642.889	169,9*
2. Ποτά – Καπνός	649	19.272	24.506	78,6	1.596	57.790	103.564	55,8
3. Ένδυση – Υπόδηση	1.212	35.991	48.566	74,1	6.281	227.616	153.618	148,2
4. Στέγαση – Θέρμανση - Φωτισμός	2.153	63.936	50.038	127,8	10.011	362.498	222.447	163,0
5. Έπιπλα - Οικιακός Εξοπλισμός	857	25.450	38.821	65,5	4.565	165.298	136.133	121,4
6. Υγεία – Ατομικός Ευπρεπισμός	571	16.956	17.584	96,4	3.045	110.259	84.710	130,2
7. Εκπαίδευση – Αναψυχή	658	19.332	33.505	57,7	2.745	99.396	84.710	182,0
8. Μεταφορές – Επικοινωνίες	1.033	28.982	38.413	75,4	5.422	169.330	242.424	81,0
9. Λοιπά – Αγαθά Υπηρεσίες	355	10.542	3.701	284,8	5.821	210.778	130.400	161,6
Σύνολο	11.167	329.713	401.571	82,1	54.369	1.968.697	1.770.800	111,2

Πηγή : Εθνικοί Λογαριασμοί και Έρευνες Οικογενειακών Προϋπολογισμών.

Αφού οι ΕΟΠ λογικά σε κάποια έκταση υποεκτιμούν την ιδιωτική κατανάλωση (λ.χ. αρκετοί αποφεύγουν να δηλώνουν την ακριβή ποσότητα καπνού-ποτών που καταναλώνουν) και επειδή δεν περιλαμβάνουν τη δαπάνη των συλλογικών συμβιώσεων, όπως είναι οικοτροφεία, νοσοκομεία κ.τ.λ.. Εάν είναι έτσι, φαίνεται ότι το 1982 υπάρχει στους ΕΛ μια εκτεταμένη υποεκτίμηση της ιδιωτικής κατανάλωσης, η οποία ισοδυναμεί με ισόποση παραοικονομία, όπως ορίζεται εδώ. Παρατηρούμε ότι η δαπάνη της ΕΟΠ το 1982 ξεπερνά κατά 23,4% την αντίστοιχη των ΕΛ, πράγμα το οποίο δεν μπορεί να ερμηνευθεί διαφορετικά παρά ως παραοικονομία. Εάν όμως, όπως είναι πιο λογικό, θεωρηθεί το 85,9% ως το ποσοστό της συνολικής κατανάλωσης που μπορεί να καταγράψει η ΕΟΠ, προκύπτει ότι, το 1982 η εγχώρια κατανάλωση των νοικοκυριών είναι υποεκτιμημένη κατά 43,7% = (123,4/85,9) που υπονοεί, ότι η παραοικονομία ανέρχεται σε αυτό το ποσοστό της κατανάλωσης των νοικοκυριών. Η υπόθεση που υιοθετείται εδώ,

Η παραοικονομία στην Ελλάδα από το 1970 έως σήμερα

ότι δηλαδή το καταγραφόμενο από τις ΕΟΠ τμήμα της δαπάνης των νοικοκυριών είναι το ίδιο (85,9%) το 1974 και 1982, απαιτεί διευκρίνιση. Η ΕΟΠ είναι απίθανο να καταγράψει υψηλότερο ποσοστό της δαπάνης των νοικοκυριών από ότι η ΕΟΠ 1974, γιατί αφενός δεν άλλαξε η μεθοδολογία και η διεξαγωγή της και αφετέρου όχι μόνο δεν αποδυναμώθηκαν, αλλά μάλλον ενισχύθηκαν την εν λόγω περίοδο οι λόγοι μη αξιόπιστης ανταπόκρισης των ερευνηθέντων νοικοκυριών. Έτσι, το 43,7% θα πρέπει να θεωρηθεί μάλλον ως κατώτατο όριο την παραοικονομίας.

Πέρα από τη συνολική εκτίμηση της παραοικονομίας στον πίνακα 2 (τελευταία στήλη), μπορεί κανείς να διαπιστώσει πως αυτή διαφοροποιείται κατά ομάδες προϊόντων. Τα υψηλότερα ποσοστά παραοικονομίας εμφανίζονται το 1982 στις δαπάνες για εκπαίδευση-αναψυχή (230%), ένδυση και υπόδηση (108,2%), έπιπλα-οικιακό εξοπλισμό (94,2%) και υγεία-ατομικό ευπρεπισμό (41,5%). Αντίθετα, δεν εμφανίζεται παραοικονομία στα ποτά-καπνό (ίσως υπάρχει, αλλά εδώ δεν καταγράφεται) και στα λοιπά αγαθά και υπηρεσίες. Χαμηλά σχετικά ποσοστά παραοικονομίας εμφανίζουν οι δαπάνες για τρόφιμα (17,7%), μεταφορές-επικοινωνίες (21,4%) και στέγαση-θέρμανση-φωτισμό (33,7%). Τα ποσοστά αυτά, δεν φαίνεται γενικά να προξενούν ερωτηματικά ως προς το μέγεθός τους.

Είναι εντυπωσιακό ότι οι λόγοι κατανάλωσης νοικοκυριών της ΕΟΠ προς ιδιωτική κατανάλωση των ΕΛ για τις επιμέρους κατηγορίες δαπάνης, είναι συστηματικά υψηλότεροι το 1982 από ότι το 1974 (συγκρίνοντας στήλες (4) και (8) του ΠΙΝΑΚΑ 2). Μόνη εξαίρεση αποτελούν τα «λοιπά αγαθά και υπηρεσίες» που φαίνεται ότι προέρχεται από εννοιολογικές διαφορές της κατηγορίας αυτής μεταξύ 1974-1982. Έτσι, μπορεί να υποστηριχθεί ότι η παραοικονομία όπως ορίζεται εδώ, παρουσιάζει αλματώδη αύξηση μεταξύ 1974 και 1982.

Προκύπτει ότι μεταξύ 1974-1982 υπάρχει αύξηση της παραοικονομίας, που προσεγγίζει το 45% της εγχώριας κατανάλωσης των νοικοκυριών. Η συνέπεια των ΕΛ και ΕΟΠ για το 1974 υπονοεί την ανυπαρξία παραοικονομίας με την εδώ χρησιμοποιούμενη έννοια. Τούτο είναι μάλλον απίθανο. Το πιο πιθανό είναι ότι η ΥΕΛ χρησιμοποίησε τα αποτελέσματα της ΕΟΠ του 1974 ως βασική εισροή για τους υπολογισμούς των αντίστοιχων μακρομεγεθών, καθιστώντας έτσι συμβιβαστές τις εκτιμήσεις της ιδιωτικής κατανάλωσης ΕΛ και ΕΟΠ. Κάτι τέτοιο όμως δεν φαίνεται να έχει γίνει και για το 1982, με αποτέλεσμα τις ουσιαστικές αποκλείσεις των εκτιμήσεων.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2

Σύγκριση εκτιμήσεων ιδιωτικής κατανάλωσης μόνιμων κατοίκων από Εθνικών Λογαριασμών και Ερευνών Οικογενειακών Προϋπολογισμών

	1974				1982				Ποσοστά Υποεπίτησης
	Οικογενειακοί Προϋπολογισμοί		Εθνικοί Λογισμοί		Οικογενειακοί Προϋπολογισμοί		Ιδιωτική Κατανάλωση		
	Μηνιαία Δαπάνη Νοικοκυρ ισού	Ετήσια Δαπάνη Χώρας	(2)	(3)	Μηνιαία Δαπάνη Νοικοκυριού	Ετήσια Δαπάνη Χώρας	μόνιμων κατοίκων Εθνικοί Λογισμοί	ΕΟΠ ---Χ100 Εθνικοί Λογισμοί	
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)=(8) : (4)
1. Τρόφιμα	3.679	109.252	139.931	78,1	14.878	538.732	586.401	91,9	117,7
2. Ποτά - Καπνός	649	19.272	23.417	82,3	1.596	57.790	93.5434	61,8	75,1
3. Ενδυση - Υπόδηση	1.212	35.991	46.408	77,6	6.281	227.616	140.813	161,6	208,2
4. Στέγασση - Θέρμανση - Φωτισμός	2.153	63.936	47.814	133,7	10.011	362.498	202.751	178,8	133,7
5. Έπιπλα - Οικιακός Εξοπλισμός	857	25.450	37.097	68,6	4.565	165.298	124.117	133,2	194,2
6. Υγεία - Ατομικός Ευπρεπισμός	571	16.956	16.803	100,9	3.045	110.259	77.235	142,8	141,5
7. Εκπαίδευση -- Αναψυχή	658	19.332	32.016	60,4	2.745	99.396	49.887	199,2	330,0
8. Μεταφορές - Επικοινωνίες	1.033	28.982	36.707	79,0	5.422	169.330	204.733	95,9	121,4
9. Λοιπά - Αγαθά Υπηρεσίες	355	10.542	3.536	298,1	5.821	210.778	115.383	182,8	61,36
Σύνολο	11.167	329.713	383.729	85,9	54.369	1.968.69	1.594.863	123,4	143,7

Πηγή : Εθνικοί Λογαριασμοί και Έρευνες Οικογενειακών Προϋπολογισμών.

Η παραοικονομία στην Ελλάδα από το 1970 έως σήμερα

Η διαπίστωση ότι η παραοικονομία, τη περίοδο 1974 -1982, σημείωσε αλματώδη αύξηση φαίνεται συνεπής με την εξέλιξη που είχαν την ίδια περίοδο οι προβαλλόμενοι από τη σχετική βιβλιογραφία (Fray and Wede, 1982) προσδιοριστικοί της παράγοντες.

Ως γνωστόν, η εξέλιξη της παραοικονομίας επηρεάζεται θετικά τόσο από το ύψος του οφέλους που προσπορίζονται τα παραοικονομούντα άτομα, όσο και από τις ευκαιρίες που τους δίνονται να συμμετέχουν σε τέτοιες δραστηριότητες. Τη συζητούμενη περίοδο επήλθε ουσιαστική αύξηση στη μέση φορολογική επιβάρυνση (οι φόροι και οι εισφορές στην κοινωνική ασφάλιση ως ποσοστό του ΑΕΠ ανήλθαν, από 24% το 1974, στο 32% το 1982). Οπότε το όφελος από φοροδιαφυγή (παραοικονομία) αυξήθηκε. Επίσης διάφοροι θεσμικοί περιορισμοί στη λειτουργία των αγορών, ιδιαίτερα της εργασίας, οι οποίοι συνεπάγονται κόστος, είτε σε χρήμα είτε σε χρόνο, λειτούργησαν προς αυτή τη κατεύθυνση. Ως δείκτης αυτών των περιορισμών έχει χρησιμοποιηθεί ο όγκος του εργατικού δυναμικού που απασχολείται στη δημόσια διοίκηση. Στη χώρα μας, οι τακτικοί δημόσιοι υπάλληλοι, την περίοδο 1974-1982, αυξάνονταν με μέσο ετήσιο ρυθμό 4,3%.

Αλλά και από την άλλη πλευρά, οι ευκαιρίες συμμετοχής στην παραοικονομία αυξήθηκαν ουσιαστικά, την ίδια περίοδο. Το κανονικό ωράριο εργασίας μειώθηκε, οι υπερωρίες περιορίστηκαν, εφαρμόσθηκε ευρέως, ιδιαίτερα στο δημόσιο τομέα, το πενθήμερο. Έτσι ο διαθέσιμος για παραοικονομία χρόνος, αυξήθηκε. Προς την ίδια κατεύθυνση επέδρασε και η σημαντική αύξηση του αριθμού, ακόμη και πρόωρων, συνταξιούχων. Θετικά επίσης στην ανάπτυξη της παραοικονομίας, την εν λόγω περίοδο, επέδρασε και η ενίσχυση της συνολικής ζήτησης, μέσω των αυξημένων ελλειμμάτων του δημόσιου τομέα.

Ο Πίνακας 3 εμφανίζει τις εκτιμήσεις της ιδιωτικής κατανάλωσης από δύο πηγές, καθώς και τις μεταξύ τους αποκλίσεις σε περισσότερες κατηγορίες.

Υπάρχουν οι 14 γνωστές λειτουργικές ομάδες της κατανάλωσης καθώς και κάποιες υποκατηγορίες που δημοσιεύουν οι ΕΛ. Εδώ καταγράφονται πιο έντονες αποκλίσεις των επιμέρους κονδυλίων μεταξύ ΕΟΠ και ΕΛ, οι οποίες συνεπάγονται αντίστοιχα ποσοστά παραοικονομίας. Ενώ, λ.χ., στις επικοινωνίες, που ουσιαστικά ελέγχονται από το δημόσιο τομέα, δεν φαίνεται να υπάρχει παραοικονομία, στην υποκατηγορία ``συντήρηση και κίνηση`` εμφανίζεται παραοικονομία ίση με 22,5% της καταγραμμένης δαπάνης. Αντίθετα, στην υποκατηγορία ``υπηρεσίες μεταφοράς με αμοιβή``, η ΕΟΠ προσεγγίζει τους ΕΛ. Αν και ο Πίνακας 3, προσφέρει λεπτομερέστερη ανάλυση σε σύγκριση με τους προηγούμενους, θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη με επιφύλαξη λόγω των μεγαλύτερων στατιστικών σφαλμάτων που γενικά παρουσιάζουν οι λεπτομερέστερες πινακοποιήσεις.

Η μέχρι τώρα ανάλυση έδειξε ότι, το 1982, η παραοικονομία ανέρχονταν στο 43,7% της εγχώριας κατανάλωσης των νοικοκυριών, σε τιμές αγοράς, πράγμα που ισοδυναμεί σε απόλυτο μέγεθος με 696.955 εκατομμύρια δραχμές, το οποίο εκφραζόμενο ως ποσοστό του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος ανέρχεται σε 30,2%. Έχοντας το μέγεθος της παραοικονομίας εκτιμημένο κατά λειτουργικές κατηγορίες κατανάλωσης, μπορούμε, χρησιμοποιώντας μια σχετική μήτρα μετασχηματισμού, να το εκφράσουμε κατά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας. Τέτοιες μήτρες, που δείχνουν από ποιους κλάδους οικονομικής δραστηριότητας προέρχεται η κατανάλωση, έχουν εκτιμηθεί από τον καθηγητή Σκούντζο κ.α. .

Αναλυτική σύγκριση εδαμικής κατατάξης μόνιμων κατόικων από
Έργους Οικογενειακών Προϊμολογισμών και Εθνικούς Λογαριασμούς

1982

1974

Ομάδες προϋόντων	1974				1982				Ποσοστό υπο-επίμησης εχόμενης κατά- τάξης νοικο- κυριών
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	
	Ιδιωτική κατανάλωση Εθνικών Λογαριασμών	Οικογενειακοί Προϊμολογισμοί	Επίσημα δακάνη νοικοκυ- ριού	Εθνικοί Λογαρια- σμοί	Ιδιωτική (δωροδωμένη) Εθνικών Λο- γαριασμών	Μηνιαία δακάνη νοικοκυ- ριών	Οικογενειακοί Προϊμολογισμοί	ΕΠ Εθνικοί Λογαρια- σμοί	(9) = (8) X 100
1. Τρόφιμα	139.931	3.679	109.252	77,2	586.401	14.878	538.732	91,9	117,7
- Ψωρό, δημητριακά κτλ.					33.717	1.457	52.758	156,5	
- Κρέας					158.273	4.742	171.708	108,5	
- Ψάρια					39.847	837	30.308	76,1	
- Γαλακτοκομικά και αυγά					88.004	2.334	84.514	96,0	
- Έλαια και λίπη					36.208	1.362	49.318	136,2	
- Φρούτα-λαχανικά					155.389	1.239	44.865	28,9	
- Όσπρια					18.364	1.660	60.109	327,3	
- Ζάχαρη					5.524	793	28.714	519,8	
- Καφές-τσάλι-κακάο					8.662	221	8.002	92,4	
- Λοιπά τρόφιμα					42.076	233	8.437	20,1	
2. Ποτά	13.450	354	10.512	78,2	51.419	570	20.639	40,1	51,3
- Μη αλκοοπνευματώδη	2.155	178	5.286	245,3	14.250	150	5.431	38,1	15,4
- Αλκοοπνευματώδη	11.449	176	5.225	45,6	37.169	420	15.208	40,9	88,5
3. Καπνός	9.967	295	8.760	87,9	42.070	1.026	37.151	88,3	100,5
4. Ένδυση-Υπόδηση	46.408	1.212	35.991	77,6	140.732	6.206	227.616	161,7	208,2
- Ένδυση	40.045	909	29.369	73,3	128.248	4.885	176.886	137,8	188,8
- Υπόδηση	6.436	223	6.622	102,9	12.484	1.401	50.730	406,4	390,1
5. Στέγαση-Ύδρευση	38.967	1.655	49.147	126,1	155.583	7.386	267.447	171,8	136,2
6. Θέρμανση και φωτισμός	8.047	498	14.789	167,2	47.051	2.625	95.051	201,9	120,8
7. Έπιπλα, Οικιακά σκεύη	37.097	857	25.450	68,6	124.046	4.565	165.298	133,3	194,2
- Έπιπλα, χαλιά κτλ.					22.617	1.197	43.343	191,6	
- Συμπληρώματα εκκλησιών κτλ.	11.070	425	12.621	114,0	16.964	925	33.494	197,4	171,1
- Συσκευές θέρμανσης, ψυγείο- κτλ κτλ.					23.762	610	22.088	92,9	
- Υαλικά-Επιτραπέζια σκεύη	11.394	196	5.820	51,1	7.012	710	25.709	366,6	708,7
- Λοιπές οικιακές διατάξεις					42.766	853	30.887	72,2	
- Υπερβατές οικιακών βιβλίων	15.059	236	7.000	46,5	10.905	290	9.777	89,7	190,2

ΠΙΝΑΚΑΣ 3 (συνέχεια)

	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
8. Δαπάνες υγείας-Ατομικός ευκρελισμός	16.803	571	16.956	100,9	77.191	3.045	110.259	142,8	141,5
- Ιατρικά-φαρμακευτικά προϊόντα		470	13.957	-	23.081	1.907	69.052	299,2	
- Λοιπές δαπάνες υγείας		101	3.000	-	30.618	395	14.303	46,7	
- Ατομικός ευκρελισμός					23.492	743	26.904	114,5	
9. Μεταφορές	31.977	903	25.122	78,6	177.712	4.883	176.813	99,4	126,5
- Αγορά υδραυλικών μέσω μεταφορές	2.476	192	4.038	163,1	39.018	1.036	35.513	91,0	55,2
- Συντήρηση και κίνηση	6.705	391	11.611	173,2	47.356	2.810	101.750	214,9	122,5
- Υπηρεσίες μεταφορές με αυτοβή	23.164	319	9.473	40,9	91.338	1.037	37.550	41,1	99,3
10. Εκπολυμένες	4.730	130	3.860	81,6	26.903	539	19.517	72,5	88,8
11. Υπηρεσίες αναψυχής και διασκέδαση	25.342	429	12.740	50,3	24.482	1.546	55.980	228,7	453,0
12. Βιβλία, εφημερίδες, περιοδικά	6.674	222	6.592	98,8	13.408	538	19.481	145,3	173,1
13. Εκπαίδευση					11.968	661	23.935	200,0	
14. Εστιατόρια, καφενεία, ξενοδοχεία	3.536	355	10.542	298,1	84.630	3.500	126.735	149,8	61,3
15. Λοιπές υπηρεσίες					30.687	2.321	84.043	273,9	
Σύνολο	383.729	11.167	329.713	85,9	1.594.863	54.369	1.968.697	123,4	143,7

Πηγή: Όπως στον Πίνακα 2.

Η παραοικονομία στην Ελλάδα από το 1970 έως σήμερα

Τα αποτελέσματα της άσκησης αυτής, τα οποία προφανώς εξαρτώνται από την αξιοπιστία της χρησιμοποιούμενης μήτρας μετασχηματισμού, παρουσιάζονται στον Πίνακα 4, τόσο ως απόλυτα μεγέθη, όσο και ως ποσοστά επί του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος των ΕΛ. Από τον πίνακα αυτό, προκύπτει ότι εκτεταμένη παραοικονομία εντοπίζεται στη μεταποίηση (288 δις ή 68%), καθώς επίσης και στον κλάδο ``λοιπές υπηρεσίες`` (189 δις. δρχ. ή 35,2%). Αντίθετα, δεν εντοπίζεται παραοικονομία στα ορυχεία, ενώ δεν είναι αξιόλογη στην γεωργία (3,9%) και τις τράπεζες-ασφάλειες (3,8%). Η ψηλή παραοικονομία εντοπίζεται στις κατοικίες (35,2%) υπονοώντας ισόποση υποεκτίμηση των ενοικίων από τους ΕΛ.

Δυσεξήγητο είναι το σχετικά χαμηλό ποσοστό παραοικονομίας του κλάδου κατασκευών (2,0%), καθώς και το όχι αμελητέο ποσοστό παραοικονομίας του κλάδου ηλεκτρισμός-ύδρευση (13,9%), αν και ως απόλυτο μέγεθος το τελευταίο είναι μάλλον μικρό, (7,5 δις δρχ.). Αυτά προκύπτουν ως η συμμετοχή των κλάδων αυτών στη μη καταγραμμένη δαπάνη για στέγαση - θέρμανση-φωτισμό. Στην έκταση όμως, που η χρησιμοποιούμενη μήτρα μετασχηματισμού, υπερεκτιμά τη συμμετοχή του ηλεκτρισμού και υποεκτιμά τη συμμετοχή των κατασκευών, τα προηγούμενα ποσοστά εξηγούνται.

Ενδιαφέρον είναι ότι στην προηγούμενη ανάλυση, η δαπάνη των νοικοκυριών για μεταφορές παρουσίαζε μικρότερη παραοικονομία από ότι εδώ (30,7% έναντι 21,4%). Αυτό αποδίδεται στο ότι τμήματα της μη καταγραμμένης καταναλωτικής δαπάνης όλων των κατηγοριών εισπράττονται ανάλογα με τα ποσοστά που δείχνει η χρησιμοποιούμενη μήτρα μετασχηματισμού, από τον κλάδο των μεταφορών. Κάτι παρόμοιο συμβαίνει και με τον κλάδο του εμπορίου, ο οποίος εδώ εμφανίζει παραοικονομία 30%, ενώ στην προηγούμενη ανάλυση δεν ήταν καταχωρημένος. Θα πρέπει, ωστόσο, ο τελευταίος αριθμός να γίνει δεκτός με επιφύλαξη, αφού η μήτρα μετασχηματισμού, που χρησιμοποιούμε, δεν εμφανίζει στο εμπόριο ποσοστά συμμετοχής (περιθώρια κέρδους) που να διαφέρουν σημαντικά κατά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας, όπως μάλλον συμβαίνει στην πραγματικότητα, αν μη τι άλλο, λόγω διοικητικού καθορισμού αρκετών περιθωρίων κέρδους.

Συνοπτικά, μπορούμε να πούμε ότι οι εκτιμήσεις στηρίζονται αποκλειστικά σε δημοσιευμένα επίσημα στατιστικά στοιχεία, στις ΕΟΠ της ΕΣΥΕ, και δεν υιοθετείται καμιά αυθαίρετη υπόθεση ως προς το μέγεθος της παραοικονομίας. Η κριτική που γίνεται γενικά στις ΕΟΠ, και άρα και στις εδώ χρησιμοποιούμενες, είναι όπως αναφέρθηκε προηγουμένως, ότι πιθανόν να υποεκτιμούν το μέγεθος της κατανάλωσης των νοικοκυριών. Στο βαθμό που αυτό συμβαίνει, τα πιο πάνω αποτελέσματα πρέπει να εκληφθούν ως κατώτατα όρια της παραοικονομίας, με την έννοια που ορίζεται εδώ. Κάποια υποεκτίμηση της παραοικονομίας μπορεί επίσης να γίνεται εδώ, διότι δεν συλλαμβάνεται πιθανή παραοικονομία που λαμβάνει χώρα στα άλλα, εκτός της κατανάλωσης, κονδύλια της εθνικής δαπάνης.

Η διαπίστωση ότι το 1982 το ΑΕΠ, σε τρέχουσες τιμές, είναι υποεκτιμημένο κατά 30% περίπου (ενώ για το 1974 δεν διαπιστώθηκε υποεκτίμηση), συνεπάγεται ότι ο μέσος ετήσιος ρυθμός αύξησης του ΑΕΠ σε σταθερές τιμές, την περίοδο 1974-1982, ανέρχεται σε 4% έναντι 3,3% που εμφανίζουν οι ΕΛ. Η κατά 0,7 ποσοστιαίες μονάδες υποεκτίμηση της μεγένθυσης της ελληνικής οικονομίας, την εν λόγω περίοδο, δεν φαίνεται εκ πρώτης όψεως υπερβολική.

Πρέπει, πάντως να σημειωθεί, ότι εκτιμώντας την παραοικονομία στις κατασκευές και προσπαθώντας να ευρεθεί, να εντοπισθεί, η έκταση της αυθαίρετης δόμησης κατοικιών, συγκρίνοντας τον αριθμό των αδειών νέων κατοικιών με τον αριθμό των νέων

Η παραοικονομία στην Ελλάδα από το 1970 έως σήμερα

συνδρομητών οικιακού ρεύματος της ΔΕΗ για την τελευταία 20ετία, τα αποτελέσματα της προσπάθειας αυτής δεν απέδωσαν.

Εάν η αυθαίρετη δόμηση κατοικιών ήταν αρκετά εκτεταμένη όπως συχνά υποστηρίζεται, θα έπρεπε οι νέες παροχές της ΔΕΗ σε κατοικίες, για μαύρα χρονικά διαστήματα, να υπερβαίνουν τον αριθμό των αδειών των νέων κατοικιών, πράγμα το οποίο δεν συμβαίνει. Επίσης, μέσω των ερευνών, εντοπίστηκε παραοικονομία στο εμπόριο με ποσοστό 29,9%. Ωστόσο λόγω των αδυναμιών που αναφέρθηκαν προηγουμένως, μάλλον είναι υποεκτιμημένο.

Υπολογίσιμη παραοικονομία προέκυψε στον κλάδο των κατοικιών, 32,5%, πράγμα που δηλώνει ισόποση υποεκτίμηση των εισοδημάτων από καταβαλλόμενα και τεκμαρτά ενοίκια. Οι ΕΟΠ καταγράφουν τα πραγματικά και τεκμαρτά ενοίκια τόσο της κύριας, όσο και της εξοχικής κατοικίας των νοικοκυριών. Έτσι δεν φαίνεται να είναι, ουσιωδώς τουλάχιστον, υποεκτιμημένα. Έτσι το ποσοστό 90,9% το οποίο εκτιμάτε, προκύπτει προσθέτοντας όλες τις νέες κατοικίες της περιόδου 1980-1983 στο απόθεμα κατοικούμενων κατοικιών του 1981 χωρίς να αφαιρούνται τυχόν αχρηστευθείσες-κατεδαφισθείσες κατοικίες στην εν λόγω περίοδο.

Εάν η προηγούμενη εκτίμηση, για το μέγεθος της παραοικονομίας δεν απέχει πολύ από την πραγματικότητα, εγείρονται ερωτήματα για την αξιοπιστία των στατιστικών της αγοράς εργασίας και ειδικότερα κατά πόσο η ανεργία είναι υπερεκτιμημένη και η απασχόληση υποεκτιμημένη. Αναπόφευκτα, η ύπαρξη παραοικονομίας συνεπάγεται την ύπαρξη αδήλωτης απασχόλησης. Και ενώ γενικά οι Υπηρεσίες Εθνικών Λογαριασμών προσπαθούν κατά τους υπολογισμούς του ΑΕΠ να συμπεριλάβουν με έμμεσους τρόπους την αδήλωτη παραγωγή, δε γίνεται, λόγω αδυναμίας, κάτι παρόμοιο στην αδήλωτη απασχόληση.

Η ύπαρξη αδήλωτης απασχόλησης έχει προφανώς σημασία για την άσκηση πολιτικής, τουλάχιστον στην αγορά εργασίας. Λόγω της αδήλωτης απασχόλησης, υφίσταται απώλεια φορολογικών εσόδων, πιθανή αδικαιολόγητη καταβολή επιδομάτων ανεργίας, ενώ μέτρα προστασίας, λ.χ. της απασχόλησης μπορεί να ωθούν τους εργαζόμενους προς την αδήλωτη απασχόληση. Επίσης, εάν ο κόσμος πιστεύει ότι υπάρχουν αρκετά άτομα, τα οποία λαμβάνουν επιδόματα ανεργίας και ταυτόχρονα εργάζονται σε αδήλωτες εργασίες, η παροχή των επιδομάτων ανεργίας κρίνεται κοινωνικά αδικαιολόγητη και άδικη, ενώ είναι πιθανό απασχολούμενοι αποκλειστικά σε αδήλωτες εργασίες να καθίστανται θύματα εκμετάλλευσης (παράνομοι μετανάστες).

Ένας τρόπος να εκτιμηθεί η έκταση της αδήλωτης απασχόλησης είναι η αξιοποίηση της εκτίμησης της παραοικονομίας, που κάναμε για να βρούμε τον αριθμό των αδήλωτων ανθρωποωρών. Αυτό μπορεί να γίνει υιοθετώντας την υπόθεση, ότι η παραγωγικότητα της εργασίας (προϊόν ανά ανθρωποώρα) είναι η ίδια τόσο στην επίσημη όσο και στην ανεπίσημη απασχόληση. Αυτή η υπόθεση είναι μάλλον αυθαίρετη, αφού ο τομέας της παραοικονομίας είναι περισσότερο έντασης εργασίας (άρα μικρότερης παραγωγικότητας) απ'ότι ο επίσημος τομέας. Από την άλλη όμως πλευρά ο τομέας της παραοικονομίας πιστεύεται ότι είναι πιο ευέλικτος και πιο επικερδής λόγω φοροδιαφυγής και εισφοροδιαφυγής. Υιοθετώντας αυτή την υπόθεση, καθώς και ότι τα στοιχεία της απασχόλησης που καταγράφει η ΕΣΥΕ αναφέρονται μόνο στο καταγραφόμενο από τους ΕΛ προϊόν, προκύπτει υποεκτίμηση των ανθρωποωρών ισοποσοστιαία με την υποεκτίμηση του προϊόντος, όπως εμφανίζεται στον ΠΙΝΑΚΑ 4. Υπάρχει δηλαδή υποεκτίμηση των ανθρωποωρών της τάξης του 30% για το σύνολο της οικονομίας, αλλά διαφέρει ανά κλάδο ανάλογα με την παραγωγικότητα του. Τα ποσοστά αυτά είναι μάλλον

Η παραοικονομία στην Ελλάδα από το 1970 έως σήμερα

υπερεκτιμημένα επειδή οι λόγοι απόκρυψης των ωρών εργασίας δεν είναι τόσο σοβαροί, όσο οι λόγοι απόκρυψης του παραγόμενου προϊόντος. Δηλαδή είναι πολύ πιθανό αρκετοί άνθρωποι, επειδή δεν έχουν ιδιαίτερους λόγους να δηλώνουν τον ακριβή αριθμό των ωρών εργασίας τους αλλά όχι και το ποσό που παράγουν ή εισπράττουν.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4

Εκτίμηση παραοικονομίας κατά κλάδο
οικονομικής δραστηριότητας, 1982

(εκατ. δρχ., τρεχ. τιμές)

Κλάδος Οικονομίας	Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (1)	Παραοικονομία (2)	Ποσοστό παραοικονομίας (3)
Γεωργία	425415	16537	3,9
Ορυχεία	44841	-	-
Μεταποίηση	422602	288051	68,1
Κατασκευές	151699	2941	2,0
Ύδρευση-Ηλεκτρισμός	53625	7408	13,9
Μεταφορές-Επικοινωνίες	188327	57827	30,7
Εμπόριο	295000	88247	29,9
Τράπεζες	55255	2090	3,8
Κατοικίες	136704	44434	32,5
Λοιπές Υπηρεσίες	538250	189348	35,2
Σύνολο	2310688	696955	30,2

Πηγή: Στήλη (2): Εθνικοί Λογαριασμοί, στήλη (3): Πίνακας 2.

Από την εκτίμηση των ωρών εργασίας, είναι εξαιρετικά δύσκολο να προχωρήσει κανείς παραπέρα για να βρει τον αριθμό των απασχολούμενων στην παραοικονομία, αφού δεν γνωρίζουμε το μέσο αριθμό των αδήλων ωρών εργασίας ανά άτομο.

Πάντως, υπολογίσιμη υποεκτίμηση των ωρών απασχόλησης είναι συμβιβαστή με επουσιώδη υποεκτίμηση του αριθμού των απασχολούμενων, εάν η αδήλωτη απασχόληση απαντάται, όπως πιστεύεται, κατεξοχήν ως δεύτερη απασχόληση. Είναι λογικό να υποθέσει κανείς ότι άτομα, με αδήλωτη μόνο τη δεύτερη απασχόληση τους, δηλώνουν την κύρια εργασία τους και σωστά καταγράφονται ως απασχολούμενα.

Πρόβλημα υποεκτίμησης του αριθμού των απασχολούμενων υπάρχει για εκείνους που δεν έχουν δηλωμένη κύρια εργασία. Και από αυτούς, εκείνοι που μόνιμα απασχολούνται σε παραοικονομικές δραστηριότητες είναι πιθανό, όταν ερωτηθούν, να δηλώσουν ότι απασχολούνται σε κάποια παραπλήσια, κοινωνικώς αποδεκτή δραστηριότητα.

Αντίθετα, οι ευκαιριακώς απασχολούμενοι σε αδήλωτη μοναδική εργασία, είναι πολύ πιθανό να μη καταγράφονται ως απασχολούμενοι. Από τα πιο πάνω φαίνεται, ότι η ύπαρξη παραοικονομίας και άρα αδήλωτης απασχόλησης, δεν αποτελεί σοβαρό λόγο αμφισβήτησης των στοιχείων απασχόλησης και ανεργίας.

Ένας άλλος τρόπος εκτίμησης της έκτασης της αδήλωτης απασχόλησης είναι ο έλεγχος των διαφορών των επίσημων στατιστικών της αγοράς εργασίας, από πλευράς συνέπειας. Στον ΠΙΝΑΚΑ 5, εμφανίζεται ο αριθμός των επιδοτούμενων ανέργων για την περίοδο 1981 - 1986, όπως δίνεται τόσο από τον ΟΑΕΔ, όσο και από τις Έρευνες Εργατικού Δυναμικού (ΕΕΔ) της ΕΣΥΕ. Βασική διαπίστωση είναι ότι η ΕΕΔ, συστηματικά

Η παραοικονομία στην Ελλάδα από το 1970 έως σήμερα

και συχνά, υποεκτιμούν σε σημαντικό βαθμό τον πραγματικό αριθμό των επιδοτούμενων ανέργων, όπως καταγράφεται απογραφικά από τον ΟΑΕΔ. Η υποεκτίμηση αυτή δεν μπορεί να αποδοθεί σε τυχαία στατιστικά σφάλματα. Έτσι την Άνοιξη του 1981, ενώ ο αριθμός των επιδοτούμενων από τον ΟΑΕΔ ανέργων ανερχόταν σε 17.348 άτομα (μέσος όρος Απριλίου-Ιουνίου) η ΕΕΔ τους εκτιμούσε μόνο στα 6.400 άτομα. Την αντίστοιχη περίοδο του 1982, η απόκλιση των στοιχείων περιορίστηκε (18.400 έναντι 10.900) και το 1983 ουσιαστικά εξαφανίζεται. Έκτοτε όμως, οι αποκλίσεις διευρύνονται και πάλι.

ΠΙΝΑΚΑΣ 5

Αριθμός επιδοτούμενων ανέργων

Έτος	Επιδοτούμενοι άνεργοι ΟΑΕΔ (1)	Επιδοτούμενοι άνεργοι ΕΣΥΕ (2)	(2) ----- (1) x100 (3)=
1981	17348	6400	36,9
1982	18401	10900	59,2
1983	20434	19400	95,0
1984	20318	15100	74,3
1985	30334	12400	40,9
1986	50195	16900	33,7

Πηγή: Στήλη (1), Ετήσια Στατιστικά Αποτελέσματα ΟΑΕΔ.
Στήλη (2), Έρευνα Εργατικού Δυναμικού ΕΣΥΕ.

Αυτή η συστηματική υποεκτίμηση του αριθμού των επιδοτούμενων ανέργων στις ΕΕΔ δεν μπορεί να ερμηνευθεί παρά ως ευσυνειδητή προσπάθεια απόκρυψης αδήλωτης απασχόλησης εκ μέρους των ερωτηθέντων. Η λογική ερμηνεία, που μπορεί να δοθεί, είναι ότι όλα τα άτομα δεν έχουν πεισθεί ότι η ΕΕΔ αποβλέπει μόνο σε στατιστικούς σκοπούς και έτσι, φοβούμενοι πιθανή αποκάλυψη της αδήλωτης απασχόλησης τους, δεν τη δηλώνουν, όπως επίσης δεν δηλώνουν ότι λαμβάνουν επίδομα ανεργίας. Εάν δεν εργάζονται, δεν θα υπήρχε κίνητρο για να μην δηλώσουν τη νόμιμη λήψη του επιδόματος ανεργίας. Ούτε θεωρούν τον εαυτό τους "εξασφαλισμένο", δηλώνοντας την απασχόληση τους και αποκρύβοντας την επιδότηση ανεργίας, επειδή φοβούνται ενδεχόμενο έλεγχο και διασταύρωση πληροφοριών ΕΣΥΕ και ΟΑΕΔ, αν και αυτό νομικά απαγορεύεται. Η άποψη των απασχολούμενων με τις ΕΕΔ είναι ότι η διαφορά των δύο στηλών του ΠΙΝΑΚΑ 5 αναφέρεται κυρίως σε εποχιακώς απασχολούμενους σε αδήλωτη απασχόληση, οι οποίοι εντοπίζονται σε κλάδους και επαγγέλματα που προσφέρονται για τέτοιες εργασίες.

Χαρακτηρίζοντας ολόκληρη τη διαφορά των δύο στηλών του ΠΙΝΑΚΑ 5, ως αδήλωτη απασχόληση, η έκταση της τελευταίας είναι μικρή και δεν επηρεάζει ουσιαστικά τόσο τον απόλυτο αριθμό, όσο και το ποσοστό των ανέργων που προκύπτουν από τις ΕΕΔ. Συμπερασματικά όμως, κάποια μικρή υποεκτίμηση της απασχόλησης και υπερεκτίμηση της ανεργίας φαίνεται να υπάρχει και λόγω του άγνωστου αριθμού των παράνομων μεταναστών. Πάντως, εάν η προτεινόμενη ερμηνεία των μεγάλων και συστηματικών αποκλίσεων του αριθμού των επιδοτούμενων ανέργων του ΠΙΝΑΚΑ 5, είναι σωστή, τίθεται σε αμφισβήτηση η αποτελεσματικότητα και κοινωνική δικαιολόγηση του υφιστάμενου συστήματος παροχής των επιδομάτων ανεργίας.

ΜΕΡΟΣ Β΄

ΜΕΘΟΔΟΣ ΑΜΕΣΗΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΩΣ : ΚΛΑΔΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

5.1 Εισαγωγή.

Αναφορές για την παραοικονομία στην Ελλάδα υπάρχουν πολλές και έχουν γίνει με την ευκαιρία σχολιασμού νοσηρών οικογενειακών φαινομένων, όπως είναι η φοροδιαφυγή, οι καθημερινές εμπειρίες με επίπεδα καταναλώσεως και δαπάνης που δεν φαίνεται να σχετίζονται με ορατά εισοδήματα και, τέλος, σε μακροοικονομικό πια επίπεδο, η ρήξη που φαίνεται να έχει συντελεσθεί στη σχέση μεταξύ πραγματικού διαθέσιμου εισοδήματος και συνολικής ιδιωτικής κατανάλωσης.

Προσπάθεια ποσοτικής εκτιμήσεως αξία λόγου, υπό την έννοια μιας συστηματικής διερευνήσεως του συναφούς διαθέσιμου πληροφοριακού υλικού, των «ιχνών», δεν έχει δει ακόμη το φως της δημοσιότητας. Οι ανακοινωθείσες κατά καιρούς εκτιμήσεις για το πιθανό μέγεθος παραοικονομίας στη χώρα μας βασίζονται είτε σε διαίσθηση, είτε σε μεθοδολογία που διεθνώς θεωρείτε ότι παρέχει ενδείξεις για τα κατώτατα όρια μεγέθους της παραοικονομίας.

Η παρούσα προσπάθεια ποσοτικής οριοθετήσεως του μεγέθους της παραοικονομίας ακολουθεί δύο εναλλακτικούς δρόμους:

Ο πρώτος, όπου και επικεντρώνεται το ενδιαφέρον μας, οδηγεί σε εξαντλητική διερεύνηση της μεθοδολογικής πρακτικής που ακολουθείται από την Υπηρεσία Εθνικών Λογαριασμών. Την προσέγγιση αυτή θεωρούμε δηλαδή ως την δυνητικά περισσότερο καρποφόρα, διότι παρέχει τη δυνατότητα εντοπισμού των περιοχών, (κλάδων ή εισοδημάτων), όπου είναι πιθανότερη η παρουσία της παραοικονομίας. Ένας τέτοιος εντοπισμός διευκολύνει στη συνέχεια την ποσοτική έρευνα, αλλά καθιστά εύλογη και τη διατύπωση εικασιών.

Για παράδειγμα, αν η εκτίμηση των εθνικολογιστικών μεγεθών, εισοδήματος - προϊόντος, βασίζεται αποκλειστικά στην εισοδηματική μέθοδο (φορολογικά δεδομένα) είναι προφανές, ότι το σύνολο της παραοικονομίας διαφεύγει τη μέτρηση. Το ίδιο ισχύει, αν και σε μικρότερη έκταση, όταν οι εκτιμήσεις βασίζονται σε έρευνες, οι οποίες αντλούν πληροφορίες από λογιστικά βιβλία επιχειρήσεων, στα οποία υπάρχει πρόσβαση και για τις φορολογικές αρχές. Ομοίως, τυχούσες διαπιστώσεις για ολοσχερή παράλειψη δραστηριοτήτων, όπως οι παράνομες και ανήθικες συναλλαγές, οι οποίες παλαιότερα αποκλείοντο συμβατικά, ως ευρισκόμενες εκτός της οροθετικής γραμμής της παραγωγής, υποδεικνύουν περιοχές όπου η έρευνα είναι φυσικό να οδηγήσει σε θετικό αποτέλεσμα, ανεξάρτητα από το βαθμό ακριβείας του.

Ο δεύτερος δρόμος συνιστάται στην έμμεση συναγωγή του μεγέθους της παραοικονομίας, με αξιοποίηση ιχνών που αυτή καταλείπει σε διάφορες σφαίρες της οικονομικής ζωής. Ιδιαίτερα έμφαση θα δοθεί στην αξιοποίηση των νομισματικών «ιχνών», δεδομένης της ανεπάρκειας των στατιστικών που εκφράζουν τη συμμετοχή του εργατικού δυναμικού στο πληθυσμό.

Υποσημείωση: Τα στοιχεία για την κλαδική ανάλυση είναι από το βιβλίο του **Παναγιώτου Γ. Παυλόπουλου** « Η παραοικονομία στην Ελλάδα » που γράφτηκε με στοιχεία του Ινστιτούτου Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών.

5.2. Κλαδική Διερεύνηση του Εγχώριου Προϊόντος : Ποσοτική Οριοθέτηση της Παραοικονομίας δια της εις Άτοπον Απαγωγής.

Η μεθοδολογική προσέγγιση που υιοθετείται εδώ συνίσταται στην κατά βάθος εξέταση του τρόπου υπολογισμού της παραγωγής όλων των κλάδων και υποκλάδων, που συναποτελούν το εγχώριο προϊόν, με σκοπό τον εντοπισμό των περιπτώσεων εκείνων όπου είναι πιθανή μια κάπως σοβαρότερη υπεκτίμηση της προστιθέμενης αξίας, ως και των περιπτώσεων όπου η πιθανότητα ακρίβειας είναι μεγάλη. Αναφορικά με την δεύτερη αυτή περίπτωση υπογραμμίζεται, ότι η απομόνωση των κλάδων όπου η απουσία παραοικονομίας είναι από προφανής έως πολύ πιθανή, επιτρέπει υπολογισμό του μεγέθους της δραστηριότητας των λοιπών κλάδων, το οποίο θα έπρεπε να διαφεύγει τη μέτρηση προκειμένου το συνολικό μέγεθος της παραοικονομίας να ισούται με προκαθορισμένο ποσοστό του ακαθόριστου εγχώριου προϊόντος.

Με άλλα λόγια η προσέγγιση αυτή καθιστά δυνατή την απάντηση σε ερωτήματα, όπως το ακόλουθο : Αν η παραγωγή των κλάδων 1 και 2 ενός οικονομικού συστήματος 5 κλάδων συλλαμβάνεται στο σύνολό της στατιστικά, πιο πρέπει να είναι το μέγεθος της παραοικονομίας των λοιπών κλάδων, 3, 4 και 5 ώστε η παραοικονομία της συνολικής οικονομίας να αντιστοιχεί σε δεδομένο ποσοστό (10%, 20%, 30%, κ.τ.λ.) του ακαθόριστου εγχώριου προϊόντος.

Αναφορές όπως η παραοικονομία είναι ίση με το 30% ή το 40% του ΑΕΠ δεν αντέχουν εύκολα σε απλούς λογικούς ελέγχους. Και είναι προφανές ότι γνώση και έλεγχος αυτού του είδους έχουν οδηγήσει τους εμπειρογνώμονες σε θέματα μέτρησης του εθνικού προϊόντος να δηλώνουν τόσο εμφαντικά, ότι θεωρούν απίθανο ο όγκος της εθνικής παραγωγής να υποεκτιμάτε, εξαιτίας της παραοικονομίας, σε ποσοστό μεγαλύτερο από 50% (η αναφορά αφορά σε αναπτυγμένες δυτικές οικονομίες).

Πριν προχωρήσουμε σε βαθύτερη διερεύνηση των επί μέρους κονδυλίων, που συνθέτουν το ΑΕΠ, είναι χρήσιμο να επιχειρηθεί μια πρώτη χονδροειδής ποσοτική οριοθέτηση με τη μέθοδο της εις άτοπον απαγωγής, που σκιαγραφήθηκε στην προηγούμενη παράγραφο. Ως έτος αναφοράς λαμβάνεται το 1984. Η οριοθέτηση συνίσταται απλά στον εντοπισμό των κλάδων όπου δεν υπάρχουν ενδείξεις για έναρξη παραοικονομίας. Βάση της διεθνούς εμπειρίας αλλά και της υποκείμενης στο πρόβλημα λογικής, η παραοικονομία είναι φυσικό να διεξάγεται ευχερέστερα στους κλάδους εκείνους όπου ο κύριος όγκος της παραγωγής διεξάγεται από μικρές επιχειρήσεις. Αντίθετα, η παρουσία της θα είναι όλως επουσιώδης στους κλάδους όπου επικρατεί το δημόσιο ως παραγωγός. Η κλαδική σύνθεση του ακαθόριστου εγχώριου προϊόντος σε τρέχουσες και σταθερές τιμές δίνεται στον πίνακα του έτος 1984 που είναι και το έτος αναφοράς.

Η παραοικονομία στην Ελλάδα από το 1970 έως σήμερα

Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν 1984

σε εκατ. δρχ

	Απόλυτα Μεγέθη		Ποσοστιαία Σύνθεση	
	τρέχουσες τιμές	σταθερές τιμές 70	τρέχουσες τιμές	σταθερές τιμές 70
1. Γεωργία, Κτηνοτροφία κτλ	593421	59140	17,89	13,74
2. Ορυχεία	70145	6050	2,11	1041
3. Μεταποίηση	601761	84866	18,14	19,72
4. Ηλεκτρισμός, Φωταέριο Ύδρευση	76317	16006	2,30	3,72
5. Κατασκευές	211800	22035	6,38	5,12
6. Μεταφορές, Επικοινωνίες (Θαλάσσιες)	261214 (20139)	45925 (3463)	7,87 (0,61)	10,67 (0,80)
(Σιδηρόδρομοι)	(6086)	(601)	(0,18)	(0,14)
(Λοιπές Μεταφορές)	(169097)	(23469)	(5,10)	(5,45)
(Επικοινωνιών)	(65892)	(18392)	(1,99)	(4,28)
7. Εμπόριο	426974	52495	12,87	12,20
8. Τράπεζες, Ασφάλειες κτλ	85666	11950	2,58	2,78
9. Κατοικίες	177561	43630	5,35	10,14
10. Δημόσιο	361340	41060	10,89	9,54
11. Υγεία, Εκπαίδευση	197841	19285	5,96	4,48
12. Διάφορες Υπηρεσίες	253730	27868	7,65	6,48
Ακαθ. Εγχώριο Προϊόν	3317770	430310	100,0	100,0

Πηγή: Προσωρινοί Εθνικοί Λογαριασμοί 1985, Μάιος 1986.

5.2.1. Γεωργία - Κτηνοτροφία - Δάση - Αλιεία.

Ο υπολογισμός του γεωργικού εισοδήματος βασίζεται σε εκτιμήσεις του Υπουργείου Γεωργίας τόσο για τις ποσότητες όσο και για τις μέσες τιμές που απολαμβάνουν οι παραγωγοί. Με τη σειρά τους οι εκτιμήσεις των ποσοστών έχουν πρωτογενή πηγή τις εκθέσεις των κατά τόπους γεωπόνων. Το περιεχόμενο, των εκθέσεων αυτών δεν βασίζεται σε δειγματοληπτική ή άλλης φύσεως επιστημονική προσέγγιση αλλά μάλλον σε προσωπική εμπειρία και πληροφόρηση του γεωπόνου, ο οποίος υποτίθεται ότι διαθέτει καλή γνώση για τα συντελούμενα στην αγροτική περιοχή που εμπίπτει στην αρμοδιότητα του. Ένα μικρό μέρος της αγροτικής παραγωγής, αποτελεί πρωτογενή εκτίμηση της Υπηρεσίας Εθνικών Λογαριασμών. Το μέρος αυτό αφορά στην αγροτική παραγωγή που διενεργούν τα αστικά νοικοκυριά δηλαδή τα νοικοκυριά των οποίων το κύριο επάγγελμα είναι μη αγροτικό.

Η ακολουθούμενη μεθοδολογία, η οποία εμπεριέχει από τη φύση της υποκειμενικά στοιχεία, δεν προδιαθέτει τον παρατηρητή σε διατύπωση αξιολογικής κρίσεως προς οποιαδήποτε κατεύθυνση. Οι πληροφορίες, στις οποίες θεμελιώνονται οι εκτιμήσεις του αγροτικού προϊόντος και εισοδήματος, δεν είναι δυνατόν να λεχθεί αν πάσχουν από μεροληψία προς τα άνω ή κάτω. Θα έλεγε κανείς ότι η πιθανότητα να υπάρχει

Η παραοικονομία στην Ελλάδα από το 1970 έως σήμερα

υπερεκτίμηση είναι ίση με την πιθανότητα υποεκτιμήσεως, ένεκα της λειτουργίας του νόμου των μεγάλων αριθμών. Ωστόσο υπάρχουν δύο ευκρινείς παράγοντες αντιθέτου κατευθύνσεως, το συνολικό αποτέλεσμα των οποίων ενδέχεται να είναι διάφορο του μηδενός.

α. Πρόκειται περί μερικών νέων σχετικώς αγροτικών προϊόντων, η αξία των οποίων δεν έχει ακόμη ενσωματωθεί στις επίσημες εκτιμήσεις. Ορισμένες εκτιμήσεις ανεβάζουν την ακαθάριστη αξία των εν λόγω προϊόντων για το 1984 στο επίπεδο των 5 - 6 δισεκατομμύρια δραχμές. Η αντιστοιχούσα στην αξία αυτή προστιθέμενη αξία εκτιμάται σε 4 δισεκατομμύρια δραχμές περίπου. β. Οι επιδοτήσεις της ΕΟΚ είναι πολύ πιθανό να ωθούν τους παραγωγούς σε δηλώσεις αυξημένων ποσοτήτων για τα αντίστοιχα προϊόντα, ιδίως όσον αφορά στο ελαιόλαδο και τις λόγω υπερπαραγωγής αποσυρόμενες ποσότητες ορισμένων φρούτων. Οι ενδείξεις αυτές ενισχύουν περαιτέρω την πιθανότητα η μέτρηση του αγροτικού προϊόντος να μη υπολείπεται της πραγματικότητας.

5.2.2. Κλάδοι Αστικής Παραγωγής.

Πλην του τομέα πρωτογενούς παραγωγής όπου η φύση της μεθόδου εκτιμήσεως και ο αλληλοεξουδετερωτικός χαρακτήρας ορισμένων πιθανών μεροληψιών, φαίνεται να υποστηρίζουν την άποψη για στατιστική απουσία παραοικονομίας, υπάρχουν ορισμένοι άλλοι κλάδοι παραγωγής για τους οποίους μπορεί ακινδύνως να υποστηριχθεί η ίδια υπόθεση αν και για διαφορετικούς λόγους. Πρόκειται βασικά για τις οικονομικές δραστηριότητες των οποίων φορέας είναι το δημόσιο.

Όπως μας δείχνει ο πίνακας η ακαθάριστη προστιθέμενη αξία, στους κλάδους παραγωγής, όπου η φύση της παρουσίας του δημοσίου, αποκλείει την ύπαρξη παραοικονομίας, ανέρχεται σε 25% του συνολικού ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος. Αν στο ποσοστό αυτό προστεθεί η συμμετοχή του αγροτικού τομέα, προκύπτει ένα ποσοστό του εγχώριου προϊόντος της τάξεως του 40%, το οποίο αντιστοιχεί σε οικονομικές δραστηριότητες, όπου απουσία παραοικονομίας είναι αρκετά ευκρινείς.

Με βάση το ποσοστό αυτό είναι δυνατόν να υποβληθούν στην δοκιμασία της λογικής και της εμπειρίας διάφορες εναλλακτικές υποθέσεις για το μέγεθος της παραοικονομίας οι οποίες ταυτίζονται στην κοινή αντίληψη με την παραοικονομία. Οι εναλλακτικές υποθέσεις για το μέγεθος της παραοικονομίας είναι οι εξής:

10%
20%
30%
40%

Με βάση την προηγούμενη εκτίμηση, ότι δηλαδή η παραοικονομία εντοπίζεται στο 60% των δραστηριοτήτων που συναποτελούν το ακαθάριστο εγχώριο προϊόν, συνάγεται ότι το μέγεθος της παραοικονομίας στις εν λόγω δραστηριότητες πρέπει να είναι κατά μέσον όρο :

16,7%
33,3%
50,0%
66,7%

Η παραοικονομία στην Ελλάδα από το 1970 έως σήμερα

Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν του Δημόσιου Τομέα 1984	
	σε δις δρχ.
1. Λιγνιτορυχεία ΔΕΗ	12,2
2. Μεταποίηση	33,3
3. Επιχειρήσεις Κοινής Ωφέλειας	76,3
4. Μεταφορές (ΟΣΕ, ΕΑΣ, ΟΛΥΜΠΙΑΚΗ, ΟΛΠ, ΗΛΠΑΠ, ΗΣΑΠ)	51,0
5. Επικοινωνίες (ΟΤΕ, ΕΛΤΑ, ΕΡΤ)	65,9
6. Τράπεζες και θυγατρικές ασφαλιστικές	69,0
7. Δημόσιο	515,5
8. Διάφορες Υπηρεσίες	11,0
Σύνολο (1 - 7)	834,2
9. Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (1) - (8) ως % ποσοστό του ΑΕΠ	3317,0 25,1%

Μέγεθος παραοικονομίας της τάξεως του 50% και 60% ή και 100% είναι ενδεχομένως νοητό σε ορισμένες μικρής σημασίας δραστηριότητες και ανάγοντας τα σχετικά ποσοστά σε επί πλέον ανθρωποώρες που θα απαιτούσε η παραγωγή του αντίστοιχου εισοδήματος, οδηγούμαστε σε λογικά αδιέξοδα.

5.3 Μία Εναλλακτική Εκτίμηση του Εγχώριου Προϊόντος κατά Κλάδο Παραγωγής.

5.3.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παρούσα προσπάθεια εισχωρήσεως στα άδυτα της παραοικονομίας, δίνει ιδιαίτερη έμφαση στην αντιπαράθεση των εθνικολογιστικών εκτιμήσεων προς ενδείξεις ποσοτικής φύσεως που προέρχονται από ποικίλες πηγές.

Πράγματι δε η προσκόλληση στην ανιαρή αυτή προσέγγιση πηγάζει από δύο διαπιστώσεις: α) τη διάσταση μεταξύ εθνικολογιστικών εκτιμήσεων και ορισμένων ενδείξεων από την Έρευνα Οικογενειακών Προϋπολογισμών, και β) τη διάσπαση μεταξύ δαπάνης για κατασκευές κατοικιών, όπως καταγράφεται στους εθνικούς λογαριασμούς, και δαπάνης που προκύπτει από πρόχειρο έλεγχο του όγκου οικοδομών βάσει αδειών και της δαπάνης ανά κυβικό μέτρο όγκου. γ) Ένα επί πλέον στοιχείο, που ενθάρρυνε την αναζήτηση του μεγέθους της παραοικονομίας, δια μέσου μιας κάπως ενδελεχούς μελέτης της εθνικολογιστικής πρακτικής, οφείλεται στην εξοικείωση μας με την εθνικολογιστική μεθοδολογία αφ'ενός και στην συχνή επικοινωνία με τους υπεύθυνους των εκτιμήσεων αφ'ετέρου.

5.3.2 Πρωτογενής Τομέας

Η μέθοδος υπολογισμού του προϊόντος του αγροτικού τομέα δεν αφήνει περιθώρια προς έκφραση αξιολογικής κρίσεως αναφορικά προς το μέγεθος και το σημείο του ενδεχόμενου σφάλματος μετρήσεως.

5.3.3 Μεταποίηση

Ο δεσπόζων ρόλος των σχετικά μεγάλων επιχειρήσεων στη δημιουργία της προστιθέμενης αξίας στον κλάδο αυτό παραγωγής, όπως προκύπτει από σχετικές έρευνες και απογραφές των βιομηχανικών καταστημάτων, καθιστά αυτόχρονα μη ρεαλιστική οποιαδήποτε άποψη που διάκειται συμπαθώς προς τάξεις μεγέθους για την παραοικονομία, όπως είναι οι συναγόμενες με την εις άτοπον απαγωγή.

Οι τεχνικές δυσκολίες λαθροβιώσεως αυξάνονται με το μέγεθος της επιχειρήσεως. Πράγματι, είναι ευχερέστερη η απόκρυψη κέρδους όταν υπάρχει αξιόλογη συμμετοχή εξωτερικών συναλλαγών στην παραγωγική δραστηριότητα των επιχειρήσεων. Πρόκειται για το γνωστό πρόβλημα υπερτιμολογήσεως των εισαγωγών και υποτιμολογήσεως των εξαγωγών, πρόβλημα υπαρκτό μεν αλλά πολύ μικρό σε σύγκριση με τις διαστάσεις που θα έπρεπε να προσλαμβάνει για να δημιουργεί διαφεύγουσα προστιθέμενη αξία της τάξεως του 60% ή 50%. Ακόμη και αν υποθέσουμε ότι τα κέρδη που με τον τρόπο αυτό διαφεύγουν τη μέτρηση είναι διπλάσια των μετρούμενων (υπόθεση εξωπραγματική, τουλάχιστον για το σύνολο των επιχειρήσεων αθροιστικά) η διαφεύγουσα τη μέτρηση χρηματική αξία δεν υπερβαίνει το 10% της συνολικής προστιθέμενης αξίας της αντίστοιχης δραστηριότητας.

Ομοίως, είναι εύκολο να δειχθεί ότι για να προκύψει από στατιστικά «κρυφή» ή παράνομη δραστηριότητα στο χώρο της μεταποίησης, δηλαδή βασικά από επιχειρήσεις μικρού μεγέθους (απασχόληση 1 - 9 άτομα), προστιθέμενη αξία τόση ώστε αναγόμενη σε ποσοστό της συνολικής προστιθέμενης αξίας να φθάνει επίπεδα της τάξεως έστω του 20% ή 30%, θα έπρεπε η καταγραφόμενη δραστηριότητα να μη υπερβαίνει το ήμισυ ή ακόμη και το 1/3 της πράγματι συντελούμενης.

Για παράδειγμα, το 1980 κατά το οποίο η συμμετοχή των κερδών στην προστιθέμενη αξία φαίνεται να είναι της τάξεως του 5% ή κατ' ανώτατο όριο 8% μια οσοδήποτε τολμηρή παραδοχή αναφορικά προς την απόκρυψη κερδών δεν είναι ικανή να ανεβάσει από μόνη της το ποσοστό της παραοικονομίας στη μεταποίηση σε επίπεδο υψηλότερο του 5%.

Συμμετοχή Καταστημάτων Μεγέθους 1-9 Ατόμων στην Ακαθάριστη Προστιθέμενη Αξία της Μεταποίησης

	1980	1984
Κατάστημα 1-9 ατόμων	19,7	
Κατάστημα 10 ατόμων και άνω	80,3	
Κέρδη ως % της ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας	8,0	-5,0

Πηγή: ΕΣΥΕ, Ετήσια Έρευνα Βιομηχανίας

Η παραοικονομία στην Ελλάδα από το 1970 έως σήμερα

- Ο υπολογισμός της συμμετοχής των κερδών στην ακαθάριστη προστιθέμενη αξία της μεταποίησης στηρίζεται στα αποτελέσματα της ανάλυσης των ισολογισμών των βιομηχανικών επιχειρήσεων Α.Ε και Ε.Π.Ε. που διενεργεί ετησίως ο ΣΕΒ. Το σύνολο των καθαρών κερδών που προκύπτουν για τα έτη 1980 και 1984 είναι αντιστοίχως 14,4 δισ.δρχ. (2.860 επιχειρήσεις) και -38,4 δισ.δρχ. (3.113 επιχειρήσεις). Για το 1984 είναι προφανές ότι με οποιαδήποτε παραδοχή είναι αδύνατο να καταλήξει κανείς σε κέρδη θετικά για το σύνολο της μεταποίησης, δεδομένου του υψηλού ποσοστού που αντιπροσωπεύει η μείζων βιομηχανία στο σύνολο της μεταποίησης. Για το 1980 θα ήταν παράτολμο να υποτεθεί ότι τα κέρδη, υπολογιζόμενα βάσει της εθνικολογιστικής πρακτικής, είναι υψηλότερα των 20-25 δισ.δρχ. Αυτό συνεπάγεται συμμετοχή των κερδών στην ακαθάριστη προστιθέμενη αξία ίση με 8%.

Οι ανωτέρω σκέψεις, σε συνδυασμό με τις ενδείξεις που παρέχουν οι τάξεις μεγεθών για τη συμμετοχή του κέρδους στην προστιθέμενη αξία, και για τη σχετική θέση των μικρών παραγωγικών μονάδων στο σύνολό της δραστηριότητας του κλάδου, θα αποθάρρυναν έντονα κάθε τάση για προσκόλληση σε αριθμούς μεγαλύτερους από το 10%.

Η ανωτέρω αξιολογική κρίση βασίσθηκε σε μια πολύ γενική μακροθεώρηση, στην οποία υπολανθάνουν σκέψεις απόμηνες και ηθικών απόψεων. Πρόκειται για τη διατυπωθείσα εικασία, ότι ακόμη και αν τα αποκρυπτόμενα κέρδη ήταν μεγαλύτερα από τα εμφανιζόμενα πάλι η παραοικονομία δεν θα υπερέβαινε σε ποσοστό το 10% της καταγραφόμενης δραστηριότητας. Φυσικά περιέχει μεγάλη δόση αντιφατικότητας η σκέψη αυτή, δεδομένων των ζημιολογικών αποτελεσμάτων, της βιομηχανίας κατά το συγκεκριμένο έτος. Στο σημείο αυτό πρέπει, ίσως, να υπογραμμισθεί η έντονη αντίφαση που υπάρχει μεταξύ του επιχειρήματος ότι η καπιταλιστική επιχείρηση είναι μηχανισμός ιδιοποίησης από τους επιχειρηματίες μέρους της αξίας που δημιουργεί η εργασία και του γεγονότος της μαζικής χρεοκοπίας και προβληματικοποίησης που παρατηρήθηκε κατά την τελευταία δεκαετία.

Η λογική του επιχειρήματος θέλει την επιχείρηση ζωντανή, υγιή, δυναμική, διότι μόνον έτσι θα αυξάνονται οι δυνατότητες αποζημίωσης των εργαζομένων και περιγραφής των φορολογικών νόμων. Αληθινά, το λογικό αδιέξοδο αυτής της επιχειρηματολογίας είναι πασιφανές. Αυτό δε σημαίνει, φυσικά, ότι αποκλείεται η ιδιοποίηση από μέρους των επιχειρηματιών μέρους της προστιθέμενης αξίας. Απλώς, επισημαίνεται, ότι και δύσκολη είναι για τις μεγάλες επιχειρήσεις αλλά και δεν μπορεί να είναι ποσοστιαίως μεγάλη.

Για να προχωρήσουμε σε διατύπωση εικασίας για το πιθανό μέγεθος της βιομηχανικής παραοικονομίας εκκινούμε από την αρχή, ότι οι δυνατότητες «παραοικονομικών» δραστηριοτήτων διαφοροποιούνται με κριτήριο το μέγεθος της επιχείρησης. Οι τεχνικές δυσκολίες λαθροβιώσεως αυξάνονται, όπως ήδη αναφέρθηκε, με το μέγεθος της επιχείρησης. Όσο μεγαλύτερη είναι η επιχείρηση τόσο διευρύνεται ο αριθμός των προσώπων που γίνονται κοινωνοί των παραοικονομικών συναλλαγών, και επομένως τόσο δυσχερέστερη για τον επιχειρηματία γίνεται η απόκρυψη οικονομικής δραστηριότητας (αγοράς και πώληση χωρίς τιμολόγια, απασχόληση χωρίς ασφάλιση του προσωπικού κ.ο.κ.). Αντιθέτως, αναφορικά προς τη δεύτερη πιθανή πηγή αποκρύψεως προστιθέμενης αξίας (κερδών εκ προκειμένου), δηλαδή τις εξωτερικές συναλλαγές, το μέγεθος της επιχείρησης, για την ακρίβεια το μέγεθος των συναλλαγών συνδέεται θετικά με τη δυνατότητα αποκρύψεως προστιθέμενης αξίας.

Στην περίπτωση της υπερτιμολογήσεως εισαγωγών και υποτιμολογήσεως εξαγωγών, μέσω των οποίων καθίσταται δυνατή η απόκρυψη κέρδους ή η διόγκωση της ζημιάς μιας επιχείρησης, είναι αδύνατο για παράδειγμα τούτο να συμβεί σε συναλλαγές μικρής αξίας.

Η παραοικονομία στην Ελλάδα από το 1970 έως σήμερα

Οι ενδείξεις που υπάρχουν περιορίζουν τις δυνατότητες αυτές μόνο σε μεγάλης αξίας και με συνέχεια συναλλαγές. Εξ άλλου, οι μεγάλες επιχειρήσεις διαθέτουν τεχνικές γνώσεις να αξιοποιήσουν αποτελεσματικότερα τις δυνατότητες που παρέχει η φορολογική νομοθεσία. Επομένως, η φοροαποφυγή είναι φυσικό να αποτελεί για τις μεγάλες επιχειρήσεις ελκυστικότερη πρακτική σε σύγκριση με τη φοροδιαφυγή.

Επειδή δεν υπάρχουν στοιχεία για την κατανόηση των συναλλαγών κατά μέγεθος (αξία τιμολογίου) με εξαίρεση τα υγρά καύσιμα, υιοθετήθηκε η παραδοχή ότι 50% περίπου της αξίας των εισαγωγών και το 60% της αξίας των εξαγωγών παρέχουν δυνατότητες αποκρύψεως εισοδήματος μέσω υπερτιμολογήσεως ή υποτιμολογήσεως αντίστοιχως. Ωστόσο είναι άγνωστα - *ακόμη και να τα ανωτέρω ποσοστά βρίσκονται κοντά στην πραγματικότητα* - η έκταση στην οποία «αξιοποιούνται» οι εν λόγω δυνατότητες από τους εγχώριους εισαγωγείς και εξαγωγείς. Είναι, ίσως, εύλογο να υποθέσουμε υψηλά ποσοστά χρησιμοποίησεως των προσφερόμενων δυνατοτήτων εν όψει του απαισιόδοξου επιχειρηματικού κλίματος που επικρατούσε κατά το 1984.

Με ποσοστό χρησιμοποίησεως 80% έχουμε ποσοστά 40% για τις εισαγωγές και 50% για τις εξαγωγές. Απομένει ο προσδιορισμός του ποσοστού κατά το οποίο συντελείται κατά μέσον όρο η υπερτιμολόγηση ή υποτιμολόγηση αντίστοιχα για εισαγωγές και εξαγωγές. Σύμφωνα με τις συλλεγείσες πληροφορίες τα ποσοστά διαφοροποιούνται όχι μόνον μεταξύ εισαγωγών και εξαγωγών, αλλά και μεταξύ κατηγοριών αγαθών. Για παράδειγμα προκειμένου περί εισαγωγών, το ποσοστό υπερτιμολογήσεως στις πρώτες ύλες είναι συνήθως μεγαλύτερο από το αντίστοιχο ποσοστό στα κεφαλαιουχικά αγαθά. Ακόμη, το ποσοστό αυτό μεταβάλλεται διαχρονικά υπό την επίδραση ποικίλων παραγόντων, μεταξύ των οποίων σημαντικό ρόλο διαδραματίζει ο βαθμός προστασίας της εγχώριας αγοράς.

Όσο ισχυρότερος είναι ο ανταγωνισμός τόσο δυσχερέστερη γίνεται η υπερτιμολόγηση. Εν προκειμένω κάποιο ρόλο πρέπει να διαδραματίζει και η διοικητική παρακολούθηση των διεθνών τιμών και η αντιπαραβολή αυτών προς τις τιμές των εισαγομένων ιδίως όσον αφορά στα τυποποιημένα προϊόντα.

Η συνισταμένη των απόψεων που συγκεντρώσαμε για το θέμα αυτό συγκλίνει σε ένα σχετικά χαμηλό ποσοστό, χαμηλότερο του 5%. Με την άκρως τολμηρή παραδοχή ότι όλα τα ανωτέρω συμβαίνουν προκύπτει απόκρυψη εισοδήματος της τάξεως των 40 δισεκατομμυρίων δραχμών, το οποίο κατανέμεται κατ' άγνωστο τρόπο αφ' ενός μεταξύ του εμπορίου (εισαγωγικού) και της βιομηχανίας και αφ' ετέρου μεταξύ των ιδιωτικών επιχειρήσεων και των διαχειριζομένων. Δεν πρέπει, φυσικά, να αποκλεισθεί το ενδεχόμενο υπάρξεως μεμονωμένων περιπτώσεων όπου οι υπερτιμολογήσεις και υποτιμολογήσεις είναι πολύ μεγαλύτερες εκτάσεως. Γενίκευση τέτοιων περιστατικών θα ισοδυναμούσε με χαρακτηρισμό μιας ολόκληρης κοινωνίας ως εγκληματικής ή ως παράφρονος επειδή ορισμένα μέλη της συμβαίνει να είναι εγκληματίες ή παράφρονες.

Καθ' όσον αφορά στη διαφεύγουσα τη μέτρηση Βιομηχανική δραστηριότητα στις πολύ μικρές επιχειρήσεις όπου κατά κύριο λόγο εικάζεται ότι υπάρχει εκτεταμένη παραοικονομία η υποτυπώδης λογιστική οργάνωση, το μικρό μέγεθος των εγκαταστάσεων της απασχολήσεως και της παραγωγής διευκολύνουν τη λαθροβίωση. Το μικρό μέγεθος προμηθειών πρώτων υλών και πωλήσεων προϊόντων καθιστά εφικτή την «αόρατη» διακίνηση των αγαθών και την απόκρυψη μέρους ή και του συνόλου της προστιθέμενης αξίας. Το τελευταίο είναι πολύ πιθανό όταν το σύνολο της εισροής του συντελεστού παράληψης «εργασίας» εισφέρεται από τον επιχειρηματία και τα συμβοηθούνται μέλη της οικογένειας. Οι διαπιστώσεις σχετικών ερευνών σε ευρωπαϊκές

Η παραοικονομία στην Ελλάδα από το 1970 έως σήμερα

χώρες παρέχουν ενδείξεις που υποστηρίζουν τη διχοτόμηση αυτή όσον αφορά στις δυνατότητες αποκρύψεως οικονομικής δραστηριότητας. Για τη μεγάλη επιχείρηση η απόκρυψη συνεπάγεται τη συνεργασία πολλών προσώπων για πολλά έτη. Βασίζεται δηλαδή στη ικανοποίηση προϋποθέσεων που αποκλείονται από την ίδια τη φύση του πράγματος.

Για να προσεγγισθεί κάπως το εξαιρετικά δύσκολο πρόβλημα εντοπισμού του μεγέθους της παραοικονομίας στη μικρή βιομηχανία (βιοτεχνία) υιοθετήθηκε η μέθοδος της μερικής προσέγγισης, ένα είδος μελέτης - οδηγού. Μετά από πολλή σκέψη και προβληματισμό καταλήξαμε στο συμπέρασμα ότι ο μόνος εφικτός τρόπος διεισδύσεως στη σκοτεινή αυτή περιοχή θα ήταν να επικεντρώσουμε την ερευνητική μας προσπάθεια σε μια δύο περιπτώσεις σε ένα δύο υποκλάδους (τριψήφιος κωδικός). Τα αποτελέσματα θα μπορούσαν στη συνέχεια να προσαρμοσθούν κατάλληλα και βάσει αυτών να γίνει αναγωγή της επίσημα καταγραφόμενης προστιθέμενης αξίας σε αυτό που θεωρούμε ως καλύτερη εναλλακτική προσέγγιση της πραγματικότητας. Οι επιλεγέντες υποκλάδοι είναι ο 384 «επισκευές αυτοκινήτων» και ο 379 «επισκευές ηλεκτρικών συσκευών». Σε τρέχουσες τιμές η ακαθάριστη προστιθέμενη αξία στον κλάδο επισκευές αυτοκινήτων έχει εκτιμηθεί ίση με 10,8 δισεκατομμύρια δραχμές για το έτος 1984.

Η επίσημη αυτή εκτίμηση βασίζεται σε στοιχεία της Ετήσιας Βιομηχανικής Έρευνας 1980. Δηλαδή η ακαθάριστη προστιθέμενη αξία, όπως προκύπτει από τα εν λόγω στοιχεία, προβλήθηκε το έτος 1984 με δείκτη αναγωγής την ποσοστιαία μεταβολή του ακαθάριστου προϊόντος της μεταποίησης σε τρέχουσες τιμές. Η εναλλακτική εκτίμηση που επιχειρήθηκε ξεκινά από τις επισκευάσθηκες ανάγκες αυτοκινήτων του έτους 1984 όπως προσδιορίζονται από τον αριθμό και την κατά κατηγορία και ηλικία διάθρωση των αυτοκινήτων.

Ο αριθμός αυτοκινήτων και η κατά κατηγορία διάθρωση αυτών είναι απογραφικός διαθέσιμα. Οι ανάγκες επισκευών και *service* εκτιμήθηκαν με τη μέθοδο της συνεντεύξεως σε μικρό σχετικά αριθμό ατόμων κατόχων Ι.Χ., φορηγών κ.τ.λ. . Εν προκειμένου η συγκέντρωση πληροφοριών αφορούσε όχι μόνον στις προσωπικές εμπειρίες των ερωτηθέντων, αλλά και στην αξιολογική τους κρίση για τα συμβαίνοντα σχετικώς. Οι μέσοι όροι των πληροφοριών οδηγούσαν στους ακόλουθους αριθμούς (1984).

α. Μέση ετήσια δαπάνη συντηρήσεως ανά Ι.Χ. επιβατηγό δραχμές 30.000, εκ των οποίων 20.000 δραχμές περίπου αντιστοιχούν σε αξία ανταλλακτικών.

β. Μέση ετήσια δαπάνη συντηρήσεως ανά φορηγό 60.000 δραχμές εκ των οποίων 35.000 περίπου δραχμές αντιστοιχούν σε αξία ανταλλακτικών.

γ. Για τα λεωφορεία Ι.Χ. υπετέθη δαπάνη ίση με την υιοθετηθείσα για τα φορηγά.

δ. Για τις μοτοσυκλέτες υιοθετήθηκε δαπάνη ίση με 3000 δραχμές ανά όχημα (χωρίς αξία ανταλλακτικών) για τα δίκυκλα και σε 8.000 δραχμές για τις λοιπές.

Οι ανωτέρω παραδοχές σε συνδυασμό με το απόθεμα οχημάτων του έτους 1984 δίνουν τις ακόλουθες οδηγίες:

1. Επιβατικά	$1.156.000 \times 10.000 = 11,6$ δισ. δρχ..
2. Φορηγά	$572.000 \times 25.000 = 14,3$ δισ. δρχ.
3. Λεωφορεία	$9.776 \times 25.000 = 0,2$ δισ. δρχ. $10.531 \times 8.000 = 0,1$ δισ. δρχ.
4. Μοτοσυκλέτες	$114.000 \times 3.000 = 0,3$ δισ. δρχ.
	Σύνολο = 26,5 δισ. δρχ.

Η παραοικονομία στην Ελλάδα από το 1970 έως σήμερα

Με ποσοστό ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας 90% προκύπτει προστιθέμενη αξία ίση με 23,8 δισεκατομμύρια δραχμές. Αν υποτεθεί ότι το ποσοστό 10% περίπου των ιδιοκτητών ικανοποιούν την ανάγκη αυτή με αυτοεξυπηρέτηση παραμένει ακαθάριστη προστιθέμενη αξία ίση με 21,5 δισεκατομμύρια δραχμές.

Η ανωτέρω επισκευαστική δραστηριότητα δεν αφορά, όπως θα έχει γίνει ήδη αντιληπτό, βλάβες που καλύπτονται ασφαλιστικά. Αν συνυπολογισθεί και η από τον λόγο αυτό παραγόμενη προστιθέμενη αξία (3 δισ. δρχ. περίπου) συνάγεται συνολικό μέγεθος ίσο με 24,5 δισεκατομμύρια δραχμές. Το ποσό αυτό είναι 131% μεγαλύτερο από την επίσημη εκτίμηση και θεωρούμε ότι βρίσκεται πολύ κοντά στην πραγματικότητα

Πρέπει να σημειωθεί ότι στους ανωτέρω υπολογισμούς δεν περιλαμβάνονται δαπάνες επισκευών που συνδέονται με το γεγονός της απλής ασφάλειας. Επειδή τα περισσότερα αυτοκίνητα καλύπτονται με απλή ασφάλεια, δηλαδή καλύπτονται μόνον για ζημιές που προκαλούν σε τρίτους, οι κάτοχοι τους είναι υποχρεωμένοι να καλύπτουν εξ ιδίων ζημιές που υφίστανται τα δικά τους οχήματα. Οι ζημιές αυτές είναι κατά μέσον όρο όσες και οι ζημιές που προκαλούν σε τρίτους.

Αφετηρία για μια εγγύτερη εξέταση της μικρής βιομηχανίας του κλάδου 379 «Εργαστήρια Επισκευής Ηλεκτρικών Συσκευών» απετέλεσε η διαπίστωση ότι η κατά απασχολούμενο προστιθέμενη αξία στα μικρά καταστήματα (1 - 9 άτομα απασχόληση) ήταν το 1980 μόνον το 34% της αντίστοιχης αξίας στα μεγαλύτερα καταστήματα. Βάσει της Έρευνας Οικογενειακών Προϋπολογισμών 1981/82 οι μηνιαίες δαπάνες ανά νοικοκυριό για επισκευές οικιακών συσκευών ήταν 140 δραχμές. Σε ετήσια βάση για το σύνολο της χώρας το ποσό ανέρχεται σε 4,7 δισεκατομμύρια δραχμές. Σε τιμές του 1980 το ποσό αυτό είναι 3,2 δισεκατομμύρια δραχμές έναντι ακαθάριστης αξίας 1,9 δισεκατομμύρια δραχμές που προκύπτει από την ετήσια Έρευνα Βιομηχανίας 1980. Με την παραδοχή ότι η σχέση (3,2):(1,9) ισχύει και στην προστιθέμενη αξία, συνάγεται διαφυγή μετρούμενου εισοδήματος ίσο με 68%.

Τα δύο ανωτέρω παραδείγματα υπογραμμίζουν με αρκετή σαφήνεια την έκταση που ενδέχεται να έχει λάβει η παραοικονομία σε ορισμένες δραστηριότητες, όπου η παροχή υπηρεσίας αποτελεί ουσιώδες συστατικό συναλλαγής. Για το λόγο αυτό ακριβώς τα ανωτέρω παραδείγματα δεν προσφέρονται προς γενίκευση δεν είναι αντιπροσωπευτικά. Για το σύνολο της βιοτεχνίας (μεταποιητικά καταστήματα που απασχολούν 1 - 9 άτομα) είναι ορθό να υιοθετηθεί ένα σημαντικά χαμηλότερο ποσοστό διαφυγής. Εν συνείδηση της αυθαιρεσίας, υιοθετούνται ποσοστά διαφυγής 40% για τα μέχρι 9 άτομα καταστήματα και 20% για τα καταστήματα που απασχολούν 10 - 30 άτομα. Η ακαθάριστη προστιθέμενη αξία στις δύο αυτές ομάδες υπολογίζεται βάσει της επίσημης εκτιμήσεως σε 125 και 84 δισεκατομμύρια δραχμές αντίστοιχα.

Επομένως, η παρούσα εναλλακτική εκτίμηση για την προστιθέμενη αξία στο υποσύνολο αυτό της μεταποιητικής δραστηριότητας είναι :

$$\begin{array}{rcl} 125 \times 1,4 & = & 175 \text{ δισ. δρχ.} \\ 70 \times 1,2 & = & 84 \text{ δισ. δρχ.} \\ 195 \text{ δισ. δρχ.} & & 259 \text{ δισ. δρχ.} \end{array}$$

Συνολικά οι υιοθετηθείσες παραδοχές για τη μικρή και μεγάλη βιομηχανία οδηγούν σε μέγεθος παραοικονομίας στη μεταποίηση, της τάξεως των 90 δισεκατομμυρίων δραχμών. Φυσικά, η αξιοπιστία της εκτιμήσεως αυτής δε μπορεί να υπερβεί τον βαθμό

Η παραοικονομία στην Ελλάδα από το 1970 έως σήμερα

ρεαλισμού που χαρακτηρίζει τις υιοθετηθείσες παραδοχές. Υπογραμμίζεται ιδιαίτερα η έλλειψη πειστικών ενδείξεων όσον αφορά στην έκταση της αποκρύψεως δραστηριότητας από την μεγάλη βιομηχανία και ο σχετικά μεγάλος βαθμός αυθαιρεσίας, που ενδέχεται να χαρακτηρίζει τις σχετικές παραδοχές. Δεν είναι υπερβολή να λεχθεί ότι οι παραδοχές που υιοθετήθηκαν για τη μεγάλη βιομηχανία αποτελούν, ίσως, το ασθενέστερο και περισσότερο αμφιλεγόμενο τμήμα της εναλλακτικής εκτιμήσεως του εθνικού εισοδήματος που προσφέρει η παρούσα εργασία.

5.3.4 Κατασκευές

Το μέγεθος του ακαθάριστου εισοδήματος που δημιουργείται στην κατασκευαστική δραστηριότητα ανέρχεται βάσει της εκτιμήσεως των εθνικών λογαριασμών σε 211,8 δισεκατομμύρια δραχμές για το 1984 και προέρχεται κατά το ήμισυ περίπου από κατασκευές κτηρίων, και κατά το άλλο ήμισυ από λοιπές κατασκευές (και επισκευές) κυρίως του δημόσιου τομέα. Η μέθοδος εκτιμήσεως των δύο αυτών κατηγοριών διαφέρει στο εξής: των μεν κτηρίων η αξία εκτιμάται βάσει του όγκου αυτών, όπως προσαρμόζεται από την αρμόδια υπηρεσία για τυχούσα παράνομη δόμηση, και του κόστους κατασκευής ανά κυβικό όπως τούτο εκτιμάται από την ίδια υπηρεσία. Αντίθετα, των λοιπών κατασκευών η αξία είναι δεδομένη και υπάρχει απλώς πρόβλημα αναγωγής σε προστιθέμενη αξία όπως και στην περίπτωση των κτηρίων.

Για το ακαθάριστο εισόδημα από λοιπές - *πλην κτηρίων* - κατασκευές θεωρούμε ότι τι τυχόν σφάλμα εκτιμήσεως είναι πιθανώς μικρό και ανάγεται κατά βάση στο εφαρμοζόμενο ποσοστό ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας. Στην έκταση που το ποσοστό αυτό έχει εξαχθεί από δεδομένα παρωχημένης σχετικώς περιόδου είναι ενδεχόμενο να υπάρχει ακόμη και υπερεκτίμηση του δημιουργούμενου στην εν λόγω δραστηριότητα ακαθαρίστου εισοδήματος.

Η εναλλακτική εκτίμηση που επιχειρείται εδώ αφορά επομένως, δύο κατηγορίες: τις επισκευές κτηρίων και τις κατασκευές κτηρίων. Για τις επισκευές κατοικιών υιοθετήθηκε, κατάλληλα προσαρμοσθείς, αξία που προκύπτει από την Έρευνα Οικογενειακών Προϋπολογισμών του 1982. Για τα κτίρια υιοθετήθηκαν, καθ'όσον μεν αφορά στον όγκο και στο ποσοστό προστιθέμενης αξίας, τα εθνικολογιστικά στοιχεία, καθ'όσον δε αφορά το κόστος κατασκευής ανά m^3 οι πληροφορίες που συγκεντρώθηκαν σχετικώς. Πηγές συγκεντρώσεως πληροφοριών για το κόστος κατασκευής ήσαν ο Οργανισμός Εργατικής Κατοικίας και αρκετές κατασκευαστικές επιχειρήσεις.

Πρέπει να σημειωθεί ότι υπήρξε συνέπεια στις συγκεντρωθείσες πληροφορίες, οι οποίες συνέκλιναν στο ποσό των 30 - 35 χιλιάδων δραχμών ανά m^2 κατοικίας για το έτος 1984. Για τους σκοπούς της παρούσας εκτιμήσεως υιοθετήθηκε το κατώτατο όριο, ήτοι το ποσό των 30.000 δραχμών ανά m^2 προκειμένου περί κατοικιών και έγινε κατάλληλη προσαρμογή των τιμών ανά κυβικό για τις λοιπές κατηγορίες κτηρίων.

Εφαρμογή κατά τα λοιπά της εθνικολογιστικής πρακτικής οδήγησε σε εκτίμηση του ακαθάριστου εισοδήματος από κατασκευές το οποίο φαίνεται να είναι της τάξεως των 360 δισεκατομμυρίων δραχμών, έναντι επίσημης εκτιμήσεως 211,8 δισεκατομμυρίων δραχμών. Δηλαδή, η μη καταγραφόμενη προστιθέμενη αξία στις κατασκευές ανέρχεται σε 150 δισεκατομμύρια δραχμές περίπου και αντιστοιχεί στο 70% της επίσημης εκτιμήσεως και στο 41% του «αληθινού» μεγέθους του προϊόντος του κλάδου, σε τρέχουσες τιμές.

Η παραοικονομία στην Ελλάδα από το 1970 έως σήμερα

Ωστόσο πρέπει να αναφερθεί η απουσία ενδείξεων που να υποστηρίζουν διαφυγή, σοβαρή τουλάχιστον, κατασκευαστικής δραστηριότητας από τη μέτρηση. Σύγκριση του αριθμού των κατοικιών που προέκυψε από τις απογραφές του 1971 και 1981 καθώς και του αριθμού των νέων κατοικιών, με βάση τις άδειες οικοδομών, οδηγεί στο συμπέρασμα ότι ο αριθμός των κατοικιών που κατεδαφίσθηκε ή απαξιώθηκε (κατάρρευση) κατά την δεκαετία 1971 - 1981 ήταν 500.000 περίπου. Αν τα θρυλούμενα περί εκατοντάδων χιλιάδων παρανόμων κτιρίων ανταποκρίνονται στην αλήθεια θα έπρεπε να είχε προκύψει ένας αριθμός για τις απαξιωθείσες κατοικίες, ο οποίος να γεννά αμφιβολίες για το μικρό και όχι για το μεγάλο του μέγεθος.

5.3.5 Μεταφορές - Επικοινωνίες

Ο κλάδος των επικοινωνιών είναι οργανωμένος σχεδόν αποκλειστικά στα πλαίσια του δημοσίου τομέα (ΟΤΕ, ΕΛΤΑ) και επομένως το δημιουργούμενο ακαθάριστο εισόδημα υπολογίζεται με υψηλό βαθμό ακριβείας. Αντίθετα στο κλάδο «Μεταφορές» υπάρχει ευρύ πεδίο αμφισβητήσεων για τις επίσημες εκτιμήσεις. Οι αμφισβητήσεις αυτές συνδέονται, φαινομενικά τουλάχιστον με παραλείψεις ορισμένων δραστηριοτήτων αλλά και με υιοθετούμενες παραδοχές για τις εκτιμήσεις του προϊόντος των περιλαμβανομένων δραστηριοτήτων. Οι παραλείψεις αφορούν στις ακόλουθες σχετικά νέες δραστηριότητες : ενοικιάσεις αυτοκινήτων, σταθμούς αυτοκινήτων και επιχειρήσεις παροχής υπηρεσιών αυτοκινήτων. Σοβαρές ενδείξεις για την θεμελίωση αμφισβητήσεως, ως προς το βαθμό στον οποίο οι γενόμενες παραδοχές ανταποκρίνονται στις συνθήκες του πραγματικού οικονομικού βίου, υπάρχουν για τα εισοδήματα, που γεννώνται από την εκμετάλλευση των ταξί, των φορτηγών δημοσίας χρήσεως, των τουριστικών λεωφορείων, των γραφείων τουρισμού ταξιδιών και των ναυλομεσιτικών γραφείων.

Εγγύτερη εξέταση αποκάλυψε ότι αντίθετα προς τις προσδοκίες, που γεννά η φύση ορισμένων δραστηριοτήτων, οι θαλάσσιες μεταφορές δεν προέκυψε ότι ανήκουν στις δραστηριότητες των οποίων υποεκτιμάται. Το συμπέρασμα στο οποίο κατέληξε η προσπάθεια επανεκτιμήσεως του δημιουργούμενου στις θαλάσσιες μεταφορές εισοδήματος ήταν μάλλον αρνητικό, προέκυψε δηλαδή πιθανή υπερεκτίμηση μάλλον παρά υποεκτίμηση.

Πρόκειται για δραστηριότητες που κατατάσσονται στις ακόλουθες έξι υποκατηγορίες: ακτοπλοϊκά, πορθμεία, γραμμές Ελλάδος - Ιταλίας, κρουαζιερόπλοια, μεσογειακά φορτηγά, και θαλαμηγοί. Η εναλλακτική εκτίμηση που επιχειρήθηκε εδώ στηρίχθηκε σε διαθέσιμες μελέτες, σε πληροφορίες των υπηρεσιών του ΕΟΤ και σε επί τούτω συλλεγείσες πληροφορίες. Καταληκτικά, το ακαθάριστο εισόδημα από τις θαλάσσιες μεταφορές όπως μετρείται από τους εθνικούς λογαριασμούς, θεωρήθηκε ικανοποιητική προσέγγιση της πραγματικότητας. Οι ενδείξεις για υπερεκτίμηση (της τάξεως του 10%) κρίθηκε ότι δεν μπορούσαν να στηρίζουν πειστικά εναλλακτική εκτίμηση, ενόψει της αβεβαιότητας που περιβάλλει ούτως ή άλλως τις εκτιμήσεις που συνδέονται με την τουριστική δραστηριότητα (ενοικιάσεις θαλαμηγών, κρουαζιερόπλοια).

Καθ' όσον αφορά στις λοιπές ιδιωτικές δραστηριότητες στο χώρο των μεταφορών παραθέτονται στα επόμενα οι κατά περίπτωση εναλλακτικές εκτιμήσεις καθώς και οι παραδοχές στις οποίες θεμελιώνονται.

Α. Ταξί: Ο αριθμός των ταξί στο σύνολο της χώρας, χωρίς να λαμβάνεται υπ' όψη ο θρυλούμενος αριθμός των παρανόμων, ήταν 29.808 το 1984 εκ των οποίων τα

Η παραοικονομία στην Ελλάδα από το 1970 έως σήμερα

14.502 λειτουργούσαν στην περιοχή πρωτεύουσας. Για να υπολογισθεί το συνολικό ακαθάριστο εισόδημα (αμοιβής εργασίας - εισφορές εργοδοτών σε ασφαλιστικούς οργανισμούς, αποσβέσεις, αμοιβή κεφαλαίου και επιχειρηματικότητας) έγιναν οι εξής λειτουργικές παραδοχές. Από το σύνολο των 29.808 ταξί τα 16.000 υπετέθη ότι εργάζονται σε δύο βάρδιες με μέσο ετήσιο ακαθάριστο εισόδημα ανά βάρδια 1.000.000 δραχμές. Τα λοιπά ταξί υπετέθη ότι εργάζονται σε μία βάρδια με μέσο ετήσιο ακαθάριστο εισόδημα 1.300.000 δραχμές. Οι παραδοχές αυτές οδηγούν σε εκτίμηση μεγέθους 48,6 δισεκατομμυρίων δραχμών για το ακαθάριστο εισόδημα των απασχολούμενων στα ταξί το έτος 1984. Πρέπει να σημειωθεί ότι στην αμοιβή περιλαμβάνεται και το φιλοδώρημα για τους λόγους που αναφέρονται στο τμήμα που αφορά στο εισόδημα από τον κλάδο «Υγεία».

Β. Τουριστικά Λεωφορεία: Το μέσο ετήσιο ακαθάριστο εισόδημα ανά λεωφορείο υπετέθη στο ύψος των 3.000.000 δραχμών. Όπως και στα ταξί, το ακαθάριστο εισόδημα ορίζεται ως η διαφορά μεταξύ εσόδων και δαπανών λειτουργίας πλην των μισθών (καύσιμα, λιπαντικά, ανταλλακτικά, ασφάλιστρα, επισκευές μη καλυπτόμενες από τα ασφάλιστρα). Με αριθμό λεωφορείων 3.824 προκύπτει εισόδημα ίσο με 11,5 δισεκατομμύρια δραχμές.

Γ. Φορτηγά Δημοσίας Χρήσεως : Το μέσο ετήσιο ακαθάριστο εισόδημα υπετέθη εδώ ίσο με 2.500.000 δραχμές ανά φορτηγό Δ.Χ.. Το συνολικό ακαθάριστο εισόδημα εκτιμάται στο ύψος των 84 δισεκατομμυρίων δραχμών (33.574 αυτοκίνητα).

Δ. Μοτοσυκλέτες Δ.Χ.: Η παραδοχή που υιοθετήθηκε αναφορικά προς το ετήσιο κατά μέσο όρο ακαθάριστο εισόδημα είναι 1.000.000 δραχμές. Με αριθμό οχημάτων 5.786 προκύπτει συνολικό ακαθάριστο εισόδημα 5,8 δισεκατομμύρια δραχμές.

Ε. Ενοικιαζόμενα Ι.Χ.: Βάσει πληροφοριών της αρμόδιας υπηρεσίας του ΕΟΤ ο αριθμός των γραφείων ενοικιάσεως αυτοκινήτων σε όλη τη χώρα ανέρχεται σε 750 περίπου με ελάχιστο αριθμό αυτοκινήτων 4 ανά γραφείο δεδομένου, όμως, ότι τα 3 μεγαλύτερα γραφεία Αθηνών διαθέτουν 2.800 αυτοκίνητα ο αριθμός των ενοικιαζόμενων αυτοκινήτων Ι.Χ. σε όλη τη χώρα είναι κατά πιθανότητα μεγαλύτερος των 8.000. Με μέσο ετήσιο ακαθάριστο εισόδημα ανά αυτοκίνητο 500.000 δραχμές (3.500 ημερησίως για 150 ημέρες) προκύπτει ετήσιο εισόδημα 4 δισεκατομμύρια δραχμές. Πρέπει να σημειωθεί ότι υπάρχει και σημαντικός αριθμός μοτοσυκλετών (πρέπει να ανέρχονται σε χιλιάδες) που λειτουργούν κυρίως στη νησιωτική χώρα και παραθαλάσσιες περιοχές, εκτός των μεγάλων αστικών κέντρων, το εισόδημα των οποίων πρέπει να μη υπολείπεται των 500 εκατομμυρίων δραχμών ετησίως (σύνολο 45 δισεκατομμύρια δραχμές).

ΣΤ. Πρακτορεία ταξιδιών: Ο αριθμός των γραφείων ταξιδιών εκτιμάται σε 4.000 περίπου για το 1984, ενώ ο αριθμός των ναυτικών πρακτόρων και ναυλομεσιτών ήταν, βάσει στοιχείων της ICAP περίπου 100 με ακαθάριστα κέρδη 689,6 εκατομμύρια δραχμές. Εξ άλλου ο αριθμός των απασχολούμενων στα εν λόγω γραφεία ήταν συνολικά 20.000 περίπου. Με μέσο ετήσιο μισθό 700.000 ακαθάριστα κέρδη ανά ταξιδιωτικό γραφείο της τάξεως των 2.500.000 δραχμών και ακαθάριστα κέρδη των ναυλομεσιτικών γραφείων διπλάσια των αναφερομένων από την ICAP οδηγούμεθα σε εκτίμηση ετήσιου ακαθάριστου εισοδήματος ίσου με 25 δισεκατομμύρια δραχμές περίπου.

Οι ανωτέρω παραδοχές οδηγούν σε εκτίμηση του ακαθάριστου εισοδήματος του κλάδου «Μεταφορές - Επικοινωνίες» της τάξεως των 338,9 δισεκατομμυρίων δραχμών έναντι επίσημης εκτιμήσεως 261 δισεκατομμυρίων δραχμών. Προκύπτει, δηλαδή, ακαθάριστη προστιθέμενη αξία διαφεύγουσα τη μέτρηση ίση με 78 δισεκατομμύρια

Η παραοικονομία στην Ελλάδα από το 1970 έως σήμερα

δραχμές, ποσό που αντιστοιχεί στο 30% περίπου του καταγραφόμενου ακαθάριστου προϊόντος του κλάδου. Όπως όμως έχει ήδη αναφερθεί αξιόλογο τμήμα της ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας στον εν λόγω κλάδο παράγεται από επιχειρήσεις του δημοσίου τομέα (45%), όπου η παραοικονομία είναι, κατ' αρχήν, μηδενική. Επομένως, αν γίνει αναγωγή της διαφεύγουσας τη μέτρηση αξίας σε όρους ιδιωτικής δραστηριότητας προκύπτει ποσοστό παραοικονομίας ίσο με 53%. Πρόκειται, φυσικά, περί μέσου όρου ο οποίος συγκαλύπτει ευρύτατα κυμαινόμενα ποσοστά. Για παράδειγμα, στην υποκατηγορία «Λοιπές μεταφορές» το ποσοστό ανέρχεται σε 67%, στα ταξί στο 86%, στα τουριστικά λεωφορεία στο 105% κ.ο.κ. .

Ακαθάριστο Εισόδημα Μεταφορών - Επικοινωνιών (1984)

εκατ. τρεχ. δρχ.

Κατηγορία Δραστηριότητας	Ε. Λ.	Εκτίμηση
1. Θαλάσσιες Μεταφορές	20139	20139
2. Σιδηρόδρομοι	6086	6086
3. Επικοινωνίες	65892	65892
4. Λοιπές Μεταφορές	169097	244670
α. Ταξί	(26000)	(48000)
β. Φορτηγά Δ.Χ.	(49000)	(84000)
γ. Μοτοσικλέτες Δ.Χ.	(5500)	(5800)
δ. Ενοικιάσεις Ι.Χ.	-	(3000)
ε. Πρακτορεία Ταξιδιών*	(15000)	(25000)
στ. Τουριστικά Λεωφορεία	(5600)	(11470)
ζ. Λοιπά	(68000)	(68000)
ΣΥΝΟΛΟ	261214	337987

(*) Περιλαμβάνονται τα γραφεία ταξιδιών, οι ναυλομεσίτες και οι ναυτικοί πράκτορες.
(Βλέπε παράρτημα ερευνών).

5.3.6 Εμπόριο

Το ακαθάριστο εισόδημα του εμπορίου υπολογίζεται επίσημα με βάση τα μεγέθη παραγωγής, εξαγωγών και εισαγωγών (αντικειμενική μέθοδος). Ειδικότερα για τα αγροτικά προϊόντα, από την ακαθάριστη αξία παραγωγής αφαιρούνται τα μεγέθη της αυτοκαταναλώσεως, των κρατικών συγκεντρώσεων και των εξαγωγών και τα υπόλοιπα αποτιμώνται σε τιμές παραγωγού και σε τιμές καταναλωτή. Η διαφορά μεταξύ των δύο αυτών μεγεθών, αποτελεί το ακαθάριστο εμπορικό περιθώριο. Το μέγεθος της ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας, που δημιουργεί η εμπορία των αγροτικών προϊόντων, προκύπτει αν αφαιρέσουμε από τα ακαθάριστα εμπορικά περιθώρια τις ενδιάμεσες συναλλαγές των εμπορικών επιχειρήσεων.

Η ίδια διαδικασία εφαρμόζεται για τη βιομηχανική παραγωγή. Κατ' αρχάς υπολογίζεται η ακαθάριστη αξία παραγωγής. Από την αξία αυτή αφαιρείται η αξία των προϊόντων που δεν εισέρχονται στο εμπόριο, οι ενδιάμεσες συναλλαγές που διενεργούν μεταξύ τους οι βιομηχανικές επιχειρήσεις (χωρίς μεσολάβηση του εμπορίου) και οι εξαγωγές βιομηχανικών προϊόντων. Στην προκύπτουσα αξία εφαρμόζεται ορισμένο ποσοστό, το οποίο αντιπροσωπεύει τα ακαθάριστα εμπορικά περιθώρια της βιομηχανικής παραγωγής. Καθ' όσον αφορά στην εξαγόμενη βιομηχανική παραγωγή, η πρακτική που ακολουθείται στην εφαρμογή ορισμένου ποσοστού επί της αξίας που

Η παραοικονομία στην Ελλάδα από το 1970 έως σήμερα

προκύπτει μετά από αφαίρεση του τμήματος των εξαγωγών που πραγματοποιείται απ' ευθείας από τις βιομηχανικές επιχειρήσεις.

Η προστιθέμενη αξία που παράγεται από την εισαγωγική δραστηριότητα εκτιμάται με εφαρμογή ποσοστών (εμπορικών περιθωρίων) στην αξία, τα οποία ποικίλουν κατά κατηγορία εισαγωγών.

Η φύση της εφαρμοζόμενης μεθόδου και ειδικότερα οι παραδοχές αναφορικά με το μέγεθος των εμπορικών περιθωρίων και το ποσοστό της αξίας της βιομηχανικής παραγωγής, που δεν εισέρχεται στο εμπορικό κύκλωμα, δεν επιτρέπουν ασφαλείς αξιολογήσεις ούτε για τη φύση της αποκλίσεως, ούτε - κατά μείζονα λόγο - για το μέγεθος αυτής. Οι πηγές πιθανής αποκλίσεως της καταγραφόμενης προστιθέμενης αξίας στο εμπόριο εντοπίζεται, επομένως, στο μέγεθος της διαφεύγουσας τη μέτρηση βιομηχανικής και γεωργικής παραγωγής, στο ποσοστό της παραγωγής που δεν εισέρχεται στο εμπορικό κύκλωμα και στα εφαρμοζόμενα ποσοστά που καθ' υπόθεση αντιπροσωπεύουν τα ακαθάριστα εμπορικά περιθώρια. Επομένως, ως μόνη οδός εντοπισμού και σμίκρυνσης πιθανών αποκλίσεων μεταξύ πραγματικών (αγνώστων) και καταγραφόμενων μεγεθών απομένει η εφαρμογή εναλλακτικών προσεγγίσεων.

Οι εναλλακτικοί υπολογισμοί που παρουσιάζουν εφικτότητα στα πλαίσια της παρούσας μελέτης είναι δύο: υπολογισμός της προστιθέμενης ακαθάριστης αξίας βάσει της εισοδηματικής μεθόδου αφ' ενός και βάσει της εγχώριας δαπάνης και των εξαγωγών αφ' ετέρου. Η πρώτη μέθοδος συνιστάται στην αξιοποίηση των στοιχείων απασχολήσεως του κλάδου κατά κατηγορία απασχολουμένων, την υιοθέτηση μέσης αμοιβής για κάθε μία από τις εν λόγω κατηγορίες καθώς και μέσου ενοικίου για τα εμπορικά καταστήματα. Η δεύτερη μέθοδος συνιστάται στην υιοθέτηση περιθωρίων καθαρού κέρδους για τις διάφορες κατηγορίες αγαθών που αποτελούν αντικείμενο εμπορικών συναλλαγών (διάφορες κατηγορίες ιδιωτικής καταναλωτικής δαπάνης, δημόσια κατανάλωση σε αγαθά, εξαγωγές, επενδύσεις και ενδιάμεσα αγαθά).

Οι προσεγγίσεις αυτές δεν στερούνται φυσικά μειονεκτημάτων: **α)** Μέρος των λαθραπασχολουμένων διαφεύγει την απογραφική καταγραφή. **β)** Η υιοθετούμενη για την μέση αμοιβή αυτοαπασχολουμένων και συμβοηθούντων μελών δεν μπορεί να ελεγχθεί αντικειμενικά για το βαθμό ανταποκρίσεως της προς την πραγματικότητα. **γ)** Η δαπάνη για ιδιωτική κατανάλωση, στην έκταση που στηρίζεται στις εκτιμήσεις της παραγωγής, δεν αποτελεί ανεξάρτητη εκτίμηση και, επομένως, ενσωματώνει τα όποια λάθη ενυπάρχουν στις εκτιμήσεις της παραγωγής. **δ)** Τα υιοθετούμενα καθαρά εμπορικά περιθώρια αποτελούν αμφιλεγόμενα μεγέθη.

Ο υπολογισμός της προστιθέμενης αξίας στον κλάδο του εμπορίου βάσει της μεθόδου της δαπάνης εκτίθεται στον παρακάτω πίνακα. Τα εμπορικά περιθώρια αποτελούν συνισταμένες πληροφοριών λιανοπωλητών και χονδρεμπόρων και πρέπει να βρίσκονται πολύ κοντά στην πραγματικότητα. Ειδικότερα για τις εξαγωγές αγαθών και τις ενδιάμεσες συναλλαγές τα εμπορικά περιθώρια ελήφθησαν από το πιο πρόσφατο πίνακα εισροών - εκροών της ελληνικής οικονομίας.

Καθ' όσον αφορά την εκτίμηση των ενδιάμεσων συναλλαγών εφαρμόστηκαν δύο μέθοδοι. Η μία αξιοποιεί τη σχέση μεταξύ μεγέθους ενδιάμεσων συναλλαγών και προστιθέμενης αξίας (εγχωρίου προϊόντος), ενώ η άλλη προβάλλει το μέγεθος των ενδιάμεσων συναλλαγών του 1980, χρησιμοποιώντας συνδυαστικά τον δείκτη χονδρικής πωλήσεως και τον ρυθμό μεταβολής του εγχωρίου προϊόντος. Το μέγεθος των ενδιάμεσων συναλλαγών για το 1984, υπολογίσθηκε σε 2.488 δισεκατομμύρια δραχμές βάσει της πρώτης μεθόδου και σε 2.445 δισεκατομμύρια δραχμές βάσει της δεύτερης

Η παραοικονομία στην Ελλάδα από το 1970 έως σήμερα

μεθόδου. Ο μέσος όρος των δύο αυτών εκτιμήσεων, αποτελεί το μέγεθος των ενδιάμεσων συναλλαγών που περιλαμβάνεται στον πίνακα.

**Ακαθάριστο Εισόδημα Εμπορίου 1984 (σε δις. δρχ.)
(με βάση τη μέθοδο της δαπάνης)**

Κατηγορία Δαπάνης	Μεγέθη Ε.Λ.	% Καθαρών εμπορικών περιθωρίων	Ακαθάριστο Εισόδημα
I. ΙΔΙΩΤΙΚΗ ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΗ	2542		354
1. Τρόφιμα	891	15	134
2. Ποτά	84	20	17
3. Καπνός	77	12	9
4. Ένδυση-Υπόδηση	214	50	107
5. Στέγαση-Θέρμανση- Φωτισμός	311	-	2
6. Έπιπλα κ.τ.λ.	199		
α. Έπιπλα, Χαλιά	(27)	10	3
β. Οικιακές συσκευές, υαλικά κ.τ.λ.	(155)	25	39
γ. Λοιπά	(17)	-	-
7. Δαπάνες Υγείας	87		
α. Ιατρικό-Φαρμακευτικά προϊόντα	(38)	25	10
β. Ιατροί κ.τ.λ.	(49)	-	-
8. Μεταφορές- Επικοινωνίες	341		
α. Αγορές Ι.Χ.	(65)	7	5
β. Βενζίνη	(60)	12	7
γ. Λοιπά	(216)	-	-
9. Βιβλία-Εφημ.-Περιοδικά	20	15	3
10. Ατομικός Ευπρετισμός	42	35	15
11. Λοιπά	275	-	3
II. ΕΠΕΝΔΥΣΕΙΣ	154		24
1. Μηχανήματα Ιδιωτικά	100	20	20
2. Μεταφορικά Μέσα Ιδιωτικά	54	7	4
III. ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΗ (75% των αγορών αγαθών και υπηρεσιών, εκτός στρατιωτικού εξοπλισμού)	114	15	17
IV. ΕΞΑΓΩΓΕΣ ΑΓΑΘΩΝ ΚΑΙ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ	670	7,2	38
V. ΕΝΔΙΑΜΕΣΑ	2465	5,7	140
ΓΕΝΙΚΟ ΣΥΝΟΛΟ	5945	9,6	573

Η δεύτερη εναλλακτική μέθοδος, για την εκτίμηση του πιθανού μεγέθους της προστιθέμενης αξίας στο εμπόριο, στηρίζεται σε επίσημα στοιχεία απασχολήσεως στον εν λόγω κλάδο παραγωγής και αξιοποιεί ποσοτικές απογραφικές πληροφορίες για τον αριθμό των καταστημάτων και τη διάρθρωση της απασχολήσεως σε μισθωτούς, αυτοαπασχολουμένους και συμβοηθούντα μέλη. Επειδή κατά τον χρόνο των υπολογισμών δεν ήταν διαθέσιμα τα αναλυτικά στοιχεία της απογραφής βιομηχανικών και εμπορικών καταστημάτων του 1984, χρησιμοποιήθηκε η διάρθρωση της απογραφής του 1978 σε συνδυασμό με τα απόλυτα συνολικά μεγέθη του 1984.

Η παραοικονομία στην Ελλάδα από το 1970 έως σήμερα

Οι παραδοχές που υιοθετήθηκαν όσον αφορά τις αμοιβές και τα ενοίκια είναι οι εξής: α) Η μέση ετήσια τεκμαρτή αμοιβή των συμβοηθούσων μελών υιοθετήθη ίση με την μέση ετήσια αμοιβή των μισθωτών. β) Ως μέση ετήσια αμοιβή των μισθωτών ελήφθη η μέση αμοιβή μισθωτών λιανικού εμπορίου. γ) Το μέσο ετήσιο εισόδημα των χονδρεμπόρων και αντιπροσώπων υπετέθη ίσο με 2 εκατομμύρια δραχμές και των λιανεμπόρων όσο με 1,5 εκατομμύρια δραχμές (στα ποσά αυτά περιλαμβάνονται αμοιβή εργασίας, τόκοι, και αποσβέσεις).

(Βλέπε παράρτημα ερευνών)

5.3.7 Τράπεζες - Ασφάλειες - Κτηματικές Επιχειρήσεις.

Προς αποφυγή παρανοήσεων και εννοιολογικής συγχύσεως είναι σκόπιμο να διευκρινισθεί, ότι η προστιθέμενη αξία στο πιστωτικό σύστημα αποτελείται, όπως και στους λοιπούς οικονομικούς κλάδους, από τις αμοιβές των απασχολουμένων παραγωγικών συντελεστών, δηλαδή τους μισθούς του απασχολούμενου προσωπικού, τα ενοίκια και το επιχειρηματικό κέρδος ή ζημιά, που καταλείπει η αντίστοιχη δραστηριότητα. Οι εισπραττόμενοι τόκοι από τα χορηγούμενα δάνεια αποτελούν μέρος της προστιθέμενης αξίας των κλάδων που τους πληρώνουν (που απασχολούν τα αντίστοιχα δανειακά κεφάλαια). Για τις τράπεζες οι τόκοι αυτοί αποτελούν απλώς έσοδα. Εξ άλλου οι πληρωμένοι τόκοι (κατάθεσης) αποτελούν δαπάνη για την τράπεζα, η οποία συνεπάγεται, μαζί με τις λοιπές δαπάνες, από τα συνολικά έσοδα για να προκύψει το κέρδος ή η ζημιά της σχετικής δραστηριότητας. Προς αποφυγή διπλού υπολογισμού μέρους των χρεωστικών τόκων, η διαφορά μεταξύ χρεωστικών και πιστωτικών τόκων αφαιρείται από τους κατ' ιδίαν κλάδους.

Η οργάνωση του πιστωτικού συστήματος και ο μικρός αριθμός των πιστωτικών ιδρυμάτων αποκλείει την ύπαρξη στατιστικού σφάλματος του είδους που εντοπίστηκε για άλλες δραστηριότητες. Για το λόγο αυτό η εθνικολογιστική εκτίμηση πρέπει να θεωρηθεί ακριβής καταγραφή της επίσημης πραγματικότητας. Ωστόσο υπάρχει και η μη επίσημη πραγματικότητα : η «*παρατραπεζική αγορά*». Η αγορά αυτή αποτελεί, ίσως, την «*παρααγορά*» με την οποία ο μέσος πολίτης διαθέτει τις περισσότερες απλές, σε σύγκριση με άλλες παρααγορές, άμεσες και έμμεσες εμπειρίες. Εικασία για το μέγεθος της αγοράς αυτής είναι εξαιρετικά δύσκολο να διατυπωθεί. Εντούτοις, αυτό δεν αποτελεί σοβαρό πρόβλημα για σκοπούς εκτιμήσεως του μεγέθους της παραοικονομίας. Τα συναπτόμενα δάνεια σκοπούν στην κάλυψη παραγωγικών αναγκών εφ' ενός και καταναλωτικών αναγκών εφ' ετέρου. Οι τόκοι των δανείων που ικανοποιούν ανάγκες παραγωγής κανονικά αποθαρρύνουν τους εξυπηρετούμενους κλάδους παραγωγής. Κατά πόσον, όμως οι τόκοι αυτοί ενσωματώνονται πράγματι στην προστιθέμενη αξία των κλάδων παραγωγής αποτελεί χωριστό και δύσκολο να απαντηθεί ερώτημα.

Λογικά, οι τόκοι αυτοί δεν πρέπει να είναι ενσωματωμένοι στο κόστος παραγωγής εξ αιτίας της απουσίας αποδεικτικών στοιχείων καταβολής αυτών (παράνομη συναλλαγή). Η μη ενσωμάτωση τους στο κόστος παραγωγής έχει ως φυσική συνέπεια εμφάνιση κέρδους μεγαλύτερου από εκείνο που πράγματι επιτεύχθηκε, ή εμφάνιση ζημίας αντιστοίχως μικρότερης της πραγματικότητας. Με άλλα λόγια, το μέγεθος της παρατραπεζικής αγοράς καθ' εαυτό είναι αδιάφορο από άποψη καταγραφόμενης προστιθέμενης αξίας, διότι αποτυπώνεται απ' αυτήν αυτόματα. Γεννώνται, φυσικά, σοβαρά προβλήματα διανομής που επηρεάζουν άμεσα και σημαντικά την

Η παραοικονομία στην Ελλάδα από το 1970 έως σήμερα

αποτελεσματικότητα της παραγωγικής λειτουργίας. Εν τούτοις από στατιστικής, καταγραφική, άποψη η αδυναμία εκτιμήσεως στερείται πρακτικής σπουδαιότητας.

Το πράγμα διαφέρει αναφορικά προς τα καταναλωτικά δάνεια. Οι καταβαλλόμενοι τόκοι δεν επιβαρύνουν παραγωγικούς κλάδους, διότι τα αντίστοιχα κεφάλαια δεν παρέχουν υπηρεσίες σ' αυτούς. Το νόμιμο τμήμα των εν λόγω τόκων αποτελεί προστιθέμενη αξία του κλάδου « Τράπεζες κ.τ.λ.», ενώ το μη νόμιμο αποτελεί τμήμα του εισοδήματος από παράνομες συναλλαγές. Ωστόσο ο καταναλωτικής φύσεως δανεισμός στην παρατραπεζική αγορά, ως προστιθέμενη αξία, πρέπει να είναι αμελητέο μέγεθος (σε όρους εθνικού εισοδήματος). Οι καταναλωτικές πιστωτικές ανάγκες ικανοποιούνται σε μεγάλο βαθμό από το εμπόριο.

Από το παραπάνω συνάγεται ότι η καταγραφόμενη επίσημα προστιθέμενη αξία στον κλάδο «Τράπεζες - Ασφάλειες - Κτηματικές Επιχειρήσεις» αντιστοιχεί με μεγάλη ακρίβεια στην πραγματικότητα.

Από την διερεύνηση του τρόπου εκτιμήσεως της προστιθέμενης αξίας στον κλάδο των ιδιωτικών ασφαλειών προέκυψε ότι μικρό μόνον τμήμα της δραστηριότητας δεν καταγράφεται. Συγκεκριμένα προκύπτει για τις αμοιβές των ασχολουμένων με την πρακτόρευση γενικών ασφαλειών ζωής για λογαριασμό εγχωρίων ασφαλιστικών εταιριών που έχουν νομική μορφή Α.Ε. ή Ε.Π.Ε. . Ο αριθμός των απασχολουμένων της κατηγορίας αυτής εκτιμήθηκε σε 13.000 με μέση ετήσια αμοιβή (προμήθειες) της τάξεως των 200.000 δραχμών. Προσθήκη των ενοικίων και αποσβέσεων οδηγεί σε ακαθάριστη προστιθέμενη αξία της τάξεως των 3 δισ.δρχ. .

Έμμεσος υπολογισμός του πιθανού εισοδήματος που δημιουργείται στον κλάδο των κτηματομεσιτικών εργασιών επιβεβαίωσε απλώς την εθνικολογιστική εκτίμηση. Συγκεκριμένα, τα έσοδα των κτηματομεσιτικών εργασιών υπελογίσθησαν ως ποσοστό της συνολικής αξίας των πραγματοποιούμενων μεταβιβάσεων. Η αξία των μεταβιβάσεων ακινήτων το 1984 ήταν 178 δισ. δρχ. Για τους σκοπούς της παρούσης μελέτης υιοθετείται αξία 220 δισ. δρχ. Κατά πληροφορίες μόνο το 25% των μεταβιβάσεων, δηλαδή αξία 55 δισ. δρχ. πραγματοποιείται με την συμμετοχή μεσιτών, η αμοιβή των οποίων ανέρχεται σε 3 - 4 % περίπου.

Τα ανωτέρω οδηγούν στο αβίαστο συμπέρασμα ότι η έκταση της μη καταγραφόμενης οικονομικής δραστηριότητας στον κλάδο «Τράπεζες κ.τ.λ.» , αν υπάρχει, είναι απίθανο να υπερβαίνει τα 3 - 5 δισ δρχ (1984).

(Βλέπε παράρτημα ερευνών).

5.3.8 Κατοικίες

Με βάση τα στοιχεία των οικογενειακών προϋπολογισμών του έτους 1982 μπορεί να θεμελιωθεί επιχείρημα για σοβαρή έως πολύ σοβαρή υπεκτίμηση του εισοδήματος, πραγματικού και τεκμαρτού, από κατοικίες. Συγκεκριμένα, η συναγόμενη από τη σχετική έρευνα συνολική δαπάνη των ιδιωτών για ενοίκια κατοικιών ήταν 219 δισ.δρχ ενώ με βάση της εκτιμήσεις των εθνικών λογαριασμών ήταν 146 δισ.δρχ. Η σχέση των δυο μεγεθών είναι 1,5. Αν υποθέσουμε ότι ίσχυε η ίδια θέση και το 1984, τότε το "αληθινό" μέγεθος του ακαθάριστου εισοδήματος από κατοικίες είναι 270 δισ.δρχ έναντι επίσημης εκτιμήσεως 178 δισ.δρχ. πιθανότατα το πραγματικό μέγεθος είναι ακόμα μεγαλύτερο, αν συνεκτιμηθεί η πιθανότητα υπεκτιμήσεως του μεγέθους αυτού από την έρευνα των Οικογενειακών Προϋπολογισμών.

Η παραοικονομία στην Ελλάδα από το 1970 έως σήμερα

Με δεδομένο ότι ο όγκος των κτιρίων που έχουν προορισμό την κατοικία, όπως εκτιμάται από τους Ε.Λ, είναι ακριβής, συνάγεται μέσο μηνιαίο ενοίκιο για κατοικία 100 τ.μ. στο σύνολο της χώρας ίσο με 5.000 δρχ. περίπου. Αυτό είναι προφανώς εκτός πραγματικότητας για οποιαδήποτε περιοχή της χώρας με εξαίρεση μικρούς απομακρυσμένους οικισμούς. Αδίστακτα, θα υιοθετούσε κανείς μέσο ενοίκιο για το σύνολο της χώρας όχι χαμηλότερο των 8.000-10.000 δρχ. για επιφάνεια 100 τ.μ. Το ποσό των 3.000 είναι, ίσως, λογικό ως τιμή για τις υπηρεσίες ιδιοκατοικήσεως σε χωρία και κωμοπόλεις κάτω των 2.000 κατοίκων. Για τις λοιπές περιοχές το μέσο ενοίκιο πρέπει, λαμβάνοντας υπόψη και τις ενοικιοστασιακές συνθήκες να βρίσκεται εγγύς των 15.000 δρχ. Η αριθμητική των παραδοχών αυτών οδηγεί σε εκτίμηση του ακαθάριστου εισοδήματος, από κατοικίες, η οποία είναι περίπου ίση με τα 270 δισ.δρχ που προκύπτουν έμμεσα από την έρευνα των οικογενειακών προϋπολογισμών. Συγκεκριμένα προκύπτει ακαθάριστο εισόδημα ίσο με 253 δισ.δρχ έναντι επισήμως εκτιμήσεως 178 δισ.δρχ.

Ακαθάριστο Εισόδημα από Κατοικίες (1984)

	Κατοικούμενες Κανονικές Κατοικίες*				Σύνολο
	Αθήνα Θεσσαλονί κη	Λοιπές Αστικές Περιοχές	Ημιαστικές Περιοχές	Αγροτικές Περιοχές	
I. Αριθμός Κατοικιών σε <<000>>					
1. Απογραφή 1981	1196	548	311	840	2895
2. Νέες Κατοικίες 1980-1983	124	101	76	159	460
ΣΥΝΟΛΟ (1984)	1320	649	387	999	3355
II. Αριθμός Δωματίων σε <<000>>					
1. Απογραφή 1981	4356	2136	1238	3292	11022
2. Νέα δωμάτια 1980-83	429	365	275	564	1633
ΣΥΝΟΛΟ (1984)	4785	2501	1513	3856	12655
III. Κατοικίες (000)	1232	650	387	999	3357
IV. Δωμάτια ανα κατοικία	3,62	3,85	3,91	3,86	3,77
V. Ετήσιο Ενοίκιο ανα Κατοικία (Δρχ.)	144000	144000	96000	24000	
VI. ΕΝΟΙΚΙΑ (1984) σε δισ. δρχ.	190	93	37	24	344

* Οι συνολικές απογραφείσες κατοικίες το 1981 ήταν 3.999.332. Επομένως περίπου 1 εκατ. κατοικίες πρέπει να ήταν κλειστές ή μη κανονικές.

Στο πίνακα περιλαμβάνεται ο αριθμός κατοικούμενων κανονικών κατοίκων και η δαπάνη για ενοίκια κατά περιοχή για μέση κατοικία 3,77 δωματίων (3,62 για πολεοδομικά συγκροτήματα Αθηνών -Θεσσαλονίκης, 3,85 για λοιπές αστικές περιοχές, 3,91 για ημιαστικές περιοχές και 3,86 για αγροτικές περιοχές). Κατά περιοχή υιοθετήθηκαν τα

Η παραοικονομία στην Ελλάδα από το 1970 έως σήμερα

ακόλουθα μέσα μηνιαία ενοίκια : 12.000 για τις αστικές περιοχές, 8.000 για τις ημιαστικές και 2.000 για τις αγροτικές. Τα δεδομένα για τον αριθμό των κατοικιών και οι παραδοχές για το ύψος των μέσων ενοικίων (αγοραίων και τεκμαρτών) οδηγούν σε μέγεθος ακαθάριστου εισοδήματος από κατοικίες ίσο με 334 δισ.δρχ..

Από το μέγεθος αυτό πρέπει να αφαιρεθούν οι δαπάνες επισκευών (22 δισ.δρχ.) ώστε να προκύψει η ακαθάριστη εγχώρια προστιθέμενη αξία. Ωστόσο το μέγεθος 322 δισ (344-22) αποτελεί υποεκτίμηση της πραγματικότητας, στην έκταση τουλάχιστον που έχει υποεκτιμηθεί τα απόθεμα κατοικιών. Συναφώς αναφέρεται, ότι κατά την απογραφή του 1981 κατεγράφησαν, πλην των κατοικιών που βρέθηκαν κατοικούμενες (2.895.000), και 1 εκατομμύριο κατοικίες ακατοίκητες.

Προφανώς πρόκειται για εγκαταληφθείσες κατοικίες (επαρχία) και δευτερεύουσες κατοικίες. Νομίζω νομιμοποιείται κανείς να υποθέσει ότι το 50% τουλάχιστον αυτών των κατοικιών χρησιμοποιούνται ως θερινή κατοικία και αφορά κυρίως εξοχικές κατοικίες σε παραθαλάσσιες περιοχές, για τις οποίες το μέσο τεκμαρτό ενοίκιο δεν πρέπει να υπολείπεται των 60.000 δρχ. Πρέπει να σημειωθεί ότι οι υιοθετούμενες παραδοχές για τα τεκμαρτά και αγοραία ενοίκια δεν περιλαμβάνουν και τα ενοικιαζόμενα δωμάτια, που εκτιμώνται σε 80 - 100.000 περίπου (τα δηλωμένα ανήρχοντο σε 53.000 το 1984) .

Ένα άλλο 25% των κατοικιών που βρέθηκαν ακατοίκητες, υποτίθεται ότι αποτελούν αναπαλαιωθείσες ή ανακατασκευασθείσες κατοικίες στους τόπους καταγωγής κατοίκων αστικών περιοχών οι οποίες χρησιμοποιούνται για θερινή κατοικία. Η παραδοχή αυτή οδηγεί στο συντηρητικό αριθμό 17 δισ.δρχ. (ενοίκια) για τα μη χρησιμοποιούμενα για μόνιμη κατοικία κτίσματα. Επομένως, το συνολικό ακαθάριστο εισόδημα από κατοικίες εκτιμάται για το 1984 σε 339 δισ.δρχ (361 δισ.δρχ μείον 22 δισ.δρχ για επισκευές) έναντι εθνικολογιστικής εκτιμήσεως 178 δισ.δρχ. .

5.3.9 Υγεία -Εκπαίδευση

Οι υπάρχουσες ενδείξεις για τα καταγραφόμενα εισοδήματα στους εν λόγω κλάδους δραστηριότητας υπογραμμίζουν την ύπαρξη σοβαρής εκτάσεως παραοικονομίας. Αρκεί να σημειωθεί ότι η βάση οικογενειακών προϋπολογισμών δαπάνη των νοικοκυριών για εκπαίδευση ήταν το 1982 διπλάσια περίπου της καταγραφόμενης στους εθνικούς λογαριασμούς.

Το ίδιο και ίσως ,σε μεγαλύτερη έκταση ισχύει για τον κλάδο της υγείας για το τμήμα της προστιθέμενης αξίας που δημιουργείτε από την άσκηση του αντίστοιχου ελεύθερου επαγγέλματος. Πρέπει να σημειωθεί συναφώς, ότι η εκτίμηση των εισοδημάτων που προέρχονται από ελεύθερα επαγγέλματα βασίζεται στις στατιστικές φορολογίας εισοδήματος. Το μέσο κατά ιατρό εισόδημα επαυξάνεται κατά 25% περίπου. Σχετικώς αναφέρεται ότι στην Γαλλία ότι το δηλωμένο αντίστοιχο εισόδημα πολλαπλασιάζεται από την αρμόδια υπηρεσία επί δύο για να προκύψει το πραγματοποιούμενο εισόδημα.

Για να γίνει κατανοητή η σχετική ποσοτική σπουδαιότητα τις παραοικονομίας στους κλάδους εκπαίδευσης και υγείας αρκεί να αναφερθεί ότι η συνολική καταγραφόμενη προστιθέμενη αξία στην οργανωμένη από τον ιδιωτικό τομέα δραστηριότητα ήταν το 1984 της τάξεως των 40 δισ.δρχ. Μέρος της αξίας αυτής και συγκεκριμένα η προστιθέμενη αξία στην γενική ιδιωτική εκπαίδευση, στην ιδιωτική επαγγελματική εκπαίδευση και στην ιδιωτικές κλινικές καταγράφεται με αποδεκτό βαθμό

Η παραοικονομία στην Ελλάδα από το 1970 έως σήμερα

ακριβείας. Εκεί που η μη καταγραφόμενη αξία ενδέχεται να είναι τριπλάσια ή και μεγαλύτερη από την καταγραφόμενη είναι τα φροντιστήρια για όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης, οι σχολές χορού τα φροντιστήρια ξένων γλωσσών, η κατ' οίκων διδασκαλία, οι σχολές μουσικής και η άσκηση του ιατρικού και οδοντιατρικού επαγγέλματος.

Υποκλάδος Υγείας

Όπως έχει ήδη επισημανθεί το μέγεθος της παραοικονομίας στον υποκλάδο "Υγεία" ενδέχεται να είναι μεγάλο, συγκρινόμενο με τα καταγραφόμενα από τους εθνικούς λογαριασμούς εισοδήματα. Η ακαθάριστη προστιθέμενη αξία αποτελείτε από τις ακόλουθες κατηγορίες εισοδημάτων.

(α) Αποδοχές ιατρών και οδοντιάτρων από εξαρτημένη εργασία

(β) Εισόδημα ιατρών και οδοντιάτρων από την ελεύθερα (εξωνοσοκομειακή) άσκηση του επαγγέλματος

(γ) Αποδοχές παραϊατρικού και βοηθητικού προσωπικού απασχολούμενου στα πάσης φύσεως θεραπευτήρια

(δ) Εισόδημα οδοντοτεχνιτών, ελεύθερων μαιών και νοσοκόμων (Περιλαμβάνονται και οι αποκλειστικοί νοσοκόμοι)

(ε) Πραγματικά και τεκμαρτά ενοίκια των πάσης φύσεως θεραπευτηρίων .

(στ) Έκτακτες (εξωσυμβατικές, παράνομες) αμοιβές ιατρικού και παραϊατρικού προσωπικού.

(ζ) Αμοιβές φυσικοθεραπευτών

(ε) Αμοιβές βοηθητικού και παραϊατρικού προσωπικού, απασχολούμενο στα ιατρικά γραφεία.

Από τις ομάδες αυτές μόνο των ιατρών και οδοντιάτρων από εξαρτημένη εργασία και ιατρών και παραϊατρικού και βοηθητικού προσωπικού απασχολούμενου στα πάσης φύσεως θεραπευτήρια τα εισοδήματα μπορεί να λεχθεί ότι καταγράφονται με σχηματική ακρίβεια. Οι ενδείξεις για τις λοιπές ομάδες, συνηγορούν για την ύπαρξη εκτεταμένης διαφυγής εισοδημάτων από την μέτρηση (εν προκειμένου και από την φορολογία).

Ειδικότερα επισημαίνονται τα ακόλουθα : το επίσημα υπολογιζόμενο εισόδημα από την άσκηση του ελεύθερου επαγγέλματος είναι προφανώς και σοβαρός υπεκτιμημένο. Π.χ το μέσο ετήσιο εισόδημα του οδοντίατρου έχει υπολογιστεί στις 600.000 δρχ. περίπου. Έκτακτες αμοιβές ιατρών και νοσηλευτικού προσωπικού δεν υπολογίζονται καθόλου κ.ο.κ. Πρέπει να σημειωθεί ότι οι έκτακτες αυτές αμοιβές (φιλοδωρήματα, φακελάκια) δεν είναι αμελητέου μεγέθους διότι γεννιούνται υπό συνθήκες έντονης συναισθηματικής φόρτισης, εξαρτήσεως, φόβου και πολλάκις απογνώσεως για τον καταβάλλοντα.

Επειδή μπορεί να γεννηθούν αμφιβολίες ως προς την φύση του "φιλοδωρήματος", αν δηλαδή αποτελεί προστιθέμενη αξία ή μεταβιβαστική πληρωμή (συναλλαγή έξω από την οροθετική γραμμή της παραγωγής), είναι χρήσιμο να διευκρινισθεί το ζήτημα στο σημείο αυτό. Το φιλοδώρημα που καταβάλλεται έτσι ή διότι το επιβάλλει μια σιωπηρά απαίτηση από μέρους του προσφερθέντος τις υπηρεσίες ή για να δηλωθεί η ευαρέσκεια του λήπτη των υπηρεσιών, είναι προφανές ότι δεν αποτελεί μονομερή μεταβιβαστική πληρωμή.

Η μεταβίβαση αγοραστικής δυνάμεως εν προκειμένου συνδέεται άμεσα προς συγκεκριμένη - *συντελεσθείσα ή προσδοκώμενη* - προσφορά υπηρεσιών και παρά ο

Η παραοικονομία στην Ελλάδα από το 1970 έως σήμερα

γεγονός ότι δεν αποτελεί τμήμα της συμφωνηθείσας ή νομοθετημένης αμοιβής αποτελεί ωστόσο τμήμα του κόστους αγοράς των υπηρεσιών· αποτελεί εισόδημα συνδεδεμένο άμεσα με την προσφορά υπηρεσιών από μέρους του εισπράττοντας το φιλοδώρημα. Φυσικά είναι σχετικά εύκολο στην προκειμένη περίπτωση να παρασυρθεί κανείς σε γενικεύσεις από μεμονωμένα περιστατικά ή προσωπικές εμπειρίες και να οδηγηθεί σε ξένα από την πραγματικότητα συμπεράσματα. Ωστόσο, συγκρατημένη χρησιμοποίηση αυτού που μπορεί κανείς να ονομάσει "κοινή πείρα" είναι μάλλον ασφαλές, ότι θα οδηγήσει σε εκτιμήσεις που προσεγγίζουν ικανοποιητικά την πραγματικότητα.

Στην περίπτωση των υπηρεσιών που δεν συνδέονται με την υγεία έχουμε υποθέσει ότι η υιοθετηθείσα αμοιβή περιλαμβάνει και το μη ενσωματωμένο στην τιμή της υπηρεσίας φιλοδώρημα (ταξί, εστιατόρια, ζαχαροπλαστική κ.τ.λ). Στην περίπτωση της υγείας κρίθηκε σκόπιμο, λόγω των ειδικών συνθηκών υπό της οποίες παρέχεται το "φιλοδώρημα", να γίνει χωριστή εκτίμηση τούτου. Τα μη καταγραφόμενα στον τομέα της υγείας εισοδήματα έχουν δύο πηγές : την άσκηση του ελεύθερου εκτός νοσοκομείου. Η δεύτερη πηγή αναφέρεται σε αμοιβές για μη παρεχόμενες υπηρεσίες, η μάλλον για παρεχόμενες μεν υπηρεσίες αλλά αμοιβόμενες από την συγκεκριμένη νοσηλευτική μονάδα στην οποία έχει οργανωθεί η παροχή της νοσηλευτικής περιθάλψεως. Για να προσεγγίσουμε το ζήτημα προχωρήσαμε ως ακολούθως :

(α) ελήφθη ο συνολικός αριθμός των νοσηλευθέντων σε νοσοκομεία κατά το έτος 1984 (προσέγγιση με στοιχεία του 1983). Ο αριθμός αυτός για το 1983 ήταν 1.174.040.

(β) Έγινε προσπάθεια εκτιμήσεως του αριθμού των χειρουργικών επεμβάσεων. Είναι γνωστό, εν μέρει κατανοητό αλλά φυσικά κατακριτέο, ότι η εγχείρηση αποτελεί θερμοκήπιο για την ανάπτυξη χρηματικών συναλλαγών μεταξύ ασθενών και ιατρικού και νοσηλευτικού προσωπικού. Ο αριθμός των χειρουργικών επεμβάσεων δεν είναι εν τούτοις διαθέσιμος απογραφικά ή δειγματοληπτικά . Η εκτίμηση μας αποτελεί προσέγγιση και στηρίζεται στον αριθμό των ασθενών, οι οποίοι είναι πιθανόν να υπέστησαν χειρουργική επέμβαση κατά το κρίσιμο έτος. Η κατηγορία αυτή των ασθενών υπολογίσθηκε σε 300.000 περίπου. Έγινε παραδοχή ότι τα 2/3 του εν λόγω αριθμού υπέστη χειρουργική επέμβαση και εξ αυτών 80% συνοδεύθηκε από συναλλαγή. το χρηματικό ποσό της συναλλαγής είναι φυσικά δύσκολο να μετρηθεί εξαιτίας της φύσεώς του. Είναι κατ' εξοχήν "παραοικονομικό". Οι απόψεις και εμπειρίες που συγκεντρώθηκαν συγκλίνουν στο ποσό των 20.000. Το ποσό αυτό θεωρήθηκε από πολλούς χαμηλό. Εντούτοις υιοθετήθηκε το ποσό των 15.000 με το σκεπτικό ότι υπάρχει μεγάλος αριθμός μικρών χειρουργικών επεμβάσεων για τις οποίες το "φιλοδώρημα" είναι φυσικά μικρό.

(γ) Με την ίδια προσέγγιση οδηγηθήκαμε στην παραδοχή ότι το φιλοδώρημα για κάθε τοκετό ανέρχεται κατά μέσον όρο σε 10.000 δρχ.

(δ) Ο αριθμός των εκτρώσεων, που αποτελεί επίσης ευκαιρία παραοικονομικής δραστηριότητας, είναι άγνωστος. Οι εικασίες τον ανέβαζαν παλαιότερα στο ύψος των 400-500 χιλιάδων. Για το υπό κρίση έτος οι απόψεις των ιατρών συγκλίνουν στην άποψη ότι προς ένα πολύ χαμηλότερο αριθμό. Ο αριθμός 150.000 κρίθηκε ότι είναι πιθανότερο να υπεκτιμά παρά να υπερεκτιμά την πραγματικότητα. Το καθαρό ποσό της αμοιβής κατά πράξη ορίσθηκε για τον σκοπό μας, σε 150.000 δρχ και χαρακτηρίσθηκε από πολλούς ως υπερβολικά χαμηλό.

(ε) Το "φιλοδώρημα" αποτελεί περισσότερο κατανοητή κατάσταση στην περίπτωση της σχέσεως μεταξύ ασθενούς και νοσηλευτικού προσωπικού. Η κοινή πείρα αλλά και οι γνώμες των γνωριζόντων καλύτερα τα νοσοκομειακά πράγματα συγκλίνουν

Η παραοικονομία στην Ελλάδα από το 1970 έως σήμερα

στην άποψη ότι το μέγεθος εδώ ενδέχεται να είναι μεγάλο. Διαισθητικά υιοθετήσαμε των 2.000 δρχ συνολικά ανά ασθενή (1.180.000 ασθενείς, 14 εκατομμύρια ημέρες νοσηλείας περίπτωση) εικασία που θεωρείτε επίσης συντηρητική.

(στ) Μια άλλη κατηγορία αμοιβής, που δεν συλλαμβάνετε στατιστικά είναι η καταβαλλόμενη στις περιπτώσεις ασθενών που χρήζουν αποκλειστικής νοσοκόμας λόγω αδυναμίας αυτοεξυπηρέτησης. Έλλειψη άλλων ενδείξεων υπετέθη (μετά πληροφόρηση) ότι το 5% των συνολικών ημερών νοσηλείας ανήκουν στην κατηγορία της επ' αμοιβής αποκλειστικής νοσηλευτικής μεταχειρίσεως αμοιβή της τάξεως των 2000 δρχ (1984).

(ζ) Οι μέσες ετήσιες αμοιβές των ιατρών και οδοντιάτρων από την εξωνοσοκομειακή του αντίστοιχου ελευθερίου επαγγέλματος βασίζεται σε γνώμες και εμπειρίες 10 περίπου ιατρών - οδοντιάτρων. Βάσει της συνισταμένης των γνώμων αυτών η μέση κατά ιατρό ετήσια αμοιβή ανέρχεται σε 1.200.000 δρχ. και κατά οδοντίατρο σε 2.000.000 δρχ

(η) Για τις λοιπές κατηγορίες προσώπων που υπηρετούν την υγεία (φυσικοθεραπευτές, ελεύθερες μαίες, νοσοκόμες, και οδοντοτεχνίτες) υπετέθη συνολικό ετήσιο εισόδημα 8 δισ. δρχ.

Με βάση τα ανωτέρω δεδομένα και παραδοχές προέκυψε ότι το εισόδημα δημιουργείτε στον υποκλάδο της υγείας για της μνημονευθείσας κατηγορίες προσωπικού και λειτουργιών ανέρχεται σε 69 δισ. δρχ (1984). Αν εις το ποσόν αυτό προστεθεί η αμοιβή ιατρικού παραϊατρικού και βοηθητικού προσωπικού από μισθωτές υπηρεσίες καθώς και τα πραγματικά και τεκμαρτά ενοίκια των πάσης φύσεως θεραπευτηρίων οδηγούμεθα σε μέγεθος ακαθάριστου εισοδήματος 117,3 δισ δρχ έναντι εθνικολογικής εκτιμήσεως 77,4 δισ. δρχ .

Ακαθάριστο Εισόδημα του υποκλάδου <<Υγεία>> (1984)

Κατηγορία	σε δισ. δρχ. τρεχ. τιμές	
	Εθνικοί Λογαριασμοί	Παρούσα εκτίμηση
1. Ιατροί (28200)	30,5	54,4
α. Στ' πηγή	13,0	13,0
β. Ζ' πηγή		35,0
γ. Εγχειρήσεις	17,5	2,4
δ. Τοκετοί		1,5
ε. Εκτρώσεις		2,5
2. Οδοντίατροι (8300)	4,9	16,3
3. Νοσηλευτικό και βοηθητικό προσωπικό νοσηλευτηρίων	32,9	35,3
α. Μισθοί - Ημερομίσθια	32,9	32,9
β. Φιλοδωρήματα	-	2,4
4. Μαίες - Νοσοκόμες ελεύθερες, αποκλειστικές, φυσικοθερα- πευτές, οδοντοτεχνίτες	6,1	9,0
5. Ενοίκια Νοσηλευτηρίων	2,3	2,3
ΣΥΝΟΛΟ	77,4	117,3

Η παραοικονομία στην Ελλάδα από το 1970 έως σήμερα

Οι ανωτέρω εκτιμήσεις οδηγούν σε μέγεθος παραοικονομίας στον υποκλάδο " υγεία" ίσο με το 51,5% της επίσημης εκτιμήσεως. Φυσικά ο βαθμός ανταποκρίσεως της εκτιμήσεως αυτής προς την πραγματικότητα δεν μπορεί να αξιολογηθεί με βάση το ρεαλισμό των παραδοχών όπως ήδη σημειώθηκε οι υιοθετηθείσες παραδοχές αντανακλούν απόψεις μικρού αριθμού επαγγελματιών ιατρών και ανθρώπων με πολύχρονη πείρα στον κλάδο.

Ο έλεγχος του ρεαλισμού των παραδοχών έδειξε, ότι η πιθανότητα να έχει γίνει υποεκτίμηση είναι μεγαλύτερη από την πιθανότητα να έχει γίνει υπερεκτίμηση. (Βλέπε παράρτημα ερευνών).

Ιδιωτική εκπαίδευση

Η επίσημη εκτίμηση της προστιθέμενης αξίας στην γενική ιδιωτική εκπαίδευση (νηπιαγωγεία, δημοτικά, γυμνάσια, λύκεια) χαρακτηρίζεται από υψηλό βαθμό ακρίβειας. Η συνολική δαπάνη των νοικοκυριών προκύπτει από δεδομένα για τον αριθμό των μαθητών, πηγή των οποίων είναι η Υπηρεσία στατιστικής του Υπουργείου Παιδείας, και για το μέσο διδάκτρο κατά βαθμίδα εκπαίδευσης, πηγή του οποίου είναι η ομοσπονδία ιδιωτικών εκπαιδευτικών. Στην κατά τον τρόπο υπολογιζόμενη ακαθάριστη αξία των παρεχομένων υπηρεσιών από τα αντίστοιχα ιδιωτικά εκπαιδευτήρια, εφαρμόζεται ένα ορισμένο ποσοστό προστιθέμενης αξίας. Το ποσοστό αυτό έχει προκύψει από ειδική έρευνα της αρμόδιας υπηρεσίας. Η ίδια μέθοδος εφαρμόζεται και για την ιδιωτική εκπαίδευση.

Σε αντίθεση προς την εκτίμηση του προϊόντος και των χρηματικών εισοδημάτων, που παράγονται από τη δραστηριότητα της γενικής ιδιωτικής εκπαίδευσης και της ιδιωτικής επαγγελματικής εκπαίδευσης, υπάρχει πολλή μεγάλη αβεβαιότητα όσο αφορά την ακρίβεια των εκτιμήσεων των δημιουργούμενων εισοδημάτων της δραστηριότητας που είναι γνωστές ως φροντιστήρια φροντιστήρια ανώτατης και ανωτέρας εκπαίδευσης, φροντιστήρια υποψήφιων ανωτάτων και ανωτέρων σχολών, φροντιστήρια μέσης εκπαίδευσης, φροντιστήρια ξένων γλωσσών, μουσικής, μπαλέτου, κατ' οίκον μαθήματα και σχολές οδηγών αυτοκινήτων. Η έκταση στην οποία τα εισοδήματα και το προϊόν διαφεύγουν τη μέτρηση στις δραστηριότητες αυτές είναι ενδεχομένως μεγάλη. Αυτό είναι φυσικό εάν ληφθεί υπόψη η παντελής απουσία ειδικών ερευνών προς εντοπισμού του αριθμού των μετεχόντων σ' αυτές μαθητών και της ανά μαθητή δαπάνης.

Ένδειξη του μεγέθους της μη καταγραφόμενης δραστηριότητας παρέχει η σύγκριση του μεγέθους της δαπάνης για ιδιωτική εκπαίδευση όπως προκύπτει από την έρευνα οικογενειακών προϋπολογισμών κατά το 1982 απ' ετέρου. Σύμφωνα με την εν λόγω έρευνα η συνολική δαπάνη των νοικοκυριών για το έτος 1982 ήταν 23,6 δισ. δρχ έναντι εκτιμήσεως 12,5 δισ. δρχ από την υπηρεσία εθνικών λογαριασμών. Εντούτοις η έκταση της υπεκτιμήσεως του εισοδήματος από την "παραπαιδεία" είναι πιθανόν να είναι αρκετά μεγαλύτερη απ' όσο δείχνει η διαφορά των δύο αριθμών αν ληφθούν υπ' όψη οι ακόλουθοι δύο παράγοντες : (α) Η εκτίμηση του δημιουργούμενου εισοδήματος στην γενική ιδιωτική εκπαίδευση και ιδιωτική επαγγελματική εκπαίδευση χαρακτηρίζεται από υψηλό βαθμό ακρίβειας και (β) η εκτίμηση που προκύπτει από την έρευνα των οικογενειακών προϋπολογισμών τείνει να υπολείπεται της πραγματικότητας.

Έλλειψη κατάλληλων ερευνών για την εκτίμηση του εισοδήματος από την παροχή υπηρεσιών εκπαίδευσης για τους σκοπούς της παρούσας μελέτης - πλην της δημόσιας

Η παραοικονομία στην Ελλάδα από το 1970 έως σήμερα

και της γενικής ιδιωτικής και ιδιωτικής επαγγελματικής - προχώρησε ως ακολούθως : Από τις υπάρχουσες στατιστικές ελήφθη η κατανομή του μαθητικού δυναμικού κατά βαθμίδα εκπαίδευσης για το 1984. Η κατανομή αυτή αποτελεί τη βάση για μη αυθαίρετες, αλλά ταυτόχρονα και μη αντικειμενικές, υπό αυστηρά έννοια, προσέγγισης στο πρόβλημα της εκτιμήσεως του μεγέθους της προστιθέμενης αξίας στην υπό μελέτη δραστηριότητα. Η ποσοτική προσέγγιση βασίζεται σε δύο ύψιστης σπουδαιότητας παραδοχές. Η μία αφορά στο ποσοστό του μαθητικού πληθυσμού σε διάφορες βαθμίδες που αποτελεί πελατεία της παραπαιδείας, για τα ποικίλα προϊόντα που αυτή προσφέρει και η άλλη αφορά στη δαπάνη κατά βαθμίδα και προϊόν, με άλλα λόγια στη τιμή που καταβάλλεται κατά προϊόν.

Με κατάλληλη δειγματοληπτικοί έρευνα σε αντιπροσωπευτικά σχολεία ανά τη χώρα, και τα δύο αυτά ερωτήματα είναι προφανές δυνατόν να απαντηθούν και με ικανοποιητική ακρίβεια . Η έλλειψη χρηματοδοτικών δυνατοτήτων μας υποχρέωσε να αναζητήσουμε απάντηση στα σημαντικά αυτά ερωτήματα, αξιοποιώντας εμπειρίες ενός ευρύτερου κύκλου προσώπων.

Οι παραδοχές καθ' όσον αφορά στα ποσοστά των μαθητών που αγοράζουν υπηρεσίες φροντιστηριακής φύσεως για μαθήματα στοιχειώδους, μέσης και ανωτάτης εκπαίδευσης, όπως και για την απόκτηση δεξιοτεχνιών στη μουσική ή σε άλλα αντικείμενα ενδιαφέροντος, στηρίζονται όπως ήδη αναφέρθηκε, σε πολύ περιορισμένες ενδείξεις. Είναι ως εκ' τούτου ενδεχόμενο να υπάρχει σφάλμα της τάξεως του 20% προς τη μια ή την άλλη κατεύθυνση. Αυτό βεβαίως δεν ισχύει για την υιοθετηθείσα αμοιβή, η οποία πρέπει να βρίσκεται εγγύς της πραγματικότητας. Στην έκταση όπου η καταβαλλόμενη στα επαρχιακά φροντιστήρια τιμή είναι χαμηλότερη από την υιοθετηθείσα, αυτή πρέπει να εξουδετερώνεται από τις πολύ υψηλές κατ' οίκον αμοιβές που πληρώνει όχι ευκαταφρόνητο ποσοστό μαθητών. Λόγω της μικρής συμμετοχής της ιδιωτικής εκπαίδευσης στην γενική εκπαίδευση, τα συνολικά εισοδηματικά μεγέθη της εκπαίδευσης δεν επηρεάζονται σημαντικά από την να εκτίμηση τμήματος της ιδιωτικής εκπαίδευσης. Το συνολικό εισόδημα από την εκπαίδευση βάσει της παρούσας εκτιμήσεως γίνεται 140 δισ. δρχ. έναντι 120,3 δισ. δρχ. της εθνικολογιστικής. Η παραοικονομία, όπως την ορίσαμε, αναγόμενη σε ποσοστό της καταγραφόμενης δραστηριότητας είναι 16,4.

(Βλέπε παράρτημα ερευνών).

5.3.10 Διάφορες Υπηρεσίες

Ο κλάδος αυτός περιλαμβάνει ποικιλία δραστηριοτήτων οι οποίες εξετάζονται υπό την ακόλουθη ταξινόμηση :

α. Εστιατόρια - Καφενεία - Ζαχαροπλαστεία

β. Ξενοδοχεία

γ. Κουρεία - Κομμωτήρια - Ινστιτούτα Καλλονής

δ. Πλυντήρια - Καθαριστήρια

ε. Οικιακές Υπηρεσίες

στ. Θρησκευτικά Ιδρύματα

ζ. Νομικές Υπηρεσίες

η. Ιδρύματα Κοινωνικής Αντίληψης

θ. Διαφημιστικές και Εκτελωνιστικές Επιχειρήσεις

ι. Λογιστικά Γραφεία και Συναφή

Η παραοικονομία στην Ελλάδα από το 1970 έως σήμερα

- ια. Παραγωγή και Εκμετάλλευση Κινηματογραφικών Ταινιών
- ιβ. Θέατρα
- ιγ. Επαγγελματικές Οργανώσεις
- ιδ. Υπηρεσίες προς το κοινό (Ζωγράφοι, γλύπτες κ.τ.λ)
- ιε. Λοιπές Υπηρεσίες Αναψυχής
- ιστ. Φωτογραφία

Ο κλάδος "Διάφορες Υπηρεσίες" περιλαμβάνει όπως η ανωτέρω ταξινόμηση διασαφηνίζει, όλες σχεδόν τις περιοχές για της οποίες υπάρχει ευρύτατα διαδεδομένη η αντίληψη για παρουσία εκτεταμένης παραοικονομίας . Η ακαθάριστη προστιθέμενη αξία σε τρέχουσες τιμές, όπως εκτιμάται από την αρμόδια υπηρεσία, ήταν το 1984 της τάξης των 255 δισ. δρχ, εκ των οποίων το 50% περίπου προέρχονταν από τους υποκλάδους " Εστιατόρια - Καφενεία - Ζαχαροπλαστεία και Ξενοδοχεία" .Επισκόπηση της δραστηριότητας των υποκλάδων που συνθέτουν τον κλάδο "Διάφορες Υπηρεσίες" τόσο από άποψη απασχολήσεως, όπως αυτή προκύπτει από τις διαθέσιμες στατιστικές απογραφής των καταστημάτων, όσο και από άποψη εισοδήματος των ανά απασχολούμενο εισοδημάτων και λιγότερο σε υποεκτίμηση της απασχολήσεως.

(Βλέπε παράρτημα ερευνών).

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΗ: Από τις έρευνες, του ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΥ ΕΡΕΥΝΩΝ ΚΑΙ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΩΝ του Παναγιώτου. Γ. Παυλόπουλου θα αναφερθούμε σε κάποιες από αυτές.

5.3.10.1 Εστιατόρια - Καφενεία - Ζαχαροπλαστεία

- Εστιατόρια
- Κέντρα διασκέδασης
- Κοσμικές ταβέρνες
- Μπαρ
- Ζαχαροπλαστεία

Η ακαθάριστη προστιθέμενη αξία εκτιμάται με βάση τους οικογενειακούς προϋπολογισμούς . Η επίσημη εκτίμηση της εν λόγω προστιθέμενης αξίας για το 1984 είναι 68,8 δισ. δρχ. Ένας τρόπος να ελεγχθεί ο βαθμός ακρίβειας της εκτιμήσεως είναι χρησιμοποίηση δεδομένων απασχολήσεως και κάποιας υποθετικής αλλά συλλογής ανά απασχολούμενο αμοιβής. Τόσο για το μέγεθος της απασχολήσεως όσο και για το μέσο ύψος της αμοιβής ασφαλώς μπορούν να προβληθούν συστάσεις. Πρέπει ωστόσο να ληφθούν υπ' όψη τα ακόλουθα : πρώτον, στην υιοθετούσα αμοιβή περιλαμβάνεται και το ενοίκιο τεκμαρτό η αγοραίο του καταστήματος. Δεύτερον, σημαντικό τμήμα των κυλικίων είναι πολλή πιθανόν να έχει διαφύγει την προσοχή των απογραφέντων (σχολεία, δημόσιοι οργανισμοί, υπηρεσία και κτίρια γραφείων κ.τ.λ).

Η παραοικονομία στην Ελλάδα από το 1970 έως σήμερα

Ακαθάριστο Εισόδημα Εστιατορίων -Καφενείων-Ζαχαροπλαστείων (σε δισ. δρχ.)

1984

	Καταστήματα	Απασχόληση	Μέση Αμοιβή
1. Εστιατόρια	12736	36767	x 1500000 = 55,2
2. Κοσμικές Ταβέρνες	900	3900	x 2500000 = 9,8
3. Μπαρ, Καφεμπάρ	8140	16536	x 2000000 = 33,0
4. Καφενεία	28000	43000	x 800000 = 34,0
5. Ζαχαροπλαστεία	1300	4300	x 1500000 = 6,5
6. Κέντρα Διασκεδάσεως	695	3032	x 2000000 = 6,0
7. Λέσχες	200	1500	x 800000 = 1,2

Σημείωση: Η εκτίμηση του αριθμού των καταστημάτων και της απασχολήσεως στηρίζεται στις απογραφές καταστημάτων και ετών 1969 και 1978.

Εξ' άλλου οι υπάρχουσες αναφορές από δημοσιογραφικές έρευνες, οι εκτιμήσεις ιδιοκτητών ζαχαροπλαστείων, εστιατορίων, μπαρ κ.τ.λ για το πιθανόν μέγεθος του εισοδήματος των σερβιτόρων από νόμιμα ποσοστά και φιλοδωρήματα δεν επιτρέπουν σχηματισμό υποψίας για υπερεκτίμηση. Θεωρούμε ως πιο πιθανό η εκτίμησή μας (145 δισ. δρχ) να αποτελεί υποεκτίμηση. Σημειώνεται ότι από έλεγχο των καταχωρημένων στο χρυσό οδηγό ζαχαροπλαστείων προέκυψε 630 περίπου για την περιοχή της πρωτεύουσας (έναντι συνολικού αριθμού 1.300 για το σύνολο της χώρας). Δεύτερος έλεγχος έδειξε ότι τα μισά από ζαχαροπλαστεία μιας όχι μικρής περιοχής στην περιφέρεια της πρωτεύουσας δεν ήταν καταχωρημένα. Βεβαίως δεν είναι θεμιτό βάσει της στατιστικής δεοντολογίας, να γενικεύσουμε αυτή την παρατήρηση. Επιτρέπει ωστόσο να θεωρήσουμε ως πολύ πιθανή τη παρουσία υπεκτιμήσεως στον υιοθετηθέντα αριθμό επιχειρήσεων του σχετικού υποκλάδου.

Από λογικό έλεγχο του πιθανού αριθμού καφενείων, που βασίζονται στον αριθμό των οικισμών της χώρας, προέκυψε ότι τα κυλικεία στην πλειονότητα αυτών ενδέχεται να μην έχουν απογραφή (δημόσιες υπηρεσίες και οργανισμοί, συγκροτήματα γραφείων, σχολεία νοσοκομεία κ.τ.λ.) Μικρή έρευνα στους σχετικούς αριθμούς απεκάλυψε πιθανό αριθμό διαφυγόντων κυλικείων της τάξεως των 3.000. με μέσο ετήσιο εισόδημα ανά κυλικείο 750.000 δρχ προκύπτει εισόδημα της τάξεως των 2 δις δρχ ετησίως από την εν' λόγω πηγή. Συνάγεται επομένως πιθανό μέγεθος ακαθάριστου εισοδήματος για τον υποκλάδο "Εστιατόρια - Καφενεία - Ζαχαροπλαστεία" ίσο με 148 δισ. δρχ περίπου. Η επίσημη εκτίμηση είναι 68,8 δισ. δρχ.

(Βλέπε παράρτημα ερευνών).

5.3.10.2 Λοιπές υπηρεσίες αναψυχής

Στον υποκλάδο αυτό συντάσσονται δραστηριότητες, όπως είναι των επαγγελματιών αθλητών των χαρτοπαιχτικών λεσχών, των αιθουσών μπιλιάρδου και ηλεκτρονικών παιχνιδιών, των τσίρκων, λούνα παρκ πωλήσεων λαχείων, γραφεία στοιχημάτων - ΠΡΟΠΟ κ.τ.λ το εκτιμώμενο εθνικό εισόδημα φαίνεται σημαντικά υπεκτιμημένο περισσότερο από κάθε άλλη κατηγορία του κλάδου των διάφορων υπηρεσιών. Το μη καταγραφόμενο εισόδημα - το οποίο στην προκειμένη περίπτωση είναι φοροδιαφεύγον σε υψηλό ποσοστό - είναι ενδεχομένως πέντε και έξι φορές μεγαλύτερο από το καταγραφόμενο. Το τελευταίο ανέρχεται σε 1,5 δισ. δρχ (1984). Η

Η παραοικονομία στην Ελλάδα από το 1970 έως σήμερα

έκταση της υπεκτιμήσεως αποτυπώνεται ευκρινέστερα στα δεδομένα για τους απασχολούμενους στις χαρτοπαιχτικές λέσχες και στο μέγεθος του εισοδήματος από την πώληση λαχείων και συναφών ήταν το 1984 6,4 δισ. δρχ η δε απασχόληση στις χαρτοπαιχτικές λέσχες ήταν 1.300 άτομα το 1978 μέχρι το 1984 (οι αρμόδιες υπηρεσίες παρακολούθησης και διώξεως την θεωρούν σημαντική) καθώς οι παράνομες λειτουργούσες λέσχες, υιοθέτησε αριθμού απασχολούντων της τάξεως των 4.000. Επομένως για της δύο αυτές κατηγορίες η προστιθέμενη αξία δεν πρέπει να υπολείπεται του ποσού των 10 δισ. δρχ..

Για τα ηλεκτρονικά παιχνίδια σφαιριστήρια κ.τ.λ ο υπολογισμός στηρίχθηκε στον αριθμό των εν λειτουργία μηχανημάτων. Ο αριθμός αυτός αποτελεί εικασία μάλλον παρά αποτέλεσμα στατιστικής καταγραφής (δεν υπάρχει). Με αριθμό εν λειτουργία ηλεκτρονικών και συναφών παιχνιδιών 80.000 προκύπτει ακαθάριστο εισόδημα της τάξεως των 3 δισ. δρχ (μετά από αφαίρεση δαπανών συντηρήσεως κ.τ.λ).

Επομένως ο υπό συζήτηση υποκλάδος φαίνεται ότι δημιουργεί εισόδημα της τάξεως των 18 δισ. δρχ.

(Βλέπε παράρτημα ερευνών).

5.4 ΠΑΡΑΝΟΜΕΣ ΚΑΙ ΑΝΗΘΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

Υπάρχουν πολλές παράνομες και ανήθικες δραστηριότητες που απασχολούν το κράτος μας. Όπως τα ναρκωτικά, εισοδήματα από έκφραση << Ευχαριστιών>>, εισοδήματα από τη άσκηση λαθρεμπορίου, παράνομη εξαγωγή συναλλάγματος, οικονομικές ατασθαλίες στο δημόσιο τομέα κ.λ.π. Εμείς θα ασχοληθούμε με τις τρεις τελευταίες.

5.4.1 Εισοδήματα από άσκηση λαθρεμπορίου.

Απλή ένδειξη της εκτάσεως του λαθρεμπορίου, δηλαδή της παρανόμου διακίνησης αγαθών, η κυκλοφορία των οποίων είναι νόμιμη καθ' αυτή, αποτελεί ο αριθμός των παραβάσεων και το χρηματικό μέγεθος επιβληθέντων προστίμων κατά το 1986. Οι παραβάσεις ανέρχονται σε 10.500 τα πρόστιμα σε 2 δισ. δρχ. Φυσικά οι αριθμοί αυτοί δεν μπορούν καθ' αυτή να στηρίζουν παραδοχές για το πιθανό μέγεθος του λαθρεμπορίου. Οι μόνοι σε θέση να εικάσουν κάτι τέτοιο είναι οι ενταγμένη στη δίωξη της εν λόγω δραστηριότητας. Η σύμπραξη οργάνων διώξεων στη διεξαγωγή του λαθρεμπορίου επιτρέπει σε αυτά την διαμόρφωση "εικασίας" αφού είναι σε θέση να συγκρίνουν το μέγεθος των εντοπιζόμενων παραβάσεων με το "γνωστό" εις αυτά μέγεθος των μη εντοπιζόμενων περιπτώσεων.

Η προσπάθειά μας να οδηγηθούμε σε κάποιο μέγεθος - εικασία στηρίχθηκε ακριβώς σε κάποια αίσθηση της πραγματικότητας που δημιουργεί στα αρμόδια όργανα η πολύχρονη ενασχόληση με το αντικείμενο και η ποικιλία σχετικών εμπειριών των οποίων αυτή συνεπάγεται. Το εικαζόμενο μέγεθος του μη εντοπισμένου λαθρεμπορίου αναβιβάζετε από τα εν' λόγω όργανα σε 160 δισ. δρχ ετησίως από το ποσό αυτό 60 δισ. δρχ υπολογίζεται ότι αντιστοιχούν σε χρυσό και πλατίνα και 100 δισ. δρχ σε λοιπά εμπορεύματα. Η αξία των λαθραίων εισαγόμενων ναρκωτικών ουσιών στο ανωτέρω ποσό.

Η παραοικονομία στην Ελλάδα από το 1970 έως σήμερα

Μέγεθος λαθρεμπορίου ίσο με 160 δισ. δρχ ηχεί υπερβολικό τουλάχιστον σαν πρώτη αντίδραση αν μάλιστα ληφθεί υπόψη ότι τούτο είναι εύλογο να διενεργείτε σε είδη πολυτελείας - μεγάλη αξία σε μικρό όγκο - όπου οι διαφεύγουσες δημοσιονομικές επιβαρύνσεις είναι ιδιαίτερα υψηλές. Μια πρώτη δοκιμασία του ρεαλισμού που χαρακτηρίζει την ανωτέρω εκτίμηση είναι η συσχέτιση αυτής με το επίσημο μέγεθος των εισαγωγών. Για την ακρίβεια η συσχέτιση είναι ενδεδειγμένο να γίνει μεταξύ του ποσού των 100 δισ. δρχ και της αξίας των καταγεγραμμένων εισαγωγών, η οποία για το 1984 είναι της τάξεως των 1.100 δισ. δρχ. Σε ποσοστά επί του συνόλου των καταγεγραμμένων εισαγωγών το φερόμενο ως πιθανό μέγεθος του λαθρεμπορίου ανέρχεται σε 9%, ποσοστό αναμφισβήτητα υψηλό αλλά όχι απίθανο. Ωστόσο προς αποφυγή ενδεχομένων υπερβολών υιοθετήθηκε πολύ μικρότερο ποσοστό ίσο με 4,5%. Η παραδοχή αυτή ανεβάζει τη συνολική αξία του λαθρεμπορίου συμπεριλαμβανομένης και της αξίας, των πολύτιμων μετάλλων, σε 110 δισ. δρχ.

Τα δημιουργούμενα από την παράνομη αυτή δραστηριότητα εισοδήματα πρέπει να είναι πολύ υψηλά ποσοστιαίως, εάν ληφθεί υπόψη η υψηλή φορολογική επιβάρυνση την οποία διαφεύγουν. Βάση μιας μάλλον συντηρητικής εκτιμήσεως η προστιθέμενη αξία ενδέχεται να είναι της τάξεως των 70 δισ. δρχ.

(Βλέπε παράρτημα ερευνών).

5.4.2 Παράνομη εξαγωγή συναλλάγματος

Η παραγορά συναλλάγματος έχει την ιδιομορφία της ασυνέχειας σε αντίθεση με της άλλες παραγορές. Λειτουργεί συνήθως σε περιόδους κλονισμού της εμπιστοσύνης των πολιτών στο εθνικό νόμισμα ή σε περιόδους επικρατήσεως απαισιόδοξων προσδοκιών αναφορικά προς μεγάλα θέματα, εθνικά ή θεσμών. Από την άποψη αυτή το δημιουργούμενο εισόδημα από την παράνομη εξαγωγή συναλλάγματος (διαφορά μεταξύ επίσημης τιμής και τιμής που επικρατεί στην παραγορά) μπορεί να θεωρηθεί συγκυριακό, έκτακτο, παροδικό.

Για το 1984 κατά το οποίο η σχετική δραστηριότητα είχε σημειώσει ιδιαίτερη έξαρση εκτιμάται σε 400 δισ. \$ περίπου η παράνομη εξαγωγή (μέσω της μαύρης αγοράς). Με διαφορά τιμής της τάξεως των 10 δραχμών κατά μέσο όρο στην συγκεκριμένη περίοδο προκύπτει εισόδημα ίσο με 4 δισ. δρχ. Φυσικά σε ομαλές περιόδους το ποσό αυτό καθίσταται αμελητέο λόγω μικρού όγκου συναλλαγών και μικρή διαφορά τιμής (υπάρχει θετική συσχέτιση μεταξύ των δύο αυτών μεταβλητών).

(Βλέπε παράρτημα ερευνών).

5.4.3 Οικονομικές ατασθαλίες στον δημόσιο τομέα

Οι οικονομικές ατασθαλίες στον δημόσιο τομέα συνδέονται συνήθως με διαχείρισης οικονομικών πόρων, όπως τα δημόσια έργα και οι κρατικές προμήθειες, και αποδίδονται στη διαφθορά των πολιτικών μηχανισμών και της γραφειοκρατίας. Εξ' άλλου η έκταση και το βάθος της διαφθοράς φαίνεται να σχετίζεται στενά, με το μέγεθος και την επέκταση του δημόσιου τομέα. Διότι αυτά αφ' ενός δημιουργούν ευκαιρίες και πειρασμούς και αφ' ετέρου εξασθενίζουν τους μηχανισμούς εποπτείας και ελέγχου. Στην έκταση που συντελούνται πράγματι ατασθαλίες είναι προφανές ότι δημιουργούνται παράνομα προσωπικά εισοδήματα. Τα γεννώμενα ερωτήματα είναι δύο : (α) υπάρχει αντιστοίχιση στα εισοδήματα αυτά οικονομική δραστηριότητα; Με άλλα λόγια αποτελούν εν' λόγω εισοδήματα μέρος της παραοικονομίας, όπως την ορίσαμε, ή αποτελούν απλώς

Η παραοικονομία στην Ελλάδα από το 1970 έως σήμερα

μονομερής μεταβιβαστικές πληρωμές; (β) Υπάρχει διαφορά στο σημείο αυτό από αν η ατασθαλία αναφέρεται στο κόστος εισαγομένων αγαθών και υπηρεσιών ή στο εγχώριο μόνο κόστος των σχετικών συναλλαγών.

Κατ' αρχάς πρέπει να διευκρινισθεί ότι αν η παράνομη απόκτηση χρηματικών εισοδημάτων από τους διαχειριζόμενους οικονομικούς πόρους του δημοσίου δεν αυξάνει το κόστος των δημοσίων έργων η κρατικών προμηθειών δεν υπάρχει παραοικονομική δραστηριότητα. Στην περίπτωση τα πραγματικά κέρδη των προμηθευτών η κατασκευαστών θα είναι μικρότερα των εμφανιζομένων, αφού μέρος τους (η δωροδοκία) έχει ιδιοποιηθεί από τον δημόσιο λειτουργό. Η παράνομη συναλλαγή είναι εισπραχθεί ακόμα και να μειώνει το κόστος της προμήθειας η του κέρδους. Αν όμως το κόστος αυξάνεται τότε έχουμε αύξηση της προστιθέμενης αξίας. Η προστιθέμενη αυτή αξία είναι ενδεχόμενο να συλλαμβάνεται στατιστικώς και να καταγράφεται στους εθνικούς λογαριασμούς. Το πιθανότερο όμως είναι να διαφεύγει, διότι τα ποσοστά προστιθέμενης αξίας που χρησιμοποιούν οι εθνικοί λογαριασμοί στηρίζονται σε τεχνικά δεδομένα, στα οποία δεν ενσωματώνονται προφανώς στρεβλώσεις όπως οι παραπάνω.

Το πράγμα διαφέρει αναφορικά με τις εισαγωγές αγαθών και υπηρεσιών. Στην περίπτωση αυτή δεν δημιουργείτε εγχώριος προστιθέμενη αξία. Τα αυξημένα κέρδη των ξένων επιχειρήσεων μεταβιβάζονται εν ' μέρει (κατά το ποσό της δωροδοκίας) στους δημόσιους λειτουργούς. Αποτελεί δηλαδή, μεταβιβαστική πληρωμή κατοίκων του εξωτερικού προς κατοίκους της χώρας.

Το πρακτικό ερώτημα που γεννάται στο σημείο αυτό τούτο : αφορά την έκταση του φαινομένου , το μέγεθος δηλαδή των δαπανών του δημοσίου στο οποίο λαμβάνουν χώρα φαινόμενα διαφθοράς, στο ποσό των επιβαρύνσεως. Υιοθετούμε 50% για την έκταση, υπολογιζόμενο επί της αξίας των δημοσίων επενδύσεων και της δημόσιας καταναλώσεως και 5% για την επιβάρυνση. Αυτό δίνει μέγεθος προστιθέμενης αξίας μη καταγεγραμμένης της τάξεως των 10 δισ.δρχ.

5.5 Συνολικό Μέγεθος παραοικονομίας : Πρώτη ποσοτική προσέγγιση

Οι εκτιμήσεις που επιχειρήθηκαν για το πιθανό μέγεθος της παραοικονομίας κατά κλάδο παραγωγής στη χώρα μας, ανακεφαλαιώνονται στον παρακάτω Πίνακα που θα δούμε. Όπως κατά κόρο επισημάνθηκε, οι εκτιμήσεις αυτές αποτελούν μεν σε κάποιο βαθμό προϊόν υποκειμενικών αξιολογήσεων, σε καμιά περίπτωση όμως δεν μπορεί να θεωρηθούν αυταπόκριτες. Οι υιοθετηθείσες παραδοχές κατά το πλείστον έχουν πραγματικό υπόβαθρο τις κοινές εμπειρίες, ενώ οι διαίσθηση και η καθαρός υποκειμενική εκτίμηση διαδραματίζονται σχετικώς υποδεέστερο ρόλο. Βάσει των ενδείξεων που παρέχουν οι εκτιμήσεις αυτές το μέγεθος της παραοικονομίας εμφανίζετε μεγαλύτερο κατά 30 % περίπου από το ακαθάριστο εγχώριο εισόδημα, όπως αυτό υπολογίζεται από την Υπηρεσία Εθνικών Λογαριασμών. Το ποσοστό αυτό ενδέχεται να βρίσκεται πλησιέστερα προς το ελάχιστο μέγεθος της παραοικονομίας παρά προς το μέγιστο μέρος αυτής λόγω της ηθελημένης, ενσυνείδητη τάσεως υιοθετήσεως συντηρητικών παραδοχών στις περιοχές αυξημένης αβεβαιότητας.

Το απόλυτο μέγεθος του ακαθάριστου εγχώριου που δεν συλλαμβάνεται στατιστικώς βάση της παρούσας έρευνας είναι ίσο με τον εντυπωσιακό αριθμό 950 δισ. δρχ. δηλαδή περίπου ένα τρισεκατομμύριο δραχμές. Το εισόδημα αυτό σχεδόν στο σύνολο του αποτελεί εισόδημα προσωπικό, δηλαδή αγοραστική δύναμη που

Η παραοικονομία στην Ελλάδα από το 1970 έως σήμερα

προσδιορίζει επίπεδα υλικής ευημερίας, ζήτηση εισαγωγών και κατανομή πόρων κατά ανορθόλογο τρόπο, αφού το μεγαλύτερο μέρος αυτής της αγοραστικής δύναμης διαφεύγει την φορολογία πρέπει δε να υπογραμμισθεί ιδιαίτερα η στρεβλωτική επίδραση που ενδέχεται να ασκεί αυτή η γιγαντιαία διαστάσεων αγοραστική δύναμη στη διανομή της ευημερίας και στις δυνατότητες συσσωρεύσεως πλούτου μεταξύ των ατόμων - *όχι εισοδηματικών κατηγοριών* - αλλά και στην κατανομή των πόρων της οικονομίας.

Η διανομή δεν επηρεάζεται και δευτερογενώς στην έκταση που η φοροδιαφυγή γίνεται αιτία βαρύτερης φορολογήσεως των ειλικρινών φορολογούμενων μέσω των εξαιρετικά υψηλών συντελεστών φορολογίας του εισοδήματος. Οι ειλικρινώς φορολογούμενοι Έλληνες πολίτες ενδέχεται να είναι σήμερα οι βαρύτερα φορολογούμενοι πολίτες στον κόσμο ίσως εξ' αιτίας της παραοικονομίας.

Αυτό που είναι ενδιαφέρον και αξίζει είναι η κλαδική κατανομή της παραοικονομίας. Σε αντίθεση προς την κοινή αντίληψη η οποία προφανώς διαμορφώνεται υπό του κράτους των εντυπώσεων που δημιουργεί η φοροδιαφυγή, το εμπόριο δεν εμφανίζεται να πρωτοστατεί ως χώρος παραοικονομίας. Κατά σειρά οι κλάδοι με τα υψηλότερα ποσοστά φαίνεται να είναι η κατοικίες (91%), οι κατασκευές (71%), οι διάφορες υπηρεσίες (65%) και ακολουθούν οι μεταφορές και οι επικοινωνίες (30%), το εμπόριο (29%) και η μεταποίηση (15%).

Όπως ήδη αναφέρθηκε και θα εκθεθεί ξανά στα γενικά συμπεράσματα, μέγεθος παραοικονομίας τόσο υψηλό συνεπάγεται σοβαρές συνέπειες για την κατανομή οικονομικής ευημερίας μεταξύ των πολιτών - *αποκομμένες από αντίστοιχη κατανομή της παραγωγικής προσπάθειας* - και για αποτελεσματικότητα της οικονομικής πολιτικής. Οι ενδείξεις από τα συναχθέντα αποτελέσματα υποβάλουν τη σκέψη, ότι η αναδιανεμητική πολιτική που ασκείτε μέσω του φορολογικού συστήματος της διαθρώσεων των δαπανών του δημοσίου και του συστήματος, κοινωνικής προστασίας δεν έχουν συγκεκριμένη κατεύθυνση.

Το πιθανότερο είναι ότι χειροτερεύουν την όποια διανομή του εισοδήματος και ευημερίας αντανakλά το παραγωγικό μας σύστημα, αποδυναμώνουν τα κίνητρα προς αυξημένη προσπάθεια στην επίσημη μετρούμενη οικονομία και προσανατολίζουν αυξημένα ποσοστά του πληθυσμού προς δραστηριότητες οικονομικής συμπεριφοράς, που αντιστρατεύονται προς τα μακροχρόνια συμφέροντα της οικονομίας και της χώρας.

Η άποψη που βλέπει την παραοικονομία ως ευλογία, ή, ηπιότερα, ως βαλβίδα ασφαλείας, επειδή εξουδετερώνει εν μέρει τις αποφάσεις του δημόσιου τομέα είναι μωπική και παραγνwrίζει μια τουλάχιστον σοβαρή πλευρά του θέματος. Ότι δηλαδή, γίνεται αίτιο αναδιανεμητικών πού πλήττουν βάνausa και χωρίς οικονομική ορισμένες κατηγορίες εργαζομένων.

Ένα αξιοσημείωτο αποτέλεσμα της παρούσης έρευνας είναι ο εντοπισμός πολύ υψηλών ποσοστών μη καταγραφόμενης προστιθέμενης αξίας σε τρέχουσες τιμές στους κλάδους "κατοικίες" και "κατασκευές". Πιθανότατα τούτο να αφορά μόνο τις σε τρέχουσες τιμές αποτίμηση, ή εν μέρει και σε σταθερές. Ότι και αν συμβαίνει είναι προφανής οι συνέπειες για το μέγεθος του καταγραφόμενου πληθωρισμού που συνεπάγονται. Η ενίσχυση των αρμοδίων υπηρεσιών με ανθρώπινο δυναμικό και υλικούς πόρους για επανεκτίμηση των Εθνικών Λογαριασμών και σχεδιασμό και διεξαγωγή σειρά ειδικών ερευνών είναι ένα είδος "εθνικής" ανάγκης Η πρότασή μας αφορά, προφανώς, σε μικρό αριθμό στελεχών υψηλού επιπέδου, τα οποία δεν πρέπει, βεβαίως, να είναι φορείς δημοσιούπαλληλικής κοπώσεως και αδιαφορίας, για να μπορέσουν να συνδράμουν το έργο του μικρού αριθμού ικανών και έμπειρων στελεχών που υπηρετούν

Η παραοικονομία στην Ελλάδα από το 1970 έως σήμερα

ακόμη στην ζωτική αυτή υπηρεσία. Το αποτέλεσμα θα είναι οπωσδήποτε μεγαλύτερο από τις θυσίες.

Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (1984)

σε δις. δρχ., τρέχουσες τιμές

Κλάδος Παραγωγής	Εκτίμηση		Σχέση [(1):(2)] * 100
	(1) Εθνικών Λισμών	(2) Παρούσα	
1. Πρωτογενής Παραγωγή	593,4	593,6	100,0
2. Δευτερογενής Παραγωγή	960,0	1200,5	125,1
α. Ορυχεία - Μεταλλεία	70,1	70,1	100,0
β. Μεταποίηση	601,8	691,8	115,0
γ. Επιχειρήσεις Ηλεκτρ. κλπ	76,3	76,3	100,0
δ. Κατασκευές	211,8	362,3	171,1
3. Τριτογενής Παραγωγή	1764,5	2485,5	140,3
α. Μεταφορές - Επικοινωνίες	261,2	338,9	129,7
β. Εμπόριο	427,0	550,0	128,8
γ. Τράπεζες - Ασφάλειες κλπ	85,7	88,7	103,5
δ. Κατοικίες	177,6	339,0	190,9
ε. Δημόσια Διοίκηση - Ασφάλεια	361,3	361,3	100,0
στ. Υγεία - Εκπαίδευση	197,8	257,3	130,1
ζ. Διάφορες Υπηρεσίες	253,7	418,3	164,9
η. Παράνομες - Ανήθικες Συναλλαγές	-	130,0	
4. Ακαθ. Εγχώριο Προϊόν	3317,9	4277,6	128,6

Το εμφανιζόμενο ως μηδενικό μέγεθος παραοικονομίας στην πρωτογενή παραγωγή και στον κλάδο "Ορυχεία-μεταλλεία", δεν είναι αποτέλεσμα διερευνήσεως του είδους που εφαρμόστηκε στους λοιπούς κλάδους. Για την πρωτογενή παραγωγή όπως ήδη εκτέθηκε, η εφαρμοζόμενη επίσημα μέθοδος εκτιμήσεως του προϊόντος δεν επιτρέπει διατύπωση υποψιών για τυχασία παρουσία υπερεκτιμήσεως ή υπεκτιμήσεως. Αυτό δεν σημαίνει, βεβαίως, ότι δεν υπάρχει κάτι τέτοιο. Εντούτοις ο εντοπισμός τους υπερβαίνει της δυνατότητας κι φιλοδοξίες της παρούσας μελέτης. Διστακτικά κάπως θα ανέμενε κανείς να γίνεται κάποια υπερεκτίμηση στον πρωτογενή τομέα γι τους λόγους που αναφέρθηκαν συναφώς στην αρχή του κεφαλαίου. Στα Ορυχεία-μεταλλεία κατά πάσα πιθανότητα υπάρχει υπερεκτίμηση. Ωστόσο για τον εντοπισμό της απαιτείται δυσανάλογη προσπάθεια σε σχέση με το προσδοκώμενο αποτέλεσμα. Εν πάση περιπτώσει λόγω μεγέθους του κλάδου τα βασικά συμπεράσματα δεν θίγονται από την αδυναμία διερευνήσεως εν λόγω κλάδων.

Η ανάγκη διεξαγωγής ειδικών ερευνών προκύπτει αβίαστα τόσο από το μέγεθος όσο και την ποιότητα των συναχθέντων αποτελεσμάτων. Τα ποιοτικά στοιχεία θα συμβάλουν στην κατανόηση πολλών πλευρών της παραοικονομίας και ιδιαίτερα των διανεμητικών απόψεων αυτής. Στοιχεία, όπως το ποσοστό των δημοσίων υπαλλήλων και των υπαλλήλων δημοσίων οργανισμών που έχουν δεύτερη απασχόληση, ο αριθμός των ωρών που εργάζεται πραγματικά ο μέσος Έλληνας δημόσιος υπάλληλος, η

Η παραοικονομία στην Ελλάδα από το 1970 έως σήμερα

συχνότητα απουσιών από την εργασία κ.ο.κ θα φωτίσουν σημαντικές πλευρές του ζητήματος και θα προκαλέσουν ενδεχομένως διορθωτικές παρεμβάσεις.

Η καθιέρωση και συστηματοποίηση σειράς ειδικών ερευνών είναι αναγκαία, αν επιθυμούμε να ενταχθεί συστηματικά στις επίσημες εκτιμήσεις ,το μεγαλύτερο δυνατό ποσοστό της διαφεύγουσας σήμερα τη μέτρηση παραοικονομίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

Η ΕΚΤΑΣΗ ΤΗΣ ΠΑΡΑΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Η παραοικονομία στην Ελλάδα αποτελεί ένα σημαντικό ποσοστό της συνολικής οικονομικής δραστηριότητας το οποίο φαίνεται ότι αυξάνεται κατά τις δύο τελευταίες δεκαετίες. Μετά από μελέτες οι ειδικοί εκτιμούν τη διαχρονική εξέλιξη της παραοικονομίας στη χώρα μας, ακολουθώντας τη νομισματική προσέγγιση.

Αποδεχόμενοι ότι το δημιουργούμενο επίσημο και ανεπίσημο εισόδημα σε μια οικονομία συμμετέχει στη ζήτηση χρήματος στην οικονομία αυτή, εξειδικεύουν το εξής ημιαλγόριθμο υπόδειγμα ζήτησης χρήματος :

$$M = m_0 + m_1 Y + m_2 H + m_3 I + m_4 R \quad (1)$$

όπου M είναι η ζήτηση χρήματος σε σταθερές τιμές, Y είναι το "επίσημο" εισόδημα σε σταθερές τιμές, H είναι το εισόδημα της παραοικονομίας ("ανεπίσημο" εισόδημα) σε σταθερές τιμές, I είναι ο πληθωρισμός και R το πραγματικό επιτόκιο.

Στο υπόδειγμα (1) τα M , Y και H είναι οι λογάριθμοι των αντίστοιχων μεταβλητών, όχι όμως και τα I και R . Επιπλέον γίνεται αποδεκτό ότι η μη παρατηρήσιμη μεταβλητή H ορίζεται από τη λογαριθμική σχέση :

$$H = h_1 Y + h_2 Z + h_3 T \quad (2)$$

όπου Z είναι η απόκλιση του προσδοκούμενου κατά κεφαλή εισοδήματος από το πραγματικό και T η μέση φορολογική επιβάρυνση στην οικονομία.

Σύμφωνα δηλαδή με τη σχέση (2), το μέγεθος της παραοικονομίας είναι συνάρτηση του απόλυτου μεγέθους του επίσημου εισοδήματος, της απόκλισης μεταξύ προσδοκούμενου κι πραγματικού εισοδήματος κι της μέσης φορολογικής επιβάρυνσης. Αντικαταστήνοντας τη σχέση (2) στην (1) έχουμε ότι :

$$M = m_0 + m_1 Y + m_2(h_1 Y + h_2 Z + h_3 T + m_3 I + m_4 R)$$

ή ότι

$$M = m_0 + (m_1 + m_2 h_1) Y + m_2 h_2 Z + m_2 h_3 T + m_3 I + m_4 R \quad (3)$$

Επειδή το υπόδειγμα (3) είναι υπερπαραμετροποιημένο και δεν είναι δυνατή η εκτίμηση των συντελεστών του, έγινε η υπόθεση ότι το μέγεθος της εισοδηματικής ελαστικότητας είναι το ίδιο στην επίσημη οικονομία και την παραοικονομία. Έτσι η σχέση (3) γίνεται :

$$M = m_0 + m_1(1+h_1) Y + m_1 h_2 Z + m_1 h_3 T + m_3 I + m_4 R \quad (4)$$

Για την εκτίμηση του υποδείγματος αυτού χρησιμοποιήθηκαν εξής μεταβλητές : Ως M ελήφθη το M_1 σε σταθερές τιμές 1970 βάσει του δείκτη τιμών καταναλωτή (ΔTK), ως Y ελήφθη το GDP σε σταθερές τιμές 1970 ως Z ελήφθη ο λόγος του προσδοκούμενου διαθέσιμου κατά κεφαλή ιδιωτικού εισοδήματος προς το πραγματικό και ως T ελήφθη ο λόγος των άμεσων και έμμεσων φόρων καθώς και τον εισφορών κοινωνικής ασφάλισης

Η παραοικονομία στην Ελλάδα από το 1970 έως σήμερα

προς το GDP, όλων των μεγεθών αυτών αποπληθωρισμένων με τον έμμεσο αποπληθωριστή του GDP, ως I ελήφθη ο ρυθμός μεταβολής του ΔTK και τέλος, ως R ελήφθη το ονομαστικό επιτόκιο ταμειευτηρίου ελαττωμένο και το ρυθμό μεταβολής του ΔTK.

Τα αποτελέσματα εκτιμήσεων του Βαβούρα, Καραβίτη και Τσούχλου παρουσιάζονται τον πίνακα και στο διάγραμμα.

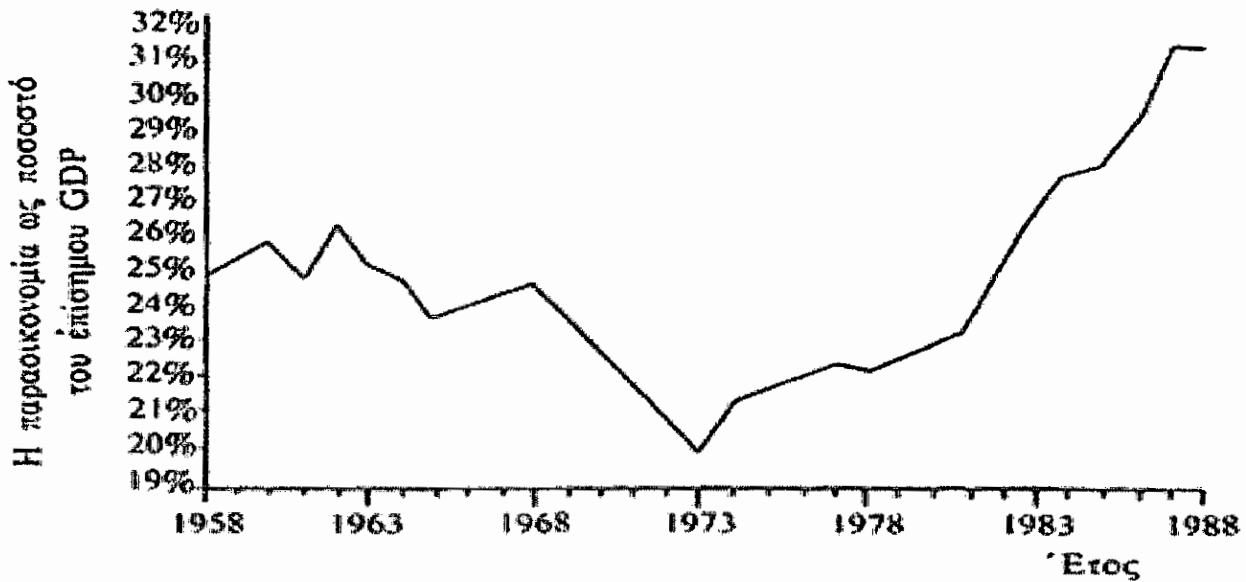
Εκτίμηση της διαχρονικής εξέλιξης της παραοικονομίας στην Ελλάδα κατά την περίοδο 1958 - 1988.

Έτος	Παραοικονομία ως ποσοστό (%) του επίσημου GDP	Έτος	Παραοικονομία ως ποσοστό (%) του επίσημου GDP
1958	24,90%	1973	19,91%
1959	25,25%	1974	21,49%
1960	25,88%	1975	21,73%
1961	24,77%	1976	22,56%
1962	26,32%	1977	22,56%
1963	25,18%	1978	22,31%
1964	24,78%	1979	22,70%
1965	23,69%	1980	23,04%
1966	24,14%	1981	23,49%
1967	24,50%	1982	25,48%
1968	24,71%	1983	27,01%
1969	23,69%	1984	27,82%
1970	22,76%	1985	28,02%
1971	21,96%	1986	29,41%
1972	21,04%	1987	31,65%
		1988	31,62%

Πηγή: Βαβούρας, Καραβίτης και Τσούχλου (1990, Πίνακας1, σ. 375).

Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις αυτές, η μέση τιμή της παραοικονομίας ως ποσοστού του GDP κατά την περίοδο 1958 - 1988 ήταν 24,6%. Το ποσοστό αυτό είναι ιδιαίτερα υψηλό, γεγονός που δημιουργεί σοβαρά ερωτήματα, πρώτον, ως προς την πραγματική παραγωγική ικανότητα της οικονομίας, δηλαδή το πραγματικό GDP και τα συστατικά του μέρη, δεύτερον, ως προς το πραγματικό ποσοστό της ανεργίας, εξαιτίας της συγκαλυμμένης απασχόλησης που προκαλεί η παραοικονομία, τρίτον, ως προς την πραγματική έκταση της φοροδιαφυγής, τέταρτον, ως προς την πραγματική κατανομή του εισοδήματος και πέμπτον, ως προς τον πραγματικό ρυθμό μεταβολής του γενικού επιπέδου των τιμών, στο μέτρο που ο ρυθμός μεταβολής των τιμών στον τομέα της παραοικονομίας δεν είναι ο ίδιος με εκείνων του τομέα της επίσημης οικονομίας.

Η παραοικονομία στην Ελλάδα από το 1970 έως σήμερα

Πηγή: Βαβούρας, Καραβίτης και Τσούχλου (1990, Διάγραμμα 1, σ. 376).

Διάγραμμα : Παραοικονομία στην Ελλάδα κατά την περίοδο 1970 - 1988

Η εκτεταμένη παραοικονομία καθιστά αμφίβολης αξιοπιστίας κάθε μακροοικονομικό ή μικροοικονομικό δείκτη που εκτιμάται με βάση τα επίσημα στατιστικά στοιχεία. Μπορεί, λοιπόν, να υποστηριχθεί ότι στην περίπτωση της ελληνικής οικονομίας τα ανεπαρκή επίσημα στατιστικά στοιχεία οδηγούν κατ' ανάγκη στους φορείς της κυβερνητικής πολιτικής διαμόρφωσης μη άριστης οικονομικής πολιτικής, δηλαδή μιας οικονομικής πολιτικής η οποία είναι ακατάλληλη για την πραγματική κατάσταση της οικονομίας και η οποία, εξαιτίας της περιορισμένης αποτελεσματικότητάς της, ίσως συμβάλει, μεταξύ των άλλων, και στην παραπέρα ανάπτυξη της παραοικονομίας.

Σημαντικά είναι τα συμπεράσματα των συγγραφέων ότι οι χαμηλοί ρυθμοί αύξησης του επίσημου GDP, σε συνδυασμό με υψηλές προσδοκίες (στην ουσία απότομες πτώσεις στο ρυθμό μεταβολής του επίσημου GDP) και αύξουσα μέση φορολογική επιβάρυνση της οικονομίας ευνοούν την ανάπτυξη της παραοικονομίας, και ότι, επομένως η παραοικονομία μπορεί να αντιμετωπιστεί σε οικονομικό επίπεδο και μακροχρόνια προοπτική με την διατήρηση σταθερών ρυθμών οικονομικής μεγένθυσης με χωρίς σημαντικές αυξήσεις στην μέση φορολογική επιβάρυνση του επίσημου εισοδήματος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7

ΟΙ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΚΑΙ Ο ΕΛΕΓΧΟΣ ΤΗΣ ΠΑΡΑΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

7.1 Οι Συνέπειες της Παραοικονομίας.

Η παραοικονομία ιδιαίτερα όμως η μεγέθυνση της παραοικονομίας, ασκεί σημαντικές επιδράσεις, τόσο στον σχεδιασμό όσο και στην αποτελεσματικότητα τις οικονομικής πολιτικής, δεύτερον την επιλογή των τιμών ήτοι, του μεγέθους μερικές μάλιστα φορές και την κατεύθυνση των μέσων της οικονομικής πολιτικής και τρίτον, τον καθορισμό των περιορισμών του οικονομικού συστήματος. Αναλυτικότερα, όσον αφορά την οικονομική πολιτική οι παραοικονομία κυρίως επιδρά:

1) Στην αξιοπιστία των επίσημων στατιστικών στοιχείων στην οποία στηρίζεται ο σχεδιασμός της οικονομικής πολιτικής. Όσο περισσότερο εκτεταμένη είναι η παραοικονομία σε μια χώρα τόσο περισσότερο περιορίζει την αξιοπιστία των επίσημων στατιστικών στοιχείων, αφού αυτά πλέον καλύπτουν τμήμα μόνο της συνολικής οικονομικής δραστηριότητας. Εξαιτίας της παραοικονομίας, σημαντικά μακροοικονομικά μεγέθη όπως το πραγματικό ακαθάριστο εθνικό προϊόν, η πραγματική αποταμίευση, η πραγματικές επενδύσεις και η πραγματική απασχόληση είναι κατά κανόνα υψηλότερα από τα επίσημα εκτιμώμενα, αν και συχνά, ένα τμήμα του συνόλου της προστιθέμενης αξίας στον τομέα της παραοικονομίας δεν διαφεύγει τελικά την εθνικολογιστική στατιστική σύλληψη, εξαιτίας των προσαρμογών πρωτογενών σχετικών στατιστικών στοιχείων.

Θα πρέπει ίσως να τονιστεί ότι εφόσον η σχέση μεταξύ μετρούμενου και αποκρυπτόμενου μέρους των μεγεθών αυτών παραμένει διαχρονικά σταθερή, η παραοικονομία παραποιεί μεν το μέγεθος δεν παραποιεί όμως το ρυθμό μεταβολής των μακροοικονομικών αυτών μεγεθών, όπως, για παράδειγμα το ρυθμό οικονομικής μεγέθυνσης ή το ποσοστό ανεργίας. Στο ποσοστό όμως που η σχέση μεταξύ μετρούμενου και αποκρυπτόμενου μέρους των μεγεθών αυτών αυξάνει υπέρ του αποκρυπτόμενου μέρους ήτοι αν η παραοικονομία αυξάνει ταχύτερα από την επίσημη οικονομία όπως φαίνεται ότι ισχύει σε πολλές χώρες, όχι μόνο η εκτιμήσεις του μεγέθους αλλά και του ρυθμού μεταβολής των οικονομικών μεγεθών θα είναι μη αξιόπιστες.

Στην περίπτωση αυτή, ο πραγματικός ρυθμός οικονομικής μεγέθυνσης θα είναι υψηλότερος από το επίσημο και το πραγματικό ποσοστό ανεργίας χαμηλότερο από το επίσημο. Έτσι εάν τυχόν, σε περιόδους οικονομικής ύφεσης, υπερεκτιμούνται η μείωση του παραγόμενου προϊόντος κι η αύξηση της ανεργίας, η επεκτατική πολιτική που υπαγορεύεται από τα επίσημα στατιστικά στοιχεία, ίσως είναι πληθωριστική. Αλλά και το επίπεδο των τιμών στον τομέα της παραοικονομίας είναι γενικά χαμηλότερο από το αντίστοιχο του τομέα της επίσημης οικονομίας, εξαιτίας του ότι η μη καταβολή φόρων κι εισφορών κοινωνικής ασφάλισης καθώς και η αποφυγή άλλων κρατικών ρυθμίσεων που αυξάνουν το κόστος των προϊόντων, παρέχουν τη δυνατότητα στους παραγωγούς που δρουν στα πλαίσια της παραοικονομίας να προσφέρουν τα προϊόντα τους σε χαμηλότερες τιμές. Αυτό όμως δεν σημαίνει ότι κατ' ανάγκη τα επίσημα στατιστικά στοιχεία υπερεκτιμούν πάντοτε το ρυθμό μεταβολής του πραγματικού γενικού επιπέδου των τιμών, ήτοι το πραγματικό ρυθμό πληθωρισμού.

Γενικά, τα ανακριβή επίσημα στατιστικά στοιχεία που αναφέρονται στα βασικά οικονομικά μεγέθη περιορίζουν την αξιοπιστία και των δεικτών παραγωγικότητας κι

Η παραοικονομία στην Ελλάδα από το 1970 έως σήμερα

ανταγωνιστικότητας που εκτιμούνται από αυτά κι οι οποίοι, όπως και τα μακροοικονομικά μεγέθη είναι μεγάλης σημασίας στην οικονομική ανάλυση και το σχεδιασμό της οικονομικής πολιτικής. Όπως είναι γνωστό, τα επίσημα στατιστικά στοιχεία χρησιμεύουν για την αξιολόγηση της υφισταμένης οικονομικής κατάστασης. Κυρίως όμως χρησιμεύουν στον οικονομικό προγραμματισμό, ο οποίος αποτελεί το όργανο εφαρμογής τόσο της ποσοτικής όσο και της ποιοτικής οικονομικής πολιτικής, και ο οποίος προϋποθέτει ότι οι φορείς της οικονομικής πολιτικής, πρώτον, έχουν ρητά εκφρασμένους στόχους με καθορισμένες της μεταξύ τους προτεραιότητες, και δεύτερον, ότι στηρίζουν την άσκηση της σε εκτιμήσεις της μελλοντικής κατάστασης της οικονομίας.

Τα μη αξιόπιστα στατιστικά στοιχεία ασκούν αρνητικές επιδράσεις στη διαδικασία του οικονομικού προγραμματισμού, κυρίως γιατί δεν επιτρέπουν τόσο την ορθή σύλληψη της υφισταμένης κατάστασης της οικονομίας όσο και τις ορθές εκτιμήσεις ως προς την μελλοντική της εξέλιξη, καθώς και τις ορθές εκτιμήσεις ως προς τις δυνατότητες του οικονομικού συστήματος, οδηγώντας έτσι τους οικονομολόγους σε εσφαλμένα συμπεράσματα και εσφαλμένες προτάσεις πολιτικής και τους φορείς της οικονομικής πολιτικής στην επιλογή διαφορετικών μέσων από ότι υπαγορεύει η πραγματική κατάσταση της οικονομίας.

Τα επίσημα στατιστικά στοιχεία χρησιμοποιούνται για την αξιολόγηση της υφισταμένης κατάστασης της, οικονομίας, αλλά κυρίως για τον σχεδιασμό της οικονομικής πολιτικής, ο οποίος για να είναι τόσο αποτελεσματικός πρέπει να περιλαμβάνει τις έξης διαδικασίες :

α) Με βάση την ανάλυση του παρελθόντος, εκτίμηση της μελλοντικής εξέλιξης, της οικονομίας με την υπόθεση ότι δεν θα υπάρξουν μεταβολές στην οικονομική πολιτική.
β) Καθορισμό των δυνατοτήτων και περιορισμών της οικονομίας καθώς και των προτεραιοτήτων μεταξύ των επιδιωκόμενων στόχων.
γ) Σύγκριση των προβλέψεων με τους συγκεκριμένους στόχους της οικονομικής πολιτικής κι διερεύνηση του βαθμού της μεταξύ τους σύγκλισης ή απόκλισης. δ) Εκτίμηση των μεταβολών στις τιμές των αποτελεσματικότερων μέσων που θεωρούνται επαρκείς για την επιτυχία των στόχων της οικονομικής πολιτικής.

Τα ανεπαρκή επίσημα στατιστικά στοιχεία είναι δυνατό να επηρεάσουν αρνητικά όλες τις διαδικασίες του σχεδιασμού της οικονομικής πολιτικής για δύο κυρίως λόγους :

α) Τα μη αξιόπιστα στατιστικά στοιχεία δεν επιτρέπουν την ορθή αξιολόγηση της υφισταμένης κατάστασης της οικονομίας και επομένως είναι δυνατό να οδηγήσουν σε λανθασμένες εκτιμήσεις ως προς τη μελλοντική της εξέλιξη καθώς και ως προς τις πραγματικές δυνατότητες της και τις προτεραιότητες μεταξύ των επιδιωκόμενων στόχων.

β) Τα μη αξιόπιστα στατιστικά στοιχεία οδηγούν τους φορείς της οικονομικής πολιτικής στην εξειδίκευση διαφορετικών μέσων από εκείνα που απαιτεί η πραγματική κατάσταση της οικονομίας. Επιπλέον, αν οι στόχοι της οικονομικής πολιτικής δεν καθορίζονται ανεξάρτητα από τις προβλεπόμενες εξελίξεις της οικονομίας, τα μη αξιόπιστα στατιστικά στοιχεία οδηγούν στην επιλογή διαφορετικών στόχων από εκείνους που υπαγορεύει η πραγματική κατάσταση της οικονομίας.

Τα ανεπαρκή, λοιπόν, στατιστικά στοιχεία οδηγούν σε ανεπαρκή ανάλυση και εσφαλμένες προβλέψεις της κατάστασης της οικονομίας και παρασύρουν τους φορείς της οικονομικής πολιτικής στη διαμόρφωση της οικονομικής πολιτικής, η οποία δεν ανταποκρίνεται στις πραγματικές οικονομικές συνθήκες και στην επιλογή οικονομικών προγραμμάτων περιορισμένης αποτελεσματικότητας, τα οποία μάλιστα ίσως συνδέονται

Η παραοικονομία στην Ελλάδα από το 1970 έως σήμερα

με αποτελέσματα αντίθετα από τα προσδοκώμενα. Εξαιτίας μάλιστα της αποτελεσματικότητάς τους, τα προγράμματα αυτά είναι δυνατό να προάγουν την ανάπτυξη της παραοικονομίας, με συνέπεια τον ακόμη μεγαλύτερο περιορισμό της αξιοπιστίας των επίσημων στατιστικών στοιχείων και την διαμόρφωση μιας ακόμη πιο ακατάλληλης οικονομικής πολιτικής.

Χαρακτηριστική είναι η άποψη του **Feige**, ο οποίος υποστηρίζει, ως προς τη δεκαετία του 1970, ότι εξαιτίας της αύξησης της παραοικονομίας τα επίσημα στατιστικά στοιχεία χαρακτηρίζονταν από συστηματική μεροληψία, οι οποία έδινε μια στρεβλή αντίληψη της οικονομικής πραγματικότητας. Ένα όμως διαστρεβλωμένο σύστημα πληροφόρησης οδηγεί τα ορθολογικά άτομα με καλές έστω προθέσεις, και τους φορείς της κρατικής πολιτικής στη λήψη αποφάσεων που μετασχηματίζουν τις αρχικές στατιστικές αυταπάτες σε πραγματικά οικονομικά κακά. (**Feige 1981**)

Γενικότερη, εξάλλου, είναι η γνώμη ότι η χειροτέρευση της ποιότητας των επίσημων στατιστικών στοιχείων κατά τα τελευταία έτη, εξαιτίας κυρίως της επίδρασης της παραοικονομίας, είναι περισσότερο υπεύθυνη για της παρατηρούμενης ανακρίβειας ή αποτυχίες της μακροοικονομικής πρόβλεψης απ' ότι οι αδυναμίες ή ατέλειες της οικονομικής θεωρίας.

2) Στη νομισματοπιστωτική πολιτική. Μια σημαντική συνέπεια της παραοικονομίας είναι ότι στη συνήθη Κεϋνσιανή ζήτηση χρήματος για συναλλαγματικούς σκοπούς, στα πλαίσια της επίσημης οικονομίας για λόγους πρόνοιας και για κερδοσκοπικούς σκοπούς, πρέπει να προστίθεται και η ζήτηση χρήματος για συναλλαγματικούς σκοπούς, στα πλαίσια της παραοικονομίας. Η τελευταία όπως και η δύο πρώτες είναι ανεξάρτητη από τις μεταβολές του επιτοκίου. Η ύπαρξη λοιπόν και ιδιαίτερα η αύξηση της παραοικονομίας σε σχέση με την επίσημη οικονομία στο μέτρο που γίνεται αποδεκτό ότι οι συναλλαγές στον τομέα της παραοικονομίας διενεργούνται κυρίως με μετρητά, έχει ως αποτέλεσμα τη μείωση της ελαστικότητας της ζήτησης του χρήματος ως προς το επιτόκιο (**Gutman 1985**). Επομένως η νομισματική πολιτική θα έχει μικρότερη από την προσδοκώμενη αποτελεσματικότητα στην αντιμετώπιση των οικονομικών διακυμάνσεων της οικονομικής δραστηριότητας.

Προβλήματα στην άσκηση της νομισματικής πολιτικής δημιουργεί και η τυχόν, με βάση τα επίτιμα στατιστικά στοιχεία, υποεκτίμηση του ρυθμού αύξησης του πραγματικού προϊόντος, η οποία έχει ως συνέπεια και την υποεκτίμηση του ρυθμού αύξησης της προσφερόμενης ποσότητας χρήματος που δεν οδηγεί σε πληθωρικές καταστάσεις. Τα προβλήματα στην άσκηση της νομισματικής πολιτικής γίνονται περισσότερο περίπλοκα αν τα επίσημα συστατικά στοιχεία που αναφέρονται στο γενικό επίπεδο των τιμών, στην απασχόληση στο παραγόμενο προϊόν, καθώς και η εκτιμήσεις του δυνητικού προϊόντος, ήτοι του προϊόντος που μπορεί να παραχθεί υπό συνθήκες πλήρους απασχόλησης δεν είναι αξιόπιστα.

Η παραοικονομία, εξάλλου, συχνά ασκεί άμεσες και σημαντικές στο νομισματοπιστωτικό σύστημα, δεδομένου ότι παράλληλα με την παρααγορά προϊόντων και υπηρεσιών αναπτύσσεται και παρααγορά χρήματος, η έκταση της οποίας ενισχύεται από τις ατέλειες ή ακαμψίες τις επίσημης πιστωτικής αγοράς.

Στα πλαίσια της παρααγοράς χρήματος διενεργούνται διάφορες δραστηριότητες όπως είναι κυρίως η τοκογλυφία, οι παράνομες πωλήσεις συναλλάγματος, η προεξόφληση μεταχρονολογημένων επιταγών και συναλλαγματικών, οι κυκλοφορία πλαστών νομισμάτων κ.α.

Η παραοικονομία στην Ελλάδα από το 1970 έως σήμερα

Είναι ευνόητο ότι η λειτουργία της ανεπίσημης αγοράς χρήματος περιορίζει αποτελεσματικότητα της νομισματοπιστωτικής πολιτικής. Οι επιπτώσεις βέβαια της ανεπίσημης αγοράς χρημάτων δεν εξαντλούνται εδώ. Η σημαντικότερη ίσως λειτουργία της είναι ότι συντηρεί και αναπαράγει την ανεπίσημη αγορά προϊόντων, γιατί τα άτομα τα άτομα και η επιχειρήσεις που δρουν στην δεύτερη δεν έχουν συνήθως τη δυνατότητα πρόσβασης στο επίτιμο πιστωτικό σύστημα

3) *Στη δημοσιονομική πολιτική.* Η παραοικονομία επιδρά τόσο στα δημόσια έσοδα όσο και στις δημόσιες δαπάνες. Ένα από τα σημαντικότερα αίτια, ύπαρξης και μεγέθυνσης της παραοικονομίας είναι η φοροδιαφυγή, η έκταση τις οποίας, εξαρτάται κυρίως από την ροή των φορολογούμενων για φοροδιαφυγή και την ικανότητα της φορολογούσας αρχής να περιορίσει τη ροή αυτή. Η επέκταση της φοροδιαφυγής εξαιτίας της παραοικονομίας αυξάνει το σχετικό φορολογικό βάρος της επίτιμης οικονομίας με συνέπεια την αύξηση της ροπής των φορολογούμενων για φοροδιαφυγή, αφού αυτή καθορίζεται μεταξύ άλλων και από το μέγεθος της φορολογικής επιβάρυνσης και την παραπέρα μεγέθυνση της παραοικονομίας.

Έτσι όπως επισημαίνει ο **Carter**, οι φορείς της κρατικής πολιτικής εμπλέκονται σε ένα «φαύλο κύκλο» αφού όσο περιορίζεται η φορολογική βάση, εξαιτίας της παραοικονομίας, τόσο είναι αναγκαία η αύξηση των φορολογικών συντελεστών προκειμένου να συλλεχθεί ένα καθορισμένο μέγεθος δημόσιων εσόδων. Εξάλλου ο περιορισμός των φορολογικών εσόδων εξαιτίας της παραοικονομίας περιορίζει και το μέγεθος των δημοσίων δαπανών οι οποίες είναι δυνατό να διενεργηθούν, επηρεάζοντας έτσι και τα όρια των διαθέσιμων μέσων της πολιτικής δημοσίων δαπανών ενώ παράλληλα, αν το επίπεδο της μετρούμενης οικονομικής δραστηριότητας είναι χαμηλό, εντείνονται οι πιέσεις για την αύξηση των μεταβιβαστικών πληρωμών, και την άσκηση επεκτατικής δημοσιονομικής πολιτικής.

Το μέγεθος της παραοικονομίας δίνεται εξ ορισμού από το άθροισμα των αποκρυπτόμενων εισοδημάτων των συντελεστών παραγωγής. Επομένως, ή με βάση τα επίσημα στατιστικά στοιχεία εκτιμούμενη διανομή του εισοδήματος αποτελεί κατά κανόνα στρεβλή εικόνα της πραγματικότητας. Επιπλέον, η παραοικονομία αφ' ενός επιδρά ως τυχαία, μερική ή ολική, φορολογική απαλλαγή ορισμένων ατόμων και αφ' ετέρου διογκώνει το φορολογικό βάρος των απασχολούμενων στην επίσημη οικονομία. Στο μέτρο που οι παραοικονομικές δραστηριότητες τείνουν να αναπτύσσονται από άτομα με σχετικά υψηλά εισοδήματα, η κατανομή του διαθέσιμου εισοδήματος γίνεται περισσότερο στρεβλή, ενώ στην αντίθετη περίπτωση βελτιώνεται.

Η λειτουργία της παραοικονομίας ασκεί δυσμενείς επιδράσεις και στην πολιτική αντιμετώπιση του δημοσίου χρέους, κυρίως δια μέσου των επιπτώσεων της στα δημόσια έσοδα, αλλά και των πιέσεων που δημιουργεί για την αύξηση των μεταβιβαστικών πληρωμών. Σημειώνεται εδώ ότι η εκτίμηση του ακριβούς μεγέθους των επιπτώσεων της παραοικονομίας στα δημόσια έσοδα είναι πολύ δύσκολη.

4) *Στην πολιτική απασχόλησης.* Βασικό συντελεστή της παραοικονομίας αποτελεί η αδήλωτη εργασία, ήτοι η κύρια ή δευτερεύουσα επικερδής μη ευκαιριακή απασχόληση που διενεργείται είτε στα όρια των νόμων και των άλλων ρυθμίσεων που αφορούν την απασχόληση είτε και εξ' ολοκλήρου έξω από αυτά. Συνήθως όμως η απασχόληση στην παραοικονομία παίρνει την μορφή της <<διπλής απασχόλησης>>, με την έννοια ότι υπάρχουν άτομα που, πέρα από την επίσημη απασχόληση τους, αναπτύσσουν και κάποια αδήλωτη μερική απασχόληση. Τόσο η <<συγκαλυμμένη απασχόληση>> όσο και η <<διπλή απασχόληση>>, συντελούν ώστε η συμμετοχή του εργατικού δυναμικού στον

Η παραοικονομία στην Ελλάδα από το 1970 έως σήμερα

πληθυσμό να εμφανίζεται περιορισμένη και η ανεργία κατά κανόνα διογκωμένη, οδηγώντας έτσι τους φορείς της οικονομικής πολιτικής στην επιλογή των στρατηγικών απασχόλησης διαφορετικών από εκείνες που απαιτεί η πραγματική κατάσταση της οικονομίας.

5) Στην πολιτική διανομής του εισοδήματος. Το μέγεθος της παραοικονομίας δίνεται εξ' ορισμού από το σύνολο των αποκρυπτόμενων εισοδημάτων των συντελεστών παραγωγής. Επομένως ή με βάση τα στατιστικά στοιχεία εκτιμούμενη κατανομή του εισοδήματος παρέχει κατά κανόνα μια στρεβλή εικόνα της πραγματικότητας τουλάχιστον ως προς το ύψος των εισοδημάτων των διαφόρων εισοδηματικών κατηγοριών του πληθυσμού. Εδώ θα πρέπει να σημειωθεί ότι η παραοικονομία επιδρά ως τυχαία μερική ή ολική φορολογική απαλλαγή και ότι αποτελεί ένα μη ομοιογενή τομέα ο οποίος δημιουργεί εισοδήματα σε τρεις κατηγορίες παραγόντων, ήτοι μισθωτούς εργοδότες και εργαζόμενους για δικό τους λογαριασμό.

Ο συνδυασμός των τριών αυτών κατηγοριών παραγόντων προκειμένου να εκτιμηθούν οι συνολικές επιπτώσεις της παραοικονομίας στη διανομή του εισοδήματος οι οποίες είναι ευνόητο ότι χαρακτηρίζονται από μεγάλες εισοδηματικές διαφορές μεταξύ τους, οδηγεί κατ' ανάγκη στη διαπίστωση ότι υπάρχουν μεγάλες διακυμάνσεις ως προς τα εισοδήματα που δημιουργούνται από παραοικονομική δραστηριότητα. Αλλά, ακόμη και ως προς τη διανομή του εισοδήματος από εργασία, δεν μπορεί να υποστηριχθεί ότι, γενικά, η ανεπίσημη αγορά εργασίας βελτιώνει την εισοδηματική θέση εκείνων των μελών του εργατικού δυναμικού που βρίσκονται σε μη πλεονεκτική θέση όσον αφορά την επίσημη αγορά εργασίας. Ορισμένοι μάλιστα ερευνητές καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι η ανεπίσημη αγορά εργασίας ευνοεί περισσότερο τα άτομα που ήδη έχουν τις δυνατότητες να πραγματοποιούν εισοδήματα στα πλαίσια της επίσημης αγοράς εργασίας

Ήτοι η επιτυχία στα πλαίσια της επίσημης αγοράς εργασίας δημιουργεί ευκαιρίες απασχόλησης στην παραοικονομία. Έτσι ενώ δεν μπορεί να υποστηριχθεί ότι η παραοικονομία συμβάλλει στη σημαντική βελτίωση ή χειροτέρευση της διανομής του εισοδήματος (ίσως σε ορισμένες περιπτώσεις συμβάλλει στη μικρή βελτίωση της), μπορεί όμως να υποστηριχθεί ότι οδηγεί τους φορείς της οικονομικής πολιτικής στην επιλογή στρατηγικών βελτίωσης της διανομής του εισοδήματος, διαφορετικών από εκείνες που υπαγορεύει η οικονομική πραγματικότητα ή και ότι μπορεί να περιορίζει την αποτελεσματικότητά τους, εξαιτίας των κινήτρων που προκαλεί ή για το σκοπό αυτό αύξηση της φορολογίας στην ανάπτυξη παραοικονομικών δραστηριοτήτων.

6) Στην κλαδική πολιτική. Η παραοικονομία επηρεάζει τις εκτιμήσεις του όγκου και της διάρθρωσης της παραγωγής, καθώς και των κλαδικών δεικτών παραγωγικότητας και ανταγωνιστικότητας, δεδομένου ότι δεν ασκεί τις ίδιες επιδράσεις σε όλους τους τομείς της οικονομίας, αλλά αναπτύσσεται περισσότερο σε ορισμένους κλάδους του δευτερογενή και τριτογενή τομέα. Βέβαια, οι κλάδοι της οικονομίας που αναπτύσσεται μεγάλη παραοικονομική δραστηριότητα δεν παραμένουν πάντα οι ίδιοι και επιπλέον, ποικίλουν μεταξύ των διάφορων χωρών (Smith, 1981, 1981).

Η παραοικονομία κατά κανόνα δεν αναπτύσσεται σε τομείς όπου απαιτούνται μεγάλες επενδύσεις, πρώτον, γιατί οι επενδύσεις αυτές είναι δύσκολο να χρηματοδοτηθούν χωρίς την προσφυγή σε επίσημες πηγές δανεισμού, οι οποίες εκθέτουν τις επιχειρήσεις σε κίνδυνο του εντοπισμού και δεύτερον, γιατί εξαιτίας του μεγέθους τους είναι δύσκολη η απόκρυψη τους. Στο μέτρο λοιπόν που οι επίσημες εκτιμήσεις της διάρθρωσης της παραγωγής καθώς και των κλαδικών δεικτών

Η παραοικονομία στην Ελλάδα από το 1970 έως σήμερα

παραγωγικότητας και ανταγωνιστικότητας παραπαιούν την οικονομική πραγματικότητα, είναι δυνατό να οδηγήσουν στην επιλογή και εφαρμογή στρατηγικών κλαδικής πολιτικής που δεν ανταποκρίνονται στις πραγματικές οικονομικές συνθήκες.

Είναι απαραίτητο ότι η παραοικονομία δεν ασκεί μόνο σημαντικές επιδράσεις στην οικονομική πολιτική. Και οι οικονομική πολιτική επιδρά σημαντικά στα κίνητρα και τις ευκαιρίες ανάπτυξης της παραοικονομίας. Για παράδειγμα οι μεταβολές του φορολογικού συστήματος ή του καθεστώτος κοινωνικής ασφάλισης και των κρατικών ρυθμίσεων που αφορούν την αγορά εργασίας και το νομισματοπιστωτικό σύστημα, ως αποτέλεσμα των μεταβολών της οικονομικής πολιτικής, είναι δυνατόν να ασκούν σημαντικές επιδράσεις στο μέγεθος της παραοικονομίας, ιδιαίτερα όταν οι δημόσια διοίκηση δεν λειτουργεί αποτελεσματικά. Εξάλλου δεν πρέπει να αγνοείται ότι συχνά η παραοικονομία γίνεται ανεκτή και μερικές φορές ενισχύεται άμεσα από την κρατική πολιτική είτε γιατί εξυπηρετεί τα συμφέροντα ορισμένων κοινωνικών ομάδων οι οποίες δύνανται να επηρεάζουν τις αποφάσεις των φορέων της κρατικής πολιτικής, είτε γιατί θεωρείται ότι συμβάλλει τουλάχιστον βραχυχρόνια στην εξυπηρέτηση ορισμένων σκοπών της οικονομικής πολιτικής όπως είναι ο έλεγχος της ανεργίας, η οικονομική μεγένθυση και η ενίσχυση των εξαγωγών για των περιορισμό των ελλειμμάτων του ισοζυγίου πληρωμών.

Αυτό συμβαίνει συνήθως γιατί στα πλαίσια της επίσημης οικονομίας η αύξηση του πραγματικού κόστους της εργασίας εξαιτίας της αύξησης των πραγματικών μισθών ή και των εργοδοτικών εισφορών κοινωνικής ασφάλισης ή η αύξηση του φορολογικού βάρους είτε εξαιτίας της αύξησης των φορολογικών συντελεστών είτε της εισαγωγής νέων φόρων για την εξυπηρέτηση νέων σκοπών της κρατικής πολιτικής δημιουργούν συχνά σοβαρά προβλήματα ανταγωνιστικότητας τόσο στη διεθνή όσο και στην εσωτερική αγορά και ωθούν τις επιχειρήσεις ιδιαίτερα τις λιγότερο ανταγωνιστικές στην ανάπτυξη παραοικονομικών δραστηριοτήτων οι οποίες εξαιτίας της φοροδιαφυγής και της αποφυγής των κρατικών των διαφόρων κρατικών ρυθμίσεων της οικονομικής δραστηριότητας που απολαμβάνουν αποκτούν ανταγωνιστικό πλεονέκτημα το οποίο επιτρέπει την επιβίωση τους.

Η παραοικονομική δραστηριότητα αποτελεί δηλαδή ένα οικονομικό <<σωσίβιο>>. Βέβαια παραοικονομική δραστηριότητα δεν αναπτύσσουν μόνο οι οριακά κερδοφόρες επιχειρήσεις αλλά συχνά και οι οικονομικά ανταγωνιστικές προκειμένου αν βελτιώσουν την οικονομική τους θέση.

Τα κίνητρα για ανάπτυξη παραοικονομιών δραστηριοτήτων φαίνεται ότι είναι εντονότερα στις επιχειρήσεις μικρού μεγέθους οι οποίες είναι συνήθως οικογενειακού χαρακτήρα σχετικής έντασης εργασίας και η ζήτηση προϊόντων τους υπόκειται σε μεγαλύτερες διακυμάνσεις παράγοντες που δεν ευνοούν υψηλούς βαθμούς προόδου του σημαντικότερα παράγοντα αύξησης της παραγωγικότητας και βελτίωσης της ανταγωνιστικότητας. Στις επιχειρήσεις μικρού μεγέθους η συμπίεση του κόστους παραγωγής δια μέσου της χρησιμοποίησης αδήλωτης εργασίας καθώς και η φοροδιαφυγή αποτελούν σημαντικά μέσα αύξησης της ανταγωνιστικότητας τους. Γ'αυτό το λόγο η έκταση της συμμετοχής μικρών επιχειρήσεων στη συνολική οικονομική δραστηριότητα πρέπει να θεωρείται σημαντικός διαρθρωτικός παράγων της σχετικής σημασίας της παραοικονομίας. ένδειξης της ανοχής ή και της άμεσης ενίσχυσης της παραοικονομίας από το κράτος αποτελούν η χαλάρωση του ελέγχου της τήρησης των όρων εργασίας αναφορικά με το ύψος των μισθών και των λοιπών απολαβών των εργαζομένων της καταβολής των εισφορών κοινωνικής ασφάλισης, των ωρών

Η παραοικονομία στην Ελλάδα από το 1970 έως σήμερα

απασχόλησης και των ωρών ασφάλειας και υγιεινής στους χώρους εργασίας καθώς και η ανοχή των χωρίς άδεια εργασίας απασχολούμενων αλλοδαπών.

Η μεγέθυνση της παραοικονομίας οφείλεται σε τελευταία ανάλυση στη χειροτέρευση των συνθηκών των συναλλαγών στα πλαίσια της επίσημης οικονομίας εξαιτίας της επέκτασης των οικονομικής δραστηριότητας κυρίως από τους κρατικούς αλλά και από ορισμένους μη κρατικούς φορείς όπως είναι για παράδειγμα τα εργατικά συνδικάτα. Υποστηρίζεται συχνά ότι η παραοικονομία λειτουργεί ως βαλβίδα ασφαλείας με σημαντικές δυνατότητες εξουδετερώσεις των οικονομικών διαταραχών που προκαλεί κυρίως η επέκταση του δημόσιου τομέα. Τόσο περισσότερο σημαντική είναι η ρυθμιστική αυτή λειτουργία της όσο περισσότερες δύσκαμπτες είναι οι δομές της επίσημης οικονομίας. Σε περιόδους λοιπόν προσαρμογών λόγω μεταβολής των συνθηκών λειτουργίας της οικονομίας δεν μπορεί να αγνοηθεί η ρυθμιστική λειτουργία της. ο ρυθμιστικός όμως ρόλος της παραοικονομίας δεν πρέπει να υπερεκτιμάται γιατί δεν εκτείνεται σε ολόκληρη την οικονομία αλλά σε ένα μόνο τμήμα της πράγμα που μπορεί να έχει αρνητικές επιδράσεις στην κατανομή των πόρων.

Εξάλλου ο περιορισμός της παρόλο που δεν συμβάλλει κατ' ανάγκη στην επίλυση των βασικών οικονομικών προβλημάτων είναι κατ' αρχήν ζήτημα (οριζόντιας και κάθετης) φορολογικής ισότητας και επιπλέον αυξάνει τόσο τις δυνατότητες μειώσεις των φορολογικών επιβαρύνσεων των οικονομικών δραστηριοτήτων που διενεργούνται στα πλαίσια της επίσημης οικονομίας ενθαρρύνοντας έτσι την ανάπτυξη τους όσο και τις δυνατότητες μείωσης των φορολογικών επιβαρύνσεων των οικονομικών δραστηριοτήτων που διενεργούνται στα πλαίσια της επίσημης οικονομίας ενθαρρύνοντας έτσι την ανάπτυξη τους όσο και τις δυνατότητες αποτελεσματικότερου σχεδιασμού της οικονομικής πολιτικής. Για τους λόγους αυτούς θεωρούμε ότι πρέπει να επιδιώκεται έλεγχος της παραοικονομίας ο οποίος όμως για να είναι αποτελεσματικός πρέπει να είναι το αντικείμενο μιας μακροχρόνιας πολιτικής η οποία να στηρίζεται στη συστηματική διερεύνηση της δομής της λειτουργίας ολόκληρης της οικονομίας και ιδιαίτερα των σχέσεων μεταξύ παραοικονομίας και επίσημης οικονομίας.

Μεγάλης σημασίας στη διαμόρφωση μιας αποτελεσματικής πολιτικής ελέγχου της παραοικονομίας είναι η ανάλυση των εργασιακών χαρακτηριστικών των ατόμων που αναπτύσσουν παραοικονομικές δραστηριότητες δεδομένου ότι όπως έχει ήδη επισημανθεί ο έλεγχος της παραοικονομίας δεν μπορεί να στηρίζεται σε μέτρα γενικής εφαρμογής αλλά σε ένα σύστημα κινήτρων -αντικινήτρων καθώς και επιτακτικών μέσων εξειδικευμένων ανάλογα με τα εργασιακά χαρακτηριστικά των ατόμων που αναπτύσσουν τις δραστηριότητες αυτές. Με βάση τα εργασιακά χαρακτηριστικά τους τα άτομα που αναπτύσσουν παραοικονομικές δραστηριότητες είναι δυνατό να διακριθούν σε τέσσερις κατηγορίες.

α) *Τους εργοδότες.* Οι επικρατούσες συνθήκες στην αγορά προϊόντων και υπηρεσιών αποτελούν ένα από τους σημαντικότερους προσδιοριστικούς παράγοντες της ανάπτυξης παραοικονομικών δραστηριοτήτων. Συγκεκριμένα η αύξηση του ανταγωνισμού συμβάλλει συχνά στη στροφή από την επίσημη οικονομία στην παραοικονομία αφού ο περιορισμός του κόστους που ακολουθεί τη στροφή αυτή δια μέσου της μη καταβολής φόρων και εισφορών κοινωνικής ασφάλισης καθώς και της παράβασης άλλων κρατικών ρυθμίσεων της οικονομικής δραστηριότητας όπως για παράδειγμα των κατώτατων μισθών και ημερομισθίων συμβάλλει στην αύξηση της ανταγωνιστικότητας των προϊόντων.

Η παραοικονομία στην Ελλάδα από το 1970 έως σήμερα

Η προσπάθεια περιορισμού του κόστους των προϊόντων παρακινεί τους επιχειρηματίες για εξεύρεση φθηνότερων πηγών εργασίας γεγονός που τους στρέφει προς το τμήμα εκείνου του εργατικού δυναμικού που είναι λιγότερο ή καθόλου συνδικαλισμένου και δύναται να απολυθεί ευκολότερα δηλαδή προς την ανεπίσημη ή αδήλωτη απασχόληση. Το κίνητρο αυτό είναι εντονότερο στις επιχειρήσεις που χαρακτηρίζονται από χαμηλό επίπεδο τεχνολογίας και οργάνωσης. Για τις επιχειρήσεις αυτές η στροφή στην παραοικονομία αποτελεί το μόνο διαθέσιμο μέσο επιβίωσης εφ' όσον βέβαια ο ρυθμός της τεχνολογικής τους περιόδου είναι ανεπαρκής για τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας που απαιτούν οι συγκεκριμένες οικονομικές συνθήκες. Βέβαια η στροφή αυτή μάλλον αναβάλλει παρά αίρει την ανάγκη των επιχειρήσεων για τεχνολογικές βελτιώσεις δεδομένου ότι η συμπίεση του κόστους τους και ιδιαίτερα του κόστους εργασίας δεν μπορεί να συνεχίζεται επ' άπειρον ενώ οι απαιτήσεις για αύξηση της ανταγωνιστικότητας είναι συνεχείς.

β) Τους μισθωτούς και αυτοαπασχολούμενους σχετικά υψηλού επιπέδου εξειδίκευσης και ικανοτήτων. Στην κατηγορία αυτή υπάγονται οι εργαζόμενοι που έχουν σχετικά υψηλό επίπεδο εξειδίκευσης και ικανοτήτων, τις οποίες και χρησιμοποιούν είτε στην επίσημη ή δηλωμένη εργασία τους, όπου απασχολούνται αποκλειστικά αποκρύπτοντας όμως ένα μέρος του εισοδήματος που αποκομίζουν από αυτή, είτε και στην αποκρυπτόμενη εν 'όλω ή εν μέρει δεύτερη απασχόληση τους, η οποία είναι ως επί το πλείστον συναφής προς την επίσημη ή δηλωμένη πρώτη απασχόληση τους.

γ) Τους μισθωτούς και αυτοαπασχολούμενους σχετικά χαμηλού επιπέδου εξειδίκευσης και ικανοτήτων. Τα άτομα της κατηγορίας αυτής αντιμετωπίζουν δυσκολίες στην εξεύρεση κάποιας απασχόλησης στα πλαίσια της οικονομίας ή και δεν αναφέρονται για επίσημη ή φανερή απασχόληση, επειδή δεν είναι σε θέση να καταλάβουν στις πρόσθετες υποχρεώσεις (χρόνος, τόπος εργασίας κ.λ.π.) με τις οποίες αυτή συνδέεται.

Επίσημα τα άτομα αυτά θεωρούνται άνεργοι ή αποθαρρυσμένοι για εργασία και στρέφονται στην παραοικονομία.

δ) Τα άτομα που είναι αναγκασμένα που δρουν έξω από τα πλαίσια της επίσημης αγοράς εργασίας. Στην κατηγορία αυτή υπάγονται τα άτομα που δεν μπορούν να εργαστούν επίσημα ή φανερά και έτσι καταφεύγουν στην ανεπίσημη ή κρυφή απασχόληση. Σ' αυτή την κατηγορία, η οποία είναι σημαντική από άποψη αριθμού απασχολουμένων, υπάγονται οι παράνομοι μετανάστες, οι συνταξιούχοι και οι ανήλικοι, ήτοι άτομα που εξ' ορισμού δεν ανήκουν στο εργατικό δυναμικό. Τα άτομα αυτά, όχι μόνο δεν έχουν κάποιο οικονομικό κίνητρο να αποκαλύψουν την κρυφή απασχόληση τους, αλλά αν το κάνουν κινδυνεύουν.

7.2 Ο ΕΛΕΓΧΟΣ ΤΗΣ ΠΑΡΑΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

Η παραοικονομία δημιουργεί κυρίως προβλήματα φορολογικής δικαιοσύνης και γενικότερα ίσης μεταχείρισης των ατόμων από το κράτος. Είναι προφανές ότι ο περιορισμός της εδώ δεν συμβάλει κατ' ανάγκη αποφασιστικά στην επίλυση των βασικών οικονομικών προβλημάτων, ήτοι της ανεπαρκούς οικονομικής μεγένθυσης, της ανεργίας, του πληθωρισμού, της δυσμενούς κατάστασης του ισοζυγίου πληρωμών ή της άνισης διανομής του εισοδήματος. Συμβάλλει όμως στην σημαντική αύξηση των δυνατοτήτων αποτελεσματικού σχεδιασμού της οικονομικής πολιτικής. Για τους δύο αυτούς λόγους, ο περιορισμός της παραοικονομίας θεωρείται γενικότερα επιθυμητός.

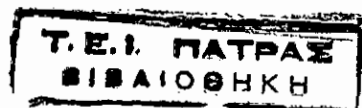
Η παραοικονομία στην Ελλάδα από το 1970 έως σήμερα

Ο έλεγχος όμως της παραοικονομίας δεν μπορεί να στηρίζεται σε βραχυχρόνια μέτρα. Είναι δυνατός μόνο με την χρησιμοποίηση μιας κατάλληλης μακροχρόνιας πολιτικής που θα έχει ως αντικείμενο τον περιορισμό των προϋποθέσεων ύπαρξης και μεγένθυσης της. Η πολιτική αυτή, θα πρέπει να έχει ως βασικούς σκοπούς : α) Τη βελτίωση του φορολογικού συστήματος. β) Τη βελτίωση του νομισματοπιστωτικού συστήματος. γ) Τον περιορισμό των στρεβλωτικών κρατικών παρεμβάσεων στις διαδικασίες της παραγωγής και της κατανάλωσης. δ) Την ενίσχυση του βαθμού κοινωνικής συνοχής καθώς και της αποδοχής της κρατικής εξουσίας.

Στη βελτίωση του φορολογικού συστήματος συμβάλλουν μεταξύ άλλων, η βελτίωση της διάρθρωσης του, με σκοπό τον περιορισμό των φόρων για τους οποίους είναι αντικειμενικά δυσχερής η εξακρίβωση και έλεγχος της φορολογικής βάσης, η βελτίωση της οργάνωσης των φοροτεχνικών υπηρεσιών του κράτους, η βελτίωση του συστήματος βεβαίωσης και είσπραξης των φόρων και η βελτίωση του βαθμού λογιστικής οργάνωσης των επιχειρήσεων.

Δεν πρέπει εξάλλου να αγνοείται ότι μια από τις βασικές λειτουργίες της παραοικονομίας είναι να προσφέρει ένα μέσο επιβίωσης ορισμένων επιχειρήσεων στα όρια της σύγχρονης οικονομίας. Τα κίνητρα για την ανάπτυξη παραοικονομικών δραστηριοτήτων από τις επιχειρήσεις είναι εντονότερα όταν περιορίζεται το κέρδος τους και υπ' αυτήν την έννοια η παραοικονομία δεν επηρεάζεται, μόνο από τις εγχώριες οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες αλλά και από τις διεθνείς, όπως εξάλλου έχει σημειωθεί, δεδομένου ότι στον περιορισμό του κέρδους είναι δυνατόν να συμβάλλει και ο διεθνής ανταγωνισμός και γενικότερα οι διεθνείς οικονομικές συνθήκες.

Γενικά, ο αποτελεσματικός έλεγχος της παραοικονομίας, προϋποθέτει συστηματική διερεύνηση της δομής και της λειτουργίας ολόκληρης της οικονομίας και ιδιαίτερα των σχέσεων μεταξύ παραοικονομίας και επίσημης οικονομίας. Εξαιτίας του μεγάλου αριθμού των οικονομικών δραστηριοτήτων που αναπτύσσονται στα πλαίσια της παραοικονομίας και των διαφορετικών χαρακτηριστικών των ατόμων που ασχολούνται σ' αυτήν, δεν είναι δυνατόν ο έλεγχος της να στηρίζεται σε ορισμένα μέτρα γενικής εφαρμογής. Αντίθετα, απαιτεί κατ' αρχήν την χρησιμοποίηση ενός συστήματος επιτακτικών μέτρων, αλλά και κινήτρων - αντικινήτρων, εξειδικευμένων κατά βάση, ανάλογα με τις κατ' ιδίαν παραοικονομικές δραστηριότητες και τα εργασιακά χαρακτηριστικά των ατόμων που ασχολούνται σε αυτές. Κυρίως όμως προϋποθέτει την καθιέρωση περισσότερο αποδεκτών προτύπων φορολογικής αλλά και κοινωνικής συμπεριφοράς. Απαιτεί την αποδοχή εκ μέρους του κοινωνικού συνόλου ενός νέου συστήματος προσδοκιών, τόσο από το κράτος όσο και από το ίδιο το κοινωνικό σύνολο. (Bawly, 1982)

ΜΕΡΟΣ Γ

**ΟΙ ΕΝΔΕΔΕΙΓΜΕΝΕΣ ΕΠΙΛΟΓΕΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ
ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ**

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8

8.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η προσπάθεια διερεύνησης των αρνητικών και θετικών συνεπειών της παραοικονομίας και στα πλαίσια της θεωρίας, αλλά και ειδικότερα στην Ελλάδα, αποδεικνύει την περισσότερο θετική, παρά αρνητική, αντιμετώπιση του φαινομένου της παραοικονομίας.

Έτσι είναι δυνατή η εξαγωγή συμπερασμάτων, αναφορικά πάντοτε με την ενδεδειγμένη εκάστοτε κυβερνητική πολιτική σε σχέση με την παραοικονομία.

Η παραοικονομία, λοιπόν, βάση των παραπάνω, έχει και θετικές όμως και αρνητικές συνέπειες στην οικονομία, στην οποία λειτουργεί και εμφανίζεται ως φαινόμενο αυτής.

Οι ιδιαιτερότητες της ελληνικής οικονομίας είναι πάρα πολλές και τόσο αποκλειστικά δικές της, και το μέλλον που διαγράφεται γι' αυτήν μετά το 1992 και το 2000 τόσο αμφιλεγόμενο, που θα ήταν λάθος μην γνωρίζοντας αυτή τη στιγμή τις προεκτάσεις των μεταβλητών της, να απορρίψουμε την παραοικονομία της. Άρα λοιπόν, η απάντηση στο συγκεκριμένο αυτό πρόβλημα, είναι λίγο δύσκολη, αν όχι αδύνατη, ειδικά στο παρόν στάδιο της έρευνας. Στην απάντηση ίσως βοηθούσε η χρήση ενός οικονομετρικού υποδείγματος *ad hoc*, όπου οι παράμετροι του, βέβαια, δεν είναι και πάρα πολύ ξεκάθαρες, όμως αυτό είναι το τελευταίο που εξετάζουμε στην εργασία αυτή.

Καταλήγοντας μέσω της έρευνας αυτής, στην ενδεδειγμένη πολιτική της όποιος κυβέρνησης θα έχουμε, απέναντι στην ελληνική παραοικονομία, κατευθυνόμαστε προς το ερώτημα, εάν είναι εν τέλη θετική ή αρνητική. Πάντως, βάση των πολυάριθμων ενδείξεων αποδεικνύεται η φάση αυτή, και ίσως και αρκετά μεταγενέστερα, θα παραμείνει η παραοικονομία στην Ελλάδα με θετικές συνέπειες.

Το κόστος, ενδεχόμενα είναι σημαντικό. Κυρίως να αναφέρουμε ότι ανάλογα με τον τρόπο κατανομής του εισοδήματος, που τελευταία δεν σημειώνεται επιδείνωση του τρόπου κατανομής του, αν και εξαιτίας της παραοικονομίας, ο τρόπος κατανομής του εισοδήματος γίνεται όλο και ανισότερος.

Να σημειώσουμε επίσης ότι, στην κρίσιμη για την Ελλάδα αναπτυξιακή δεκαετία (1960-1970) δεν εμφανίζεται επιδείνωση του τρόπου κατανομής του εισοδήματος, ενώ αντιθέτως σημειώνεται επιδείνωση στην δεκαετία του '80 έως και σήμερα, και αυτό δεν μένει απαρατήρητο.

Βασικά, στο στάδιο που τώρα διέρχεται η ελληνική οικονομία υπάρχουν δύο αντιμαχόμενα επίπεδα: Αυτό της οικονομικής ανάπτυξης και αυτό της δικαιότερης κατανομής του εισοδήματος. Η παραοικονομική δραστηριότητα, στην Ελλάδα, εκπροσωπεί, σαφέστατα το πρώτο από τα παραπάνω δύο επίπεδα. Η ανορθόδοξη ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας φαίνεται να είναι υπεύθυνη για τη μη επιδείνωση του τρόπου κατανομής του εισοδήματος της, στην κρίσιμη δεκαετία 1960-1970, αλλά και για την επανεμφανιζόμενη απειλή της, με την μορφή της παραοικονομίας στην δεκαετία 1980-1990.

Η ανορθόδοξη διαδικασία ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας, όπως και η κρατική παρέμβαση, αποδεικνύεται ότι, αν όχι παραπέμπουν στην παραοικονομία, την ενθαρρύνουν κατά πολύ. Στην Ελλάδα είναι πλέον γεγονός αυτό, και η προσπάθεια

Η παραοικονομία στην Ελλάδα από το 1970 έως σήμερα

εξάλειψης της παραοικονομίας, συνδέεται (από ότι δείχνουν έρευνες και αναλύσεις έως σήμερα) με πάρα πολύ σοβαρούς κινδύνους.

8.2 ΘΕΤΙΚΕΣ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ

Η παραοικονομία ως φαινόμενο στην οικονομία δημιουργεί συνέπειες, τόσο θετικές όσο και αρνητικές. Βέβαια, βασιζόμεθα μόνο στην οικονομική θεωρία, αποκλείουμε σημαντικά φαινόμενα της παραοικονομίας, τα οποία δεν θα έπρεπε να λάβουν αφήφιστα. Έτσι αν βασιστούμε μόνο στους λεγόμενους καθιερωμένους οικονομικούς δείκτες και τα σχετικά, όπως κατανομή του εισοδήματος και την παραγωγικότητα, θα απέχουμε σαφώς από τα σημαντικά φαινόμενα της πραγματικότητας, τα οποία θέλοντας ή μη, πρέπει να τα παραδεκτούμε.

Έτσι απαιτείτε νέος τρόπος σκέψης ώστε η προβολή των εν τέλει θετικών και αρνητικών συνεπειών της παραοικονομίας να έχει ως αποτέλεσμα νέες τάσεις προτιμήσεις, σε παγκόσμιο πάντα επίπεδο, και βέβαια την μείωση του κρατικού παρεμβατισμού.

Η οικονομία διασπάται σε δύο τομείς. Έτσι μπορούμε να πούμε ότι η οικονομία λειτουργεί βασικά, εφόσον όπως αναφέραμε διαθέτει και ασκεί και παραοικονομική δραστηριότητα, με τον επίσημο και τον ανεπίσημο τομέα της.

Η διάσπαση στους δύο αυτούς τομείς της οικονομίας, δημιουργεί το ερώτημα του είδους της σχέσης ανάμεσα τους, δηλαδή του επίσημου και του ανεπίσημου τομέα της και πως αλληλοεπηρεάζονται και επιδρούν μεταξύ τους.

Έτσι, εξετάζοντας το παραπάνω ερώτημα διαπιστώθηκε ότι, όταν υπάρχει σταθερός λόγος, κατά την εξελικτική τους πορεία δεν δημιουργούνται σοβαρά ή αξιολογικά προβλήματα, σε σχέση πάντοτε με τον ακριβή υπολογισμό των βασικών οικονομικών μεγεθών, που μας ασπάζεται η οικονομική θεωρία.

Αντιθέτως, αν ο λόγος αυτός διαχρονικά μεταβάλλεται, τότε η εκτίμηση των βασικών οικονομικών μεγεθών συναντά πολλές και αξεπέραστες δυσκολίες και αυτό γιατί ο κανόνας της οικονομίας, γενικότερα της σύγχρονης, είναι διερεύνηση της παραοικονομίας σε σχέση με τον επίσημο τομέα, και έτσι επιδιώκεται η εξάλειψη τέτοιου είδους ανισότητας/ανισορροπίας. Τις θετικές συνέπειες της παραοικονομίας θα τις εξετάσουμε, όπως αυτές εμφανίζονται στην διεθνή και στην συνέχεια όπως αυτές συγκεκριμενοποιούνται στην ελληνική πραγματικότητα.

8.2.1 ΑΠΟ ΤΗΝ ΔΙΕΘΝΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Για μεθοδολογικούς λόγους διακρίνουμε την εξέταση αυτή σε Μακροοικονομικές και Μικροοικονομικές.

A. ΜΑΚΡΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ

1) Τα στοιχεία των στατιστικών υπηρεσιών των χωρών με παραοικονομία οι οποίες καταγράφουν επίσημα στοιχεία είναι, ας το εκφράσουμε και ας το διατυπώσουμε έτσι, κατώτερα σε «φερεγγυότητα» παρά τα πραγματικά οικονομικά μεγέθη τα οποία δηλώνουν σαφέστατα την πραγματικότητα. Υπάρχει μεγάλη διαφορά μεταξύ των

Η παραοικονομία στην Ελλάδα από το 1970 έως σήμερα

επίσημων στοιχείων των στατιστικών υπηρεσιών και των πραγματικών οικονομικών ενδείξεων.

Κυρίως πρόκειται για φαινόμενα όπως η απασχόληση, ο ρυθμός του πληθωρισμού, η παραγωγικότητα, τα οποία φαινόμενα προκαλούν ενδείξεις πραγματικές σε χώρες με παραοικονομία και βέβαια, σε σχέση με τα προηγούμενα μεγέθη, εφόσον μετριοούνται τα φαινόμενα αυτά αναγκαστικά μέσα στην επίσημη οικονομική δραστηριότητα, είναι λοιπόν χαμηλότερα από τον εκάστοτε επίσημο καταγεγραμμένο.

Οι παραπάνω διαφορές δημιουργούν τις γνωστές δυσχέρειες επιλογής και αποτελεσματικής εφαρμογής της οικονομικής πολιτικής, όμως αξ σημειωθεί ότι οι θετικές συνέπειες της παραοικονομίας εκλαμβάνονται στο σημείο αυτό που η πρόσθετη αυτή ευημερία δεν θα είχε δημιουργηθεί χωρίς την δυνατότητα προσφυγής στην παραοικονομική δραστηριότητα. Ο κρατικός παρεμβατισμός, που σκοπός του είναι ο συντονισμός της οικονομικής δραστηριότητας, θεωρείται ο λόγος για την, κάθετα αρνητική, μέχρι πρόσφατα, αντιμετώπιση της παραοικονομίας, κυρίως διότι η προσήλωση στην ιδέα ότι το κράτος οφείλει να συντονίσει το σύνολο της οικονομικής δραστηριότητας. Έτσι, κάτω από την επίδραση της αναβίωσης των απόψεων κλασικών και νεοκλασικών, περί ελαχιστοποίησης της κρατικής παρεμβατικής πολιτικής, ατονεί κατά πολύ η παρέμβαση του κράτους και αρνητικές συνέπειες αυτής.

2) Ο τρόπος κατανομής του εισοδήματος ως συνέπεια της παραοικονομίας, δεν μας είναι αρκετά ξεκάθαρο εάν βελτιώνεται ή αν επιδεινώνεται. Όμως, μπορούμε να σημειώσουμε ότι δεν υπάρχουν ξεκάθαρα στοιχεία για το θέμα της κατανομής του εισοδήματος. Πολλά παραδείγματα μας κάνουν να φάσκουμε και να αντιφάσκουμε. Για παράδειγμα, αν υποθέσουμε πως οι εργαζόμενοι της παραοικονομίας, είναι άτομα που δεν κατόρθωσαν να εξασφαλίσουν απασχόληση στον επίσημο τομέα της οικονομίας, και επομένως θα είχαν την επιλογή να παραμείνουν άνεργα ή να εργασθούν στην παραοικονομία, η απασχόληση τους σ' αυτήν είναι παράγοντας βελτίωσης της κατανομής.

Βέβαια, η υπόθεση αυτή δεν φαίνεται να αποδεικνύεται με βάση τα συμπεράσματα εξειδικευμένων μελετών. Σε περιόδους οικονομικής ύφεσης π.χ. υπάρχει η τάση περιορισμού ζήτησης υπηρεσιών, που προσφέρονται από την παραοικονομία εφόσον γενικά περιορίζονται τα εισοδήματα.

Ακόμη, άλλες μελέτες, διαπιστώνουν ότι συνήθως, οι εργαζόμενοι στην παραοικονομία καταφεύγουν σ' αυτήν, εξαιτίας χαμηλών μισθών, που επικρατούν στην επίσημη και όχι γιατί δεν βρήκαν απασχόληση σ' αυτήν. Οι ως τότε άνεργοι που απασχολούνται ήδη στην παραοικονομία φαίνεται να αποτελούν εξαίρεση και η εξαίρεση ως γνωστό πιστοποιεί τον κανόνα. Η κατανομή του εισοδήματος, εξάλλου, έχει τάσεις βελτίωσης αν το μεγαλύτερο τμήμα των όσων εργάζονται σ' αυτήν, είναι άτομα με εισόδημα χαμηλότερο του μέσου όρου της συγκεκριμένης οικονομίας, και όλο αυτό είναι ή φαίνεται σαν συνέπεια της παραοικονομίας. Φανερά δεν υπάρχουν μελέτες που να αποδεικνύουν τα παραπάνω, όμως υπάρχουν αντιθέτων άλλες μελέτες που εμμέσως στηρίζουν τα παραπάνω.

Το σημαντικότερο ερώτημα βέβαια είναι σχετικά με το πως ο τρόπος κατανομής του εισοδήματος επηρεάζεται από την παραοικονομία, δηλαδή εάν πρόκειται για την λειτουργική κατανομή, που προσδιορίζει τα μερίδια κεφαλαίου και εργασίας στο εθνικό εισόδημα. Πράγματι φαίνεται ότι οι άνεργοι δεν υποκαθιστούν, γενικά την απασχόληση τους στην επίσημη οικονομία, με απασχόληση στην παραοικονομία για τον κύριο λόγο ότι είναι τόσο φτωχοί, ώστε δεν διαθέτουν τα απαραίτητα για την πρόσβαση αυτή. Για να

Η παραοικονομία στην Ελλάδα από το 1970 έως σήμερα

απαντηθεί το ερώτημα κατά πόσο επηρεάζει ο τρόπος κατανομής του εισοδήματος την παραοικονομική δραστηριότητα, χρειάζεται η λήψη πληροφοριών σχετικά με τον αριθμό αυτοαπασχολούμενων και εργαζόμενων, στην παραοικονομική δραστηριότητα, όπως και με το ύψος των αμοιβών τους. Η σύγκριση βέβαια στη συνέχεια με τα στοιχεία της επίσημης οικονομίας πρακτικά θα ήταν αδύνατη.

Βέβαια κάποιες μελέτες πιστοποιούν ότι οι ανισότητες της επίσημης οικονομίας μεταφέρονται και στην παραοικονομία. Έτσι βάση αυτών των συμπερασμάτων να πούμε ότι η παραοικονομία δεν επηρεάζει σημαντικά τον τρόπο κατανομής του εισοδήματος.

3) Αποκέντρωση. Στην παραοικονομία, όπως γνωρίζουμε ευδοκίμουν κατ' εξοχήν οι μικρού μεγέθους επιχειρήσεις, που λειτουργούν με όρους έντασης εργασίας και που μπορούν να αναπτυχθούν και σε μικρά εκτός των μεγάλων βιομηχανικών και εμπορικών κέντρων. Άρα εύκολα εννοείται ότι κάτω από αυτές τις συνθήκες η παραοικονομία βοηθάει και στην αποκέντρωση της οικονομικής δραστηριότητας. Το φαινόμενο αυτό φαίνεται πιο ξεκάθαρα στην Ιταλία, όπως συμβαίνει αυτό ακριβώς το γεγονός.

4) Εξαγωγικός Προσανατολισμός. Στην παραοικονομία, όπου παράγεται το χαμηλότερο κόστος παραγωγής και προσφοράς αγαθών και υπηρεσιών, μπορεί κάλλιστα να αποτελέσει ως παράγοντα αύξησης του βαθμού ανταγωνιστικότητας τους και να ενθαρρύνει, με τον τρόπο αυτό, τις εξαγωγές.

Για παράδειγμα χαρακτηριστικό, η Ιταλία. Με σχετικές έρευνες που έγιναν προέκυψε ότι οι εξαγωγές βιομηχανικών και αγροτικών προϊόντων, όπως και ο τουρισμός, ευνοούνται πάρα πολύ από την παραοικονομία. Ειδικά κάποια καταναλωτικά αγαθά, όπως για παράδειγμα δερμάτινα ενδύματα (ή και αξεσουάρ, κυρίως γυναικεία), παράγονται στο εσωτερικό οικογενειακών επιχειρήσεων που ανήκουν στην παραοικονομία και επίσης έχουν έντονο εξαγωγικό προσανατολισμό.

5) Πρόσθετη δραστηριότητα. Είναι φανερό, ότι η παραοικονομία ως φαινόμενο σε μια οικονομία, εφόσον υπάρχει και αναπτύσσεται, να εξασκεί μια δραστηριότητα, η οποία δεν θα κρίνονταν συμφέρουσα, χωρίς τις δυνατότητες, που αυτή παρέχει, δηλαδή, την μη καταβολή φόρου, ή την μη καταβολή κοινωνικών παροχών στους εργαζόμενους κ.α. Έτσι, η επιπλέον αυτή δραστηριότητα της παραοικονομίας αυξάνει κατά κάποιο τρόπο την οικονομική ευημερία, εφόσον θεωρηθεί ως επιθυμητή.

6) Περιορισμός του κρατικού παρεμβατισμού. Υπάρχουν κάποιοι, οι οποίοι πιστεύουν ακράδαντα ότι ο κρατικός παρεμβατισμός, (στην οικονομία που παρεμβαίνει), δημιουργεί περισσότερα αρνητικά παρά θετικά αποτελέσματα. Γι' αυτούς, η ύπαρξη του φαινομένου της παραοικονομίας ευνοεί, διότι η παραοικονομία ακριβώς μειώνει αυτόν τον κρατικό παρεμβατισμό, διότι γίνονται όλες οι δραστηριότητες όχι εις γνώση του κράτους. Έτσι όσοι πιστεύουν, στην ιδιωτική πρωτοβουλία και μόνο κατακρίνουν εκείνους που τηρούν μια ακάθεκτη αρνητική στάση απέναντι στην παραοικονομία, τους αποκαλούμενους δηλαδή νομότυπους πολίτες.

B) ΜΙΚΡΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ

Η διάκριση μεταξύ Μακροοικονομικών και Μικροοικονομικών συνεπειών, μας βοηθάει να συνειδητοποιήσουμε ότι, πολλές από τις συνέπειες της παραοικονομίας εμφανίζονται ως αρνητικές για το άτομο μεμονωμένα, και αντιθέτως εμφανίζονται θετικές για το σύνολο της οικονομίας, και αυτό γιατί: η απόφαση προσφυγής στην παραοικονομία (παρανομία) λαμβάνεται μεμονωμένα από κάθε «ενδιαφερόμενο» άτομο

Η παραοικονομία στην Ελλάδα από το 1970 έως σήμερα

και άρα, οι μικροοικονομικές συνέπειες (θετικές) θα πρέπει να έχουν μεγαλύτερη σημασία για τη λήψη αυτής της απόφασης, από ότι οι μακροοικονομικές θετικές συνέπειες, εφόσον δρα μεμονωμένα το ενδιαφερόμενο άτομο.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποκαλείται η περιβόητη φοροδιαφυγή. Παρακάτω θα αναφέρουμε τις συνέπειες τις παραοικονομίας, οι οποίες προκύπτουν να είναι θετικές και για το άτομο μεμονωμένα όμως και για το γενικό σύνολο μιας οικονομίας.

1) Για το χαμηλότερο κόστος παραγωγής.

Επιδιώκεται κυρίως από άτομα, οι οποίοι μέσω της φοροδιαφυγής ή και φοροαποφυγής και άλλων παρόμοιων παραπτώματων, έχουν σκοπό να μειώσουν ή και να περιορίσουν τον κρατικό παρεμβατισμό στην οικονομία. Είναι σημειωτέο ότι ως παράγοντας παίζει και ο περιορισμός του κόστους παραγωγής και επίσης ότι συνήθως σε μικρού μεγέθους και οικογενειακής φύσης επιχειρήσεις παρατηρείται η τάση φοροδιαφυγής και γενικώς δρα η παραοικονομία. Ο λόγος για την διαπίστωση αυτή είναι ότι σε τέτοιου είδους επιχειρήσεις είναι περιορισμένη η εφαρμογή της τεχνικής προόδου και μεθόδων και κατά κάποιον τρόπο υπερισχύει η ένταση εργασίας και λιγότερο η ένταση κεφαλαίου.

Έτσι, ως συνέπεια σημειώνεται το φαινόμενο εκμετάλλευσης των εργαζομένων από τους εργοδότες (μη καταβολή κοινωνικών παροχών) ή χαρακτηριστικό και ίσως πολύ σύγχρονο παράδειγμα μη νόμιμων κατηγοριών εργαζομένων, όπου κατατάσσουμε τους παράνομους μετανάστες ή και δημόσιους υπαλλήλους, που δεν δικαιούνται διπλή απασχόληση (διπλοθεσίτες).

Άρα, μπορούμε να πούμε συνοπτικά, για τις θετικές συνέπειες της παραοικονομίας που αφορούν το άτομο μεμονωμένα, ότι λειτουργώντας στην παραοικονομία περιορίζεται το κόστος γενικώς και αυτό ισχύει και για το σύνολο.

Παράδειγμα χαρακτηριστικό για την πρώτη περίπτωση είναι σε φροντιστήριο Ξένων Γλωσσών. Ο διευθύνων της επιχείρησης αυτής προτιμάει να απασχολεί έναν από τους υπαλλήλους του δίνοντας του για μια ώρα διδασκαλίας π.χ. 3000. Χωρίς να τον έχει δηλώσει επίσημα, έτσι γλιτώνει τις κοινωνικές παροχές και από την άλλη ο υπάλληλος παίρνοντας καθαρά 3000 «στο χέρι», γλιτώνει την καταβολή φόρου / ΙΚΑ κ.τ.λ. που υποχρεούται. Έτσι κατά λαϊκή έκφραση «βολεύονται» και οι δύο, δρώντας παράλληλα με την παραοικονομία.

Για την δεύτερη περίπτωση, παρόμοια στην ουσία, με την πρώτη, μπορούμε να αναφέρουμε γενικά, το χαμηλό επίπεδο μισθών, που επικρατεί στην παραοικονομία και είναι αποτέλεσμα, όπως αναφέραμε και πιο πάνω, της μη καταβολής των κοινωνικών παροχών, αλλά και το γεγονός ότι η απασχόληση σε αυτήν είναι συχνά συμπληρωματική της επίσημης.

Έτσι, με τις πιο δισυπόστατες συνέπειες της παραοικονομίας (τις θετικές σε άτομο και σύνολο) συμπεραίνουμε ότι ο περιορισμός του κράτους έχοντας σαν αποτέλεσμα τις παραπάνω θετικές συνέπειες, και για τους μεν όμως και για τους δε, παραπéμπει και προσκομίζει σε πολλούς την τάση στην παραοικονομία.

2) Για μεγαλύτερο βαθμό ανεξαρτησίας

Οι ψυχολογικοί παράγοντες, όπως γνωρίζουμε, παίζουν έναν μεγάλο ρόλο στην απόδοση των εργαζομένων.

Στην παραοικονομία, οι εργαζόμενοι έχοντας ένα ελαστικό ωράριο και ένα μεγαλύτερο βαθμό ελευθερίας και κατά συνέπεια ανεξαρτησίας σε σύγκριση με τους εργαζομένους στον επίσημο τομέα της οικονομίας, εργάζονται πιο συνειδητά και παράγουν γενικώς σε πιο υψηλά επίπεδα, βοηθώντας έτσι την παραγωγή / επιχείρηση και αναπληρώνοντας έτσι βέβαια το κενό ανασφάλειας, υποσυνείδητα της ανεπίσημης παρουσίας τους. Έτσι δημιουργούν μια αυτοϊκανοποίηση, εφόσον είναι παράνομοι, έστω να είναι χρήσιμοι και παραγωγικοί.

Γ) Το μέλλον της παραοικονομίας

Βάση των κοινωνικοοικονομικών μεταβολών, θα πρέπει να εξετασθεί το μέλλον της παραοικονομικής δραστηριότητας, η οποία είναι εμφανές, βρίσκεται κάτω από το πρίσμα της κοινωνικοοικονομικής και πολιτικής πραγματικότητας. Έτσι, στον διεθνή ορίζοντα άρχισαν και διαφαίνονται εκείνες οι κοινωνικοοικονομικές μεταβολές, τις οποίες καταγράφω παρακάτω:

- α) **Αυξανόμενο ποσοστό ανεργίας.**
- β) **Νέα φορολογική πολιτική.**
- γ) **Μεταβιομηχανική Κόνωνα.**

Ας εξετάσουμε κάθε μια:

α) Αυξανόμενο ποσοστό ανεργίας

Είναι φανερό ότι σημειώνεται ολοένα και μεγαλύτερη αδυναμία του ώριμου καπιταλισμού να απορροφήσει το διαθέσιμο, σε κάθε κοινωνία, εργατικό δυναμικό, με αποτέλεσμα να παρατηρείται τρομερό ποσοστό ανεργίας, μέσα στον ενεργό πληθυσμό των σύγχρονων εκβιομηχανισμένων κοινωνιών. Αναμένεται βέβαια, τις προσεχείς δεκαετίες, μια αύξουσα εξέλιξη του φαινομένου αυτού τις ανεργίας.

Από έρευνες που έχουν γίνει στο παρελθόν, αποδεικνύεται ότι, η παραοικονομία παρουσιάζει πολυάριθμες πλευρές και έτσι δεν μπορεί απόλυτα να διατυπωθεί η σχέση μεταξύ της και της ανεργίας ή υποαπασχόλησης.

Υπάρχουν ενδείξεις με βάση τις οποίες η αυξημένη ανεργία των τελευταίων ετών, δεν προκάλεσε αντίστοιχη αύξηση της παραοικονομίας. Επίσης δεν έχει ξεκαθαριστεί το αν οι άνεργοι, σε περιόδους οικονομικής δυσκολίας, καταφεύγουν στην παραοικονομία, κυρίως για να διατηρήσουν με τον τρόπο αυτό τα επιδόματα ανεργίας τους. Βέβαια, οι μέχρι σήμερα ενδείξεις δεν είναι αρκετές για να αποκλείσουμε μια αντίστροφη τάση στο μέλλον. Είναι πολύ πιθανόν, ο συνδυασμός της αυξανόμενης σημασίας των μικρών επιχειρήσεων, στον τομέα των υπηρεσιών και το ανερχόμενο ποσοστό ανεργίας να πείσει τους άνεργους, ότι η μοναδική δυνατότητα για να βρουν κάποια απασχόληση τους προσφέρεται από την παραοικονομία.

Οπότε με τον τρόπο αυτό, θα διαπιστωθεί θετική σχέση ανάμεσα στο μέγεθος τις παραοικονομικής δραστηριότητας και σε αυτό της υποαπασχόλησης.

β) Η νέα φορολογική πολιτική.

Η πρώτη φορολογική πολιτική, μετά το 1970, αναφέρεται στην αντιμετώπιση του κρατικού παρεμβατισμού και του κράτους πρόνοιας. Η αμφιβολία για την

Η παραοικονομία στην Ελλάδα από το 1970 έως σήμερα

αποτελεσματικότητα του οδήγησε στην πρόταση λύσεων, οι οποίες αναφέρονται σε μια κοινή φορολογική πολιτική για τον 21 αιώνα και που τα κύρια σημεία της, συνοψίζονται ως εξής:

β1) Η προτίμηση φόρων, επί της κατανάλωσης, που θα πρέπει σταδιακά να υποκαταστήσουν τους φόρους επί του εισοδήματος. Η προτίμηση αυτή εξηγείται, αλλά και κατά κάποιο τρόπο επιβάλλεται από τη διερεύνηση της σημασίας του τομέα των υπηρεσιών, που συνδυάζεται με την αυξανόμενη δυσκολία σύλληψης των εισοδημάτων, που αυτός δημιουργεί. Επίσης, η υποκατάσταση του φόρου επί του εισοδήματος παρεμποδίζει, με πολλούς ποικίλους τρόπους, τον υγιή ανταγωνισμό και ενοχλεί προσβλητικά τις αποφασιστικές (για την πρόοδο) ροπές της επένδυσης, της αποταμίευσης και του νεωτερισμού.

Ακόμη, η υπόθεση της δικαιότερης κατανομής του εισοδήματος, ειδικά μετά την οικονομική κρίση του 1973, κερδίζει όλο και περισσότερο έδαφος, τον τελευταίο καιρό. Έτσι επιδιώκεται πρωταρχικά η πραγματοποίηση υψηλών ρυθμών προόδου και στην συνέχεια να πραγματοποιηθεί η δικαιότερη κατανομή του εισοδήματος.

Άλλος ένας λόγος, που επιδιώκεται ή και επιβάλλεται να υποκαταστήσουν τους φόρους επί του εισοδήματος, προέρχεται από την αναμονή αυξανόμενων δυσκολιών, για την από εδώ και πέρα διατήρηση μιας σχετικά δίκαιης φορολογίας του εισοδήματος, δεδομένου ότι η συνεχής άνοδος του κατά κεφαλή πλούτου θα ευνοήσει την με ταχύτερο ρυθμό αύξηση του εισοδήματος από κεφάλαιο (που είναι δύσκολο να μετρηθεί) από ότι του εισοδήματος από εργασία.

β2) Οι διάφορες μορφές φορολογίας τείνουν προς μια μελλοντική γενναία περικοπή. Η βασική δικαιολογία είναι ότι η αύξηση του πλούτου θα περιορίσει τη ζήτηση για δημόσια αγαθά και υπηρεσίες, επειδή το ποσοστό του πληθυσμού που θα είναι σε θέση να τα προσφέρει στον εαυτό του, θα απλώνεται συνεχώς.

Η παραοικονομική δραστηριότητα ευνοείται από όλα αυτά, και θα μπορούσαμε να πούμε ότι αναπτύσσεται και περισσότερο έτσι. Βέβαια αυτό συμβαίνει εφόσον η παραοικονομική δραστηριότητα έχει σημαντικό λόγο ύπαρξης και χωρίς την φορολογία του εισοδήματος. Σημαντικό να αναφερθεί είναι κατά πόσο η φορολογία του εισοδήματος ευθύνεται για την εμφάνιση και την ανάπτυξη της παραοικονομίας και κατά πόσο ευθύνεται από άλλους παράγοντες.

Πάντως οι αναμενόμενες βασικές μεταβολές της φορολογικής πολιτικής, διαπιστώθηκε, ότι θα ευνοήσουν την παραοικονομία και αυτό βασίζεται στην αληθοφανή υπόθεση ότι αυτή θα απαλλαγεί από την κύρια εναντίον της κατηγορία της φοροδιαφυγής και η γενικά αρνητική αντιμετώπιση της θα σταματήσει. Βέβαια δεν αποκλείεται να σταματήσει, με τον τρόπο αυτό, και ο κυριότερος λόγος ύπαρξης της.

γ) Η μεταβιομηχανική κοινωνία.

Είναι γεγονός ότι οι νέες τεχνικές πληροφόρησης διευκολύνουν την ανεξάρτητη ή πραγματοποιούμενη κατ' οίκον δραστηριότητα, όπως για παράδειγμα οι μηχανικοί υπολογιστών, οι συγγραφείς και οι αναλυτές δεδομένων.

Έτσι, μπορούμε να πούμε, για άλλη μια φορά ότι μέσω των νέων αυτών τύπων δραστηριοτήτων της μεταβιομηχανικής κοινωνίας (η χρήση ηλεκτρονικών υπολογιστών) ευνοείται για άλλη μια φορά η παραοικονομική δραστηριότητα.

Κλείνοντας την παράγραφο αυτή, των θετικών συνεπειών της παραοικονομίας, όπως αυτές προκύπτουν από την διεθνή βιβλιογραφία, μας δίνεται η δυνατότητα να συμπεράνουμε ότι οι θετικές αυτές συνέπειες της παραοικονομίας εμφανίζονται ακόμα κάπως αβέβαιες από αντίστοιχες αρνητικές, οι οποίες από πολλές πλευρές δεν

Η παραοικονομία στην Ελλάδα από το 1970 έως σήμερα

αμφισβητούνται ή πιθανά να εξουδετερώνονται όπως συμβαίνει προς το παρόν με τις θετικές. Το γεγονός της αβεβαιότητας αυτής οφείλεται στο ότι η παραοικονομία μέχρι πολύ πρόσφατα αναγνωριζόταν ως καθαρά αρνητικό φαινόμενο.

Να ληφθεί βέβαια υπόψιν, ότι η διεθνής βιβλιογραφία είναι σχετικά αδύναμη και φτωχή σε έρευνες και μελέτες, των οποίων τα ορίσματα είναι ασαφή.

8.2.2 ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ.

Σε σύγκριση με την παραοικονομική δραστηριότητα, και την συνέπεια αυτής που επικρατεί διεθνώς στις υπόλοιπες χώρες, στην ελληνική οικονομία ή μάλλον παραοικονομία συναντούνται πολλές δυσκολίες οι οποίες οφείλονται σε δύο πολύ σοβαρούς λόγους:

-*Πρώτος λόγος:* Κάτι περίεργο συμβαίνει στην ελληνική οικονομία, η οποία εμφανίζει ανάπτυξη του τομέα των υπηρεσιών της πριν να έχει καλά ολοκληρώσει ή και να βρίσκεται στην διαδικασία της προσπάθειας για εκβιομηχάνιση της. Είναι φανερό ότι η ελληνική οικονομία εμφανίζεται διαφοροποιημένη από τις οικονομίες στις οποίες αναφέρεται το μεγαλύτερο τμήμα της σχετικής με την παραοικονομία βιβλιογραφίας. Η ελληνική οικονομία δεν ανήκει στην κατηγορία άλλων βιομηχανικών χωρών, όμως ούτε και οδεύει προς την κατεύθυνση.

-*Δεύτερος λόγος.* Είναι ξεκάθαρο πως η ελληνική παραοικονομία αποκτά διαστάσεις, που δεν έχουν καν προσεγγισθεί από την σχετική διεθνή βιβλιογραφία. Βέβαια είναι γεγονός αφού μέσω της μελέτης αυτής επιχειρήσαν με κάποια μέθοδο να μετρήσουν την παραοικονομία στην Ελλάδα, ότι αδυνατούσαν κατά κάποιο τρόπο, διότι δεν έβγαλαν ή δεν μπορούσαν να βγάλουν βάσιμο συμπέρασμα.

Πάντως η παραοικονομία είναι στην Ελλάδα ανώτερη των υπόλοιπων χωρών, και λαμβάνοντας υπόψη τις δύο παραπάνω διαπιστώσεις οι οποίες συνυπάρχουν αποκλειστικά σχεδόν και ιδιαίτερα έντονα στην ελληνική οικονομία ή παραοικονομία, εξετάζουμε παρακάτω πόσο τελικά μέσα στο ελληνικό σύστημα της παραοικονομίας οι θετικές συνέπειες σχετίζονται με τις αρνητικές και κατά πόσο τελικά εξουδετερώνονται οι πρώτες από τις δεύτερες (αρνητικές).

Εξετάζοντας αυτές τις ιδιαίτερες διαστάσεις, που φαίνεται να περιλαμβάνει, η ελληνική παραοικονομία, και την εν γένει πορεία της οικονομίας στην Ελλάδα γενικώς, καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι οι δραστηριότητες της ελληνικής παραοικονομίας δεν θα δρούσαν ή δεν θα υποκαταστάονταν από αντίστοιχες της επίσημης οικονομίας, χωρίς την παραοικονομία. Αναφέρουμε δύο επιχειρήματα, πάνω στα οποία στηρίζεται το παραπάνω. Το πρώτο αναφέρεται στις αναμονές υψηλών περιθωρίων κέρδους, που όταν δεν διασφαλίζονται, δεν πραγματοποιείται και η δραστηριότητα της παραοικονομίας.

Για παράδειγμα, οι Έλληνες επιχειρηματίες, είτε επειδή πιστεύουν ότι οι κίνδυνοι που αντιμετωπίζουν είναι υψηλότεροι των θεωρουμένων ως κανονικών, είτε επειδή τους λείπει η επιχειρηματική παράδοση, είτε επειδή κατά καιρούς κυβερνητικά μέτρα είναι ανεπιτυχή, είτε τέλος, για διάφορους άλλους λόγους, λειτουργούν εν τέλει, περισσότερο ως κερδοσκόποι και λιγότερο ως επιχειρηματίες, δίνοντας έμφαση στη μεγιστοποίηση του βραχυχρόνιου κέρδους.

Το δεύτερο από τα δύο επιχειρήματα, αναφέρεται στην συνειδητοποίηση, ότι στον τόπο μας έχει επικρατήσει ένα άδικο θα λέγαμε, φορολογικό σύστημα. Το συγκεκριμένο

Η παραοικονομία στην Ελλάδα από το 1970 έως σήμερα

αυτό φορολογικό σύστημα αδυνατούσε και μείωνε την φορολογική ηθική και την συνείδηση της νομοτυπίας των Ελλήνων, και σαφώς απεδείχθη, ότι η φοροδιαφυγή / φοροαποφυγή ή φοροαπαλλαγή είναι η συνέπεια της αντίδρασης αυτής.

Έτσι, χάρη στην παραοικονομία, και στην συνέχεια, χάρη στις θετικές συνέπειες αυτής, οι Έλληνες διαθέτουν στο σύνολο τους εισοδήματα κατά 25% υψηλότερα αυτών, που επίσημα τους αναγνωρίζουν οι εθνικοί λογαριασμοί. Δηλαδή, χάρη στην παραοικονομία εξασφαλίζεται αστικό ΑΕΠ ανώτερο κατά 25% του επίσημου. (χωρίς το αγροτικό).

Η θετική λοιπόν αυτή συνέπεια δεν θα υπήρχε χωρίς την παραοικονομική δραστηριότητα. Όμως εφόσον υπάρχουν θετικές συνέπειες δεν σημαίνει ότι δεν υπάρχουν και αρνητικές. Στο επόμενο κεφάλαιο θα αναφερθούμε σε αυτές.

Στο σημείο αυτό όμως, να τονίσουμε ότι μια γενικότερη συνέπεια του υψηλότερου κατά 25% ΑΕΠ του αστικού τομέα, σε σχέση με την αποτελεσματικότητα της εφαρμοζόμενης, εκάστοτε οικονομικής πολιτικής. Είναι γεγονός, πως με τόσο μεγάλη απόκλιση ανάμεσα στο επίσημο και το πραγματικό ΑΕΠ του αστικού τομέα, η οικονομική πολιτική εύκολα κινδυνεύει να προκαλέσει τρομερό πληθωρισμό, εφόσον θα προσπαθεί να εκτείνει το 75% μόνο της οικονομικής, αγνοώντας το υπόλοιπο 25%, ενώ η περιοριστική πολιτική, να μην αποδώσει επίσης τα αναμενόμενα αποτελέσματα, για τους ίδιους ακριβώς λόγους.

Η αναποτελεσματικότητα της οικονομικής πολιτικής στην Ελλάδα ως θετική συνέπεια ερμηνεύεται ως εξής: Η πολιτική της λιτότητας η οποία τα τελευταία χρόνια στην Ελλάδα προκάλεσε πέρα των άλλων και πάρα πολλά αδιόρθωτα αποτελέσματα (κατά της Μ. Νεγροπόντη - Δελιβάνη). Η μερική αναποτελεσματικότητα της οικονομικής πολιτικής, θεωρείται ως ευνοϊκή συνέπεια για την ελληνική οικονομία, εφόσον βέβαια δεν γίνεται σπατάλη του δημόσιου τομέα.

Έτσι, παρουσιάζεται η παραοικονομία ως δικλείδα ασφαλείας, αποτρέποντας τα αντιαναπτυξιακά αποτελέσματα διαφόρων άλλων πολιτικών (πολιτική λιτότητας).

Άλλο ένα παράδειγμα προς απόδειξη των παραπάνω, είναι ότι γενικώς η ελληνική οικονομία έχει πλέον, από ανάγκη περισσότερο, εμπεδώσει στον τομέα του τουρισμού, παρά στην εκβιομηχάνιση. Είναι φανερό ότι με τον τρόπο αυτό έχουμε μεγαλύτερη ανταγωνιστικότητα, σε διεθνές επίπεδο, και αυτό χάρη στην παραοικονομία.

Ότι αφορά τώρα, την κατανομή του εισοδήματος στην Ελλάδα, που νωρίτερα αναφέραμε επιφανειακά, ως ίσως μια από τις αφορμές της παραοικονομίας, θα γινόταν δικαιότερος αν συνέβαιναν τα παρακάτω:

α) Εάν υπήρχαν αμοιβές εργαζομένων στην παραοικονομία, εφόσον διαφεύγουν αυτοί, αναγκαστικά στην αυτοαπασχόληση.

β) Εάν το εισόδημα των αυτοαπασχολούμενων στην παραοικονομία ήταν χαμηλότερο από ότι είναι, διότι κυρίως συμμετέχουν οι αυτοαπασχολούμενοι συνήθως με υψηλό εισόδημα, αυτό δεν θα έπρεπε!

Έτσι εάν συνέβαιναν αυτές οι δύο βελτιώσεις, ότι αφορά την (δικαιότερη) κατανομή του εισοδήματος, τότε θα παρατηρούνταν σαφώς τάση βελτίωσης της επίσημης λειτουργικής κατανομής και ακόμη το σημείο β θα είχε ως συνέπεια την οριζόντια ανακατανομή, μέσα στους κόλπους της κοινωνικοεπαγγελματικής κατηγορίας των αυτοαπασχολούμενων.

Βέβαια, είναι γεγονός ότι όλα τα παραπάνω, δεν μπορούν με σιγουριά να ειπωθούν και να αναλυθούν, ιδιαίτερα σε συγκεκριμένες κατηγορίες, αλλά ούτε στο εισόδημα της παραοικονομίας, αλλά ούτε στην παραοικονομική απασχόληση.

Η παραοικονομία στην Ελλάδα από το 1970 έως σήμερα

Επίσης, δεν θέλουμε να παρουσιάσουμε την παραοικονομία ως επιθυμητή δραστηριότητα, στα πλαίσια της ελληνικής οικονομίας, αντιθέτως θα μπορούσε να διατυπωθεί η άποψη ότι στην ελληνική οικονομία σε αντίθεση με άλλες χώρες παρουσιάζει φαινόμενο λιγότερο ανώμαλο.

Ο λόγος για την διαπίστωση αυτή είναι ότι ο ανορθόδοξος τρόπος που ακολούθησε ή ανέπτυξε η ελληνική οικονομία, ενθάρρυνε όλους εκείνους τους παράγοντες, οι οποίοι δημιουργούν και εκτρέφουν την παραοικονομική δραστηριότητα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9

ΑΡΝΗΤΙΚΕΣ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ

Είναι γεγονός ότι οι αρνητικές συνέπειες της παραοικονομίας έχουν γενικότερα αναλυθεί από ότι οι θετικές συνέπειες. Εφόσον βέβαια δεν είναι επιθυμητή η παραοικονομική δραστηριότητα, σε όλες τις οικονομίες εντοπίζονται γρήγορα οι αρνητικές επιπτώσεις αυτής. Στα πλαίσια δύο παραγράφων θα εξετάσουμε τις αρνητικές συνέπειες.

9.1 ΣΤΗ ΔΙΕΘΝΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Διαχειρίζονται τις δυσμενείς συνέπειες της παραοικονομίας, σε μακροοικονομικές ή μικροοικονομικές, αναφέρουμε στην συνέχεια την έκταση των αρνητικών συνεπειών.

A. ΜΑΚΡΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ

1. ΑΔΥΝΑΜΙΑ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Όταν στην επίσημη οικονομία, το ποσοστό της παραοικονομικής δραστηριότητας συνεχώς και διαχρονικά μεταβάλλεται και γενικά δεν μένει σταθερό, τότε η εκάστοτε κυβερνητική πολιτική αντιμετωπίζει τρομερό πρόβλημα, στην άσκηση οικονομικής πολιτικής, για την αντιμετώπιση αυτής (παραοικονομίας). Υπάρχουν πολυάριθμοι λόγοι, εκ των οποίων ένας είναι η άγνοια για την αναγκαία δόση πληθωρισμού ή και αντιπληθωρισμού, που θα ήταν ικανή να επιφέρει επιδιωκόμενο αποτέλεσμα, εφόσον όπως αναφέραμε λίγο πιο πάνω, δεν είναι γνωστή η έκταση του συνολικού προβλήματος, αλλά τμήμα του μόνο.

Έτσι λοιπόν, είναι πάρα πολύ εύκολο σφάλει η οικονομική πολιτική και αυτό οφείλεται στην αυξομείωση της παραοικονομίας, ως ποσοστού μέσα στην επίσημη (βάση των στατιστικών δεικτών, ιδίως μετά το 1970, κατά του **Feige**).

Ένας δεύτερος λόγος, για εσφαλμένη οικονομική πολιτική, λόγω της αυξομείωσης της παραοικονομίας είναι ότι η διαπίστωση ανεπαρκούς οικονομικής δραστηριότητας, που αναφέρεται μόνο στην επίσημη οικονομία και επομένως δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα, ωθεί την εκάστοτε κυβέρνηση στην απόφαση να δαπανήσει σημαντικά ποσά, μέσω του προϋπολογισμού δημοσίων δαπανών, για την αναζωογόνηση της αλλά, μια τέτοια απόφαση, βασισμένη σε εσφαλμένα και ανεπαρκή στοιχεία, κινδυνεύει να προκαλέσει πληθωριστικά φαινόμενα.

Ένας τρίτος λόγος είναι η επιβολή υψηλού φορολογικού βάρους στα εμφανή εισοδήματα και με τον τρόπο αυτό ενθάρρυναν την περαιτέρω προσφυγή στην παραοικονομία, με κίνητρο βέβαια την φοροδιαφυγή. Και όλα αυτά συμβαίνουν επειδή η επίσημη οικονομική δραστηριότητα δεν λαμβάνεται υπόψη και κατά συνέπεια δείχνει η παραοικονομία συρρικνωμένη.

Τέταρτος λόγος είναι αποπροσανατολισμός ενός τμήματος της κοινωνικής πολιτικής, η οποία υλοποιείται με τα επιδόματα ανεργίας, αφού οι περισσότεροι εμφανίζονται ως άνεργοι και όμως απασχολούνται στην παραοικονομία.

Η παραοικονομία στην Ελλάδα από το 1970 έως σήμερα

Πέμπτος και τελευταίος λόγος είναι η δημιουργία αμφιβολιών αναφορικά με το βαθμό της εφαρμοζόμενης φορολογικής δικαιοσύνης. Έτσι με τον τρόπο αυτό, δημιουργούνται πρόσθετα κίνητρα για προσφυγή στην παραοικονομία εφόσον πλέον οι πολίτες δεν αντλούν εμπιστοσύνη στην αποτελεσματικότητα της κρατικής φορολογικής πολιτικής.

2. ΑΔΥΝΑΜΙΑ ΠΑΡΑΚΟΛΟΥΘΗΣΗΣ ΤΟΥ ΤΡΟΠΟΥ ΚΑΤΑΝΟΜΗΣ ΤΟΥ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΟΣ

Η παραοικονομία, ιδιαίτερα όταν αντιπροσωπεύει σχετικά υψηλό ποσοστό της επίσημης δραστηριότητας, τότε δημιουργεί :

α) Μπέρδεμα στον τρόπο κατανομής του εισοδήματος αφού δεν είναι δυνατή η σύλληψη όλων των εισοδημάτων, διότι δεν είναι γνωστό στην επίσημη οικονομία, εάν τα πρόσθετα εισοδήματα της παραοικονομίας ευνοούν κυρίως τους μισθωτούς ή κυρίως τους αυτοαπασχολούμενους, αφού είναι αδύνατη η σίγουρη εκτίμηση για το αν η παραοικονομία ενισχύει, κυρίως, ήδη υψηλά εισοδήματα ή αντίθετα συμβάλλει στην συμπλήρωση χαμηλών.

β) Δυσκολεύει τους στόχους, αλλά και κυρίως τα αποτελέσματα της ανακατανομικής κρατικής πολιτικής, αφού η τελευταία δεν είναι σε θέση να υπολογίσει ποίοι ευνοούνται από τα εισοδήματα της παραοικονομίας.

Έτσι λοιπόν συμπεραίνουμε ότι η παραοικονομία είναι παράγοντας ισότερης ή ανισότερης κατανομής του εισοδήματος. Αυτό βέβαια εξαρτάται από τις γενικότερες συνθήκες που επικρατούν στην δεδομένη οικονομία όπως για παράδειγμα η κοινωνική διάρθρωση, η φορολογική ηθική και ο βαθμός της οικονομικής ανάπτυξης της δεδομένης οικονομίας. Όμως ως σημειώσουμε ότι επειδή με τα λεγόμενα μας πιο πάνω, αποκαλέσαμε την παραοικονομία μεταβαλλόμενη διαχρονικά και μη σταθερή, έτσι μπορούμε επίσης να πούμε ότι η επίδραση αυτής στην κατανομή του εισοδήματος είναι εξίσου όχι σταθερή ένδειξη, δηλαδή δεν είναι δεδομένη και σταθερή.

Γ. ΦΟΡΟΔΙΑΦΥΓΗ

Έχει αναγνωρισθεί διεθνώς, ότι η φοροδιαφυγή είναι το κύριο και πρωταρχικό κίνητρο της παραοικονομίας και έτσι είναι η φοροδιαφυγή υπεύθυνη για τα παρακάτω:

* για τη δημιουργία δύο κατηγοριών πολιτών: Αυτούς που καταβάλλουν νομότυπα φόρους και εκείνους που φοροδιαφεύγουν. Οι ανισότητες στις οποίες καταλήγει η παραπάνω διάκριση είναι εμφανείς.

* για την αυξητική τάση της δημόσιας δαπάνης, που αποτελεί το συνδυασμένο αποτέλεσμα ύψωσης του φορολογικού βάρους και περιορισμού της φορολογικής βάσης.

* για την ανάπτυξη νέων σχέσεων, ανάμεσα στο δημόσιο και ιδιωτικό τομέα της οικονομίας, στα πλαίσια των οποίων ανέρχεται συνέχεια η σημασία του πρώτου σε όρους του δεύτερου, ωστόσο η άνοδος αυτή είναι ως ένα βαθμό απραγματοποίητη, εφόσον η παραοικονομική δραστηριότητα, που παραμένει ασύλληπτη, ανήκει στον ιδιωτικό τομέα, μάλιστα το τμήμα της αυτό της ιδιωτικής δραστηριότητας είναι αναλογικά, σημαντικότερο από όσο εκτιμάται, εφόσον από αυτό δεν αφαιρείται φόρος επί του εισοδήματος. Άρα σε οικονομίες με υψηλή παραοικονομία, ο ανερχόμενος λόγος δημοσίου προς ιδιωτικό τομέα, το μέγεθος της κρατικής παρέμβασης στην οικονομία και το έλλειμμα του κρατικού υπολογισμού, είναι υπερεκτιμημένα. (μέσα στο ΑΕΠ).

B. ΜΙΚΡΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ

1. ΧΑΜΗΛΗ ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΤ' ΑΠΑΣΧΟΛΟΥΜΕΝΟ

Η χαμηλή παραγωγικότητα κατ' απασχολούμενο είναι μια υπόθεση (όχι τόσο διαπίστωση), που βασίζεται στο ότι, στην παραοικονομία, δεν υπάρχει εγγύηση ποιότητας, προστασίας εργαζομένων, εξασφάλιση διάρκειας της απασχόλησης τους, παράγοντες που συμβάλλουν, κατά πάσα πιθανότητα, σε χαμηλότερη παραγωγικότητα κατ' απασχολούμενο. Έτσι είναι γεγονός, εκείνοι οι οποίοι εκτός από την επίσημη απασχόληση τους, εργάζονται και στην παραοικονομία να έχουν, πρώτον μειωμένη απόδοση και δεύτερον υψηλό ποσοστό, αδικαιολόγητο μερικώς, απουσιών, που όμως δεν καταλήγουν στην απόλυση τους, εξαιτίας των θετικών περιορισμών που επικρατούν.

2. ΑΝΙΣΟΙ ΟΡΟΙ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΥ

Σε επιχειρήσεις με παραοικονομία, εξαιτίας των χαμηλών δαπανών παραγωγής, σε σύγκριση με τις αντίστοιχες της επίσημης οικονομίας, είναι πολύ πιθανόν, να αυξάνεται ο βαθμός ανταγωνιστικότητας των πρώτων, σε βάρος των δεύτερων. Ειδικότερα, εάν πρόκειται για εξαγόμενα προϊόντα, εξασφαλίζονται μεγαλύτερες πιθανότητες επικράτησης στην διεθνή αγορά, για τα προϊόντα επιχειρήσεων της παραοικονομίας, σε σύγκριση με αυτό των επιχειρήσεων της επίσημης οικονομίας.

3. ΥΨΗΛΟΤΕΡΟ ΠΟΣΟΣΤΟ ΕΡΓΑΤΙΚΩΝ ΑΤΥΧΗΜΑΤΩΝ

Όσοι λοιπόν έχουν δύο απασχολήσεις, είναι φυσιολογικό να έχουν κάποια κόπωση παραπάνω εφόσον εργάζονται παραπάνω από ότι θα μπορούσαν να αποδώσουν και έτσι τα εργατικά ατυχήματα είναι συχνά φαινόμενα.

4. ΕΛΛΕΙΨΗ ΕΓΓΥΗΣΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΟΙΟΤΗΤΑ

Οι καταναλωτές οι οποίοι απευθύνονται και προτιμούν την αγορά της παραοικονομίας, για την απόκτηση διαφόρων αγαθών ή και υπηρεσιών, προδίδουν τα δικαιώματά τους αγοράζοντας χωρίς να έχουν κάποια εγγύηση για την ποιότητα, την σύσταση των προϊόντων αυτών ή για την φερέγγυα παροχή υπηρεσιών. Όμως παρόλα αυτά, ο καταναλωτής προσφεύγει στην παραοικονομία, με αυτό τον τρόπο, διότι του στοιχίζει πολύ λιγότερο, ας μην έχοντας κάποια εγγύηση για αυτό (εφόσον στην παραοικονομία ισχύει χαμηλή δαπάνη παραγωγής).

5. ΔΥΣΚΟΛΙΑ ΕΞΑΣΦΑΛΙΣΗΣ ΠΙΣΤΩΣΕΩΝ

Δυσκολία εξασφάλισης πιστώσεων, αντιμετωπίζουν οι επιχειρήσεις οι οποίες δραστηριοποιούνται στην παραοικονομία. Υπάρχει μια ανεπάρκεια χρηματοδότησης οι

Η παραοικονομία στην Ελλάδα από το 1970 έως σήμερα

οποία συνήθως βασίζεται στην αυτοχρηματοδότηση τους και έτσι αυτό τους ωθεί στην επιλογή μεθόδων παραγωγής έντασης εργασίας.

9.2 ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

Στην ελληνική παραοικονομία, οι αρνητικές συνέπειες δεν διαφέρουν από τις αντίστοιχες σε διεθνή κλίμακα, εντούτοις όμως λόγω των ιδιορρυθμιών της ελληνικής οικονομίας, και βέβαια λόγω του εξαιρετικά σημαντικού μεγέθους της παραοικονομικής δραστηριότητας στην Ελλάδα, οι ενδείξεις και αποδείξεις των αρνητικών συνεπειών, εστιάζονται κυρίως γύρω από την κατανομή του εισοδήματος, τον τρόπο δηλαδή και διαδέχονται ως προεκτάσεις του στο εσωτερικό της οικονομίας, αλλά και στις σχέσεις με την αλλοδαπή.

Πάντως, είναι γεγονός ότι σε σχέση με τα ανάλογα διεθνή πρότυπα, η ελληνική οικονομία παρουσιάζει πολυάριθμες ανωμαλίες και αναντιστοιχίες ανάμεσα στην εκάστοτε ανακατανομική κρατική πολιτική και την καταναλωτική συμπεριφορά των διαφόρων κοινωνικοεπαγγελματικών κατηγοριών, ανάμεσα στις εκάστοτε πολιτικές λιτότητας και στη ροπή για εισαγωγές, κυρίως πολυτελών βιομηχανικών προϊόντων και ανάμεσα στις διαχρονικές φάσεις της κατανομής του εισοδήματος και της αναπτυξιακής πολιτικής.

Οι διαπιστώσεις αυτές, βέβαια είναι περισσότερο μονομερείς όμως μπορούμε να πούμε αναμφισβήτητα ότι η συγκεκριμενοποίηση της ελληνικής παραοικονομίας περιλαμβάνει εμφανείς κινδύνους, αναφορικά βέβαια με τις αρνητικές συνέπειες. Πιο συγκεκριμένα η αδυναμία διάκρισης των εισοδημάτων της παραοικονομίας σε προσθήκη στα επίσημα εισοδήματα αυτοαπασχολούμενων ή μισθωτών μας αναγκάζει να αποδώσουμε, στους πρώτους επιβαρύνοντας τους και με όλες τις δυσμενείς συνέπειες, που προκύπτουν από τους τρόπους διάθεσής τους.

Έτσι, παρακάτω θα διερευνήσουμε τις δυσμενείς συνέπειες της παραοικονομίας στην Ελλάδα, διακρίνοντας αυτές σε εκείνες που αφορούν το εσωτερικό και σε εκείνες που αναφέρονται στις σχέσεις της ελληνικής παραοικονομίας με την αλλοδαπή.

A. ΣΤΟ ΕΣΩΤΕΡΙΚΟ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

Κατά κάποιο τρόπο, μπορούμε να ομαδοποιήσουμε τα αποτελέσματα της παραοικονομίας στο εσωτερικό, ως εξής:

- α) Καθεστώς φορολογίας.
- β) Λόγος εισοδημάτων αυτοαπασχολούμενων προς μισθούς.
- γ) Η επικινδυνότητα της πολιτικής λιτότητας.

Θα αναλύσουμε στη συνέχεια ένα προς ένα.

α) ΚΑΘΕΣΤΩΣ ΦΟΡΟΛΟΓΙΑΣ

Το ίσως άδικο φορολογικό σύστημα στην Ελλάδα ευθύνεται εν μέρη για την παραοικονομική δραστηριότητα μέσα σε αυτή. Αυτό λοιπόν το «άδικο» φορολογικό σύστημα έχει πλέον καταλήξει να εξασφαλίζει το σύνολο σχεδόν των εσόδων από τη φορολογία φυσικών προσώπων, με την ολοένα μεγαλύτερη επιβάρυνση των μισθωτών.

Η παραοικονομία στην Ελλάδα από το 1970 έως σήμερα

Οι μισθωτοί στην Ελλάδα, αντιπροσωπεύουν το 46% μόνο της συνολικής απασχόλησης, έναντι του 82%, κατά μέσο όρο, στις υπόλοιπες χώρες της Κοινότητας. Η ουσιαστική απαλλαγή των αγροτών, που ακόμη εκπροσωπούν το 30% περίπου της συνολικής απασχόλησης από την υποχρέωση καταβολής φόρων στο εισόδημα τους, όπως και η θεαματική μείωση των επίσημων εισοδημάτων των αυτοαπασχολούμενων, που μετέχουν κατά 24% στην συνολική απασχόληση, καταλήγει στην υπερβολική φορολογική εκμετάλλευση των μισθωτών, που για τεχνικούς λόγους αδυνατούν να αποκρύψουν τα εισοδήματά τους.

Έτσι, το μέγεθος αυτής της φορολογικής εκμετάλλευσης των μισθωτών στην Ελλάδα, δεν είναι συγκρίσιμο με άλλες οικονομίες, στις οποίες οι μισθωτοί είναι διπλάσιοι σχεδόν σε ποσοστό μέσα στη συνολική απασχόληση, αλλά και η παραοικονομία αντιπροσωπεύει πολύ μικρότερο ποσοστό μέσα στο ΑΕΠ τους.

Έτσι λοιπόν δημιουργείται σαν ελληνική οικονομία ένας φαύλος κύκλος. Το αποτέλεσμα του φαύλου αυτού κύκλου είναι ότι η παραοικονομία συνεχώς διευρύνεται και απορροφά όλο και μεγαλύτερα εισοδήματα από την επίσημη οικονομία, περιορίζοντας έτσι την φορολογική βάση και στην συνέχεια ο περιορισμός αυτός της φορολογικής βάσης καταλήγει στην ανάγκη αύξησης του φορολογικού βάρους επί των μισθωτών.

Βέβαια δεν μπορούμε να αποκλείσουμε το ενδεχόμενο τις προσφυγές των μισθωτών σαν παραοικονομία : είτε με την ιδιότητα του μισθωτού που όμως δεν δηλώνει τα ανεπίσημα εισοδήματά του και δεν φορολογείται για αυτά, είτε με την ιδιότητα του αυτοαπασχολούμενου.

β)ΛΟΓΟΣ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΩΝ ΑΥΤΟΑΠΑΣΧΟΛΟΥΜΕΝΩΝ ΠΡΟΣ ΜΙΣΘΟΥΣ.

Σε θεαματικούς ρυθμούς, ανέρχεται διαχρονικά στα επίσημα ο λόγος αυτός των αυτοαπασχολούμενων, με την προσθήκη όμως και των ανεπίσημων εισοδημάτων.

Βέβαια είναι γεγονός ότι το μέσο εισόδημα των αυτοαπασχολούμενων είναι ανώτερο του αντίστοιχου των μισθωτών, οι αυτοαπασχολούμενοι θα πρέπει να αναμένεται ότι θα έχουν ροπή για κατανάλωση από τους μισθωτούς και μεγαλύτερη εισοδηματική ελαστικότητα για εισαγωγές. Ας προσθέσουμε ακόμη ότι τα εισοδήματα της παραοικονομίας αυξάνονται ταχύτατα ειδικά μετά το 1981, και έτσι ο λόγος πιο πάνω έχει από τότε αυξηθεί δραματικά.

Η πιθανότητα συρρίκνωσης της εσωτερικής ζήτησης εγχωρίων βιομηχανικών προϊόντων, μετά από το 1973 (βάση στοιχείων του ΑΕΠ) οφείλεται πιθανότατα στον συνδυασμό των πιο πάνω, αυτοαπασχολούμενων και μισθωτών.

Το αποτέλεσμα αυτού του συνδυασμού, θα πρέπει να εντείνεται ως ο πραγματικός λόγος εισοδημάτων αυτοαπασχολούμενων προς εισοδήματα μισθωτών, ανέρχεται.

Η αποθάρρυνση για την διενέργεια βιομηχανικών επενδύσεων είναι η συνέπεια των πιο πάνω.

Τα ολοένα διευρυνόμενα εισοδήματα τις παραοικονομίας ενισχύουν κατά πολύ, το φαινόμενο του πληθωρισμού προκαλώντας επιμονή της πολιτικής λιτότητας, η οποία είναι σε θέση να μικραίνει τα εισοδήματα των μισθωτών, όπως και τη ζήτηση για υπηρεσίες και γενικώς κατέχει την αποκλειστικότητα για αυτά. Και μάλιστα η αποκλειστικότητα αυτών έχει ως αποτέλεσμα να αυξάνει η απασχόληση και τελευταία να υπάρχουν οι κίνδυνοι να εξελισσεται σαν παράσιτο εφόσον δεν υπάρχει αντίστοιχα

Η παραοικονομία στην Ελλάδα από το 1970 έως σήμερα

αύξηση της βιομηχανίας. Ο λόγος γίνεται αυτήν τη στιγμή για την αύξηση της συνολικής απασχόλησης ως αποτέλεσμα της πολιτικής λιτότητας.

Έτσι λοιπόν η ελληνική παραοικονομία εκτός από τις αρνητικές συνέπειες είναι και υπεύθυνη για την συνέχιση και την ανακύκλωση της, μη σωστής οικονομικής ανάπτυξης.

γ) Η ΕΠΙΚΙΝΔΥΝΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΛΙΤΟΤΗΤΑΣ

Βάση της ελληνικής οικονομίας και την λειτουργία αυτής, η αναποτελεσματικότητα της πολιτικής λιτότητας αποτελεί και κίνδυνο εφόσον όπως αναφέρθηκε πιο πάνω συμβάλλει στο λόγο και κυρίως στην άνοδο αυτού:

ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΑ ΑΥΤΟΑΠΑΣΧΟΛΟΥΜΕΝΩΝ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΑ ΜΙΣΘΩΤΩΝ

B. ΣΤΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΤΗΣ ΜΕ ΤΗΝ ΑΛΛΟΔΑΠΗ

Η υψηλή εισοδηματική ελαστικότητα εισαγωγών των υψηλών εισοδημάτων, των εισοδημάτων που δεν μειώνονται από την καταβολή φόρων, των ανεξέλεγκτων εισοδημάτων που αναγκαστικά στρέφονται στην απόκτηση πολυετών αγαθών εισαγωγής για να ικανοποιήσουν μεταξύ άλλων και την επιθυμία για επίδειξη των δικαιούχων τους, φαίνεται πολύ περισσότερο στα εισοδήματα τις παραοικονομίας από όσα στα επίσημα εισοδήματα των μισθωτών.

Επίσης υπεύθυνη για την αδυναμία αξιολόγησης ανάπτυξης των βιομηχανικών μας εξαγωγών αποκαλείται η παραοικονομία. Έτσι η παραοικονομία κατά συγκεκριμένο τρόπο εμποδίζει τη βιομηχανική ανάπτυξη και ακόμη περιορίζει και την αποτελεσματικότητα κινήτρων για των εκσυγχρονισμό αυτής της και τέλος παρεμποδίζει και την μεταβολή της διάρθρωσης ως προς την κατεύθυνση της νέας τεχνολογίας.

Ας σημειώσουμε τελευταία ότι το ελλειμματικό εμπορικό ισοζύγιο του κράτους μας ειδικά τα τελευταία χρόνια που υπήρξαν αυξημένες εισαγωγές των βιομηχανικών καταναλωτικών προϊόντων είναι και αυτό ίσως αποτέλεσμα της δράσης της παραοικονομίας. (βέβαια όχι μόνο όμως σχετίζεται η παραοικονομία με το πρόβλημα αυτό)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 10

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

10.1 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η καταδίωξη της παραοικονομίας ή διαφορετικά η ενδεδειγμένη ελληνική πολιτική απέναντι στην παραοικονομία, προσπαθεί με τον τρόπο της αντιπαράθεσης των θετικών και αρνητικών συνεπειών της, να ελαττώσει κατά κάποιο τρόπο τις συντριπτικά σοβαρές συνέπειες αυτής, για να μην τεθούν σε κίνδυνο οι αναγκαίες διαρθρωτικές μεταβολές της ελληνικής οικονομίας.

Βέβαια ικανοποιητική λύση για το πρόβλημα αυτό θα αποτελούσε μια γενικότερη πολιτική μιας ριζικής ανασυγκρότησης της αναπτυξιακής πορείας της Ελλάδας.

Όμως, εκτός από το γεγονός ότι οι ισχύουσες διαρθρώσεις της ελληνικής οικονομίας «τροφοδοτούν» την παραοικονομία έτσι παρομοίως και η μεμονωμένη πολιτική πολεμικής της παραοικονομίας θα ήταν πιθανότατα και επικίνδυνη.

Και αυτό διότι θα δημιουργούταν αύξηση της ανεργίας, περιορισμός των εσόδων από τον τουρισμό, και γιατί τέλος θα μείωνε σημαντικά την οικονομική δραστηριότητα.

Πάντως φτάνοντας στο συμπέρασμα ότι η ελληνική παραοικονομία είναι δημιούργημα των διαρθρωτικών ιδιορρυθμιών της οικονομίας. Θα μπορούσαμε να πούμε δεν έχει κανένα νόημα εξαφάνισής της, αν παράλληλα δεν αντιμετωπιστούν και οι ιδιορρυθμίες της με επιτυχία. Έτσι θα πρέπει να πιάσουμε το πρόβλημα από τις ρίζες, για να εξαλειφθεί εντελώς και όχι από το αποτέλεσμα για να εξαντληθεί προσωρινά και όχι ουσιαστικά.

10.2 ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Εφόσον συλλέξαμε πληροφορίες και συμπεράσματα που αφορούν την αρχή και την εξέλιξη της παραοικονομίας στην Ελλάδα, χρησιμοποιώντας μάλιστα αρκετά παραδείγματα και καταστάσεις από το παρελθόν, είμαστε πλέον σε θέση να επιδιώξουμε με την εφαρμογή των ενδεδειγμένων εκάστοτε μέτρων, την μείωση της παραοικονομίας στο βαθμό που εμείς επιθυμούμε.

Κάποια μέτρα, καταπολέμησης της παραοικονομίας, θα μπορούσαν να φανούν τα παρακάτω αναφερόμενα:

1. Αν αυξηθούν οι καταναλωτικές δαπάνες του δημοσίου κατά 1 μονάδα, έτσι η παραοικονομία θα αυξηθεί 5.74 μονάδες.

2. Αν αυξηθούν οι επενδύσεις στην βιομηχανία κατά 1 μονάδα, ύστερα από δυο χρόνια η παραοικονομία θα μειωθεί κατά 2.32 μονάδες.

3. Αν αυξηθεί η απασχόληση στον τομέα υπηρεσιών κατά 1 μονάδα, η παραοικονομία θα αυξηθεί κατά 4.32 μονάδες.

4. Αν αυξηθούν οι εισαγωγές καταναλωτικών βιομηχανικών προϊόντων κατά 1 μονάδα, η παραοικονομία θα μειωθεί κατά 2.5 μονάδες.

5. Αν αυξηθεί η τιμή του α στην **Cobb-Douglas** συνάρτηση κατά 1 μονάδα, η παραοικονομία θα αυξηθεί 5.58 μονάδες.

Η παραοικονομία στην Ελλάδα από το 1970 έως σήμερα

Άρα λοιπόν, εφαρμόζοντας κάποια από αυτά τα μέτρα ή αποφεύγοντας κάποια από αυτά, πετυχαίνουμε το επιθυμητό μέγεθος της παραοικονομίας.

Πάντοτε βέβαια λαμβάνουμε υπ' όψιν την εκάστοτε κυβερνητική πολιτική η οποία παρεμβαίνει κάθε φορά διαφορετικά. Γεγονός είναι πάντως ότι η παραοικονομία ως οικονομικό φαινόμενο, δρα πάνω στο οικονομικό σύστημα σαν ιός και σαρώνει ανάλογα βέβαια πάντα με το αμυντικό σύστημα κάθε οικονομίας, στην προκειμένη περίπτωση αναφερόμαστε στο αυστηρό εξισορροπημένο και νομότυπο σύστημα οικονομίας που διαφέρει από οικονομία σε οικονομία. Στην Ελλάδα, αν το αποκαλέσουμε έτσι, είναι σχετικό «χαλαρά» τα πράγματα, σε σχέση π.χ. με την Γερμανία όπου συγκεκριμένα είναι πιο αυστηρά και ελέγχονται τα πάντα και πιο δύσκολα φοροδιαφεύγουν / φοροαποφεύγουν / φοροαπαλλάσσονται οι πολίτες στη χώρα αυτή.

10.3 ΕΠΙΛΟΓΟΣ ΚΑΙ ΠΡΟΒΛΕΨΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ

Η παραοικονομία είναι αναμφίβολα παλαιό φαινόμενο. Όλοι μας συνειδητά ή ασυνείδητα συμμετέχουμε σε αυτήν. Τα οικονομούντα άτομα, πάντοτε προσπαθούσαν επιτυχώς ή ανεπιτυχώς να φοροδιαφύγουν ή να παρακάμψουν περιορισμούς που έθετε η πολιτεία. Κατά την σύγχρονη και πιο πρόσφατη εποχή τα φαινόμενα αυτά έχουν πιθανώς πάρα πολύ ενταθεί.

Η σύγχρονη οργάνωση της κοινωνικής ζωής και η ανύψωση των βιοτικών επιπέδων έχει εξωθήσει στην αγορά, σειρά από δραστηριότητες που προηγουμένως αποτελούσαν υπηρεσίες προσφερόμενες από τις νοικοκυρές. Επίσης ο κρατικός γιγαντισμός, είτε ως εθνικολογιστικό μέγεθος είτε ως πλέγμα ρυθμίσεων και παρεμβάσεων, παρωθεί τα άτομα στην αναζήτηση οικονομικού <<ασύλου>>, δηλαδή δραστηριοτήτων όπου οι φορολογικές και λιτές επιβαρύνσεις είναι εφικτό να αποφευχθούν με μικρό ή μηδενικό κίνδυνο.

Οι συνέπειες είναι σοβαρές. Ιδιαίτερα οι κοινωνικές πλευρές του προβλήματος είναι πιθανότατα όχι αμελητέες ακόμη και όταν το μέγεθος του τομέα είναι μικρό. Διότι αφορούν σε θέματα όπως η κοινωνική συνοχή, η κοινωνική ευθύνη, η στάση απέναντι στην πολιτεία, ο σεβασμός στους θεσμούς και άλλα.

Πριν σαράντα χρόνια περίπου, είχε με φιλοπαίγμονα κάπως διάθεση λεχθεί το αμίμητο << στην Ελλάδα οι αριθμοί ευημερούν >>.

Τα συμπεράσματα μας της αυτής ποσοτικής οριοθέτησης του μεγέθους της παραοικονομίας δικαιολογούν αντιστροφή αυτής της ρύσεως. Στην Ελλάδα οι αριθμοί δυστυχούν.

Πράγματι πίσω από την εικόνα που αποκαλύπτουν οι επίσημοι αριθμοί για την ευημερία τις κοινωνίας μας, φαίνεται ότι υπάρχει <<μια περισσότερο ευημερούσα ανθρώπινη αλήθεια>>.

Οι προβλέψεις για το μέλλον του φαινομένου τις παραοικονομίας βασίζονται ή εστιάζονται όχι αποκλειστικά σε κάποιο τομέα. Είναι γεγονός ότι η παραοικονομική δραστηριότητα όσο αδυνατεί το σύστημα του κράτους τόσο περισσότερο θα προσβάλλεται από την οικονομική αυτή νόσο η οποία δείχνει αθεράπευτη, ιδιαίτερα στις νότιες χώρες τις Ευρώπης, όμοιων χαρακτηριστικών και νοοτροπιών όπως της Ελλάδας.

Είναι απαραίτητο να ληφθούν απαραίτητα μέτρα εξάλειψης της παραοικονομίας όσο είναι καιρός. Όμως τα διάφορα μέτρα πολιτικής, όπως η περιοριστική οικονομική

Η παραοικονομία στην Ελλάδα από το 1970 έως σήμερα

πολιτική όπως έδειξε το παρελθόν όχι μόνο αποθαρρύνει την ανάπτυξη της παραοικονομίας, αλλά αντιθέτως την υποβοηθάει ως ένα βαθμό.

Έτσι λοιπόν, η πολιτική έναντι της παραοικονομίας απαιτεί ιδιαίτερη προσοχή γιατί πιθανόν να έχει ανάμεικτες και ποικίλες επιδράσεις σε σημείο να ταράξει την κοινή ισορροπία της οικονομίας και γενικώς του οικονομικού συστήματος, και να επικρατεί ένας φαύλος κύκλος ενός ανοργάνωτου και ανοικοκόμενου κρατιδίου.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΕΡΕΥΝΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

ΕΡΕΥΝΕΣ

5.3.5 ΜΕΤΑΦΟΡΕΣ-ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΕΣ:

<<Μειωμένη κατά 15% εφέτος η τουριστική ζήτηση>>

5.3.6 ΕΜΠΟΡΙΟ:

<<Λίγο πριν το αδιέξοδο στις εξαγωγές>>

5.3.7 ΤΡΑΠΕΖΕΣ-ΑΣΦΑΛΕΙΕΣ-ΚΤΗΜΑΤΙΚΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ:

<<Η τοκογλυφία και η παραοικονομία στηρίγματα της κτηματαγοράς>>,
<<Τα κρυφά κέρδη των Τραπεζών>>,
<<Τοκογλυφία και με...πιστωτικές κάρτες>>

<<Τοκογλυφία και με...πιστωτικές κάρτες>>

5.3.9 ΥΓΕΙΑ-ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ:

ΥΠΟΚΛΑΔΟΣ ΥΓΕΙΑ

<<Τα "μαύρα" της υγείας>>

ΙΔΙΩΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

<<Παιδεία>>

5.3.10 ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ:

<<Συμβαίνει στον καθένα!>>

5.3.10.1 ΕΣΤΙΑΤΟΡΙΑ -ΚΑΦΕΝΕΙΑ-ΖΑΧΑΡΟΠΛΑΣΤΕΙΑ:

<<Το...όργιο "παροχής υπηρεσιών">>

5.3.10.2 ΛΟΙΠΕΣ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ ΑΝΑΨΥΧΗΣ:

<<Οι εξαρτημένοι της τσόχας>>.

<<Προσπάθεια πάταξης της παραοικονομίας>>

<<Ιππόδρομος :κόσμος στη σκιά και το φως>>

<<Πρακτορείο :Επικερδής επιχείρηση>>

5.4.1 ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΑ ΑΠΟ ΑΣΚΗΣΗ ΛΑΘΡΕΜΠΟΡΙΟΥ:

<<Το ψάρι "βρωμάει από το κεφάλι">>,
<<Η...χρυσή πλευρά της παραοικονομίας>>,
<<Η κρίση δεν ξέχασε ούτε την αργυροχρυσοχοΐα>>

<<Η κρίση δεν ξέχασε ούτε την αργυροχρυσοχοΐα>>

5.4.2 ΠΑΡΑΝΟΜΗ ΕΞΑΓΩΓΗ ΣΥΝΑΛΛΑΓΜΑΤΟΣ

<<Το χρώμα του μαύρου χρήματος>>.

Ομοίως είναι γεγονός ότι η ανάπτυξη των επιχειρήσεων... 11.500.000 δραχμές... 46.500.000

Table with 4 columns: Year (1975-1980), Value, and other metrics. Includes sub-table for 'ΠΛΑΝΟ' (Plan) with values like 223.790, 289.171, 466.769, etc.

Μεταξύ των οποίων... 100,7... 129,2... 177,7... 200... 206

Επίσης... 4.972... 6.743... 14.161... 15.126... 16.021

Το 1981... 3,5... 1,1... 1,2... 1,2... 1,2

Επίσης... 100,7... 129,2... 177,7... 200... 206

Επίσης... 4.972... 6.743... 14.161... 15.126... 16.021

Επίσης... 3,5... 1,1... 1,2... 1,2... 1,2

Επίσης... 100,7... 129,2... 177,7... 200... 206

Επίσης... 4.972... 6.743... 14.161... 15.126... 16.021

Κατά τη διάρκεια του 1981... 15% σε σχέση με το 1980... 25%

Αφίξεις... 1981... 1980... 1979... 1978... 1977

Ταξίδι... 1981... 1980... 1979... 1978... 1977

Σύνολο... 1981... 1980... 1979... 1978... 1977

Επίσης... 1981... 1980... 1979... 1978... 1977

Επίσης... 1981... 1980... 1979... 1978... 1977

Επίσης... 1981... 1980... 1979... 1978... 1977

Επίσης... 1981... 1980... 1979... 1978... 1977

Επίσης... 1981... 1980... 1979... 1978... 1977

Οικονομία

Λίγο πριν το αδιέξοδο στις εξαγωγές

Εκ τρηγικό αδιέξοδο υπάρχει κίνδυνος να οδηγηθεί σύντομα η ελληνική εξαγωγική δραστηριότητα, εάν δεν αντιμετωπιστεί αποφασιστικά το κόστος παραγωγής των προϊόντων. Το 1990 η ανταγωνιστικότητά τους διαβρώθηκε περαιτέρω και για το 1991 τα μηνύματα δεν είναι καθόλου καλά.

Ηδη δεκαεπταετής καισημαντικότερη, της Μέσης Ανατολής και της Ανατολικής Ευρώπης, τα ελληνικά προϊόντα κινδυνεύουν να τις χάσουν ολοκληρωτικά, ενώ στις αγορές της Δυτικής Ευρώπης αντιμετώγουν σοβαρά προβλήματα ανταγωνιστικότητας.

*Τα ελληνικά
προϊόντα
κινδυνεύουν
να χάσουν
τις αγορές
της Μ. Ανατολής
και της Ανατ.
Ευρώπης*

Ομοίως ανασφάλθηκε στη γενική συνέλευση του Ηνωμένου Βασιλείου. Η προέβλεψη της παραγωγής (από το 1981 οι εξαγωγές προς τις χώρες της Μέσης Ανατολής, της Ανατολικής Ευρώπης και της Βόρειας Αφρικής υπερπορεύθηκαν το 40% του συνόλου των ελληνικών εξαγωγών, ο 1991 αντιπροσωπεύουν το 31%.

Οι εξαγωγές, επίσημα εκ των έδρων του ΠΕΕ & Χ. Τόμος, με βάση το σύστημα των αμοιβαίων ανταλλαγών, ήταν 11,8 δισ. δολάρια το 1990, έναντι 10,2 δισ. δολάρια το 1989, οπότε σημειώθηκε αύξηση 15,7%.

Με βάση τα στοιχεία της ΕΣΥΕ, στο Βασιλείο των Ηνωμένων Πολιτειών οι εξαγωγές της Ελλάδας αυξήθηκαν κατά 27%, αλλά όμως, οι σημαντικότερες της εξαγωγές, που δολοπιάνε στη διεθνή αγορά, το 1990 οι εξαγωγές σε ογκομετρικά προϊόντα (αυτοκίνητα, οχήματα) στην καλύτερη περίπτωση είχαν σημειώσει υποχώρηση, που έφτανε και το κλιμακωτό.

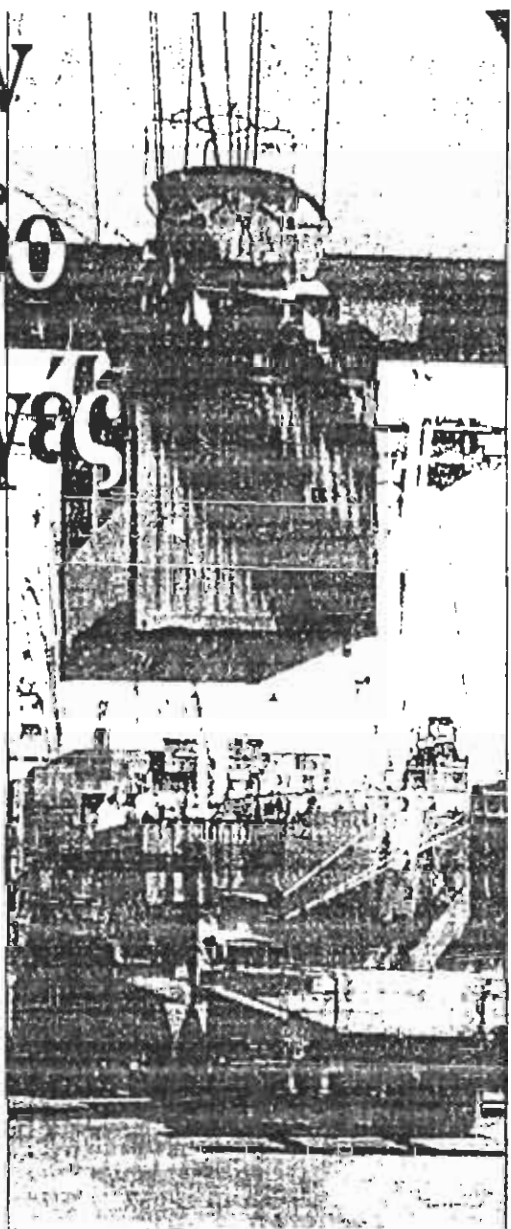
Μείωση κατανάλωσης

Αλλά και προοπτικές για το 1991 δεν είναι καλύτερες. Οι αγορές της Ανατολής, Βόρειας Αφρικής και Αμερικής είναι οι βασικοί προορισμοί για τα ελληνικά προϊόντα, εφόσον επιβεβαιωθεί η δραματική μείωση του εσόδου που καταγράφεται από τους εξαγωγείς, ενώ θα περιέλθει σε αυτές

και προσκομίζουν μες αυξανόμενη ποσότητα.

Μεγάλο πρόβλημα αποτελεί τον εφικτό και τις εξαγωγές που αποβύθονται στις προπικτές χώρες. Γιατί, χωρίς παράλληλο το οικονομικό επιβλεπόμενο (εσοκιστική παραγωγή) ορίζεται κατά κενά λόγω στο πλαίσιο των προεξοικιστικών Αρκετών, που βρίσκονται τα τα διεθνή αγορά και οι εξαγωγές των προϊόντων της διεθνούς, του και άλλων των ΜΚΟ, στη διατήρηση επιπλέον ποσοδολογικών επιβλεπόμενων στις εξαγωγές και στην καλύτερη περίπτωση φόρων.

Μεταξύ των προβλημάτων τους

πελάσεων, οι εξαγωγικές επιχειρήσεις και την ιδιαιτερότητα τους. Η αποθήκευση από τα κλίματα, καποιοναπόκλιση διακυβερνητικών, αναγκαστική διακίνηση, για τον καθορισμό πολιτικής στον εξαγωγικό τομέα και τη διατήρηση δεσφιστη, η οργανωτική έλλειψη, οι δηλώσεις για την προσθήκη των εξαγωγών, οι, παρόμοια, οι Μ. Ανατολής και της Α. Ευρώπης, η αποθήκευση και αποθήκευση των ελληνικών (επιπλέον) προϊόντων στο εξωτερικό και η απουσία η ανεπάρκεια των ελληνικών οικονομικών.

Ανεπαρκώς με τα ελλείποντα

προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι εξαγωγικές επιχειρήσεις, επιβεβαιώνει ο συμψηφισμός αποθήκευσης φορολογικών και άλλων και η οριση επιστροφή των πιστωτικών υπολοίπων, η επιστροφή εντόκων κλιμακωτά και η οριση, στη μακροοικονομική ανακάλυψη σε αποθήκευση στην ύλη της προσέλευσης, με βάση τον χαρακτήρα της, είναι ότι είναι των προβλεπόμενων οριση για τη χρησιμοποίηση βιομηχανικών δυνατών και καθιέρωση της εξαγωγής ως διεργασιών, επιταγές.

Κ. ΦΙΛΙΠΠΟΥ

Η

Κάθε τόσο τα οικονομικά επιτελεία της κυβέρνησης εξαπολύουν ομοβροντίες δηλώσεων για την πάταξη της φοροδιαφυγής, τη δίκαιη κατανομή των φορολογικών βαρών, το χτύπημα της παραοικονομίας και την καθιέρωση γενικά δικαιοσύνης στη φορολογική πολιτική.

Οι εξαγωγικές, νέες και παλιές, αλλά η πραγματικότητα δεν αλλάζει. Παραμένει η ίδια, η φοροδιαφυγή, η ίδια η εικόνα για τον κόσμο που περιλαμβάνει την εφεύρεση των νέων, τους μικροεπιχειρηματίες, τους ανταγωνιστές και τους επιχειρηματίες φορολογικούς.

Η ιστορία του συστήματος

Μια φορά διαφορετικά, κάποια στιγμή θα βρεθεί ότι το 70% του συνολικού φορολογητέου εισοδήματος το 1980 ανέρχεται σε 100 δισ. δολάρια, ενώ το 1990 ανέρχεται σε 140 δισ. δολάρια, αλλά η φοροδιαφυγή φάνηκε να μην είναι ποσοστό 2,5% του συνολικού εισοδήματος, αλλά 2,5% του συνολικού εισοδήματος, ενώ ο φορολογικός έσοδος των ετών είναι 140 δισ. δολάρια, αλλά η φοροδιαφυγή φάνηκε να μην είναι ποσοστό 2,5% του συνολικού εισοδήματος, αλλά 2,5% του συνολικού εισοδήματος.

**Πορά τις
εξαγγελίες
για ορθή
κατανομή
των φόρων
πληρώνουν
πάντα οι
Έλληνες.**

Οικονομία

Αδικία στους φόρους

Το 70% στις πλάτες των μισθωτών και των συνταξιούχων

Από το 1987 η φοροδοτική βάση των φορολογούμενων αυξήθηκε σημαντικά. Η φοροδοτική βάση των φορολογούμενων αυξήθηκε σημαντικά. Η φοροδοτική βάση των φορολογούμενων αυξήθηκε σημαντικά.

ΧΡΟΝΙΑ	ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ	ΜΙΣΘΩΤΟΙ	ΣΥΝΤΑΞΙΟΥΧΟΙ
1987	29.078,0	1.452,3	22.213,7
1988	31.459,1	1.641,1	23.321,5
1989	37.309,9	1.815,7	27.544,3
1990	45.526,5	2.145,7	32.884,1
1991	56.784,7	2.670,2	42.598,2
1992	77.649,2	3.591,5	57.156,6
1993	99.329,9	4.707,8	71.492,6
1994	130.300,9	6.291,2	98.115,0
1995	162.012,0	8.383,4	123.630,9
1996	199.205,2	11.189,9	156.915,3
1997	247.415,1	14.400,0	201.015,1
1998	301.313,8	18.442,0	242.871,8
1999	351.114,3	23.443,0	287.671,3
2000	407.069,5	29.442,0	337.627,5
2001	469.309,3	36.443,0	392.866,3
2002	537.841,7	44.443,0	453.398,7
2003	612.442,3	53.443,0	519.000,0
2004	693.115,5	63.443,0	589.672,5

Στα 4 τρις. η παραοικονομία

Ασύλληπτη η φοροδιαφυγή

από, στα οποία να εμφανίζονταν κλασματικό εισόδημα

Στα ύψη η παραοικονομία

Να χαρακτηριστεί είναι, ενόψει του γεγονότος ότι η παραοικονομία, που σημαίνει διαφορά ανά φοροδοκία από φοροδοκία, σημαίνει με τις εκτιμήσεις οικονομικών παραγόντων, στο 40% του Ακθωρού του Εγχώριου Προϊόντος, δηλαδή κοντά στα 4 τρις. δρχ. ετησίως.

Με συναπταρτικούς υπολογισμούς, τον τελευταίο χρόνο φορολογούνταν, θα απείδαν στο Δημόσιο εισόδημα 1 τρις. δρχ. περίπου.

Πέραν όμως, το Δημόσιο αδύ-

ναίται να εισπράξει εκτός και τους βεβαιωμένους φόρους, ενώ στον προϋπολογισμό των 1991 προβλεπόταν ότι τα έσοδα από φόρους, περιλαμβανόμενα οικονομικών εντύπων θα ανέλθουν (τον προϋπολογισμό, βέβαια) στα 79,5 τρις. δρχ. Είναι, τα έσοδα, για τα επόμενα έτη, προς, με τους υπολογισμούς που προέβλεπε να «βυθιστεί τις τρισεκατομμύρια, ενώ από την άλλη, για να αντισταθμιστεί το «ενα μισό» της φορολογίας στους ελληνικούς φορολογούμενους, κριτικώς, ψηλά τους εισεπλάτες.

Αντίληψη για το φορολογικό ζήτημα που επικρατεί και τις δραστηριότητες διαφόρων της παραοικονομίας μιλούν οι αριθμοί.

Αντίθεση στις χώρες του ΟΟΣΑ, η χώρα μας, α ότε, με την τακτική της από πληρωές εισοδήματος στη φορολογία

εισοδήματος φτάνουν μόλις το 4,2% του ΑΕΠ, όπως από 1987 για τους 14%, στην Ιταλία 7,2%, στην Γαλλία 7,1%, στη Μ. Βρετανία 9,5% και στις ΗΠΑ 10%.

Οι εισπράξεις από φόρους οικονομικών, σύμφωνα με τον ΟΟΣΑ στη χώρα μας, ανέρχονται στο 2,9% του ΑΕΠ, όπως κατά μέσο όρο στην Ευρωπαϊκή 11% και στις χώρες του ΟΟΣΑ 11,9%.

Η μεγάλη φοροδιαφυγή απεικονίζεται και από το γεγονός ότι η φορολογική επιβάρυνση φτάνει μόλις στο 27% του ΑΕΠ, ενώ στις άλλες χώρες της ΕΟΚ, είναι 42%.

Το ίδιο είναι, επίσης, το ποσοστό φορολογίας στη χώρα μας, ως προς το ΑΠΠ, όπως το 26,9%. Αντίθετα, η αντίστοιχη φορολογική επιβάρυνση είναι πολύ μεγαλύτερη

ψη στην Ελλάδα (17,1% από 6,1 στην 21%, (11,7%). Αυτό δείχνει ότι το Δημόσιο φορολογεί με έμμεσους φόρους τους καταναλωτές, τα προϊόντα, τις πρώτες ύλες κ.λπ., προκειμένου να αντισταθμίσει της εισεπλάτης του να επιβληθεί φοροδοκία ανάλογη με τη φοροδοκία των εισοδημάτων του καθενός (στο εισόδημα).

Το αποτέλεσμα είναι αυτόν είναι ο μισθωτός και οι συνταξιούχοι να βρουν, κάτω από το συνολικό εισοδήμα φορολογικό φορτίο, η πόση καταβολή των βάρων να διπλασιάζεται, οι συνταξιούχοι φορολογούνται, οι μισθωτοί υψηλά εισοδήματα, τα εισοδήματα Οικονομικών να «τρών» την τιμαριθμική στην κλίμακα διακρίσεων της εισοδήματος και τα προσιτά εισοδήματα εισόδημα να μην κερδίζουν κατά. Πέραν γάρθωκεν 110 δισ. δρχ. και όλος η ύλη που απείδαν θα επαναληφθεί. Ούτε, όμως, δεν υπάρχουν επαρκή έσοδα, τότε ο δανεισμός είναι αναπόφευκτος για την κάλυψη του ελλείματος και τα μέτρα για την ανόρθωση από κρίση, λόγω «δημόσιου ομολογήματος» κινούνται.

Πάνω στο έδαφος ζήτημα για επενδύσεις, που να απείδουν τα εισοδήματα στο 13% και πως να ξεφυγή η οικονομία από τη στασιμότητα.

K. ΑΝΤΩΝΑΚΟΣ

Του
ΛΘΑΝ. Χ. ΠΑΠΑΝΔΡΟΠΟΥΛΟΥ

Η τοκογλυφία και η παραοικονομία στηρίγματα της κτηματαγοράς

Ο ΚΤΗΜΑΤΟΜΕΣΙΤΗΣ κ. Γεώργιος Αργ. είναι ασφαλιστής. Τη χρόνια που περνούσε το 70% των πράξεων που είναι αγοραπωλησίες ακινήτων και οικοπέδων από απλόστοιχους ανθρώπους, για τους οποίους απειροχίτωνται και τις πιάς πλουτίσεων. Γιατροί, δικηγόροι, εισαγωγείς, αγρότες και μικροεπιχειρηματίες είναι η πλειοψηφία του πελατολογίου μας, τα εισοδήματά της οποίας κατά ένα μεγάλο μέρος είναι αρριβόλο να τα γλιτώσει το υποπαιδί Οικονομικών.

Λόγω χάρη μάθαμε ότι ένας γιατρός, ο οποίος έχει δέκα χρόνια επαγγελματικής καριέρας και δουλεύει σε γνωστή ιδιωτική κλινική, αλλά και για ίδιον λογαριασμό, αγοράζει πέντε τρεις μετρητές διαίτησης 80 εκατομμυρίων δραχμών στη Φιλοθέη, το οποίο οίκο δεν είναι και από τα πιο ακριβά.

Αν υπολογίσουμε ότι η μέση αποδοτικότητα στην Ελλάδα είναι το 20% του εισοδήματος που αποκτών οι Έλληνες, τότε ο γιατρός μας για να αποκτήσει 80 εκατομμύρια δραχμές σε 10 χρόνια, θα πρέπει στην ίδια περίοδο να έχει κάπου 300 εκατ. δρχ. και πλέον έσοδα. Δηλαδή 30 εκατ. δρχ. το χρόνο. Πόσα από αυτά δηλώθηκαν στην Εφορία ένας θεός το ξέρει. Πάντως, τα τελευταία χρόνια, ελάχιστα είναι οι γιατροί που δηλώνουν στην Εφορία εισόδημα πάνω από 10 εκατ. δρχ. το χρόνο.

Υποπαιδίτες είναι επίσης και οι πολυτελείς βίλλες που πουλήθηκαν τα τελευταία χρόνια στην Ελλάδα, την Πολιτεία και άλλου και αρκετές από τις οποίες πήλκον σε πρόσωπα αρριβόλου επαγγελματικής ιδιότητας.

Όπως μας είπε ο κτηματομεσίτης, συνομιλητής μας, τα δύο τελευταία χρόνια πουλήθηκαν στα βέρια πρόσωπα από το γραφείο του τρεις μεσοκτιές πάνω από 100 εκατ. δρχ. η καθισμά, σε άτομα τα οποία εμφανίζονταν ως εισαγωγείς απροσδιοριστων μηχανημάτων το ένα και σύμβουλοι επιχειρήσεων τα άλλα δύο. Κατά την άποψη του συνομιλητή μας, τα δύο τελευταία άτομα ασχολού-

νταν με το Χρηματοπιστωτικό οίκομα είχαν κάνει μεγάλη μπάζα στην περίοδο της αναθέρμανσής του.

«Είναι ξεκάθαρο ότι τα τελευταία χρόνια το Χρηματοπιστωτικό τοκογλυφία και η παραοικονομία στηρίξαν πολύ την κτηματαγορά, η οποία έμας σήμερα πήρε για καλά την κάτω βόλτα», πιστεύει ο συνομιλητής μας. Και ως φανερώνει τα γεγονότα των δικαίωνων.

Όπως μας υπογράμμισαν έγκυροι κτηματομεσιτικοί κύκλοι, το «πρόβλεψη» για τις αγορές ακινήτων και η ιστορική κίνηση της παραοικονομίας έχουν περιρριβεί στο ελάχιστο τις κτηματικές συναλλαγές, οι οποίες για αρκετούς μήνες θα υποστούν και τις συνέπειες της αντιμεθέρμανσης της κίνησης κεφαλαίων.

Παρ' όλα αυτά για την ώρα το κόστος της γης και των ακινήτων στην Ελλάδα παραμένει παρανοκό και ελεσθηρατικό, παράλληλα δε η παρατηρούμενη οικονομική δραστηριότητα χρεοκοπεί και τα τελευταία απομνημόνια μιας κάποιας ομορφιάς που είχαν παραρριβεί στην τεραστούπολη που φέρει το όνομα Αθήνα.

Και στο σημείο αυτό πρέπει να υπογράμμισουμε ότι η πλήρης «μειοδοποίηση» του οικονομικού και κοινωνικού βίου της χώρας δεν είναι άρροση της γενικότερης ύφεσης που επικρατεί στην παραοικονομία. Στο μέτρο που η τελευταία δεν προσφέρει εύκολο εισόδημα στα πολλά υποβρασηματα του δημόσιου βίου, οι υπάλληλοι και οι κομπίνες θα ελληθίσουν. Επίσης, θα θωθούν και η σφήη που ήδη έχει διαβρώσει το ελληνικό δημόσιο, το οποίο είναι και ένας από τους μεγάλους τροφοδοτές της εγχώριας παραοικονομίας.

Πέρα από όλα αυτά μεγάλες διαστάσεις θα πάρει και η ήδη ομηρακικά αυξημένη αφερεγγυότητα που επικρατεί στην ελληνική αγορά. Τους μήνες που έρχονται οι σκόδουτες εισαγωγές και τα διαμορφήμενα γραμμάτια θα γλιώσουν άνοδο, γεγονός

που θα επιδεινώσει το ήδη άσχημο κλίμα στην αγορά.

Είναι δηλαδή ολοφάνερο ότι η ελληνική κοινωνία μπαίνει σε μια ανάλκη και εξομακτική κρίση, η οποία θα γίνει τα βιβλιόρα σε θα αυθάνονται τα αντανακλαστικά με τη της ότι η πολυτελής διαδωση με δανεικά δεν είναι πλέον δυνατή.

Επίσης όσο θα περιρριβεί η επιδότηση της ανεργίας με αυθικές προαλήψεις στα δημόσια, η κατάσταση στην Ελλάδα της λείφρας και της κομπίνας θα γίνει αφόρητη. Όσο γι' αυτούς που χύνουν κριακόδωλα δακρυά επειδή, μας λένε, αυθάνεται η τιμή του φρομού και του νερού, σήμερα δεν κανουν τίποτε περισσότερο από το να δείχνουν την άγνοιά τους γύρω από τα οικονομικά πράγματα, αλλά και τον επικίνδυνο, για ότι απορριβεί από την κοινωνική μας συνείδηση, λαικισμό τους.

Δότι οι αυθίτες των τριών των Δημοσίων Επιχειρήσεων και Οργανισμών (ΔΕΚΟ) είναι απόρροια της χυσιτικής διαχείρισής τους και της ανεπαρκούς παραγωγικότητάς τους. Όταν στη Γαλλία, η στην Ολλανδία το εισόδημα του μετρό και των Λαοφωριών έχει 200 και 300 δρχ., δεν βλέπουμε για ποιον λόγο ο Έλληνας «εργαζόμενος» θα πρέπει να πληρώνει μόνον 50 δρχ. Όταν μια γαλλική μπαγκέτα φρομύ έχει 120 δρχ., με ποια λογική στην Ελλάδα των τοκογλυφών θα πρέπει να έχει 40 δρχ.; Αισιόμοι δηλαδή ο Νταϊ Αθηνών να πληρώνει εκατομμύρια για να αγοράζει κακοφτιαγμένα και κακόγυουστα αυτοκίνητα και τον περριάζει η τιμή του φρομού που αντιπροσωπεύει το 0,01% των δαπανών του; Λίγος ορθολογισμός στη νοσηροσύνη μας δεν θα έβλαπτε από τους ημιπροσοδωστούς λαικιστές.

Σε μια χώρα όπου τα πραγματικά εισοδήματα είναι διπλά και τριπλά των πραγματικών, η άνοδος των τιμών είναι η μόνη διέξοδος που υπάρχει για να αποκτιήσει το κρατικό πόρομα και να αποφραχθεί η πλήρης κατάρροση.

□

Η "κρυφή" έρδη των τραπεζών

Ο Ν. Γκοργκάνος στην Τράπεζα της Ελλάδος

Ο Νικόλαος Γκοργκάνος, τοποθετήθηκε στη θέση του υποδιευτήτη της Τράπεζας της Ελλάδος.

Εκείνος όμως, που σφραγίζει το "προφίλ" του νέου υποδιευτήτη της ΤΤΕ είναι το γεγονός ότι υπήρξε ο εισηγητής του προγράμματος Οικονομικής Στενάρωσης που εφάρμοσε το '85 ο τότε υπουργός Εθνικής Οικονομίας, ο σημερινός πρωθυπουργός Κ. Κηρύτσης.

Ο Ν. Γκοργκάνος έχει συμμετάσχει στις διαδικασίες της ευρωπαϊκής οικονομικής ανάπτυξης μέσα από την Επένδυση Οικονομικής Πολιτικής και τη Νομισματική Επιτροπή της Ε.Ε. της οποίας είναι μέλος από το 1993.

ΟΛΑΒΟΥΝ στις κάθε είδους συναλλαγές που συν αναπτύξει οι πολίτες μεταξύ τους, καθώς και αυτές που έχουν με διάφορους οργανισμούς και επιχειρήσεις.

... αδράς αμοιβής, αναλαμβάνουν να εξοφλήσουν ορισμούς του τηλεφώνου, του ηλεκτρικού και του εξαργυρώσουν και να κορηγήσουν ξένο νόμισμα, α-ε σας βγάλουν φα-

Οι τράπεζες δέχονται να εξοφλήσουν τους λογαριασμούς της ΔΕΗ, του ΟΤΕ και της ΕΥΔΑΠ, αλλά παίρνουν προμήθεια γι' αυτή τους τη... διευκόλυνση έως 250 δρχ.

όμως με το αζημίω-
 δεν πρόκειται για
 γραφεία, ανταλλα-
 ναλλάγματος ή ορ-
 κς που αναλαμβάν-
 ιεκραίσιών τους τς
 : τον κολιτών.

ει σπλάς για τις κα-
 ες τράπεζες, οι ο-
 φός από τις παραδο-
 τασίες τους που ή-
 οι και ταθετικές και
 ήσεις, έχουν κα-
 σε πιο κερδοφόρες

εν προμήθειών, είτε
 ελλαγήν που ανα-
 είτε προμήθειες για
 : και εξαγωγές, δια-
 ελων του Δημοσίου,
 κ επιταγές κτλ.

Πάνω από 200 δισ. το έσοδο του 1995 από... προμήθειες

ΤΡΑΠΕΖΕΣ	ΠΡΟΜΗΘΕΙΕΣ (σε δισ. δρχ.)	ΚΕΡΦΑ (σε δισ. δρχ.)
Ποσειδών	31,7	50,7
Εθνική	70,2	41,4
Εργατική	35	26,2
Αττική	17,8	13,8
Εστιά		
Τοι 70 μεγαλύτερων τραπεζών	224,7	223,3

ισωρυγεία»

ασηχηριστικό ότι
 3,3 δισεκατομμύρια
 κέρδη το 1995 οι 20
 τρες τράπεζες, αντι-
 τις προμήθειες που
 αν για το 1995 δια-
 ό τις διάφορες τρ-
 να προσέφεραν.

ώ τα καθαρά κέρδη
 ετών αυτών ανήλ-
 3,3 δισεκατομμύρια
 κέρδη το 1995 οι 20
 τρες τράπεζες, αντι-
 τις προμήθειες που
 αν για το 1995 δια-
 ό τις διάφορες τρ-
 να προσέφεραν.

φάσει ο καταναλωτής στην τράπεζα θα πρέπει να πληρώσει 250 δρχ. για κάθε λογαριασμό, όταν μπορεί να τον εξοφλήσει με 50 δρχ. στο πρακτορείο ΠΡΟΠΟ της γειτονιάς του ή χωρίς καθόλου επιβάρυνση στην ίδια την εκποίηση που έχει εκδώσει τον λογαριασμό.

Σε άλλες περιπτώσεις ορισμένες τράπεζες εμφανίζονται ανακόλουθες σε όσα έχουν κατά καιρούς υποσχεθεί. Όπως τα Μηχανήματα Αυτομάτης Ανάληψης Μετρητών, τα οποία αναπτύχθηκαν οι τράπεζες για να απελευθερύνουν τους πελάτες από τα ταμεία τους και να έχουν λιγότερα λειτουργικά έξοδα.

Εκ των υστέρων

Όταν εμφανίστηκαν τα μηχανήματα αυτά, τα γνωστά πλέον ΑΤΜ's, όσοι έκαιναν π.κ. ανάληψη μετρητών από τα ταμεία της τράπεζας επιβαρύνονταν με κάποιο κόστος, ενώ όσοι χρησιμοποιούσαν τα ΑΤΜ's δεν πλήρωναν δόξα.

Σήμερα, όμως, με την ανάπτυξη των Διατραπεζικών Συστημάτων, όπου κάποιος μπορεί να κάνει απόληξη μετρητών από το λογαριασμό του ακόμη και από άλλες τράπεζες, υπάρχει επιβάρυνση για κάθε φορά που χρησιμοποιείται το ΑΤΜ's.

Σημειώνεται ότι κάθε τράπεζα ακολουθεί τη δική της τιμολογιακή πολιτική όσον αφορά την καταλόγηση των χρημάτων.

Δ. ΚΑΝΕΛΛΗΣ

ΤΑ ΜΕΓΑΛΑ ΟΝΟΜΑΤΑ ΤΗΣ ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΙΑΣ ΕΙΝΑΙ ΕΔΩ.

Εσείς πού θα πάτε;

Στο Εργαστήρι Επαγγελματικής Δημοσιογραφίας. Έχει και το κύρος και τους πρώτους.

Και ο Τέρης Κουκί

Και ο Πίνος Παναγιωτόπουλος

Και ο Παύλος Τσίμας

Και ο Νίκος Χατζηγεωργίου

Και η Λιάνα Κανέλλη

Και η Έλλη Σοτή

Διδάσκουν:

Καθηγητές Πανεπιστημίου

- Γ. Γαργαλιάνος, Φιλολόγος
- Κ. Ζουβός, Πολιτικός
- Γ. Κωνσταντίνος, Νομικός
- Α. Λοιδόβρης, Συνταγματολόγος
- Αριστοτέλης Μαντζουράκης, Συνταγματολόγος
- Αλέξ. Μαρκοπούλου, Εγκληματολόγος
- Ν. Σ. Μαρμαρίδης, Οικολόγος
- Α. Δ. Μεταξάς, Πολι. Στρατιωτ.
- Χρ. Ροζάκης, Νομικός
- Κ. Σουφλιάς, Οικονομολόγος
- Βασίλης Φίλας, Κοινωνιολόγος

Επιστημονοί - Ειδικοί

- Γ. Αθανασίου, Φιλολόγος
- Γ. Ζάνης, Διοικητικός
- Ν. Κωνσταντίνος, Νομικός
- Α. Λεβιτάκης, Φιλολόγος
- Μ. Π. Παροικίου, Διπλωμάτης
- Νομικός
- Φ. Παροικίου, Οικονομολόγος
- Α. Σπυριδίου, Οικονομολόγος

Δημιουργοί - Καλλιτέχνες

- Α. Γεωργιάδης, Συγγραφέας
- Κριτικός Τέχνης
- Γ. Γεωργιάδης, Ηθοσός
- Σπ. Εγγονάτος, Ήρωας
- Γ. Μονεμβατής, Μουσικολόγος
- Γ. Παπαδάκης, Συνθέτης
- Ι. Μάρης Πλαστήρας, Συγγραφέας
- Δημοσιογράφος

Δημοσιογράφοι

- Θ. Αθανασίου, Στ. Απτεργής
- Ανδρ. Ανδρέου, Γ. Βασιλείου
- Ν. Βουλάκης
- Κ. Γεωργιάδης
- Λιάν. Μπακογιάννης
- Β. Παύλος
- Μ. Παπαδημιτρίου
- Α. Σπυριδίου

* Για το Ειδικό Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Διαλέξεων

Εγγραφές με προτεραιότητα Σπουδών Σεπτέμβριο, για σπουδαστές Ηλικίας Μιστού, με πιστοποίηση Νέων Σπουδών

Και εξειδικευμένο Εργαστήρι Αθλητικής Δημοσιογραφίας, με πρακτική άσκηση στις εφημερίδες ΘΣΣ ΤΠΝ ΣΠΟΡ, ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΗΧΩ, ΠΡΑ ΓΙΑ ΣΠΟΡ.

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗΣ ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΙΑΣ

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΛΕΥΘΕΡΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

τους περισσότερους που σπούδασαν εδώ, σήμερα τους ξέρετε

Πληροφορίες: Εγγραφές: Καλλιμαχία 3 (Παράρτημα Σόλων), 108 82 Αθήνα, Τηλ. 26.06.955 - 36.45.417

Τοκογλυφία και με...

Η ανάγκη σπρώχνει

κατοντάδες ανθρώπους

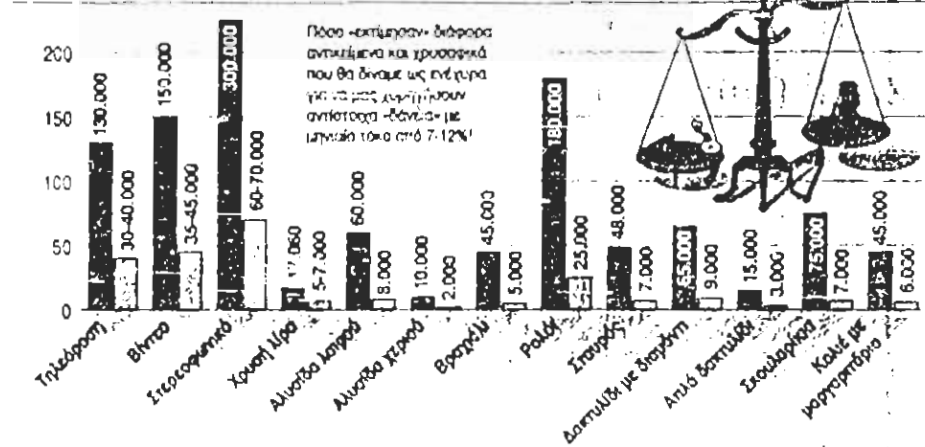
τους τοκογλύφους, που

ανείζουν με επιτόκιο

ως και 250% τον χρόνο

ΕΠΙΣΤΡΑΤΕΥΟΥΝ για ακόμη και τις... πιστωτικές κάρτες για να πουλήσουν «χρήμα» σε ανθρώπους που κερδίζουν από μια κίωση, εξαγοράζοντας την ελπίδα τους με μεγαλύτερη δισυμία. Επισφελούνται από την «αικονομική κρίση» που έχει οδηγήσει το όριο της φτώχειας μαθητούς, συνταξιούχους και μικροδουλητές. Το επάγγελμά τους, δεν γινώσκει αναδουλήτες: «τρέφονται, τρέφουν και συντηρούν» το παράνομο εμπόριο χρέιματος.

«Εκτιμήσεις» τοκογλύφων

Στην περιφέρεια που δίνουν ως ενέχυρο ηλεκτρονικά είδη και χρεωστικά στοιχεία αξίας 1.140.000 δραχμ., θα πάρουν δάνεια ως προς την καλύτερη περίπτωση 234.000 δραχμ. με επιτόκιο ανάλογα με τον τοκογλύφο από 7% έως 12%. Το μέσο για τον τοκογλύφο ο χρεός μέτρο μόνο ως «γραμμάδια» ενώ οι πολλοί τους πέτρας δεν λιπόβονται υφίση. Προσέρχεται δε για τα «ενέχυρα χρεωστικά» δάνεια που στην καλύτερη περίπτωση μέλλε αγόραζε το 17 της αξίας τους και στην «κλάση» το 1/10 ενώ για τα διάφορα ηλεκτρονικά είδη χρεώματα το 1/4 ή το 1/5 της αξίας τους στην αγορά.

«από» σπρώχνει, καθίσταται, στα ανήλικα σπρώχνει των τοκογλύφων «κατοντάδες» τους. Το σπρωχτό είναι καταδικασμένο. Τα δάνεια αλλού! Και τα επιτόκια των «δάνειων» που κερδίζονται από 120% έως και 250% χρόνο!

ΕΠΙΣΤΡΑΤΕΥΟΥΝ

«κατοντάδες» «κατοικίες» τρέχουν επενδύσεις σε άλλα και στοιχεία γίνε από δάνεια. Τα τελευταία όμως, ξεπέρασαν το μαρτύριο και σε στοιχεία της Αθήνας, αλλά τοκογλύφοι τρέφουν δάνεια από επιτόκιο 7-12%, 12%, 12%, 12%, 12%.

Οι σπρωχτές «δάνεια» της Πλάταιας Ομοσπονδίας «αποπροσανατολίζουν» και «απορροφούν» σε απίθανη μικρή τιμή τα πάντα, τιμολόγηση, χρεωστικά και πιστοί. Τηλεόραση, όχημα, ηλεκτρικές και ηλεκτρονικές συσκευές, φωτογραφικές μηχανές, κομμοίδημα και σπιντολίνα. Αποκρίνα μαρτυροποιούνται και κρημύσονται. Χρυσός, λίρες, 12,36 Δόλη, αλλά και «κρίση». Τις δίνεις, το σπρωχτό η τη μοροσπάλει σου! Αλλά και τις «κατοικίες» σου κίνες τις διατακτικές, τις αραχίδες ή τις αραχίδες σου!

Μέσα κομμοίδημα τη θέση του «αποπροσανατολίζονται» και να εισπράττει στον θάνατο κόκκο τους! Με ένα κεφάλαιο χρεωστικά από πλάτη, γίνε σπρωχτό την πρώτη κάρτα, στην από Πύργους, μια απτή από την Ομοσπονδία, να ένα «αποπροσανατολίζονται» δάνειο της αξίας των 300.000 δραχμών. Ο χρεός, και από το γάμο, δεν κοιτάζει καν τα κλάση, μήνεν τη «δία». Για χρεωστικά αξίας τοκογλύφους 600.000 δραχμών, ο τοκογλύφος «αποπροσανατολίζονται» και φύγει τις κλάση τους με το πλάτη «αποπροσανατολίζονται» δάνειο.

— Δάνειο, στην περίπτωση του «αποπροσανατολίζονται» με 10% τόκο για ένα τρέμημα (τόκο 20.000 δραχμές) ή — Το σπρωχτό δάνειο με 75.000 δραχμές. — Στο σπρωχτό της οδοιπορίας τους, τα χρεωστικά «αποπροσανατολίζονται», ως ενέχυρα με το ποσό των 52.000 δραχμών. Το κεφάλαιο δάνειο όμως θα έχει επιτόκιο 15% το μήνα — κάθε μήνα το κεφάλαιο αποπλάττει μαζί με τους τόκους. Υπολόγισμα τα τους «αποπροσανατολίζονται» για τον πρώτο μήνα 7.800 Για τον δεύτερο 8.790 Για τον τρίτο 10.115 Και για τον τέτατο 11.563 δραχμές.

Στην κλάση του «αποπροσανατολίζονται» δάνειο, για να μεταφραστεί να πάρει τίποτα το «αποπροσανατολίζονται» οφείλει να κρημύσει «αποπροσανατολίζονται» με τον 52.000 δραχμών — και τόκος 18.948 δραχμών!

● Το τρίτο «αποπροσανατολίζονται», στην από Εμπροσθή Μανδύλα, ήξε να αποπροσανατολίζονται μια αγορά από πλάτη κλάση τους «αποπροσανατολίζονται» να δώσει «δάνειο» σπρωχτό αξίας 300.000 δραχμών! Με ενέχυρο τα χρεωστικά, μετακίνη με δάνειο μόνο 40.000 δραχμές — με τόκο 10 ή 12% το μήνα, θα τα «αποπροσανατολίζονται» στην αγορά. Στην περίπτωση κλάση τους: 75.000 δραχμές!

«αποπροσανατολίζονται» πιστωτικές κάρτες, «αποπροσανατολίζονται» η μελετωμένη κάρτα που ανήλθε την είν «αποπροσανατολίζονται», γιατί ο «αποπροσανατολίζονται» ήταν αδύνατο «αποπροσανατολίζονται» στο χρέος του, για ένα μεγάλο δάνειο.

Φυσικά επι «αποπροσανατολίζονται», σπρωχτό δίο εκ των οποίων η μια δεν ήξε κρημύσει να κρημύσει απόλυτα στην αγορά. Έτσι, με το τρέμημα των πιστωτικών κερτών, μέλλε και πολλοί τοκογλύφοι είναι σπρωχτό με και με «αποπροσανατολίζονται». Η κλάση, με «αποπροσανατολίζονται», ότι θα έκανε κεφαλαιώδη κλάση 200.000 δραχμών (ένα και το όριο) από την «αποπροσανατολίζονται» κλάση και 80.000 δραχμών από την δεύτερη με «αποπροσανατολίζονται» αγορά! Αλλά και για «αποπροσανατολίζονται» θα κρημύσει με «αποπροσανατολίζονται». Τα χρεωστικά όμως, που θα ήταν στα χέρι ήταν 120.000 για την πρώτη κλάση και 48.000 για τη δεύτερη! Με άλλα λόγια, οι κλάση χρεωστικά με το σπρωχτό ποσό των 280.000 δραχμών αλλά το χρέος του θα ήταν στην πλάτη ήταν μόλις 168.000 δραχμές! Κλάση — μέση σε «αποπροσανατολίζονται», χωρίς τόκο και χωρίς «αποπροσανατολίζονται», απώληση (!) — 112.000

δραχμές — μέση το 6% της κρημύσει, που είναι κλάση.

Διατακτικές και «προεξόφληση γραμματίων»...

Η ίδια η «αποπροσανατολίζονται» αποκλήθει «αποπροσανατολίζονται» για να τα διατακτικές των Δραχμών. Το «αποπροσανατολίζονται» το ξέρουν «αποπροσανατολίζονται» μάλλον που «αποπροσανατολίζονται» τις διατακτικές τους — κρημύσονται ού την κρημύσει τους για να αγοράσουν «αποπροσανατολίζονται» η «αποπροσανατολίζονται» με «αποπροσανατολίζονται» «αποπροσανατολίζονται» να κατακτήσει, στα χρεώτα «αποπροσανατολίζονται» τους γλάσεις. Και από η «αποπροσανατολίζονται» του τοκογλύφους είναι «αποπροσανατολίζονται». Διατακτική αξίας 100.000 δραχμών — που κρημύσει και κρημύσει από το ποσό των δάνειων — απώληση κάθε 15 μήνα — για 6 ή 8 μήνα — «αποπροσανατολίζονται» στην καλύτερη περίπτωση, με τόκο 40.000 δραχμών στο «αποπροσανατολίζονται». Άρα, από τις «αποπροσανατολίζονται», η δίαση «αποπροσανατολίζονται» που την κλάση να ξεπλάσει με «αποπροσανατολίζονται» στα σημεία του «αποπροσανατολίζονται» από τα οποία θα μεταφραστεί τα τοκογλύφους να κλάση τις αγοράς τους, στο δάνειο των Δραχμών απώληση!

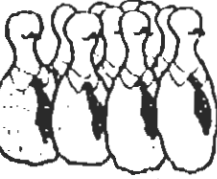
□ Ο ΔΡΑΜΟΣ της τοκογλυφίας είναι μια «αποπροσανατολίζονται» αγορά. Ο τοκογλύφος στην από Αχαιών δάνει δάνειο έως και 10.000.000 δραχμών την ίδια κλάση γλάση, με επιτόκιο 10% έως 20% το μήνα «αποπροσανατολίζονται» το χρέος του δάνειο και την «αποπροσανατολίζονται» που το «αποπροσανατολίζονται» — και φυσικά με «αποπροσανατολίζονται» «αποπροσανατολίζονται» σε «αποπροσανατολίζονται», με διατακτική κρημύσει τους «αποπροσανατολίζονται» στη δίαση «αποπροσανατολίζονται» — τη κρημύσει η «αποπροσανατολίζονται» τον δάνειο και τον τόκο και από τον «αποπροσανατολίζονται». Πριν φτάσει κρημύσει το δάνειο, δανιστής και δανιστοσύνη, και σπρωχτό τον πρώτο μήνα «αποπροσανατολίζονται» από με τη δίαση «αποπροσανατολίζονται» των «αποπροσανατολίζονται» μέρων «αποπροσανατολίζονται» τα «αποπροσανατολίζονται» του «αποπροσανατολίζονται» «αποπροσανατολίζονται» «αποπροσανατολίζονται» στην «αποπροσανατολίζονται» που δεν κρημύσει να «αποπροσανατολίζονται» στους «αποπροσανατολίζονται» τόκους που «αποπροσανατολίζονται» «αποπροσανατολίζονται», χάνουν κάθε χρόνο κρημύσει «αποπροσανατολίζονται» οι κλάση κρημύσει στο χρέος των τοκογλύφους...

Ο ίδιος τοκογλύφος, όμως και πολλοί άλλοι «αποπροσανατολίζονται», «αποπροσανατολίζονται» και «αποπροσανατολίζονται» κρημύσει! Ο Α.Π.Π. Έτσι, 15 χρόνια που κρημύσει τα «αποπροσανατολίζονται» — σημαντικό μέρος της αξίας του — σε γραμμάτια, με μεταφορά την κρημύσει του «αποπροσανατολίζονται» «αποπροσανατολίζονται» στα Δραχμάκια. Έτσι, 15 χρόνια που κρημύσει το χρέος του «αποπροσανατολίζονται» του «αποπροσανατολίζονται» 10.000.000 δραχμών και δεν έχει ούτε τα μισά. Είναι στα χέρι του γραμμάτια αξίας 6.500.000 δραχμών. Ανεπαρκήματα να «αποπροσανατολίζονται» τα γραμμάτια στην αγορά ή να τα κρημύσει τον τόκο και 3.000.000 με «αποπροσανατολίζονται» κλάση από πλάτη, μέση σε ένα «αποπροσανατολίζονται» 2.000.000 δραχμών! Το «αποπροσανατολίζονται» «αποπροσανατολίζονται» είναι ότι «αποπροσανατολίζονται» η κλάση που...

«Σύμμαχος» το τραπεζικό σύστημα

«αποπροσανατολίζονται» για να φτάσει, αφού το τραπεζικό σύστημα «αποπροσανατολίζονται». Για να «αποπροσανατολίζονται» την κλάση «αποπροσανατολίζονται» οι «αποπροσανατολίζονται» κρημύσει και οι διαδικασίες είναι χρεωστικές η «αποπροσανατολίζονται» του τραπεζικού συστήματος, και ο μεγαλύτερος «αποπροσανατολίζονται» της «αποπροσανατολίζονται» χρέος στην αγορά. Στα κλάση «αποπροσανατολίζονται» «αποπροσανατολίζονται» ότι πλάτη σε «αποπροσανατολίζονται» «αποπροσανατολίζονται» που ήταν από «αποπροσανατολίζονται» και «αποπροσανατολίζονται» μισοί, δάνειο από «αποπροσανατολίζονται» «αποπροσανατολίζονται» που «αποπροσανατολίζονται» «αποπροσανατολίζονται» για να κλάση «αποπροσανατολίζονται» τους.

τοκογλύφος είναι ένα «αποπροσανατολίζονται» «αποπροσανατολίζονται» για τους θάλασσες να πλάτη δάνειο, «αποπροσανατολίζονται» της... δίαση «αποπροσανατολίζονται». Την ίδια η «αποπροσανατολίζονται» «αποπροσανατολίζονται» αλλά... «αποπροσανατολίζονται», όπως ο τοκογλύφος στις «αποπροσανατολίζονται» «αποπροσανατολίζονται». «αποπροσανατολίζονται», «αποπροσανατολίζονται» για να τα «αποπροσανατολίζονται»... «αποπροσανατολίζονται» «αποπροσανατολίζονται» και «αποπροσανατολίζονται» «αποπροσανατολίζονται»... Να μην «αποπροσανατολίζονται» και «αποπροσανατολίζονται»...

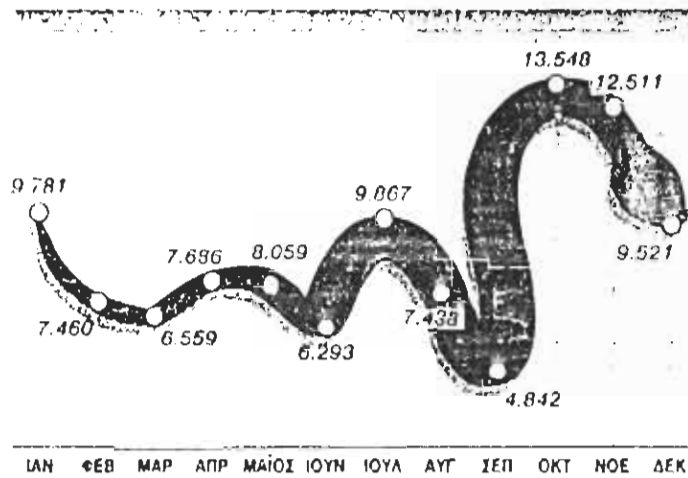

Του Δ. ΧΑΝΤΖΟΠΟΥΛΟΥ

ΠΙΟΤΩΤΙΚΕΣ ΚΑΡΤΕΣ!

100 δις. το χρόνο ο τζίρος των κάλυπτων επιταγών

Ξεπέρασαν τα 100 δις. δρχ. οι ακάλυπτες επιταγές το 1992

Στα 100 δις. καταγράφηκε τον περασμένο εβδόμη μήνη εξαγομική δραση άνεργα το ποσό των αάλυπτων επιταγών που κυκλοφόρησαν στην αγορά το 1992! Σίχρωνα με έσοδες πηής των ασφαλιών τραπεζών οι περισσότερες από τις επιταγές αυτές διακινήθηκαν το τελευταίο τρίμηνο της προηγούμενης χρονιάς, ενώ οι λιγότερες, τα δις, στην καλή τπ οποία η αγορά ήταν «παράθυρη».

ΙΑΝ ΦΕΒ ΜΑΡ ΑΠΡ ΜΑΪΟΣ ΙΟΥΝ ΙΟΥΛ ΑΥΓ ΣΕΠ ΟΚΤ ΝΟΕ ΔΕΚ
ΓΑ ΜΡΑ / Ερ Γουλιόπουλος

■ ΤΡΡΑΣ ήσαν από τους γενικούς δικαιωματούς του Πει- Η κόρη, 18 χρόνων, κήρουν στην τελευταία τάξη του μου. Αυτός, κάποια στιγμή «ξινότηχη κι έπεισε έξω» - όπως πημερα οι γνωστοί του - με συνέπεια να κατοχυρω, στον για να τελειώσει την αφήρηση του κειμένου της επιτήρησης. Α κατολήρω, μίσει σε δύο χρόνια, ζητούντων πηών για τον περίπου 40 εκατομμύρια δραμή! Ο δωμαζηνός όμως είχε πλάσει επιταγές στον τοκογλύφο για το «έδωτος» πλάι στο της... κόρης του! Πρόκειται για μια κλησιή μέθοδο, λούτων η υπόθεση κήρη το όρομα της δίωξης τότε, οι «μικροί δικαστήσαν» μ' έκκληση ότι ο παρώντος που «όσαν ήταν... μαθήτρια λυκείου!»

■ Τζος των αάλυπτων επιταγών - σύμφωνα με στοιχεία του «Ερω» - ξεπερά, κάθε χρόνο, τα 100 δις. εκατομμύρια δραμή. Μάλιστα, περίπου 80.000 υποθέσεις, για τίπιες επιταγές, πούσαν, κάθε χρόνο, τα ελληνικά δικαστήρια. Είναι χαρακτηρισικό ότι, τους μηνες που η αγορά είναι αιματηρή, σημειώνω-όλογο και μικρή κίνηση τίπιων επιταγών. Αντίθετα, το μ αυτές των επιταγών εκωθείται στα τμή που παρατη-μ μεγάλες τζιρος των καταστημάτων. Για παράδειγμα, το πάλι τρίμηνο του 1992.

Καραοικονομία

■ «Ποητισμός» και η κυκλο- σία αάλυπτων επιταγών νονται άμεσα με την κρίση «Ερω» και αποβλόν «συντήρησις» κήριων «αλλοδαπών» που σπατάλε-απροκαταμία. «Το έω, μ'έ άλλο, λέει ο διαρκος κής Προσωπικός επιτήρ-ηνας, ένας εξαετήριος πώπται να προσετήρη πηλάδο και καρέφανα. «όταν να κλιτικός λό-επίτηρησή του δεν έρη προσδοκώμενη κήριση.

■ κατέληξε του είναι η «η των πάλι» επιταγών, αλλήρωσ τόσο τους πει-αν όσο και τους διατι-αν: «Φίλος μου, για κα-ηρη» λέει - ήταν σονόφ-ης κοπών. «Όλα αυτά τα «, της περιουσίας δε-πυ με την άρνηση των νι-«όν μαγαζιών, οι δασ-σος κήριαν τον πάλι καλό

ΑΝΘΡΩΠΙΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

Τον εξόντωσαν με 60% επιτόκιο το εξάμηνο

■ ΧΡΕΙΑΖΟΜΟΥΝ επιτήρητος 5.200.000 δραμή για να ξεπληρώσω μέσα σε τρεις μήρες, μια σιαχά από χρέη που με ασελίστηαν με «κλιση-ση» Κινημένα να χάσω το μαρτζί μου. Είχα βάλει ήδη υπόθεση το σπίτι μου στην Τρέζις. Η ανασφάλισή μου αφιερώνει δύσκολος όρος. Κάποιος φί-λος, που μίλησε για έναν «τοκογλύφο» στην Ορόπια. Πήραμε μαζί Μον-ήδωσα πραγματικά το δάνσιο που είχα ανάγκη την εξόφληση κιάλιας μέρη. Ε-αλλήρωσ τα υπέβλεπα χρέη στην Τρέ-ζις, αλλά χωρίς να το έχω συνήθει-σολοίσι σκέψη, είχα υπογράψει την εδώνισή μου.

■ Είχε πολλές ασφαλιστικόντες, πριν ασελίσσει να μίλησε στα «ΝΕΑ». «Είνα καλή δύσκολα να νομολογείσ τεσσ άμελησ απόθμεις... Πραγματικά,

ντρέπεται». Ο Μ.Π. δεν διατηρεί τίπο και ένα χρόνο, το χρόνο της που κληρονομήσ αν τον πατέρα του στο κέντρο της Αθήνας. Εσπάρχησε στα 65 του χρόνια, αν το μνήμον, όπως λέει, και σγαμνίζεται να συντηρεί την γυναι-κή και τα τρία του παιδιά στον βοήρ κ λιστήρι σε μεγάλη επιτήρηση. Διατί-οθηκε 5.200.000 δραμή, αν τον τοκο-γλύφο της Ορόπιας, με ασφαλισμέ-σις από ασφάλιση που άστρε στη γυναι-κή του, αλλά έλαρε να κληρονομήσ μέσα σε 6 μήρες στην διατυση του, το ορχικό κεφάλαιο και άλλα... 7.800.000 τόκους!

■ Για πάλι 400.000 δραμή και δια-νείδησα, υπέγραφα οι ναλλεμπεινές αξίες 1.000.000 δραμή! Το επίδοιο ήταν εξοντιστικό: 60% το εξάμηνο, 10% δηλαδή τον μήνα. Στόθηκε δύσλε άτυχος, γιατί στην απελία μου επί-τεταν στα χέρια του και χωρίς να έρη χρήματα στον λι-«οπάλ του Ιατροκαμιά

Δύο κατηγορίες

Συνήθως, δύο «κατηγορίες» ανήκουν τον κυκλοφορούν αάλυπτες επιταγές. Έμπορο, που οι δολαίρις τους δεν «ήρη-καν καλά» και οι οποίοι εκδίδ-ουν αάλυπτες επιταγές για να πληρώσουν τους κλήρις τους. Εκείνός τους είναι, μέχρι να εκδικαστεί η υπόθεσή τους στα ποινικά δικαστήρια, να έχουν εξοικονομήσει τα απαι-τούμενα χρήματα ώστε να πλη-θούν οι υποχρλώσεις με τον αντίλογο. Στη δεύτερη κατηγορία, η οποία θα ερμυνεω-η

λέει την χειρότερη λύση. ■

■ Στες συνδλωματικές, φανόταν μόνο το τελικό ασφαλισμένο ποσό και όχι εννοια που την διατυηθεί. Ο τοκο-γλύφος, είχε φροντίσει άλλοσ να κα-λιφθεί, είχε εκδώσει στο όνομα του ασφαλιτή του κικονικά ημελόδια αγρο-φής αάλυπτων περηνάτων και χρεωστί:

■ Μια δικαστική υπόθεση, ήταν χα-μένη από χέρι Προσωπικού να ερω-σθήκα τμήμα του χρέις μου, διατί-οθηκα από φίλους και συγγενείς 7.000.000 δραμή. Το κλήν δάνσιο με οδήγησε στο κλάμρι. Μίση σε 6-7 μηνες μήνες, χρεωστούσε σε πολλούς αν-θρώπους. Αναγκάσθηκα να πουλώσω την επιτήρησή μου για να γλιτώσω από αλλετηρωστικό το σπίτι της γυναι-κής μου. Στο τέλος το χάσωμαι και αυτό και μένομαι πάλι με πάλι... ■

η κλάση «ακακλήρη», ανή-κουν οι «σε σαστίματος ανα-κλήρι». Αυτά, όπως έρ αρχ-ης, είναι «έωμα χωρίς αντι-κρησι», εξαγομίν τους διατυητής των ασφαλιών υποκαταστημάτων, οδύλων μλεκ επιταγές και τις μορφή-σων δεξιά και αριστερά, κηρωδώντος κήριων και γραφίστητος σε τον πρτίρητιν ότι ανδύθεται θα τα αλληρό-σών!»

■ Όμως, όπως παραδηχόνται ασφαλιμό κήριο, ο άεργος είναι αδύνατος! Οι κήρις από τα δικαστήρια, μπορεί να απο-ελούν «αντιλήρητι για την έκδοση αάλυπτων επιταγών, αλλά και η Δικαιοσύνη δεν μπορεί να κηψει το ρόλο του

δάνιος να «κλήρι» το πάλι χέ-ρ», είναι σε... παρτάδα απα-πώντι Μικροκομοα από τις Εσοράδες, τον Πόλο, το Καρ-ακλήσι και την Κατιρήνη Ξου-νησιασ συντηρηκό μαζί του, αλλήρωστων τον πρώτο κηρό-κος κηρητής. Αλλάσαν την «μαιοσύνη» του και, όθνηρα από πέντερες μήρες, ζήρησαν να αλληρύνουν με εκ-τιπής. Αυτός έζητησε και το «αάλω» της «έκτισκε και σή-ρη». Οι εκπιτιές αλληρύν-ωνται μόνο στις προσθεμένες τερες. Πήραμε έτσι κήρις που έιν εξάμηνο. Μέχρι που ήρθε το... αμάλιο κήρις: «Οι κλήρις εξαγομίνστηκαν και οι αάλυ-πτες επιταγές, ξεπληρώσαν τα κήρινα κατατηρησά

επαρκήσων... καταστημάτων σήλιτος της Τρέζις της Ελ-λόδος, Δυστυχώς, λέει ο πολίς κήριος, «δεν είναι λίγοι εκεί-νοι που θέλουν κήρις τον έωμορο με... Ένα λεπτό!»

■ Μάλιστα, ορισμένοι υποση-ρίζουν ότι, το νομικό κλάση για τις ασήλτες επιταγές, πρέπει να αλλάξει. «Να γίνω η διαση και έκεληση», τονίζει διατυητής υποκαταστήματος και διατυητής: «Αντί να κήριαν τον κηρονομο η Τρέζις να σιαη τη δίωξη ο άεργος ενδιαφερόμενος, δηλαδή ο ασφαλιτήτης της επιταγής. Έτσι και λιγότερες υποθέσεις θα φρόνουν στα δικαστήρια και κήρις αν' όλος ο κόσμος παραλήρη θα προσετήρι με πάλι συνδλωστούς!»

Ηίστωση χρόνου

Καθώς, όμως, ο ασφαλις των δικαστήριών είναι κηρωδημέ-νός, η δίωξη καθυστέρει και ο δικαστικός κήριος - συντα-σική - κήσιση χρόνου. Και στην κήρισηση που καταδι-κασιτή, η όνομα του γράφεται ότι κήριος Μίσση την τρέζη-ζήν με συνθάδα, να μη δένει-ται για 1 έτος 3 χρονα και εκδίδ-εται, με το ίδιο όνομα, νέο μλεκ επιταγών. Και χρεω-κρηριωστικό του κήριου στην αγρά, είναι το γρημό-δο, σισή η «ράση Μίσση» - κατά την κηρωτηρηση ασήλ-χους της Τρέζις - θα μπο-ρούν να κήριται τις αήλιες μιας κήσιτος ασφαλιούσ-τειας!»

Αύριο: Περιπτώσεις τοκογλύφους που έφτασαν στα δικαστήρια.

Παιδεία

εισοδήματα που συγκεντρώνουν από τα ιδιωτικά μαθήματα; Εκεί υπολογιστεί ότι πάνω από 500 δι. είναι ο ετήσιος τίτλος στην παραπαιδεία...

από 5.000 φροντιστήρια ξένων γλωσσών και στις αναρίθμητες ιδιωτικές επαγγελματικές σχολές. Πόσοι απ' αυτούς τους καθηγητές δηλώνουν τα

ποστίματος μισθοδοσίας των δασκάλων. Μιλώμε για τους καθηγητές που παύουν έργο στα 700 ιδιωτικά σχολεία, στο περίπου 2.500 φροντιστήρια μέσης εκπαίδευσης, στα πάνω

Η ΧΑΡΤΟΓΡΑΦΗΣΗ ΤΟΥ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΟΥ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΟΣ (σε χιλιάδες δραχμές)

ΚΛΑΜΑΤΑ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΟΥ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΟΣ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ	ΕΙΣΟΔΟΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ	ΔΙΑΔΡΑ ΠΕΡΙΩΝ
ΜΕΧΡΙ 500	429.971	87.833.043	2.252.961
500-1.000	428.135	326.497.119	2.104.096
1.000-1.500	528.860	657.126.049	2.608.210
1.500-2.000	429.916	740.921.677	2.908.097
2.000-2.500	353.491	791.938.020	3.374.207
2.500-3.000	219.593	682.391.097	3.321.044
3.000-3.500	171.454	554.366.528	2.601.361
3.500-4.000	123.896	463.224.679	2.183.843
4.000-4.500	95.481	404.803.201	1.882.783
4.500-5.000	75.218	356.496.545	1.726.814
5.000-5.500	58.128	293.903.493	1.536.920
5.500-6.000	40.328	231.311.346	1.114.971
6.000-6.500	27.151	185.247.899	748.706
6.500-7.000	18.585	125.194.675	511.160
7.000 και πάνω	58.185	579.943.469	1.542.818
ΣΥΝΟΛΟ	3.098.390	6.473.248.848	30.453.897

ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΣΥΝΟΛΙΚΗΣ ΙΔΙΩΤΙΚΗΣ ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΗΣ (από 11 87 ως 10 88)

Κατηγορίες	Ποσό σε δι. δραχ		
	Διαφ. με προηγούμενο (1)	Διαφ. με παραπαιδεία (2)	Διαφ. με (3)
Σύνολο	1603,4	1818,5	215,5
1 Τρόφιμα	205,5	35,9	129,6
2 Πινό	180,1	153,7	-26,4
3 Καπνός	485,4	808,9	323,5
4 Ενδυση - Υπόδηση	451,4	803,2	481,8
5 Στέγαση - Υδρευση	154,9	255,1	100,2
6 Θέρμανση - Ψυθισμός	444,5	506,0	61,5
7 Έπιπλα - Οικ. Εξοπλισμός	179,6	293,0	113,4
8 Υγίει	685,3	748,2	62,9
9 Μεταφορές - Επικοινωνίες	230,2	307,8	77,6
10 Διασκέδαση - Αισθητική	90,7	185,3	94,6
11 Εκπαίδευση - Μεταρρύθμιση	578,1	686,2	108,1
12 Άλλες δαπάνες	5239,1	6171,8	1532,7
Σύνολο Διαφ. με προηγούμενο (%)	100,0	100,0	

Ποιοι είναι οι κύριοι «αιμοδότες» της παραπαιδείας

- (1) Στοιχεία Εγχώριας Ιδιωτ. Κατανάλωσης 1983 από τους Εθν. Λογισμ. προσαρμοσμένα στην περίοδο Νοεμβρίου 1987 - Οκτωβρίου 1988.
- (2) Στοιχεία Έρευνας Οικονομικών Προβλεψεών προσαρμοσμένα για την εγχώρια ιδιωτ. κατανάλωση αλλοδαπών, που καταγράφεται στους Εθν. Λογισμ. και προσαυξάνεται για τα μη καταγεγραμμένα μέρη σύμφωνα με ανεξάρτητες εκτιμήσεις των εισπράξεων συναλλάγματος από στοιχεία της Τράπεζας Ελλάδος.
- (3) Αναφέρεται στη διαφορά των συνολικών δαπανών για εγχώρια κατανάλωση (ήμεδαπών και αλλοδαπών), που προκύπτει από τις δύο εναλλακτικές εκτιμήσεις.

ΤΙΝΗ εκθεση του ΚΕΠΕ για την παραπαιδεία και τη φοροδοσία της διαπιστώνει ότι οι εθνικοί λογαριασμοί υπερκείμενοι σε σημαντικό βαθμό τις δαπάνες ιδιωτικής κατανάλωσης αναφέρονται προς τις αντίστοιχες εκτιμήσεις της έρευνας οικονομικών προβλεψεών. Για την περίοδο Νοεμβρίου 1987 - Οκτωβρίου

1988 το μέγεθος της υποεκτίμησης υπολογίζεται σε 1.532,7 δι. δραχμές που αντιπροσωπεύουν το 29,1% της συνολικής δαπάνης ιδιωτικής κατανάλωσης, όπως εκτιμάται από τους εθνικούς λογαριασμούς. Αξίζει να σημειωθεί ακόμη ότι το αποτέλεσμα αυτό προκύπτει από την υποεκτίμηση που παρατηρείται σε όλες τις κατηγορίες

δαπάνης, ειδικά υπό τις κατηγορίες «πινό και καπνός», όπου το ποσοστό των εθνικών λογαριασμών υπερκείμενο σε σημαντικό βαθμό τις αντίστοιχες λύσεις της έρευνας οικονομικών προβλεψεών. Τέτοιον πινάκιο που ακολουθεί μπορεί κανείς να διακρίνει το ύψος της παραπαιδείας που έχει υπολογισθεί στο κεφάλαιο Εκπαίδευση - Μίσθωση

Πάσο, υπάρχει και η αντίθετη άποψη. Για παράδειγμα, ο καθηγητής του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου κ. Νικόλαος Ξευράλλης βεβαιώνει ότι οι 20.000 δι. την ώρα δεν αποτελούν και τόσο σπάνια εξάρτηση, ιδιαίτερα σε περιπτώσεις που θεωρούνται εύπορες (βόρεια προάστια κ.λπ.).

Ως προς τις ξένες γλώσσες, τα υψηλότερα διδάκτρα καταβάλλονται για την απόκτηση διπλώματος.

Στα φροντιστήρια για μαθήματα Λατινικών μέσος όρος, σύμφωνα με τον κ. Δριβαλιάρη, είναι 50.000 δι. το μήνα. Στα φροντιστήρια ξένων γλωσσών περίπου 15.000 δι. το μήνα, αλλά για μικρό αριθμό φράν.

Πάντως, ο πρόεδρος της ΟΙΕΑΕ επιμένει: «Το μεγαλύτερο ποσοστό των διδρυμένων καθηγητών ή των φροντιστών που παραδίδουν και ιδιαίτερα μαθήματα, κάνουν περιορισμένο αριθμό μαθημάτων».

Όπως και να 'χει, για να γίνει ένας

καθηγητής φοροφυγάς υψηλού επιπέδου, πρέπει καταρχήν να γίνει «σταρ». Ο κ. Δριβαλιάρης λέει χαρακτηριστικά: «Για να είσαι καθηγητής - σταρ, είναι αναγκαίο να είσαι καλός στη δουλειά σου».

Αλλά, αν είσαι καλός στη δουλειά σου, αυτό δεν σημαίνει ότι μπορείς να γίνεις και σταρ. Το «σταρλίκι», λοιπόν, είναι κάτι που καλλιεργείται. Χρειάζεται να κάνεις και λίγο τον δύσκολο, να φαίνεσαι πού και πού στην τηλεόραση, να έχεις γράψει και κάποιο βιβλίο σχετικό με το μάθημα που διδάσκεις, να έχεις και έναν κατάλογο των προηγούμενων μαθητών σου που πέτυχαν - ως τεκμήριο καλής προσφοράς.

Θλίξει, με άλλα λόγια, να ξέρεις να πλοάσεις τον καιρό σου. Αλλά το πιο βασικό, είναι να μπορείς να αναγνωρίζεις με την πρώτη τους κακούς μαθητές, ώστε να μην τους αναλά-

βεις, ή, αν τελικά τους αναλάβεις, να τους αποσύρεις στην πορεία ως άχρηστο για την συναλλαγή σου εμπόρευμα».

•Εκεί υπολογισθεί ότι το κόστος της παραπαιδείας ξεπερνά το κόστος της παιδείας και φτάνει έναν κύκλο εργασιών του ύψους των 50% το σ. δρχ.». Σ' αυτή την εκτίμηση κατέληξε ο πρόεδρος του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου κ. Νίκος Μαρκετάς, ο οποίος, ελάττω, επισημειώνει: «Οι οικονομικές δραστηριότητες και συναλλαγές που σχετίζονται με την παιδεία δεν μπορούν κατά ίσην να χαρακτηρισθούν ως παραιονομία, επειδή είναι εμφανείς και δεηλωμένες. Η πολιτεία διατηρεί τους μισθούς των δασκάλων σε άθ' το επίπεδο, με την άτυπη δικαιολογία "ομολογούμετε το μισθό σας από τα φροντιστήρια"».

Από την πλευρά του, ο υφυπουργός Παιδείας κ. Βασίλης Ανθόπουλος βε-

βαιώνει ότι «Πρόθεση του υπουργείου είναι να αντιμετωπίσει τα προβλήματα της ιδιωτικής εκπαίδευσης. Ανάμεσα στα θέματα που θα μας απασχολήσουν στο επόμενο χρονικό διάστημα, είναι το υψηλό επίπεδο λειτουργίας, η εφαρμογή της κείμενης νομοθεσίας και η γενικότερη εποπτεία της ιδιωτικής εκπαίδευσης».

Στο βαθμό που η ιδιωτική εκπαίδευση αποτελεί ύπαρξη πραγματικότητας και παραδεκτό γεγονός, από την ελληνική κοινωνία οφείλει να λειτουργεί με νομιμότητα και πίστη από την εποπτεία των αρμόδιων οργάνων της πολιτείας, γιατί η παιδεία αποτελεί κοινωνικό αγαθό».

ΑΥΡΙΟ: Φοροδιαφυγή στην οικοδομή

ΕΙΣΙΤΗΡΙΟ ΚΑΙ ΚΑΡΤΑ ΜΕΤΡΗΣΗΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΔΟΣ
ΜΟΝΗΜΕΝΗ ΚΙΝΗΤΗ ΤΡΑΠΕΖΑ

ANIMA MUNDI

ΜΙΑ ΒΡΑΔΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΗΣ ΦΥΣΙΚΗΣ ΜΑΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ

Ανεξάρτητα από το πόσο μακριά θα ταξιδέψετε, η προστασία της φύσης είναι πάντα κοντά σας. Η ANIMA MUNDI είναι η μόνη εταιρεία που προσφέρει μια ολοκληρωμένη λύση για την προστασία της φύσης. Η ANIMA MUNDI είναι η μόνη εταιρεία που προσφέρει μια ολοκληρωμένη λύση για την προστασία της φύσης.

- Πρόεδρος: ΑΝΔΡΕΑΣ ΚΑΡΑΓΕΩΡΓΙΟΥ
- Διευθύνων Σύμβουλος: ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΚΑΡΑΓΕΩΡΓΙΟΥ
- Γενικός Διευθυντής: ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΚΑΡΑΓΕΩΡΓΙΟΥ
- Εκπαιδευτικός Σύμβουλος: ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΚΑΡΑΓΕΩΡΓΙΟΥ
- Συντονιστής: ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΚΑΡΑΓΕΩΡΓΙΟΥ
- Μάρκετινγκ Σύμβουλος: ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΚΑΡΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

TELEPOST

ΠΡΩΤΗΜΕΝΗ ΚΙΝΗΤΗ ΤΡΑΠΕΖΑ
ΥΠΟ ΤΗΝ ΑΙΓΙΔΑ ΤΟΥ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ΜΙΓΑΡΟ ΜΟΥΣΙΚΗΣ ΑΘΗΝΩΝ
* ΠΙΣΤΩΤΗΡΙΑ 23 ΔΕΣΕΜΒΡΙΟΥ 1994 ΠΡΑ 4 30 Μ *

Εδώ δεν υπολογίζονται, αλλά το κομμάτι της φύσης, η φύση είναι πάντα κοντά σας. Η ANIMA MUNDI είναι η μόνη εταιρεία που προσφέρει μια ολοκληρωμένη λύση για την προστασία της φύσης.

ΤΟ ΚΑΠΝΙΣΜΑ ΒΛΑΠΤΕΙ ΣΟΒΑΡΑ ΤΗΝ ΥΓΕΙΑ

Από την υπεύθυνη εταιρεία που προσφέρει μια ολοκληρωμένη λύση για την προστασία της φύσης. Η ANIMA MUNDI είναι η μόνη εταιρεία που προσφέρει μια ολοκληρωμένη λύση για την προστασία της φύσης.

Μη χάσετε την ευκαιρία να απολαύσετε την καλύτερη ποιότητα καπνού. Η IBERIA MILD 25 είναι η καλύτερη ποιότητα καπνού που μπορείτε να απολαύσετε. Η IBERIA MILD 25 είναι η καλύτερη ποιότητα καπνού που μπορείτε να απολαύσετε.

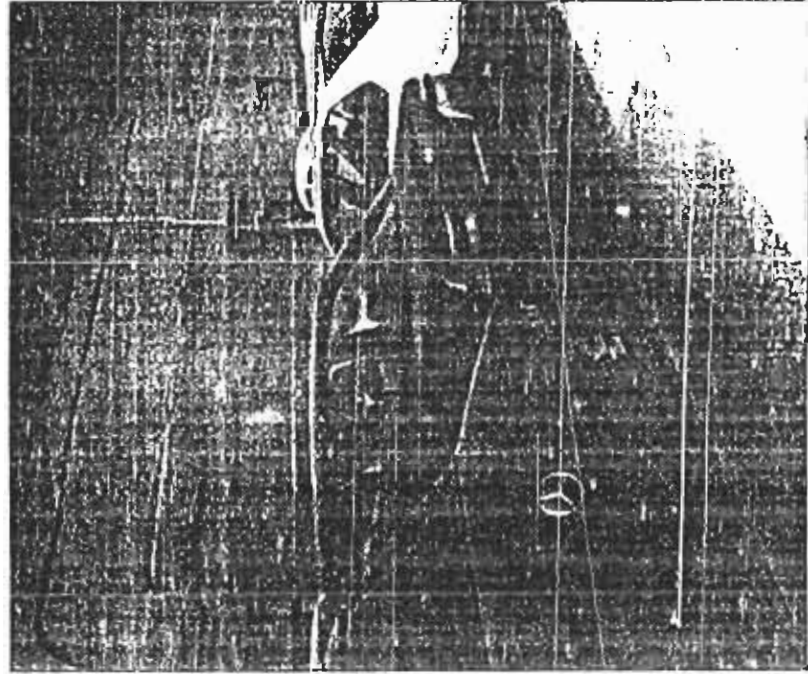
Απολαύστε την καλύτερη ποιότητα καπνού. Η IBERIA MILD 25 είναι η καλύτερη ποιότητα καπνού που μπορείτε να απολαύσετε. Η IBERIA MILD 25 είναι η καλύτερη ποιότητα καπνού που μπορείτε να απολαύσετε.

Το ...όργιο «παροχής υπηρεσιών»

Ο τρωάς που περνούσαν τις μέρες «επι-δεδωκό» είναι αυτός στον οποίο σύμφωνα με τις ερευνητικές μελέτες, προτιμάται η επιπλοκότερη παροχή υπηρεσιών. Στοιχισμένα πέντε είναι των δραστηριοτήτων δεν είναι δυνατόν να προσφέρουν πέντε με οκτώ υπηρεσίες μέσω γενικού προσωπικού που αναγκάζονται να «έχει κλάδο των υπηρεσιών».

Επιπλοκότητα - Καρτερίνα - Ζωοπανοπιστία - Κέντρα Σοφιστικής Γλώσσας - Ουμνιστικές προθέσεις - Είναι τα κριτήρια στην οποία κατατάσσονται οι υπηρεσίες που παρέχονται στις επιχειρήσεις. Η μελέτη των δραστηριοτήτων αυτές κατέδειξε ότι οι υπηρεσίες αυτές είναι οι πιο πολύτιμες που παρέχονται στον κλάδο. Ειδικότερα στο κλάδο των υπηρεσιών, οι υπηρεσίες αυτές είναι οι πιο πολύτιμες που παρέχονται στον κλάδο.

Επιπλοκότητα - Καρτερίνα - Ζωοπανοπιστία - Κέντρα Σοφιστικής Γλώσσας - Ουμνιστικές προθέσεις. Είναι τα κριτήρια στην οποία κατατάσσονται οι υπηρεσίες που παρέχονται στις επιχειρήσεις. Η μελέτη των δραστηριοτήτων αυτές κατέδειξε ότι οι υπηρεσίες αυτές είναι οι πιο πολύτιμες που παρέχονται στον κλάδο.

Το αίσθημα προσφοράς για κάθε είδους περιμετρολογική δραστηριότητα

Συμβαίνει στον καθένα!

Μερικές από τις βασικές παρατηρήσεις που προκύπτουν από τις μελέτες που πραγματοποιήθηκαν είναι οι εξής: Η παροχή υπηρεσιών είναι η πιο πολύτιμη που παρέχεται στον κλάδο. Η παροχή υπηρεσιών είναι η πιο πολύτιμη που παρέχεται στον κλάδο.

Η υποχρέωση του καταναλωτή να πληρωσει ΦΠΑ 18% δημιουργεί το καλύτερο ελγόν και το λιγότερο κίνητρο για να μην ζητήσει απόδειξη...

Στα κέντρα διασκέδασης ταμπακίστες εφοδιάστη με τη μέθοδο των «πλάτων υπηρεσιών»

Ο τρωάς που περνούσαν τις μέρες «επι-δεδωκό» είναι αυτός στον οποίο σύμφωνα με τις ερευνητικές μελέτες, προτιμάται η επιπλοκότερη παροχή υπηρεσιών. Στοιχισμένα πέντε είναι των δραστηριοτήτων δεν είναι δυνατόν να προσφέρουν πέντε με οκτώ υπηρεσίες μέσω γενικού προσωπικού που αναγκάζονται να «έχει κλάδο των υπηρεσιών».

Επιπλοκότητα - Καρτερίνα - Ζωοπανοπιστία - Κέντρα Σοφιστικής Γλώσσας - Ουμνιστικές προθέσεις - Είναι τα κριτήρια στην οποία κατατάσσονται οι υπηρεσίες που παρέχονται στις επιχειρήσεις. Η μελέτη των δραστηριοτήτων αυτές κατέδειξε ότι οι υπηρεσίες αυτές είναι οι πιο πολύτιμες που παρέχονται στον κλάδο.

Ο τρωάς που περνούσαν τις μέρες «επι-δεδωκό» είναι αυτός στον οποίο σύμφωνα με τις ερευνητικές μελέτες, προτιμάται η επιπλοκότερη παροχή υπηρεσιών. Στοιχισμένα πέντε είναι των δραστηριοτήτων δεν είναι δυνατόν να προσφέρουν πέντε με οκτώ υπηρεσίες μέσω γενικού προσωπικού που αναγκάζονται να «έχει κλάδο των υπηρεσιών».

Επιπλοκότητα - Καρτερίνα - Ζωοπανοπιστία - Κέντρα Σοφιστικής Γλώσσας - Ουμνιστικές προθέσεις - Είναι τα κριτήρια στην οποία κατατάσσονται οι υπηρεσίες που παρέχονται στις επιχειρήσεις. Η μελέτη των δραστηριοτήτων αυτές κατέδειξε ότι οι υπηρεσίες αυτές είναι οι πιο πολύτιμες που παρέχονται στον κλάδο.

ΦΑΚΕΛΟΣ

Προσιθάθεια Πάιαξης της παρανομίας

Απρόβλεπτες οι συνέπειες από τα νέα μέτρα, που ετοιμάζει η Γ.Γ.Α., για τα ταμεία του ΟΠΑΠ

Οι Βρετανοί κάπνιστες τα τελευταία έτη, αλλάσε-
ρι πρώτα, δίδοντας
στα... αποθήματα η
αυτού, «το στόχια»
ένα μέρος από την παραγωγή
τους και ούτως μπορεί να αφι-
εργηθεί τους μικρούς μετρά,
αλλά ούτε και το πλαίσιο κλη-
τισίας των υφιστάμενων στοιχί-
ματων, όπως επίσης όπως ούσι
συμμετέχουν στο παιχνίδι. Για
τους Βρετανούς το στοιχίμα
είναι προσιθάθεια. Στην Ελλάδα
πάλι ενδεχόμενα. Στην Ελλάδα
όμως το στοιχίμα είναι προσι-
όστερο τόνος και μάλιστα λιγώ-
κεται ποικίλα, καθώς (αφ' αντι-
θέσει με την Βρετανία) βρακυ-
το σκέλε, στην παρανομία

Υπολογίζεται ότι 1 τρέφο-
μες παρτίδα, πηδόντα επιρως
σε παρανομή στοιχίματα, γένος
του προσιθάθει ότι το στοι-
χίμα έχει βρεθεί μεγάλη αντι-
κρήση από τους Έλληνες παρ-
κτες. Μιγάδες Χωμένους από
την έρσηση που έχει λάβει και
καθίσταται λαβάνια θανά-
μετακινείται διαταχθεί το
Ελληνικό κράτος, που χάνει ση-
μαντικά έσοδα από την φορο-
λογία των στοιχίματων. Αν
(υποθετικά) λάβαμε υποθή-
τον φόρο που παρακοστήσει
στην Βρετανία και την Κίνα
(10-15%), τότε οι δηλωτές του
Ελληνικού δημοσίου υποθή-
ζονται επίδικος σε 15 δισ. δολα-
μίες περίπου. Από τα στοιχεία
αυτά είναι κατανοητό ότι τίθε-
ται θέμα φορολογικής προ-
του μετρίτους, αλλά και του

μετάφραση, οι και
συνεπώς μπορεί να κατα-
ρεί συστατική ταύρα όπως
παρανομή μικρού, εντούτοις
υπονοείται επιμετικό όσκα και
αρκτερές πιθανότητες επι-
τυχίας με εφορματικές συνέ-
πειες στα ταμεία του ΟΠΑΠ
για παράδειγμα. Μια ιδιαιτέρι-
ταυτό στοιχίματων έχει την
δυνατότητα να μεταβάλει τις απο-
δόσεις για να γίνονται αρκτα

Νόριμο στοιχίμα

Προσέξτε μου να επιλέξει
δυναμική στη νέα, αλλά παρ-
λέ υποσιθάθει σπασά ο
ΟΠΑΠ σχεδόν το δικό του
παρανομή στοιχίμα και
επί, ήδη καταποθεί, σχέδιο
νόμου μέσω του οποίου επι-
σείται να ενσωματωθεί το στοι-
χίμα στις λοιπές δραστηριότη-
τες του ΟΠΑΠ. Μιλώντας στην
Κ-ο υε-σπονοός-Αθήνα
κ. Αλέξανδρος Φούρας επιλέγει
να την τοδοθή της ΓΓΑ, να
παταχθεί το παρανομή στοιχί-
μα, αλλά επισημαίνω ότι, το
κρίτικό στοιχίμα δεν προκρί-
ται να οριστεί πάλι από το 14,
ας του έτους.

Από την πλευρά τους οι έλ-
λωνες προσιθάθει βελτιώνεται
το κράτος να καταρτίσει στα 6-
6, του λαρόνια, επιρως
εφορματικές επιπτώσεις για την ε-
πίσημη των κινδύνου και επι-
σημάνουν ότι θα αντιδράσουν
με ο ΟΠΑΠ επιρως να οι-
κατανομή, αποκαρτερθεί το
στοιχίμα διαπραχθεί σπασά-
σπασά την εφόνη διατάχης
και εφόρα την υπονομήσσει έ-
σπασά των σοδάων.

Η επίσημη της ΓΓΑ να νομ-
κοποιήσαν

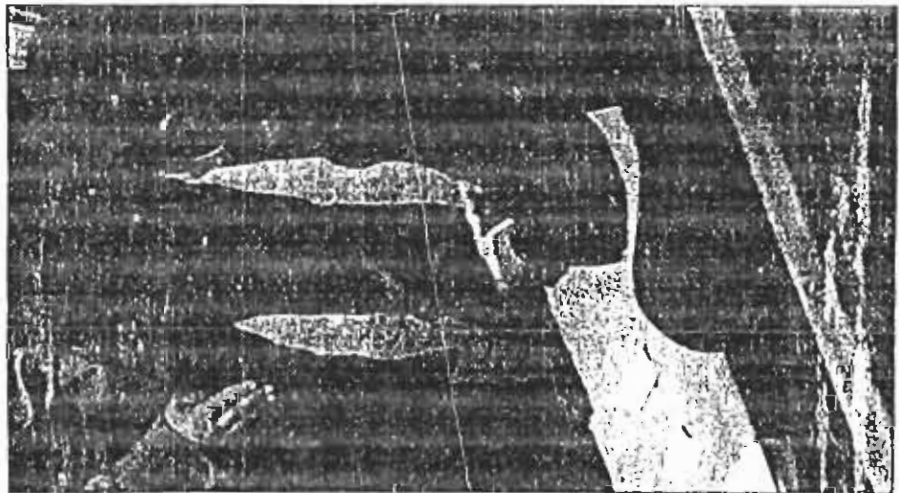
των μικρούς της Ελλάδος αλλά
και οι προσιθάθει τους ανα-
πυδώνονται πάλι κάποιος σε ε-
πισημή την έρσηση γκωστές
μικρού της Αθήνας προς τον
πρώην πρόεδρο του ΟΠΑΠ κ.
Νικόλαο Σαπανιδάκη: «Το βου-
κό ερώτημα είναι αν συμφέρει
τον ΟΠΑΠ να διαρραναίσει το
στοιχίμα παρανομήσσει

σπασά- στην όση να παύσει
τόνο- η αν θα ήταν πάλι πιο ο-
σοφές και ίσως πιο προσιθα-
φορο να παρανομή άλλες
σε επισημάσεις μικρού μικρού
απονομή έσοδος η υπονοήσσει
πληρωμή ενός ποσού της
επληρωτής είσοδος και με
τους όρους ότι ο ΟΠΑΠ θα έχει
αποκαρτερωθεί στους ελλή-
νους επιρως ΠΡΟ-ΠΟ) και ο-
τι το στοιχίμα θα διατάχ-
ται: αποκαρτερωτικά μέτρα προ-
κρίσιμων του ΟΠΑΠ.

Αξιοπιστία

Ενν από το εδαφοκόμνη ση-
μείο της νομιμοποίησης του
στοιχίματος εφορ τους επιρ-
νες στους σπασά θα πύδουν
ο μικρού. Αν διαδοθή θα προκρί-
ται για σπασά του σπασά
παρανομήσσει, σπασά του
Τραπεζικός Αγώ ή αν προκρί-
ται για σπασά του Ελληνικού πο-
δοσίου. Σπασάσσει ότι
στην παρανομή σπασά ποδο-
στία στοιχίμα σε σπασά του
Ελληνικού ποδοσίου στα ο-
ποία συμμετέχουν οι παρνο-
μες του ποδοσίου, αλλά
και προκρίσει ΠΡΟ-ΠΟ. Αν ο
ΟΠΑΠ επιρως στο νέο νομ-

χόδι να εντάξει και ποδοσο-
φορές σπασάς επεφορτάται α-
πό πολλές πλάσιες επιρως
έως για την αξιοπιστία του
στοιχίματος. Αυτές οι επι-
εφορματικές είναι σπασάς δικα-
λογημένες διότι είναι κλη-
ματικό ότι το ελληνικό ποδο-
σοσίο δεν είναι και το πλέον
κατάδο της Ευρώπης. Αν ο
ΟΠΑΠ εντάξει Ελληνικούς επιρ-
νες στο σπασά στοιχίμα, εν-
δεχόμενα να ετρή έρσημα.
Προς μικρού και με πάλιν τρέ-
μα) να διαβρωσισί τους παρ-
κτες ότι δεν θα «επληρωθεί» ο
περισσότερο από εκατοστά
που έρση στον χώρο των προ-
κρίσιμων και σπασάσσει με τον
χώρο του ποδοσοσίου. Από
την άλλη πλευρά, αν ο ΟΠΑΠ
δεν εντάξει σπασά του Ελλη-
κού προσιθάθεισας, θα παρ-
νομήσσει τους σπασά-
με Ελληνικούς σπασάς, προ-
καθίσει να καταρτίσουν το
δικο τους παιχνίδι πιο εφορ-
κό στους πλάτες, εφορματικές
με τον τρόπο αυτό το κράτος
πύδων στην εφόνη. Και αν
σπασάσσει να πύδωνται παρνο-
μα στοιχίματα αυτή την εφόνη
σε εφορματικές σπασάς πλά-
σσει να διαβρωσισί ότι δεν
θα πύδωνται και μετά την νομ-
μοποίηση των στοιχίματος.
Επιρως του προς το ποδο-
σοσίο και ανασπασά, αλλά
πύδωνται να ληφθούν σοδάρα
σε πύδων από τους εφορμα-
τικές της ΓΓΑ και του υπονοήσσει Ο-

Ο «σκατίζης» Παύ' όν την αναίσθησια που τον περιφέρθη
σπασάσσει πάντα λαβάνια περιφορτασίου ε-ηρωλερως.

Ίπποδρομίες: κόσμος στη σκιά και το φως

Φέρονουμε στα χέρια σας τα μεγαλύτερα στενδοτικά κεφάλαια του κόσμου.

Η... χρυσή πλευρά της παραοικονομίας

Με βάση σχετική μελέτη του ΙΟΒΕ για την παραοικονομία στην Ελλάδα, το 1986 - δηλαδή πριν 7 χρόνια - το μερίδιό από το λαθρεμπόριο χρυσού και πολύτιμων μετάλλων έφτανε 2.21.4.5 πεπερασμένο τότε τα 180 δισ. δραχμές

λόγω καθηγήτη που εκδόθηκε από το ΙΟΒΕ με τίτλο: «Η παραοικονομία στην Ελλάδα». Στην μελέτη αυτή επισημαίνονται ακόμη τα εξής: «Το εικαζόμενο μέγεθος του μη εντοπιζόμενου λαθρεμπορίου, αναβιβάζεται σε 160 δισ. δραχμές ετησίως. Από το ποσό αυτό, 80 δισ. δραχμές υπολογίζεται ότι αντιστοιχούν σε χρυσό και πλατίνα και 100 δισ. δραχμές σε λοιπά εμπόρευματα».

Πλάτωνα πέρασε με τα επίσημα στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδος, η νόμιμη εισαγωγή χρυσού στην ελληνική αγορά κατά το 1992, αντιστοιχούσε σε λιγότερο από 3 τόνους, ήτοι 3.000 κιλά, ενώ την ίδια στιγμή κυκλούσε στην εγχώρια αγορά χρυσού με τιμή 10-13 τόνων το χρόνο. Αυτό σημαίνει ότι το 80% περίπου του χρυσού που υφίσταται επεξεργασία στη χώρα μας, εισάγεται με παράνομες διαδικασίες! Επιβεβαιώνοντας το γεγονός αυτό, κυκλάει της αργυροχρυσόχαρης υπολογίζουν τη συνολική επεξεργασία χρυσού μεταξύ 10-13 τόνων το χρόνο. Αυτό σημαίνει ότι το 80% περίπου του χρυσού που υφίσταται επεξεργασία στη χώρα μας, εισάγεται με παράνομες διαδικασίες! Επιβεβαιώνοντας το γεγονός αυτό, κυκλάει της αργυροχρυσόχαρης υπολογίζουν τη συνολική επεξεργασία χρυσού μεταξύ 10-13 τόνων το χρόνο. Αυτό σημαίνει ότι το 80% περίπου του χρυσού που υφίσταται επεξεργασία στη χώρα μας, εισάγεται με παράνομες διαδικασίες! Επιβεβαιώνοντας το γεγονός αυτό, κυκλάει της αργυροχρυσόχαρης υπολογίζουν τη συνολική επεξεργασία χρυσού μεταξύ 10-13 τόνων το χρόνο. Αυτό σημαίνει ότι το 80% περίπου του χρυσού που υφίσταται επεξεργασία στη χώρα μας, εισάγεται με παράνομες διαδικασίες!

καλογοίν, επικαλούμενοι το ζήτημα της ανταγωνιστικότητας. Με λίγα λόγια, όπως τονίζουν, λειτουργούν στα πλαίσια ενός άγραφου νόμου που τους αναγκάζει ή να αγοράζουν λαθραίο χρυσό για να είναι ανταγωνιστικοί ή να κλείνουν, μη κατορθώνοντας να επιβιώσουν στην «παίσια» Οστόσο, δε θα έπρεπε να αγνοήσουμε και τη σημασία που έχει η συμβολή των ίδιων των παραγώνων, στην εξύγιανση του κλάδου τους από τη δράση των κυκλωμάτων αυτών

Διαπόλη συμφερόντων

Βασίλειος του κλάδου της αργυροχρυσόχαρης με τους οποίους μέλος ο «Ρ», αλλά για ευλόγητους λόγους προτίμησαν να κρατήσουν την ουδερότητα τους, ανέφεραν πολλά άλλα ενδιαφέροντα, που προέρχονται από τη δική τους εμπειρία, σχετικά με το κυκλώμα λαθρεμπορίου χρυσού. Ένα αξιοσημείωτο στοιχείο που προέκυψε από τη συζήτηση αυτή, αφορά στη διαπόλη συμφερόντων, η οποία υφίσταται στο συγκεκριμένο χώρο. Πολλές φορές, δηλαδή, η απώλυση σημαντικών περιπτώσεων λαθρεμπορίου χρυσού, δεν οφείλεται σε μια συζητημένη επιτυχία των δικει-

κών αρχών. Ανι όστις, οφείλεται σε «συναδελφικά μαγαζώματα». Σε αντιθέσεις δηλαδή μεταξύ των διαφόρων κυκλωμάτων, που προκύπτουν από τη διανομή της πρώτης ύλης στην αγορά. Αυτή η μορφή «ανταγωνισμού», λοιπόν, έχει πολλές φορές σαν αποτέλεσμα την αλληλοκαταστροφή ανεπιθύμητων υποθέσεων. Επισημάνθηκε ακόμη ότι στη διαπόλη αυτή έχει εισέλθει και ιδιωτική τράπεζα, η οποία μέχρι πρόσφατα ήταν θυγατρική της Εμπορικής. Στις δραστηριότητες αυτής της τράπεζας συμπεριλαμβάνονται και η πώληση χρυσού προς τους παραγωγούς. Η συγκεκριμένη τράπεζα, με το πρόγραμμα της νομιμότητας μέσω της οποίας διεκδικεί τον απόλυτο έλεγχο της ελληνικής αγοράς, πρωτοστατεί στην αποκάλυψη των κυκλωμάτων, προσπαθώντας να προστατιστεί τις διάφορες διανομικές ενόχους αργυροχρυσόχαρης

Υπόνοση και οι «νίλλερς»

Πολλά ακουγονται και για τη συμμετοχή των Αγγλικών «νίλλερς», στην διακίνηση κορημάτων, μέσω των οποίων γίνεται η μεγαλύτερη διακίνηση στην αγορά. Η διακίνηση των κορημάτων μέσω των

ΠΟΥ ΝΑ ΔΕΙΣ ΠΟΣΟ ΕΧΩ ΣΤΟ ΑΛΛΟ ΠΑΠΟΥΤΖΙ

«νίλλερς» γίνεται βασικά λαθραία χωρίς κανένα παρωτατικό. Όπως καταγγέλλεται από επαγγελματίες του κλάδου, όλοι οι οργανισμοί και οι υπηρεσίες του κλάδου έχουν τους δικούς τους παράνομους «νίλλερς», οι οποίοι κάνουν τη δουλειά τους κάτω από το μάτι των αρχών. Οπόσο, η δράση της ευδοκίας αυτής δεν είναι αποκαμμένη από τη σχέση τους με τους διακινητές του κλάδου, αφού από τους τελευταίους προμηθεύονται το υλικό που διακινούνται στην αγορά! Αξιοσημείωτο είναι και η άποψη που ελπίζουμε επαγγελματίες αργυροχρυσόχαρης και που αφορά στην αντιμετώπιση που έχουν

από τις αρχές τις υπηρεσίες του κράτους κατά τη διάρκεια ελέγχων που πραγματοποιούνται στο καταστήματά τους. Όπως τόνισε, δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις στις οποίες οι άνθρωποι των υπηρεσιών αυτών, ζητούν ποσό - κάθε άλλο παρά ευκαταφρόνητα - προκειμένου να αποφευχθεί ο έλεγχος. Από τη διαδρομή αυτή οι ελεγκτές υιοθετούν τερματικό κέρδη, δεδομένου ότι τις περισσότερες φορές οι επιχειρήσεις αυτές κινδυνεύουν την παραπάνω επιβίωσή τους. Κι αυτό βέβαια σημαίνει με τη σειρά του ότι στη συντηρητική τους πλοήγηση και οι ίδιοι οι διακινητές έχουν «τη φώλια τους λερωμένη».

Τι λέει η Υπηρεσία Δίωξης Οικονομικού Εγκλήματος

Βασίλειος, ο «Ρ» δεν παράλειψε να απευθυνθεί και στην άλλη πλευρά, την ομάδα για τη διεκδίκηση των «κόλλων» αυτών, με τη μορφή της οποίας αναφέρεται από την υπηρεσία Δίωξης Οικονομικού Εγκλήματος του υπουργείου Οικονομικών. Όσον αφορά τους κόλλους με τους οποίους πραγματοποιείται η παράνομη εισαγωγή χρυσού, πέρα από όσα αναφέραμε, ενδιαφέρει έχω και «εξή». Στις περισσότερες περιπτώσεις, η απόκρυψη του υλικού γίνεται στο σπίτι, καθώς επίσης και ο μικρός όγκος που υπάρχει.

Επομένως, ιδιαίτερα προσεχώς, «ως αποδοχές» της υπόθεσης, «να και η μέθοδος εκείνη κατά η οποία η διακίνηση της πρώτης ύλης γίνεται μέσω προμηθευτών που μεταφέρουν πλαστική για παράδειγμα, δεν είναι «δυσκόλο να κρημνίσει μια ποσότητα χρυσού ή πολύτιμων λι-

Η στάση του συνδικαλιστικού κινήματος

Τι δηλώνει στο «Ρ» ο Στ Βασιλείου, στελεχος της ΓΣΒΒΕΕ και του κλάδου των αργυροχρυσόχαρων

Μια από τις αρνητικές επιπτώσεις της λαθρεμπορίας χρυσού αφορά βέβαια και τους ίδιους τους αργυροχρυσόχαρους, οι οποίοι σε συνδυασμό με τη φερελογική τακτική των εκάστοτε κυβερνήσεων, διασκαλεύονται να οργανώσουν τις επιχειρήσεις τους με συνεχόμενες προδιαγραφές, κάτω από πλήρη διαφάνεια και ταυτοχρόνια διατηρώντας την ανταγωνιστικότητά τους. Όπως διαπιστώθηκε από την έρευνα, τα συνδικαλιστικά όργανα του συγκεκριμένου κλάδου, έχουν επανειλημμένα διατυπώσει με υπομονήματα την προσπάθειά τους να απαλλαγούν από τα κυκλώματα αυτά.

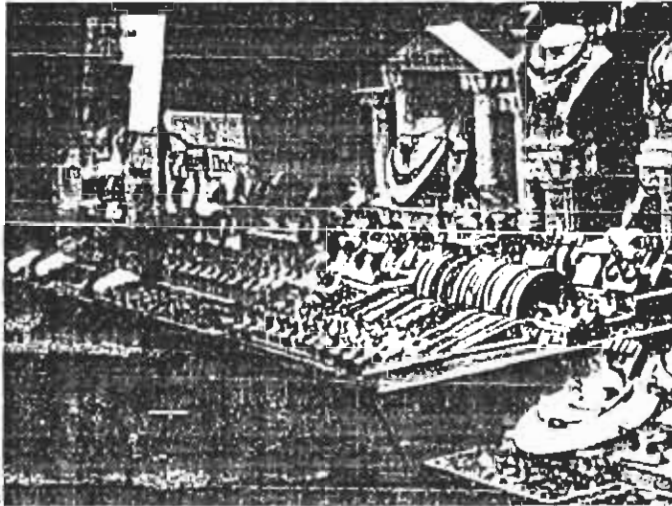
Είναι όμως αξιοσημείωτο ότι συνάντησαν από πλευράς αρχών μια ευγλωτή έως και ύποπτη πλίσιαφορία

Σε ό,τι αφορά τη στάση του συνδικαλιστικού κινήματος απέναντι στο συγκεκριμένο ζήτημα, ο «Ρ» μιλάει με το Στ Βασιλείου, ο οποίος είναι επαγγελματίας αργυροχρυσόχαρος και μέλος του συνδικαλιστικού οργάνου του κλάδου αυτού. Στη συζήτηση που είχαμε μαζί του, ο Στ Βασιλείου μας επισήμανε μεταξύ άλλων και τα εξής: «Ιστορικά η θέση μας ήταν να οδηγηθούμε σταδιακά σε πλήρη εξύγιανση με μέσο που θα γίνονταν αντικείμενο συζήτησης με τους άμεσα ενδιαφερόμενους. Η μέγιστη απόφαση της Δημοσυνόδου για τις περιπτώσεις λαθραίων διακινήσεων και για τη

την επιρροή του τζέκι από πολιτικούς κόττες, ήταν σαφής:

- Δε ξεχωρίστε να κλυψώμε κανέναν παραβία!
 - Δε ξεχωρίστε καμία διακίνηση - πόλητη κορημάτων χωρίς νόμιμο παραστατικό!
 - Καμία κατοχή εμπορευμάτων χωρίς νόμιμο δικαιολογητικό δεν πρέπει να υφίσταται!
- Το συνδικαλιστικό κίνημα καθηγούσε επανειλημμένα το κυκλώμα αλλά παρά τη λεκτική συμφωνία των αρχών, οριστικές διαλογοί δεν έγινε ποτέ. Αν τα πρόσφατα αναγραφόμενα περί πρώτοσας τέτοιων κυκλωμάτων από παράγοντες όπως ο κ. Νησιώκης, ισχύουν, τότε είναι εύκολο να κατανοηθεί κανείς τη μη διάθεση για διάλογο-

Η κρίση δεν ξέχασε ούτε την αργυροχρυσοχόια

τράπεζες. Το νέο καθεστώς απομακρύνει ουσιαστικά τον βελγικό από το τραπεζικό σύστημα, αφού αδυνατεί να ανταποκριθεί στις εμπρήμιες ασφαλείες που ζητούν οι τράπεζες Βελγίας και τίθεται οδηγία είτε στον μαρσάο είτε στη απορροφή προς τον τοκογλόγο.

● Τα επίσημα των χορηγήσεων (30% έναντι 14% που ήταν) είναι ιδιαίτερα υψηλά για τη βιομηχανία του κλάδου, που αδυνατεί να ανταποκριθεί στις ανάγκες της αυξανόμενης παραγωγικότητας.

● Άμεση επίλυση, επίσης, απαιτεί το ζήτημα του παραγκωνισμού του ρόλου της ΕΟΜ-MEX στη σφαίρα της ελληνικής βιομηχανίας.

Πείρτουν οι εξαγωγές

Ένα άλλο ανησυχητικό για την πορεία του κλάδου στοιχείο, είναι η σημαντική μείωση που παρουσιάζουν οι εξαγωγές ελληνικών κοσμημάτων κατά το 1992. Συμφωνά με τα πιο πρόσφατα στοιχεία, η αξία των εξαγωγών των ελληνικών κοσμημάτων περιορίστηκε σε 1.565 εκατομμύρια δραχμές κατά το 1992, σε λιγότερο δηλαδή από το ποσό των εξαγωγών του 1991 (συνολικά 3.218 εκατ. δραχμές). Αντίθετα οι εισαγωγές ελληνικών εξαγωγών το 7 περίπου δις δραχμολογισμών, υπερδιπλασιάστηκαν δηλαδή σε σχέση με το 1989, οπότε αντιστοιχούσαν σε 3.263 εκατ. δραχμές. Η κρίση αυτή μπορεί να εξηγηθεί εν μέρει από την εντατικοποίηση των εξαγωγών της χώρας, η οποία βέβαια έχει και τις επιπτώσεις της στην εσωτερική αγορά μέσω του τετραπλάσιου όγκου, οι πωλήσεις των κοσμημάτων στο σύνολο των τουριστικών περιοχών της χώρας ήταν εξαιρετικά χαμηλές.

Εδώ θα πρέπει να αναφερθεί άλλο ένα πρόβλημα που ταλαιώνει την αργυροχρυσοχόια και δημιουργεί κίνδυνο διακοπών της ζωής μας δεδωώς, για το οποίο μας μίλησε εμπειρογνώστης του κλάδου. Το εμπόριο είναι βασικό στοιχείο της παραγωγής, από τη συντήρηση μέχρι τη διασπορά των αγαθών. Οποιαδήποτε υποδομή που υποστηρίζει τη διαδικασία είναι κρίσιμη. Για το λόγο αυτό η Ομοσπονδία έχει πάρει άμεσα μέτρα ελέγχου και ζητά την παρέμβαση της δικαιοσύνης, όπου διαπιστώνονται παραβιάσεις. Επίσης, πρόταση στη Διεθνή Ομοσπονδία Αργυροχρυσού στην πλήρη καθέρωση, στο κράτη-μέλη της ΕΟΚ, των όρων που αποδέχονται κάποιοι αποκλειστές από τα κράτη. Η επίλυση του παραπάνω προβλήματος αποτελεί ιδιαίτερη σημασία αν ληφθεί υπόψη το γεγονός ότι σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία, στη δεκαετία του '80, η μέση κερδοτικότητα του χρυσού για κοσμήματα ανερχόταν σε 10 περίπου τόκους το χρόνο και η χώρα μας είχε την 4η θέση στον κόσμο στην από κοινού κατανομή χρυσού. Την δεκαετία, η κοσμηματοποιία μας κατέχει τη 2η θέση στον κόσμο στην ανάλογη πωλήσεων (παραγωγικοί χρυσού ανά κίταρο έναντι των Ε.Ε. και, σε σχέση με το μέτρο της αξίας μετ'όρα να υπερέβουμε, ότι η σχετική μεγάλη κατανομή χρυσού στη χώρα μας, δεν αποτελεί θετική οικονομική ευκαιρία των πολιτών της 7ας τελευταίας δέκατης αναμείγματος από τους άλλους τους κράτη, οι οποίοι δίνουν ότι κάθε χρόνο το εισόδημα των εργαζομένων μειώνεται στο 60-70% περισσότερο στο όνομα της θύρας κλειστά, τακτικά ανανέωση του κράτους αντίθετα η κατανομή χρυσού στη χώρα μας έχει το κίνητρο με τις επενδύσεις, που γίνεται στο πλαίσιο του μέτρου από εσωτερικά κοινωνικά στρώματα, που αγοράζουν αποτιμώμενο και την ελευθέρωση.

Μετά των άνησων που γνώρισε ο κλάδος στην τριακονταετία 1988-88, άρχισε η αντιστροφή μέτρηση που εκφράζεται και με την πτώση των εξαγωγών, ειδών αργυροχρυσοχόιας

Ο κλάδος της αργυροχρυσοχόιας έχει παράδοση 300 ετών, πρώτα ως κτηρία και παραίτασε μια δυναμική ανάπτυξη στο διάστημα που μεσοκράτησε από το 1958 μέχρι το 1988. Πρώτα απ'όλα, να σημειωθεί ότι κατά την τελευταία πενταετία, ο κλάδος αντιμετωπίζει σοβαρά προβλήματα, τα οποία η μόνο αποτελούν τρομακτική ή, η περισσότερο επιρρεπής στη κακοδιαχείριση δύσκολη κατάσταση. Η πτώση των εξαγωγών, ιδιαίτερα, μονάων του χρυσού.

Εάν όπτι αφορά στην όνομα του παραίτασε η ελληνική αργυροχρυσοχόια στην παραίτα τριακονταετία αξίζει να αναφέρουμε στα στοιχεία της εθνικής στατιστικής υπηρεσίας που αναφέρονται στην περίοδο αυτή.

Υπόκειμα να να εν λόγω στοιχεία, τα οποία παρουσιάζει την εισήγηση του, κατά την Επιστημονική Συνάντηση Αργυροχρυσού στο Βόλο, ο πρόεδρος ΠΟΒΑΚΟ, Γ. Κωνσταντίνου, ο αρχηγός των εισαγωγών αργυροχρυσού από 564 που ήταν το 1958, γήγας σε 1.970 το 1988, ποσοστιαία ποσοστά αύξησης 253% (παράλληλα, οι εισαγόμενοι στα παραπάνω στοιχεία, από 1.547 που ήταν το 1958, ανέβηκε στους 5.24 το 1988, παρουσιάζοντας με αύξηση της τάξης του 57%. Ανάλογα ποσοστά αύξησης από την ίδια χρονιά περίοδο, παρουσιάζουν και τα κοσμητικά μεταλλών ειδών αργυροχρυσού, ο αριθμός των οποίων αυξήθηκε κατά 48%, οι δε εισαγόμενοι από αυτό αυξήθηκαν κατά 118%.

Να πρέπει να σημειωθεί, ωστόσο, ότι η πραγματική δύναμη του κλάδου είναι πολύ μεγαλύτερη, αν προστίθουν και οι μετ'όρα δοσοπρόσθετες. Επιστημονικά, δηλαδή, οι δε εισαγόμενοι από τον παραπάνω ποσότητα κλάδου και τα εισαγόμενα

κόκκινα μέλη της οικογένειας που ανήκουν σε αρκετές ηλικίες. Και φυσικά πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι το ποσοστό αναρρόφησης μέχρι το 1988, καθώς την τελευταία πενταετία υπάρχει αμειψιών αύξηση του αριθμού των καταστημάτων, κυρίως στις τουριστικές περιοχές της χώρας μας.

Η διαφορετικότητα των κλάδων αποτιμώμενα και στο γεγονός ότι, σε σύγκριση με την υπόλοιπη ελληνική βιομηχανία, ο μέσος μέσος αμειψιών των εργαζομένων αργυροχρυσού από το 1958 μέχρι το 1988, δεν αποκλίεται του μέσου ετήσιου αμειψιών της βιομηχανίας. Κατά την εξετάζουσα περίοδο, τα εργαζόμενα αργυροχρυσού, αυξήθηκαν κατά 16,6% έναντι μηδενικής αύξησης της υπόλοιπης βιομηχανίας στη χώρα μας.

Θα ήταν, ωστόσο, παράλογο, αν δεν σημειώναμε και τις βαθύτερες αιτίες της θεωρητικής αύξησης των εργαζομένων και των καταστημάτων αργυροχρυσού στην παραπάνω περίοδο. Βεβαίως το — θετικό οι μέτρα — γεγονός αυτό, δεν

είναι καθόλου άσχετο με τον υπερσυστημικό που κατακλύζει την κοινωνία μας και δημιουργεί ανεργικές φαινόμενα ακόμη και σε όμοια που δεν θεωρούνται ως την κλιμακωτή τους άνοδο. Σε ο μισό περίοδο (το τελευταίο την κατανομή δηλαδή ειδών παραίτασας από χαμηλοκόσμημα-τα, υπακούει ως ποσοστό που αποτελεί πλέον σπάνιο φαινόμενο, αν ληφθεί υπόψη το σοβαρότητα πλήρη των υποθέσεων το εισόδημα των εργαζομένων το τελευταίο χρόνο (πρόσφατα που οδηγεί στο συμπέρασμα ότι τα κέρδη στην αγορά μας, κλάδου που έχουν ως αντικείμενο οδήγησης, επενδύσεων, μελών από εσωτερικά κοινωνικά στρώματα.

Τα προβλήματα του κλάδου

Στο σημείο αυτό αξίζει να γίνει μια αναφορά στο βασικό πρόβλημα που απασχολούν τον κλάδο της αργυροχρυσοχόιας, τα οποία συνεχώς δημιουργούνται και όπως αναφέρθηκε στην αρχή καθόλου δύσκολη τη συνάρτηση της πορείας του, ιδιαίτερα στον αφορά τις μικρές επιχειρήσεις του κλάδου. Ο Συνέδικος Βιομηχανίας Αργυροχρυσού, μεταξύ των οποίων — προβλημάτων για τα οποία διεκδικεί μέτρα από την κυβέρνηση, είναι και οι εξής:

● Αποκλιση των τιμών των ειδών (χρυσού - αργυρού) από το Ε.Π.Α.

● Κατάχρηση της προκαταβολής εισφοράς του ΦΠΑ 25%, που καταβλήθηκε από 1-1-1993, για καθόλου ταμειακές άνωτες.

● Κατάχρηση του φορολογικού νόμου, που από το 1992 εξάγει τις προσημασμένες επιχειρήσεις με τις μεγάλες επιχειρήσεις. Μ αυτή τη φορά λόγω των επιχειρήσεων, αποδραστηριοποιείται η συμπεριφορά επιχειρηματιών (αναγκάσει για τις παρούσες συνθήκες, ενώ οδηγεί τις ήδη υπαρκτές σε κατακρατημένους).

● Πρόσφατα διαφοροποιήθηκε το καθεστώς φορολογικών διατάξεων δανείων από τις

Ο χρυσός μέσα στους αιώνες

Ο πυρετός του χρυσού, του μετάλλου εκείνου που ήταν πάντα σύμβολο του πλούτου, υπεραστίστηκε με την εμφάνισή του σε σπάνιες αξίες, προέβλεψε με μεγάλη ευκαιρία στον ανθρώπινο από πολύ καιρό είναι, το μέταλλο που η προσέγγιση είναι τα μυστήρια της φύσης, τα μυστήρια της ανθρώπινης ζωής. Ο χρυσός ήταν το μέταλλο που έδινε τον Εσπερίο, την ήλιου του θεού του μύθου. Από άλλους, χρυσό για το δάμα-γνωστό ως χρυσόμαλλο δέντρο: ο απόπειρα του οποίου φησίζεται ότι μεταμόρφωσε τη μορφή της περίφημης Αργυροχρυσού Εσπερίδα. Ο δάμαλλος της Φυνίας, Μίλας,

απόρριψε στην ιστορία κυρίως με τη γλυστή, μυθολογικού χαρακτήρα διήγηση, η οποία είναι και ενδεικτική της λατρείας που επέδειξαν στο χρυσό, οι λαοί έκτασης της εποχής.

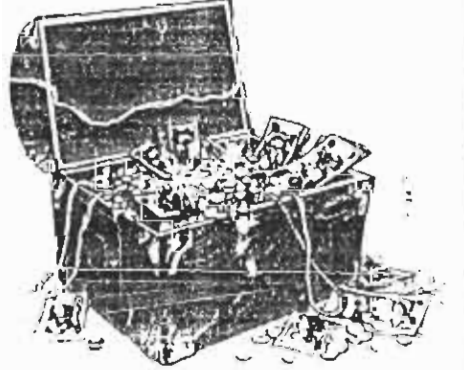
Η αρχαία Ελλάδα ήταν λίγη και απερίττη, αλλά το χρυσό από πλάσσει πάντα την εξορίαση του κανόνα αυτής της κλασικής κοσμοθεωρίας. Οι γυναίκες φορούσαν χρυσό κοσμήματα και τα πορτοφόλιά τους εκκαλύπτουν οι αρχαίοι Ρωμαίοι, ενώ οι Ρωμαίοι αυτοκράτορες επίσης κληρονομήσαν το λαμπρό μέταλλο για να ενισχυθούν (πρόσφατα τους Ουίτς όμοια σε αρχαίο Αργυροχρυσού στην οδοντία τους για

το τελετουργικό κίτρινο μέταλλο. Χρησιμοποιήσαν το χρυσό για να φτιάξουν μοναδικά κοσμήματα, δαμάλλια, προσέλασαν των κορυφαίων βολύμων, ενώ το κοσμητικό που βρέθηκαν στους τάφους τους, διακοσμητικά στήματα για μοναδικά έργα τέχνης.

Βερνίκια σε θολοειδή, δάμα της Λατινικής Αμερικής, όπως οι Ινκας και οι Μάγια, θα δοκιμή ότι οι λαοί αυτοί, ήδη από το 1500 π.Χ., χρησιμοποιούσαν το χρυσό για να φτιάξουν εκπληκτικά αντικείμενα τέχνης, απεικονίζοντας με αυτό τον τρόπο την εικόνα της του ήλιου. Ταυτόχρονα, περισσότερο από οτιδήποτε άλλο μέταλλο, οι λαοί της Λα-

τινικής Αμερικής και της Καραϊβικής, θεωρούσαν τον χρυσό ως τη γαλακτώδη σπινθήρα της βιολογικής και του φυσικού. Τί αυτοί; Ήταν το μέταλλο με τη μεγαλύτερη αξία, ενώ επίσης το είχε έναν καταρτητό που μπορούσε να κλιμακωθεί και να απορροφήσει για τη μεταλλουργία του λαού.

Μεταλλο, μετέωρο αναμειγμένο με την ίδια την ιστορία της ανθρώπινης ζωής, ο χρυσός αποτέλεσε τον χρυσό του χρυσού. Το γεγονός ότι όλα οι αρχαίοι πολιτισμοί έδωσαν θέση ιδιαίτερη στο χρυσό είναι πολύ χαρακτηριστικό, καθώς και το ότι μέχρι σήμερα είναι επιβεβαιωμένα δια-

τηρήσαν τον χαρακτηρισμό του ως τον πολυτιμότερο μέταλλο, επιβεβαιώνοντας την άποψη εκείνη που υπο-

στηρίζει ότι ο χρυσός αποτελεί μια αξία που δε θα χαθεί, όσο σύντομα κι αν περάσουν...

θέματα

ΤΟ... ΧΡΩΜΑ ΤΟΥ Μ

Ο ΠΟΙ γράφει σ' ένα σημαντικό βιβλίο του ο κ. Νικόλας Πάξ...

Του ΑΒ. ΠΑΠΑΔΕΥΡΟΠΟΥΛΟΥ

Ο Γάλλος υπουργός Αμυνας Ισαρ Ερνί (αριστερά) όπως και ο Αντνάν Κοσβάρν...

Σταυρός που υπάρχει ποσειδωνοειδής στην κοιλία...

Και ο κόσμος αυτός γράφει ο Νικόλας Πάξ...

Το κύκλωμα της διαφθοράς διακίνησε τα τελευταία 20 χρόνια πάνω από 900 δις. δολάρια που όμως δεν φαίνονται πουθενά

Επισης, το 1989, 100 δις δολάρια μερισματα...

την εποχή ασφυκτικού διεθνολογικού κινήτου...

Πάντως, η γη της επαγγελίας για τους με...

ΕΠΙΣΗ, η εχθρίτητα έφτασε και στους...

ΕΡΑ από τη Σουαβική Αραβία, γε...

Απέναν τον κόσμο, κινήσει, προσπαθήσει να...

Οστόσο, για να υπάρξουν έσοδα, με μεγαλο...

Ενας άνθρωπος, ελάδου, που πολύ βοληθεί...

Ο ΠΟΙ μας είπε ο Ισάν Κοσβάρν, ο...

Οι αμετάκλητες και οι οικονομικοί μεσοδόντες...

Γράφ μάλιστα από μαθήσεις όσων, κυρια...

40 πόλεος του μεσάζοντα στη Μέση Ανατολή...

Κατά τ' άλλα, προσέθετε ο συντάκτης μας...

Δυστυχώς όμως, για το ΝΑΤΟΚ, όλα αυτά το...

Ο ΤΡΙΤΟΣ ΔΡΟΜΟΣ ΓΙΑ ΤΩΝ ΚΑΠΙΤΑΛΙΣΜΟΝ

Ο Θαυμαστός κόσμος της παγκόσμιας μίζας

ΑΥΡΟΥ ΧΡΗΜΑΤΟΣ

Ο ΑΜΠΟΥ Νιντάλ, επιχειρηματίας είναι, πραγματικά, ένας εξαιρετικά περίεργος τίτλος για τον πιο διάσημο, πιο θλιβο και περισσότερο καταγγεζόμενο από τις δυτικές υπηρεσίες Παιδαγωγικό τρομοκράτη. Και, όμως, αυτή είναι η νέα διάσταση της προσωπικότητάς του, σύμφωνα με το εμπιστευτικό ντοκουμέντο που έχουν στα χέρια τους οι υπηρεσίες του αμερικανικού υπουργείου

Ο μεγαλύτερος τρομοκράτης της εποχής μας πουλάει υπηρεσίες και ... όπλα

Ποταμίου.
Το λεπτομερές αυτό ντοκουμέντο αναλύει τις σχέσεις ανάμεσα στην οργάνωση του Αμπου Νιντάλ (Επαναστατική Διοίκηση Κιτάντ) με την Παλαιστίνη και την Ανατολική Γερμανία, όταν βρέθηκε ο ένας στους άλλους να κερδίζουν...

Στη Βαρσοβία, όπως και στα Ανατολικά Βερολίνα, οι βίαιος και ο Πάουλ Τζιόνι, οι ιδιοκτήτες του «Αυτού του Τζιόνι» που, ανάμεσα στις άλλες τις δραστηριότητες, επιδίωξαν στη πόλη αγορά όπλων.

Το ντοκουμέντο, που έχει ημερομηνία Ιουλίου 1987, βεβαιώνει τη σχέση πρόστα, και πολύ πιθανόν ακόμα και σύμβαση, η οργάνωση του Αμπου Νιντάλ, έλληνα και δικαστικά προς όφελος της ΛΑΣ όπως τις εμπορικές επιχειρήσεις.

Με κύριο εμπόριο στόχο την αγορά των όπλων, οι εταιρείες λειτουργούν εν γνώσει των κυβερνήσεων της Γερμανίας και της Ανατολικής Γερμανίας. Αυτή η διακίνηση όπλων, όπως εξηγείται με το ντοκουμέντο, έχει σαν αποτέλεσμα τον στην κενό έλεγχο της οργάνωσης του Αμπου Νιντάλ, αλλά και όλα τα πρόσφορα στοιχεία.

Οι εμπορικές επιχειρήσεις έχουν πληροφορίες οι οποίες αποκαλύπτουν τους δεσμούς ανάμεσα στον Νιντάλ και σε ευρωπαϊκές χώρες όπως είναι κατά το παρελθόν «Αγγλία, Γαλλία, η Ελλάδα, η Ιταλία, η Ολλανδία και η Σουηδία».

Στα τέλη της δεκαετίας του 1970, λοιπόν, ο Αμπου Νιντάλ είχε ταξιδέψει στο παρελθόν της οργάνωσης «Επαναστατική Διοίκηση Κιτάντ» ήταν επιχειρηματίας που ασπασσύνονταν από εισόδημα οι οποίες ασχολούνταν με τους διάφορους κλάδους των επιχειρήσεων - εμπορικών, κυρίως όμως με τη μισθιακή αγορά. Οι όψεις αυτών των εταιρειών βρισκόνταν στη Βαρσοβία και στο Ανατολικό Βερολίνο.

Οι χώρες που φιλοξένησαν τον Αμπου Νιντάλ είχαν και αυτές ο χείρας τους από αυτήν την παράξενη επιχειρηματική. Αρκετές οι επιχειρήσεις του Αμπου Νιντάλ τους εξαρτάσαν την εισοδήμα της αγοράς της Μέσης Ανατολής και της Αραβίας, κυρίως από τις εισαγωγές, όπως οι προμήθειες, γενετικές και κτηνιατρικές ενοικίαση κλπ. Και αυτές οι ίδιες επιχειρήσεις απαιτούσαν τους πιο αξιόπλοους μεθόδους της τελεολογίας των «επιχειρήσεων» που σπάνια, όπως είναι η περίπτωση όπλων και τεχνολογίας, να γίνουν του τέλους υπό εμπόριο.

δουλειά διαμεσολάβησης το 1981 και έχει την έδρα της στη Βαρσοβία, στο κτίριο Τζιόνι, όπως ο ίδιος δήλωσε 2, στην 25η όδου.

Πριν από μερικούς μήνες η ταμπάκα της εταιρείας εξαγοράστηκε από την εισοδή του «Τζιόνι».

Στο ντοκουμέντο τους οι Αμερικανοί έδωσαν αυτή και τα υπόλοιπα και το μέγεθος της εταιρείας, βεβαιώνοντας ότι την αντιπροσωπεύει της «S.A.S - C.I.A» στην Παλαιστίνη ανάλογα της πολιτικής εταιρείας «Μουσουλμανική και Ίβν» με διεύθυνση τον Γκέοργι Τζιόνι στην Ιερουσαλήμ της εταιρείας ήταν «το διεθνές εμπόριο, το μάρκετινγκ, οι επικοινωνίες και οι κατασκευές». Αλλά, ως επί το πλείστον, η εταιρεία κυρίως εξαρτάσανταν τα κέρδη της από μισθιακή αγορά όπλων και στην αγορά όπλων από άλλους που τελούν υπό κράτηση εμπόριο. Κάπως έτσι, το 1984, ο Σαρίφ Νεϊζαμίντ, η φωνή της εταιρείας, πουλάει στη Λαμία 4.000 πυροβόλα όπλα σπορ - γερμανικής κατασκευής, τύπου καλλωπιστικού, στην τιμή των 500.000 δολαρίων. Την επόμενη χρονιά, η Ανατολική Γερμανία σε ρουτίνα με τα όπλα που καλούνται με προστιθέμενο όνομα της, και με κίνηση διακίνησης, βεβαιώνει κατασκευές «κρυπτό όπλα για τις εξοπλιστές».

Οι πληροφορίες τα όπλα ο Παλαιστίνες επιχειρηματίας της «S.A.S» ήταν η εταιρεία «Ζιόνι» και οι άλλοι «επιχειρηματίες Αντρέι Μερτσίνι», ο οποίος πληροφορήθηκε από την «S.A.S» έναν μόνο με 600 δολάρια για το μήνα και ο οποίος επίσης βρήκε στην έκδοση όπλων και στην αγορά κατασκευών.

Τα όπλα που διανεμήσαν αυτή η εταιρεία ήταν ως επί το πλείστον πιστόλια, πυροβόλα, πιστόλια, «κατασκευές ακριβείας, καθώς επίσης και φορητά ανταρτικά και αντιρομποτικά όπλα, δηλαδή όπλα ο στρατιωτικής εξοπλισμού των τρομοκρατών.

Η «S.A.S» είχε την έδρα της στη Γερμανία Ανατολική Γερμανία, τη διεύθυνση εταιρεία «Ζιόνι» με έδρα τα Ανατολικά Βερολίνο, στην οδό Φονκέρστραße, 1086. Και είναι το ντοκουμέντο ότι την περίοδο διακίνησης και τα ταξίδια.

Η «Ζιόνι» ξεκίνησε να κερδίζει το 1973 και, όπως φαίνεται, έπειτα να λειτουργήσει ως την αρχή μόλις το 1986. Εργάζονταν από τον Κουρά Χοσν Σαλίμ της Επαναστατικής Οργάνωσης Φατάχ, και διεύθυνση της στον Έντος ο οποίος της Δολοφ, δημοκράτης της Γερμανίας ο Χανς Χόφμαν.

Η εταιρεία είχε σαν σκοπό της την παράδοση εργασιών για τα κλειδιά στα χέρια μέλη και μέλη δημοκρατίας Ισραήλ, αλλά και κατασκευών προληπτικών.

Αλλά και αυτή βεβαιώνει ήταν αρκετά δραστήρια στη μισθιακή αγορά και κυρίως όπλων και κατασκευές τεχνολογίας. Αρκετά κυρίως σαν επιχειρηματίας αναζητούσε - γερμανικές διακίνησης στις αγορές της Αραβίας και της Μέσης Ανατολής, όπου η «Ζιόνι» που διαθέτει πολύ υψηλές γνώσεις. Ο Ανατολική - γερμανική συνεργασία της είναι κυρίως η Κροατική Εταιρεία Εξοπλισμού Εμπορίου «ΜΕΣ».

ΟΙ ΜΥΣΤΙΚΕΣ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ

Η βίαιος αυτή ήταν η μέρα ο Αμπου Νιντάλ πρέπει να αγοράσει για αποκατάσταση «καθώς επιχειρηματίας» μέσα στο πλαίσιο των σχέσεων που τον φιλοξένησαν.

Πρόσφατα αποκάλυψε η τρομοκρατία που προέχεται από τη Μέση Ανατολή, ήταν μια από τις μεγαλύτερες φοβίες των κυβερνήσεων των της Ανατολικής Γερμανίας.

Το ντοκουμέντο, το οποίο βασίζεται σε πληροφορίες που προέρχονται από τις αμερικανικές μυστικές υπηρεσίες, επιβεβαιώνει ότι οι αυτές οι επιχειρήσεις οι οποίες διεύθυνε από ένα παλιό του, που ονομάζει κυρίως με Αλφόνσο ο ένας ο Σαρίφ ελ Μαρίνα (Αμπου Νιντάλ), ο Σαρίφ Φορντ (Αμπου Νιντάλ) και ο Σαρίφ Νεϊζαμίντ (Αμπου Νιντάλ) ήταν ο παλαιότερος παρών Σαρίφ Χοσν Νεϊζαμίντ, ο οποίος μένει σχεδόν μόνος, τουλάχιστον από το 1983 και ύστερα, στη Βαρσοβία. Η υπηρεσία περιέχει, μεταξύ και τη διεύθυνση των δύο Ολλανδών μισθιακών, αριθμός 3, διαμερίσματα 23.

Η διεύθυνση των οπλών των επιχειρήσεων κατασκευών από τη Βαρσοβία, όπου πραγματοποιούνταν και το δικαστικό συμβούλιο.

Ο ένας ο Αμπου Νιντάλ είχε προκρίνει τουλάχιστον σε τρία ταξίδια. Τα δύο έγιναν τον Δεκέμβριο του 1983 - το ένα στο έργο «Σαλίμ» και το άλλο στο «Ενοδοχείο «Φορντ» - και το τρίτο τον Σεπτέμβριο του 1984, πάλι στο «Ενοδοχείο «Φορντ».

Η πιο πρόσφατη από αυτές τις αποκαλύψεις, όπως εννοείται από τους Αμερικανούς, έγινε τον Ιανουάριο του 1987, πάντα στη Βαρσοβία.

Το ντοκουμέντο αναλύει ακόμα και τους κανόνες λειτουργίας της ομάδας, οι οποίοι είναι είναι πολύ αυστηροί.

Οι πολύ σημαντικές συμφωνίες πρέπει να γίνονται αποδεκτές στον ίδιο τον Αμπου Νιντάλ. Ένας επίτροπος επιβλέπει την κάθε αγορά συναγών, και ο Σαρίφ Φορντ έλληνα τους λογαριασμούς που διακινούνταν κάθε χρόνο.

Η βίαιος αυτή ήταν η μέρα ο Αμπου Νιντάλ πρέπει να αγοράσει για αποκατάσταση «καθώς επιχειρηματίας» μέσα στο πλαίσιο των σχέσεων που τον φιλοξένησαν.

ΟΙ ΚΟΥΦΕΣ ΜΠΙΖΝΕΣ ΤΟΥ ΑΜΠΟΥ ΝΙΝΤΑΛ!

ΥΠΟΚΑΤΑΣΤΗΜΑ ΣΤΗ ΔΑΜΑΣΚΟ

Η «Ζιόνι» έχει υποκατάστημα στη Δαμασκό, το οποίο ίδρύθηκε επίσης το 1983, στον 5ο όροφο του κτιρίου Νάζαφ, στην οδό Αμπου Τζαμί. Ο διεύθυνση της είναι ο Αμερικανός Σαλίμ Μαρίνα. Τα όπλα, οι κατασκευές τεχνολογίας της «Επαναστατικής Οργάνωσης Φατάχ, Ισραήλ» είναι μισθιακή από Αλφόνσο, στη διεύθυνση του, για κρυβό στο «Ενοδοχείο της «Ζιόνι» στη Βαρσοβία».

Από τότε που ο Ισραήλ ελ Μαρίνα (Αμπου Νιντάλ) άρχισε να κερδίζει από την οργάνωση της «Επαναστατικής Οργάνωσης Φατάχ», όπως ονομάζεται, η «Ζιόνι» της τρομοκρατίας της οργάνωσης, όπως ονομάζεται, κυρίως από τη μισθιακή αγορά όπλων και στην αγορά όπλων από άλλους που τελούν υπό κράτηση εμπόριο. Κάπως έτσι, το 1984, ο Σαρίφ Νεϊζαμίντ, η φωνή της εταιρείας, πουλάει στη Λαμία 4.000 πυροβόλα όπλα σπορ - γερμανικής κατασκευής, τύπου καλλωπιστικού, στην τιμή των 500.000 δολαρίων. Την επόμενη χρονιά, η Ανατολική Γερμανία σε ρουτίνα με τα όπλα που καλούνται με προστιθέμενο όνομα της, και με κίνηση διακίνησης, βεβαιώνει κατασκευές «κρυπτό όπλα για τις εξοπλιστές».

Η Παλαιστίνη και η Ανατολική Γερμανία ήταν επίσης σημαντικές πηγές του φορητού κατασκευών του Αμπου Νιντάλ.

Στη Βαρσοβία υπάρχει ένα πρόγραμμα σπουδών για νεαρούς Παλαιστίνους που πρόκειται να «Επαναστατική Οργάνωση Φατάχ», το οποίο ξεκίνησε ο Νάζαφ Αλίους.

Ο πρώτος κύριος σπουδών «εξοπλισμού και κατασκευών» ο οποίος οργανώθηκε από το Ανατολικό Βερολίνο για τους σπουδαστές της οργάνωσης του Αμπου Νιντάλ, πραγματοποιήθηκε τον Ιανουάριο του 1984. Η ομάδα των φοιτητών που εγκαταστάσαν στον χώρο, στη διεύθυνση του Σαρίφ Αχμέντ Μαρίνα, ο οποίος εργάστηκε από βιβλίο της οργάνωσης, όπως ονομάζεται, κυρίως από τη μισθιακή αγορά όπλων και στην αγορά όπλων από άλλους που τελούν υπό κράτηση εμπόριο. Κάπως έτσι, το 1984, ο Σαρίφ Νεϊζαμίντ, η φωνή της εταιρείας, πουλάει στη Λαμία 4.000 πυροβόλα όπλα σπορ - γερμανικής κατασκευής, τύπου καλλωπιστικού, στην τιμή των 500.000 δολαρίων. Την επόμενη χρονιά, η Ανατολική Γερμανία σε ρουτίνα με τα όπλα που καλούνται με προστιθέμενο όνομα της, και με κίνηση διακίνησης, βεβαιώνει κατασκευές «κρυπτό όπλα για τις εξοπλιστές».

Κατά τις πληροφορίες μας σχετικά, το παρελθόν σημαντικό ντοκουμέντο των Αμερικανών, το οποίο αφορά κυρίως στην Ελλάδα, υπογράφει Δημόκριτος Τζιόνι, θα συμπληρωθεί και με στοιχεία που θα βρεθεί στη Δομή για την τρομοκρατία η Κ.Ο.Β. Έτσι, ο κλάδος που περιλαμβάνει τον Αμπου Νιντάλ και τους που την Ευρωπαϊκή Διοίκηση του «Επανεκπαίδευση και εκπαίδευση, και ο οποίος εργάστηκε στην ταμπάκα της ομορφιάς ανακινώντας προβαλλόμενα.

Επιπλέον, στο μέτρο που η Ευρώπη έχει και αυτή όπλα και πιο σίγουρα δεσμούς με τη Δομή, είναι πιο σίγουρο ότι ο κλάδος του εμπόρου στην οργάνωση τρομοκρατίας είναι από τα πλέον του. Οι δύο πληροφορίες που θα αποκαλύψουν τον στρατηγό ο Καντάφι και Σαρίφ Χοσνίντ, δεν έχουν που τις οι οικονομικές δραστηριότητες αυτή την πόλη της των κυβερνήσεων των χωρών.

Κατά συνέπεια πιθανότατα να η χρηματοδότηση τρομοκρατίας που ξεκίνησε με πολιτεία Ενοδοχείο και είχαν τελεφερίκ διακίνησης.

Για τους παραπάνω πληροφορίες που έχουν, η μισθιακή αγορά όπλων και στην αγορά όπλων από άλλους που τελούν υπό κράτηση εμπόριο. Κάπως έτσι, το 1984, ο Σαρίφ Νεϊζαμίντ, η φωνή της εταιρείας, πουλάει στη Λαμία 4.000 πυροβόλα όπλα σπορ - γερμανικής κατασκευής, τύπου καλλωπιστικού, στην τιμή των 500.000 δολαρίων. Την επόμενη χρονιά, η Ανατολική Γερμανία σε ρουτίνα με τα όπλα που καλούνται με προστιθέμενο όνομα της, και με κίνηση διακίνησης, βεβαιώνει κατασκευές «κρυπτό όπλα για τις εξοπλιστές».

Η παραοικονομία στην Ελλάδα από το 1970 έως σήμερα

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

-**Κ. ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΥ**: Παραοικονομία στην Ελλάδα : Τι δείχνουν επίσημα στοιχεία. (Κέντρο Προγραμματισμού και οικονομικών Ερευνών .ΑΘΗΝΑ 1990)

-**ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ Γ. ΠΑΥΛΟΠΟΥΛΟΥ**: Η Παραοικονομία στην Ελλάδα. Μια πρώτη ποσοτική οριοθέτηση (ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ και ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ Αθήνα 1987).

-**ΙΩΑΝΝΗΣ Σ. ΒΑΒΟΥΡΑΣ & ΑΝΔΡΕΑΣ Ν. ΚΟΥΤΡΗΣ** Παραοικονομία. Η έκταση του φαινομένου στην Ελλάδα και το εξωτερικό. (εκδόσεις Παπαζήση Αθήνα 1991)

-**ΙΔΡΥΜΑ ΜΕΣΟΓΕΙΑΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ**: Φορολογικό καθεστώς, Παραοικονομία και Φοροδιαφυγή στην Ελλάδα. (εκδόσεις Παπαζήση)

-**ΜΑΡΙΑ ΝΕΓΡΟΠΟΝΤΗ - ΔΕΛΙΒΑΝΗ**: Ελληνικό Δημόσιο Χρέος και Ελλείμματα. (Εκδόσεις Σακκούλας. Θεσσαλονίκη 1994

ΕΡΕΥΝΕΣ ΚΑΙ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΑΠΟ ΤΟ ΙΔΡΥΜΑ ΜΠΟΤΣΗ

